

**HAKÂNÎ-İ ŞİRVÂNÎ'NİN RUBÂÎLERİ İLE AZMÎ-ZÂDE
HÂLETÎ'NİN RUBÂÎLERİNİN MUKAYESESİ**

**Pamukkale Üniversitesi
Sosyal Bilimler Enstitüsü
Yüksek Lisans Tezi
Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı
Eski Türk Edebiyatı Programı**

Buse ATALAY ERTÜRK

Danışman: Prof. Dr. Saadet KARAKÖSE

**Haziran 2024
DENİZLİ**

Bu tezin tasarımı, hazırlanması, yürütülmesi, araştırmalarının yapılması ve bulgularının analizlerinde bilimsel etiğe ve akademik kurallara özenle riayet edildiğini; bu çalışmanın doğrudan birincil ürünü olmayan bulguların, verilerin ve materyallerin bilimsel etiğe uygun olarak kaynak gösterildiğini ve alıntı yapılan çalışmalara atıfta bulunulduğunu beyan ederim.

Buse ATALAY ERTÜRK

ÖN SÖZ

Mazmûn, edebiyatta bazı özel kavram ve düşüncelerin ifadesinde kullanılan klişeleşmiş söz ve anlatımlara denir. Dîvân edebiyatı bir mazmunlar edebiyatıdır. Her ne olursa olsun, dîvân şiirinin mânâ ve sanat örgüsü, yüzyıllar boyu mazmunlar ile estetik yapı kazanmıştır.

İran edebiyatının en büyük şâiri kabul edilen Hakânî, 12. Yüzyıl Azerî sahası Klâsik Türk edebiyatının kudretli şâiridir. Genç yaşta şiire başlayıp üne kavuşan Azmî-zâde Hâletî, Türk edebiyatının özellikle rubâîleriyle öne çıkmış bir şâiridir. Her iki şâir de kendilerinden sonra gelen şâirleri etkilemiş ve vefatlarından sonrada edebiyat alanında yaşamaya devam etmiştir.

Hakânî-i Şîrvânî'nin Dîvân'ında geçen rubâîlere Ziyâeddîn Seccâdî'nin hazırladığı *Dîvân-ı Hakânî -i Şîrvânî* adlı tenkitli metninden ulaşılmıştır. Hakânî-i Şîrvânî'nin Dîvân'ında rubâîyyat bölümünde bulunan ve daha önce Türkçeye çevrilmemiş olan 297 rubâîsi Farsçadan transkribe edilmiştir. Farsça hâl ekleri, sıfat fiiller, ön ekler “-” tire işareti ile ayrılmıştır. Ardından tarama yapılarak çalışılan mazmunların yer aldığı 297 Farsça rubâî, transkribe ve Türkçeye düzyazı şeklinde tercüme edilip metinler bölümüne eklenmiştir.

Azmî-zâde Hâletî'nin rubâîlerine ise Cevat Yerdelen'in *Azmî-zâde Hâletî'nin Rubâîleri* adlı doktora tezinden ulaşılmıştır. Çalışmanın öncelikli amacı, daha önce üzerine çalışma yapılmamış olan Hakânî-i Şîrvânî'nin Dîvânı'nda bulunan rubâîleri Türk edebiyatına kazandırmaktır. İkinci amaç ise belirlenen mazmunların, Hakânî-i Şîrvânî'nin rubâîlerinde nasıl ele alındığını tespit ederek rubâî alanında öne çıkmış olan Azmî-zâde Hâletî'nin rubâîleriyle bu mazmunların kullanımını mukayese etmektir.

Çalışma “Giriş, Mukayese, Tablolar, Metin” bölümlerinden oluşmaktadır. Hakânî-i Şîrvânî'nin rubâîlerinin transkribe hâli ile düzyazı hâli metin bölümünde yer almaktadır. Giriş bölümünde rubâînin doğuşu ve tanımı, rubâîlerin özellikleri, Türk, Fars ve Arap Edebiyatlarında Rubâî, Hakânî-i Şîrvânî ile Azmî-zâde Hâletî'nin hayatı, sanatı ve eserlerine yer verilmiştir. Birinci bölümde ise Hakânî-i Şîrvânî ile Azmî-zâde Hâletî'nin rubâîleri, 80 mazmun üzerinden mukayese edilmiştir. Mazmunların yer aldığı rubâîler parantez içinde rubâî sırasına göre numaralandırılarak gösterilmiştir. Böylelikle mazmunların yer aldığı rubâîler daha kolay ulaşılması amaçlanmıştır. Bu maddeler, oransal olarak karşılaştırılmak suretiyle tablolarla gösterilmiştir. Mazmunların oransal

olarak değerlendirilmesi, bir mazmunun kaç rubâide kullanıldığı dikkate alınarak hesaplanmış ve hangi dîvânda nasıl bir oranda kullanıldığı sayısal olarak ortaya konulmuştur. Bu oranların yanı sıra mazmunların işlenme biçimleri ve kapsamaları da incelenmiştir.

Çalışmanın her aşamasında bilgi ve tecrübelerini benden esirgemeyen kıymetli hocam Prof. Dr. Saadet KARAKÖSE'ye teşekkür ederim. Yüksek lisans derslerime giren kıymetli hocalarım Prof. Dr. Süleyman SOLMAZ ve Doç. Dr. Cemal BAYAK'a teşekkür ederim. Ayrıca eğitim hayatıma ve hayatımın her anında bana destek olan çok değerli anne ve babama; ders çalışmam için kıymetli oğlumuza bakan ve desteklerini benden esirgemeyen kıymetli eşim Yunus ERTÜRK'e ve şuan üç yaşında olan ve bana saf sevgisini her zaman gösteren değerli oğlum Uraz Ülgen ERTÜRK'e teşekkürlerimi sunarım.

Buse ATALAY ERTÜRK
Denizli 2024

ÖZET

HAKÂNÎ-İ ŞİRVÂNÎ’NİN RUBÂÎLERİ İLE AZMÎ-ZÂDE HÂLETÎ’NİN RUBÂÎLERİNİN MUKAYESESİ

ATALAY ERTÜRK, Buse
Yüksek Lisans Tezi
Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı
Eski Türk Edebiyatı Programı
Prof. Dr. Saadet KARAKÖSE

HAZİRAN 2024, XI+239 Sayfa

İran edebiyatının en önemli şâirlerinden biri olan Hakânî-i Şîrvânî, Fars şiirinin temel taşlarından biridir. Bu çalışmada, onun eserlerinden, kaside, kıta, terci, gazel ve rubâîlerini içeren *Dîvân*’ın rubâîyyat kısmı transkribe edilmiştir. Türk edebiyatında rubâî denilince akla ilk gelen hem kendi devrinde hem de daha sonraki yüzyıllarda büyüklüğü kabul görülen şâir Âzmî-zâde Mustafa Hâletî’nin rubâîleri ile Hakânî-i Şîrvânî’nin rubâîleri mazmunlar açısından mukayese edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Hakânî-i Şîrvânî, Dîvân, Âzmî-zâde Mustafa Hâletî, Rubâî, Dîvân Edebiyatı, Mukayese, Tercüme, Mazmun, Şerh

ABSTRACT

COMPARISON OF HAKÂNÎ-İ ŞİRVÂNÎ'S RUBÂÎ AND AZMÎ-ZÂDE HÂLETÎ'S RUBÂÎ

ATALAY ERTÜRK, Buse

Master Dissertation

Department of Turkish Language and Literature

Classical Turkish Literature Program

Adviser of The Thesis: Prof. Dr. Saadet KARAKÖSE

June 2024, XI+ 239 Pages

Hakânî-i Şîrvânî, one of the most important poets of Iranian literature, is one of the cornerstones of Persian poetry. In this study, the rubâiyyat part of Dîvân, which includes his odes, stanzas, terci, ghazals and rubâîs, has been transcribed. When it comes to rubâî in Turkish literature, the rubâîs of the poet Âzmî-zâde Mustafa Hâletî, whose greatness was accepted both in his own time and in the following centuries, and the rubâîs of Hakânî-i Şîrvânî were compared in terms of mazmuns.

Key Words: Hakânî-i Şîrvânî, Dîvân, Âzmîzâde Mustafa Hâletî, Rubâî, Dîvân Literature, Comparison, Translation, Mazmun, Commentary

İÇİNDEKİLER

ÖN SÖZ	iii
ÖZET.....	v
ABSTRACT.....	vi
KISALTMALAR	xi
GİRİŞ	1
1.RUBÂÎ VE TANIMI	1
1.2.Rubâînin Özellikleri.....	5
1.3.TÜRK, FARŞ VE ARAP EDEBİYATINDA RUBÂÎ	6
1.3.1. Türk Edebiyatında Rubâî	6
1.3.2.Farş Edebiyatında Rubâî (dü-beyt)	7
1.3.3.Arap Edebiyatında Rubâî	8
2.HAKÂNÎ ŞİRVÂNÎ’NİN HAYATI, SANATI VE ESERLERİ	8
2.1.Hayatı	8
2.2.Sanatı.....	11
2.3. Eserleri	11
3. AZMÎ-ZÂDE MUSTAFA HÂLETÎ’NİN HAYATI, SANATI, ESERLERİ.....	12
3.1 Hayatı	12
3.2 Sanatı:.....	12
3.3 Eserleri:	13
BİRİNCİ BÖLÜ: MUKAYESE.....	15
1. Âb-ı Hayât:	15
2. Agyar:.....	15
3. Âh, Feryâd, Figân, Nâle, Zâr, İnleme:	16
4. Akl:.....	18
5. Âlem:	19
6. Allah, Rab:	20
7. Âşık:	22
8. Aşk:	24
9. Avam, Havas:	27
10. Ayak Toprağı, Hak:	28
11. Babil:	29
12. Bad, Nesim:	29
13. Bahar:	30

14.	Beklenti, Ümit:	30
15.	Burç:	32
16.	Buy:	32
17.	Büt, Sanem:	33
18.	Can:	34
19.	Cennet:	38
20.	Cevher, Gevher:	38
21.	Dermân, Çâre, Devâ:	39
22.	Dîvâne, Deli, Cünûn, Rezîl-Rüsvâ:	41
23.	Dost, Refik:	42
24.	Dua:	42
25.	Dudak, Leb, Lâl:	42
26.	Dünyâ, Cihân, Dehr:	45
27.	Ecel, Ölüm:	48
28.	Elif:	49
29.	Eşik, Asitân:	49
30.	Fakr:	49
31.	Felek:	49
32.	Gam, Gussa:	54
33.	Gamze:	62
34.	Garip:	62
35.	Gece, Şeb, Leyl:	63
36.	Gönül:	65
37.	Hasret, Özlem:	65
38.	Hasta, İllet, Bimâr:	66
39.	Hayat, Tirlig, Ömr:	68
40.	Hayrân:	69
41.	Heves, Hevâ, Arzu, Murâd, Temennâ, Kâm, Şevk, Dilek:	69
42.	Hicrân:	73
43.	İşret:	75
44.	İşret Meclisi ile İlgili Âdetler:	75
45.	İşve, Cilve, Naz:	75
46.	Kadeh, Cam, Sagar, Peymane:	77
47.	Karamsarlık:	79
48.	Kıble:	81

49.	Meclis, Bezm, Encümen:	81
50.	Mektup, Nâme:	83
51.	Melek, Peri:	84
52.	Menekşe, Benefşe:	85
53.	Merhem:	85
54.	Mest:	85
55.	Meyhâne (Deyr, Harâbât).....	87
56.	Meyhâneci (Mug, pir-i mug).....	88
57.	Mihnet, Renc:	88
58.	Mihrap:	90
59.	Mûsıkı Aletleri:	90
60.	Şad, Tarâb:	91
61.	Nakış, Tasvir:	92
62.	Nasihat, Pend, Hikmet:.....	93
63.	Nur:.....	94
64.	Peygamberler:.....	94
65.	Rint:	98
66.	Sabır:	98
67.	Sâki:.....	99
68.	Sevgili, Cânân- Cânâne:	100
69.	Sohbet:.....	100
70.	Söz, Sühen, Güftar, Makâl, Lâf, Lâfz:	101
71.	Şahıs isimleri:	103
72.	Şarâb, Mey:	107
73.	Tabip:	109
74.	Tasavvuf:	109
75.	Ten, Vücut, Beden, Cism:	112
76.	Tersâ:	117
77.	Tövbe:.....	117
78.	Vuslat:	117
79.	Yıldız, Sitar, Necm, Encüm:	119
80.	Zahit, Sofu:.....	120
İKİNCİ BÖLÜM: TABLOLAR		122
Tablo 1. Mazmunlar: Âb-ı Hayat, Agyar, Âh, Akl, Âlem		122
Tablo 2. Mazmunlar: Allah, Âşık, Aşk, Âvam, Ayak Toprağı		123

Tablo 3. Mazmunlar: Bâbil, Bâd, Bahar, Beklenti, Burç	123
Tablo 4 Mazmunlar: Bûy, Bût,Can, Cennet, Cevher	124
Tablo 5. Mazmunlar: Dermân, Dîvâne, Dost, Dudak, Dua.....	124
Tablo 6. Mazmunlar: Dünya, Ecel, Elif, Eşik, Fakr.....	125
Tablo 7. Mazmunlar: Felek, Gam, Gamze, Gece.....	125
Tablo 8. Mazmunlar: Gönül, Hasret, Hasta, Hayât, Hayrân	126
Tablo 9. Mazmunlar: Heves, Hicrân, İşret, İşret Meclisi ile İlgili Âdetler, İşve	126
Tablo 10. Mazmunlar: Kadeh, Karamsarlık, Kible, Meclis ,Mektup.....	127
Tablo 11. Mazmunlar: Melek, Menekşe, Merhem, Mest, Meyhâne	127
Tablo 12. Mazmunlar: Meyhâneci, Mihnet, Mihrâb, Mûsıkî Aletleri, Mutluluk	128
Tablo 13. Mazmunlar: Nakış, Nasihat, Nûr, Peygamberler, Rind	128
Tablo 14. Mazmunlar: Sabır, Sakî, Sevgili, Sohbet, Söz	129
Tablo 15. Mazmunlar: Şahıs İsimleri, Şarap, Tabîp, Tasavvuf, Ten	129
Tablo 16. Mazmunlar: Tersâ, Tövbe, Vuslat, Yıldız, Zâhid	130
ÜÇÜNCÜ BÖLÜM:METİNLER	131
SONUÇ	233
KAYNAKÇA.....	237
ÖZGEÇMİŞ	239

KISALTMALAR

H.	Hakânî-i Şîrvânî Rubâîleri
A.	Azmî-zâde Hâletî Rubâîleri
B.	Benzerlikler
F.	Farklılıklar
bk.	Bakınız

GİRİŞ

1.RUBÂÎ VE TANIMI

Klâsik Türk edebiyatı nazım şekillerinden biri olan rubâî; kendine mahsus vezinle yazılan bir düşünceyi dört ısraya sığdıran, fikrî derinlik barındıran tek bendli nazım şeklidir. Rubâîlerde ilk iki mısra asıl düşünceyi hazırlar, üçüncü mısra da asıl düşünce verilir ve dördüncü mısra da düşünce tamamlanır.

Görme imkânı bulabildiğimiz kaynaklarda edebi terim olarak rubâî nazım şeklinin tanımları şu şekilde paylaşılabilir:

Mehmet Sait Çalka'nın *Divan Şiirinde Rubâî* adlı eserinde şu şekilde yer almaktadır: *Aslen Arapça bir kelime olan ve sözlük manası itibariyle “dörtlü”, “dört dış” anlamına gelen rubâî, Arapça mastarı dört harften oluşan veya üç harften oluşup aslî harflerine bir harf eklenerek oluşturulan kelimelere verilen isimdir. Edebi terim olarak rubâî, Klasik Türk, Fars ve Arap şiirlerinde, kendine özgü aruz vezni olan bu vezinlerin haricinde başka bir şekli olmayan, az sözle çok şey ifade etmeyi amaçlayan ve genellikle birinci, ikinci ve dördüncü dizeleri birbiriyle kafiyeli nazım şeklidir (Çalka, 2017:1).*

Nihat Sami Banarlı *Resimli Türk Edebiyatı Tarihi* kitabında rubâîyi şöyle tanımlamaktadır: *Rubâî, Türk halk şiirinin dörtlük-mânî isimli küçük manzumelerine benzer, dört mısradan ibaret bir şekildir: birinci, ikinci, dördüncü mısraları birbiriyle kafiyelidir. Üçüncü mısra ise ekseriya serbesttir yani kafiyesizdir. Bâzen bu mısra da diğerleriyle kafiyeli olabilir (Banarlı, 1983:198).*

Filiz Kılıç, *Eski Türk Edebiyatı El Kitabı*'nın *Nazım Şekilleri* bölümünde tek bendli nazım şekilleri alt başlığında yer verdiği rubâînin tanımını şöyle yapmaktadır: *Rubâî, tek bentli nazım şekillerindendir. Edebiyatta dört mısralık bir nazım şeklinin adıdır. Rubâîler daha çok aaaxa kafiye düzeniyle yazılmakla birlikte xaxa ya da aaaa şeklinde bütün mısraları kafiyeli rubâîler de vardır. Bunlara rubâî-i musarra veya terane adı verilir (Kılıç, 2014: 233).*

Rubâî tekniğinin İslam edebiyatından belirlendiğini söyleyen ve rubâî terimi hakkında en kapsamlı bilgileri veren Mehmet Fuat Köprülü, *Türk Edebiyatı Tarihi* adlı eserinde rubâîyle ilgili şu değerlendirmeleri yapar: *Dûbeyt ismi altında Arapçaya geçen rubâî veya terâne, Acem edebiyatına mahsus bir şekildir. Rubâînin İslâm edebiyatında*

“teknik”i kararlanmış ve tayin edilmiştir: Mutlaka dört mısradan terkip edilmiş olarak bahr-i hezecin ahrem ve ahreb vezinlerinden çıkarılmış 24 nevi’ üzerine yazılır, diğer vezinlerle yazıldığı takdirde ona rubâî adı verilmeyerek kıt’a denir. Dört mısra içinde tam bir fikir ihtiva etmek itibarıyla, kelime ve akıl oyunlarına pek o kadar müsait olmayan bu şekil, Acem edebiyatının en güzel ve en şahsî örneklerini ifadeye hizmet etmiştir. Rubâî şeklinde medhiyeler, vefat tarihleri, na’at ve münâcaât vadisinde şiirler yazılmışsa da bu türün bütün ruhu, bütün zevki, yüksek bir fikir ve hissi en belîğ ve en veciz surette ifade etmesindendir. Bu bakımdan rubâî tarzında muvaffakiyet çok nâdir ve çok müşküldür. Arap şâirleri hiçbir zaman, bu tarzda Acemler derecesinde başarılı olamamıştır (Köprülü, 1980: 141-142).

Rubâî hakkında Agâh Sırrı Levend şöyle bir tanım yapmaktadır: *“Rubâînin 24 vezni vardır. Bu vezinde ikiye ayrılır. Şâir rubâî yazarken bu on ikişer vezin içinden bir-kaçını intihab eder. Rubâîler, dört mısralık kıt’a halindedir. Birinci, ikinci ve dördüncü mısraları birbiriyle kafiye, üçüncü mısra ise kafiyesizdir (Levent, 1984:630).”*

Cem Dilçin’in ise rubâî hakkında değerlendirmesi şu şekildedir: *Rubâî, dört dize-lik ve kendine özgü ayrı ölçüsü olan, bağımsız bir nazım biçimidir. Birinci, ikinci ve dördüncü dizeleri uyaklı, üçüncü dize serbesttir. Rubâînin üçüncü dizesine uyaksız olmasından dolayı hasî (hadım) adı verilir. Rubâî için terâne, dü-beyir, çâr-mısra‘, çehâr mısra‘ terimleri de kullanılır (Dilçin 2013:207).*

Lütfi Alıcı, *Eski Türk Edebiyatına Giriş* kitabının, *Eski Türk Edebiyatında Nazım Şekilleri* başlığında rubâî şu şekilde tanımlar: *Rubâînin sözlük anlamı dörtlü, dörtlük demektir. Nazım terimi olarak da tam bir anlam ifade eden kendine özgü vezinlerle yazılan dört mısralık nazım şeklinin adıdır (Alıcı 2010:120).*

Görme imkânı bulabildiğimiz kaynaklarda, edebi terim olarak rubâînin tanımını ve unsurlarını ortaya koymaya çalışan edebiyat araştırmacılarının birbirlerine yakın tanımlar ortaya koydukları görülmüştür.

Rubâî nazım şeklinin kaynağı hakkında üç farklı teori ortaya atılmaktadır: söz konusu bu teorilerin ilki Türk kaynaklı oluşu, ikincisi Fars kaynaklı oluşu ve üçüncüsü ise Arap kaynaklı oluşudur. Bu söz konusu teoriler kendi içerisinde kesinliğe ulaşamamıştır. M. Fuad Köprülü ile Nihad Sâmi Banarlı ise eski Türk şiirindeki dörtlüklere çok benzeyen rubâînin, eski İran edebiyatına ait dörtlüklerle ve beste ile söylenen bir nazım şeklinin

İslâmiyet'ten sonra aruzla söylenmesiyle meydana gelmiş bir İran nazım şekli olduğu görüşünü savunmuştur.

Haluk İpekten de rubâînin Fars kaynaklı olduğunu savunur ve şu değerlendirmeyi yapar: *Nazım terimi olarak dört mısralık nazım şeklinin adıdır. Çıkış yeri İran olan bu şekle İranlılar Arapça adıyla rubâî demişler, Araplar da Farsça 'dûbeyt' adını benimsemişlerdir. Bu nazım şekli Türk edebiyatına İran'dan rubâî adıyla geçmiştir (İpekten, s2008: 75).*

Rubâînin İran edebiyatında ne zaman ortaya çıktığı kesin olarak belli değilse de kaynağının İslâm öncesine dayandığı ve rubâînin halk arasında çok kullanılan bir tür olduğu bilinmektedir.

Rubâîyi tek dörtlükten oluşan "kıt'a, nazm, tuyuğ" gibi nazım şekillerinden ayrılan yönü, veznidir. Rubâî tamamıyla bu şiire mahsus kalıplarla söylenir ve hezec bahrindeki özel kalıplarıyla yazılır. Esas rubâî vezni *mef'ûlû mefâîlû mefâîlû fa'* dır. Bu aruz vezninin türlü aruz hareketleriyle uğradığı değişmelerden 24 rubâî vezni meydana gelmiştir:

1. Ahrem vezinleri: Mefûlûn tef'ilesiyle başlayanlar:

mef'ûlûn mef'ûlû mefâîlû fa'l

mef'ûlûn mef'ûlû mefâîlû feûl

mef'ûlûn mef'ûlû mefâîlûn fâ'

mef'ûlûn mef'ûlû mefâîlûn fâ'

mef'ûlûn mef'ûlûn mef'ûl feûl

mef'ûlûn mef'ûlûn mef'ûlû fa'l

mef'ûlûn mef'ûlûn mef'ûlûn fâ'

mef'ûlûn mef'ûlûn mef'ûlûn fâ'

mef'ûlûn fâîlûn mefâîlûn fa'l

mef'ûlûn fâîlûn mefâîlûn fâ'

mef'ûlûn fâîlûn mefâîlûn fâ'

mef'ûlün fâilün mefâilü faul

2. Ahreb vezinleri: Mef'ûlü tef'ilesiyle başlayanlar:

mef'ûlü mefâilün mefâilü fa'

mef'ûlü mefâilün mefâilü faûl

mef'ûlü mefâilün mefâilün fâ'

mef'ûlü mefâilü mefâilü faûl

mef'ûlü mefâilü mefâilü faûl

mef'ûlü mefâilü mefâilün fâ'

mef'ûlü mefâilü mefâilü fâ'

mef'ûlü mefâilün mef'ûlü fa'l

mef'ûlü mefâilün mef'ûlü fa'l

mef'ûlü mefâilün mef'ûlün fâ'

mef'ûlü mefâilün mef'ûlün fâ'

Hem Türkçeye uygunluğu bakımından daha elverişli olması hem de Türk şâirler tarafından daha ahenkli bulunan ahreb kalıpları, Türk şâirler tarafından çok kullanılmıştır. Ahrem kalıplarından ise iki kalıp az sayıda da olsa kullanılmıştır. Böylece rubâîlerde kullanılan sekiz kalıp ortaya çıkmıştır.

Türk edebiyatında en fazla kullanılan ahreb kalıpları şu şekildedir:

1. Mef'ûlü mefâ' ilü mefâ' ilün fâ'
2. Mef'ûlü mefâ' ilü mefâ' ilün fa'
3. Mef'ûlü mefâ' ilün mefâ' ilün fâ'
4. Mef'ûlü mefâ' ilün mefâ' ilün fa'
5. Mef'ûlü mefâ' ilü mefâ' ilü fa'ûl
6. Mef'ûlü mefâ' ilü mefâ' ilü fe' il
7. Mef'ûlü mefâ' ilün mefâ' ilün fa' ûl
8. Mef'ûlü mefâ' ilün mefâ' ilü fe' il

Türk edebiyatında en fazla kullanılan ahrem kalıpları şu şekildedir:

1. Mef'ûlün fâ'ilün mefâ'ilün fâ'
2. Mef'ûlün fâ'ilün mefâ'ilü fa'ûl

Bazen aşk duyguları ve daha başka temlerde rubâîler terennüm edilmekle beraber rubâî, daha çok tefekkür, bir düşünüş şiiridir. Rubâî şâirleri umumiyetle hâkîm, filozof, sufi şâirlerdir. Böyle bir fikir, felsefe veya tasavvuf heyecanını dört mısralık küçük ve klasik bir nazım kalıbı içinde ustalıkla söyleyebilmek de rubâîde muvaffak olmaktır. İlk üç mısra fikrin hazırlayıcısı olup ahenk uyandırmada yardımcı durumdadırlar. Asıl fikir dördüncü mısradan dile getirilir. Rubâî türü yazılmış şiirlerin anahtarı dördüncü mısradır.

1.2.Rubâînin Özellikleri

Edebiyat tarihçilerinin ve aydınlarının yaptıkları bu kadar tanımlardan sonra rubâînin özellikleri şöyledir:

1. Rubâîler tek bentten oluşan nazım şeklidir.
2. Rubâîlerde en çok “aaxa” kafiye planı uygulanır ancak dört mısrası birbiriyle kafiyeli “aaaa” olan ve rubâî-i musarra veya terane denilen rubâîlerde vardır.
3. Rubâînin aruzun hezec bahrinden olan 24 kalıbı vardır bunlar ahreb ve ahremdir. Her iki kümede 12 kalıp bulunur. Şâir aynı kümede olmak üzere, her mısrası ayrı kalıpta olabileceği gibi dört mısrası da aynı kalıpta yazılabilir.
4. Açık hece sayısının az olan ahrem kalıpları Türkçenin yapısına aykırı olmasından ayrıca ahreb kalıpları Türk şâirlerince daha ahenkli bulunduğundan Türk şâirleri rubâîlerinde daha çok ahreb kalıpları kullanmıştır.
5. Rubâîde şâir; dünya görüşünü, felsefesini, tasavvufî düşüncesini, ince duygu ve düşüncelerini en özlü biçimde dört mısra içinde anlatır.
6. Az sözle derin mânalar aktarmak zorlu bir iş olduğundan rubâîde başarılı olmak zordur, bilgi birikimi gerektirir.
7. Tek dörtlükten oluşan bu nazım biçiminde ilk üç mısradan okuyucu söylenmek istenen düşünceye hazırlanmış; son mısradan bu düşünce etkileyici biçimde ifade edilmiştir.
8. Rubâîler, divânların sonunda, rubâîyyât başlığı altında kafiyelerine göre sıralanır.

9. Rubâîlerde genellikle mahlas kullanılmaz ancak Azmî-zâde Hâletî, Hakânî Şîrvani'nin mahlas kullandığı tespit edilmiştir.

1.3.TÜRK, FARS VE ARAP EDEBİYATINDA RUBÂÎ

1.3.1. Türk Edebiyatında Rubâî

En eski dönemlerden itibaren Türk edebiyatında dörtlükler halinde şiir söyleme geleneği olduğu bilinmektedir. Rubâî nazım şeklinin dört mısradan meydana gelişi rubâînin Türk şâirler tarafından kolayca benimsenmesini sağlamıştır. Türk halk edebiyatında bize “mânî” nazım şeklinin kafiye örgüsü “aaxa” olması, tek dörtlükten oluşması, anlatılacak düşüncenin dördüncü dizede verilmesi gibi özellikler bize rubâîyi hatırlatmıştır. Bu benzerlikler dışında daha başka benzerlikler ele geçmediği için bu iki nazım şeklinin ilişkileri konusunda kesin yargıya varılmamıştır.

Türk edebiyatında daha 12. asırdan beri, İran tarzı rubâîler söylendiği bilinmektedir. Bir kısım 12.asır Orta Asya şâirlerinin Arapça- Farsça ve Türlçe mülemmaé rubâîleri vaktiyle Fuad Köprülü'nün tedkine mevzu olmuştur. Köprülü'nin makalelerinde bildirdiği gibi Orta Asya'da Moğol istilasında önce başlamış; rubâîler, kaside ve gazeller bir Türk edebiyatının varlığı hakkındaki haberleri destekleyici bir örnek olmuştur. Hikemî ve felsefî düşüncelerin yer aldığı rubâîleriyle Mevlânâ Celâleddîn-i Rûmî bu nazım biçiminin Anadolu'da fikir öncüsü olmuş, *Dîvân-ı Kebîr*'inde 1500 kadar rubâîsi bulunmaktadır. Bu rubâîler Farsça yazılmış olmakla beraber daha sonra gelen Türk şâirleri üzerinde etkisi büyük olmuştur. Fuzulî, Kara Fazlî, Bağdatlı Ruhî rubâî yazar şâirlerdendir. Ne var ki divan edebiyatımızda en ünlü rubâî şâiri Azmîzade Hâletî olmuştur. Bin kadar rubâîsi olan Hâletî hakkında Nedim şöyle demiştir:

Mesnevî tarzında geçmiştir Ataî cümlesin

Hâletî evc-i rubâîde uçar ankâ gibi

13. yüzyılda Evhadüddîn-i Kirmânî, Mevlâna Celâleddîn-i Rûmî; 14. yüzyılda Kadı Burhaneddîn, Nesimi 15. yüzyılda Necatî, Ali Şîr Nevâyî; 16. yüzyılda Fuzulî, Bağdatlı Ruhî, 17. yüzyılda Azmîzade Hâletî, Fehîm-i Kadîm; 18. yüzyılda Nâbî, Sabit; 19. yüzyılda Osman Nevres, Yenişehirli Avnî rubâî nazım şekliyle şiir yazmış önemli isimlerden bazılarıdır.

Modern Türk edebiyatında ise başta Yahya Kemal olmak üzere pek çok şâir bu türü denemiştir. Aralarında Arif Nihat Asya, ümit Yaşar Oğuzcan, Bekir Sıtkı Erdoğan rubâî vadisinde güzel örnekler vermiştir.

1.3.2.Fars Edebiyatında Rubâî (dü-beyt)

Fars edebiyatında rubâî, çehergânî, çeğâr-mısraî gibi isimlerle ifade edilen rubâî şâirler arasında en sık kullanılan nazım şekillerindendir. Fars edebiyatında bestelenmiş rubâîlere terâne, bestelenmemiş olanlara dübeytî adı verilir. Rubâînin İran edebiyatında doğduğu genel olarak kabul edilen bir görüştür. Bazıları bunun aslı dörtlük olan Türk nazmından İran edebiyatına geçtiğini söylerler. Diğer bir rivayer göre rubâî İran halk şâirlerinin söylediği dörtlüklerden sonra aruza uydurulması ile vücut bulmuştur. Nitekim İran şâirleri rubâîye büyük önem vermişlerdir. Kaynakların birçoğu rubâî seyrinin Sâmâniler döneminde başladığı üzerinde birleşirler. Bu dönemde rubâînin oluşmasında katkısı olan, tasavvuf ve hikmetlerle dolu rubâîleriyle kendinden sonra Hayyâm ve diğerlerini yetiştirecek olan Rûdekî bu dönemim önemli rubâî şâiridir. Rubâînin doğuşuyla ilgili bir hikâye anlatılagelmektedir: İran'da çocukların oynadığı ceviz oyunu sırasında, bir çocuğun söylediği sözden doğmuştur. Anlaşıldığına göre Safevîlerden Emin Yakub'un oğlu, attığı cevizin çukura girişi için " (غلطان غلطان همی رود تا بن کاو. "Yuvarlana yuvarlana çukurun dibine gidiyor.) diye bağırması üzerine saray şâirleri garip bir ahenk taşıyan bu sözlerin Hezec bahrinin "Mef'ûlün fâ'ilün mefâ'ilü fa'ûl" kalıbına uyduğunu görmüş ve önce bir mısra sonra bir beyit ekleyerek rubâî nazım şeklini bulmuştur. Ceviz oynayan çocukları seyreden şâirin Rûdekî (ö. 941) olduğunu söylerler. Rûdekî, üç mısra ekleyerek oluşturduğu nazım şekline, bunun genç, taze (ter) çocukların sözlerinden çıktığını düşünerek terâne demiştir. Böyle bir söylentinin çıkmasına, bu türün ilk olarak Rûdekî'de görülmesinin de etkisi olduğu söylenebilir (İpekten 1985: 100-101). Şems-i Kays olarak da bilinen Şemseddîn Muhammed b. Kays-ı Râzî de el-Mu 'cem fi Me'âyiri Eş'âri'l-Acem adlı eserinde diğer araştırmacılar gibi Rûdekî'yi rubâî yazan ilk Fars şâiri olarak tanıdır.

Rûdekî' den sonra önde gelen rubâî ustaları Ebû Şekûr-ı Belhî, Dakîkî, Şehid Belhi, Farabi kayıtlara geçmiştir. ran edebiyatında, Ebû Said, Baba Efdal Kâşânî, Ömer Hayyam bu türde çok başarılı olmuş şâirlerdir. 12. yüzyıla gelindiğinde Fars edebiyatında rubâî serüveni içinde en verimli yüzyılın bu yüzyıl olduğu görülür. Rubâî sahasının en meşhur şâiri olan Ömer Hayyâm manzumelerini bu yüzyılda kaleme almıştır. Bu yüzyılın

diğer rubâî şâirleri ise Ezrâkî-i Herevî, Mes'ûd-ı Sa'd-ı Selman, Talha Merkezî, Senâ'î, Hakânî, Enverî sayılabilir.

13. yüzyılda Ferîdüddîn Attâr, Sa'dî-i Şîrâzî; 14. yüzyılda Alâuddevle Simnânî, Hâfız-ı Şîrâzî; 15. yüzyılda Molla Câmî, Şâh Nimetullâh Velî; 16. yüzyılda Fikrî-i Meşhedî, Lisânî-i Şîrâzî; 17. yüzyılda Sermed-i Kâşânî, Sâib-i Tebrîzî; 18. yüzyılda Abdülkâdir Bîdil, Hazîn; 19. yüzyılda ise Nimâ Yuşic, Celâleddin Hümâ'î gibi şâirler rubâî türünde örnekler vermiştir (Çalka 2015, 13-27).

1.3.3.Arap Edebiyatında Rubâî

Arap edebiyatında rubâî türünün gelişimiyle ilgili kaynaklar sınırlı sayıda olup, türle ilgili en kayda değer bilgilere Kâmil Mustafa Şeybî'nin Dîvânü'd-dübeyt fî Şi'ri'l-Arabî adlı eserinde ulaşılmaktadır. Şeybî, Arap edebiyatında rubâiden ziyade dübeyt nazım şekliyle kaleme alınmış manzumelerin olduğunu, rubâinin daha çok Farslar tarafından kullanıldığını dile getirmiştir.

Klasik Arap şiirinde rubâî nazım şekli hakkında sınırlı da olsa bilgi veren Arap araştırmacısı Abdülvahhâb Azzâm'dır. El- Mesânî adlı çalışmasında Abdülvahhâb Azzâm, Arapça ilk rubâî şâirinin Fars edebiyatı rubâî şâirleri arasında bulunan Tâceddin el-Baherzî olduğunu zikretmektedir.

2.HAKÂNÎ ŞİRVÂNÎ'NİN HAYATI, SANATI VE ESERLERİ

2.1.Hayati

Hakânî Şîrvânî, XII. yüzyıl Azeri sahasının, İran edebiyatının ve klâsik edebiyatın kudretli bir sanatkâridir. 1126'da Gence' de doğmuştur (Yazıcı, 1997: 168-170). Abbas-kulu Ağa Bakühanov, Hakânî'nin Şamahı yakınlarındaki Melhem köyünde doğduğunu kaydetse de şâirin kendisi, eserlerinde Şamahı'da doğduğunu defalarca ifade etmiştir. Hakânî adıyla ünlenmiş olan şâirin adı bütün tezkirelerde İbrahim olarak geçmektedir. Necîbüddin Ali, adında bir babanın ve sonradan Müslüman olmuş bir annenin oğludur. Bazı kaynaklarda annesinin adı Rabia olarak geçmektedir. Küçük yaşlarda Hakânî, amcası Kafîyüddin Ömer b. Osman tarafından himaye edilmiştir. . Hakânî, amcası Ömer Osmanoğlu'nu eserlerinde sıkça överek onun kendisi üzerindeki emeğini hatırlamaktadır. O, amcasının yanında mükemmel bir eğitim almış, Doğu toplumlarının medeni mirası ile birlikte Hristiyan medeniyetini de öğrenmiştir (Bayram, 2015:299) . XII. yüzyılda Şîrvanşahlar sarayında edebiyat meclislerinin reisi olarak, Hakânî'nin hocası Ebu'l-Ulâ

Gencevî kabul edilmekteydi. Amcası öldükten sonra Ebû’i Alâ-yı Gencevî onu öğrencileri arasına almış ve kızıyla evlendirmiştir. Kayınpederi olan Ebû’i Alâ-yı Gencevî (Şirvânî) ile arası bir müddet sonra açılmıştır. Kayınpederi onu mürtedlikle, Hakânî onu Haşhaşîler’den olmakla suçlamıştır (Yazıcı, 1997: 168-170).

Hakânî’nin 100 nolu rubâîsinde bu durum şöyle geçmektedir:

În-Râfzîyân ki ümmet-i şeytānened

Bî dīnānened ū sıḥat bi-īmānened

Ez beski ḥıṭā feh̄m ū ḡalaṭ peymānened

Hākānî-ra Hārici mi-dānened

(Şeytanın ümmeti olan bu Rafziyândır. Dinsiz, yapmacık ve imansızdırlar. Yalan söylediler, yanlış söylediler. Hakânî’yi Hariciden saydılar.)

Kayınpederini bu şekilde suçladığı için tenkit edilen Hakânî, muhtemelen tenkit ve dedikodular sebebiyle başka hükümdarların sarayına intisap yolları aramıştır. Esasen Şirvânşahlar sarayında umduğunu bulamamış, ailesini geçindiremeyecek duruma düşmüş ve babasından yardım istemiştir. Geçimini sağlamak amacıyla kendilerine kasideler takdim edecek yeni muhit arayan Hakânî, ilk olarak Halhal ve Azerbaycan Hükümdarı Abdurrahman b. Togayürek’in oğlu Rükneddin Muhammed için bir kaside yazdıysa da umduğunu bulamamıştır. Hârizmşahlar’dan Atsız b. Muhammed’e yazdığı kaside Atsız’ın münşisi Reşîdüddin Vatvât tarafından beğenilmiş ve durum Hakânî’ye bildirilmiştir. Vatvât vasıtasıyla Hârizmşah’ın kendisine bir görev vermesini bekleyen Hakânî umduğunu elde edemeyince Vatvât’a bir hicviye yazmıştır. Ancak daha sonra bu hicviyeden ötürü pişmanlık duyup Vatvât ile arasını düzeltmeye çalışmıştır. Bu sırada amcası Kâfiyüddin Ömer’in ölümü (545/1150) ve etrafındakilerin kötü davranışları onu dünyadan ve insanlardan soğutmuştur. Toplumdan uzaklaşmayı ve inzivaya çekilmeyi çok istediği halde ömrünün sonuna kadar bunu gerçekleştirememiştir. Hakânî’nin bütün yaşamı çeşitli sıkıntılar, düş kırıkları, talihsizlikler içinde geçmiştir (Yazıcı, 1997: 168-170).

Hakânî, Selçuklu Sultanı Sencer’le ilişki kurmak amacıyla Rey’e gitmiştir. Ancak orada iken Oğuzlar’ın Sencer’i esir ettiğini öğrenince Şirvan’a dönmüştür. İlk kasidesini yazdığı Hākān-ı Ekber Minûçîhr’e iki kaside takdim ettiyse de kabul görmemiştir. Bunun üzerine 551-552’de (1156-1157) hacca gitmek için Şirvan’dan ayrılmıştır. Hac dönüşü

bir süre İsfahan ve Bağdat'ta kalmıştır. İsfahan'da Mücîrüddîn-i Beylekânî'nin bu şehri hicveden ve kendisine atfedilen şiirine yazdığı bir kaside ile karşılık vermiştir. Ülkesine döndüğünde kayınpederi ve diğer kimseler tarafından sıkıştırıldığı için Mekke'de tanıştığı Derbend Emîri Seyfeddin Arslan'ın yanına gitmiş ve ona kasideler yazmıştır. Mekke'ye kadar uzanan bu seyahatinde Tuḥfetü'l-'Irâkeyn adlı seyahatnâmesini kaleme aldı. Kayınpederi Ebü'l-Alâ-yi Şîrvânî 554'te (1159) ölünce Hakânî'ye Şîrvanşahlar sarayının yolu açılmış ve kendisine yıllık 30.000 dirhem maaş bağlanmıştır. Ancak bu mutluluk Hâkân-ı Ekber Minûçîhr'in vefatına (565/1170) kadar sürmüştür. Yerine geçen oğlu Âhistân Hakânî'ye babası gibi iyi davranmamıştır. Kendisi için yazdığı birçok kasideye rağmen maaşını kestiği gibi elinden iktâ beratını da almıştır. Bir süre sonra muhtemelen kendisini çekemeyenlerin iftiraları üzerine yedi ay zincire vurularak hapsedilmiştir. Burada iken Hapsiye denilen şiirlerini yazmıştır. Hakânî o sırada Şîrvan'a gelen Bizans prenslerinden Andronikos Komnenos'a kendisine şefaatte bulunması için iki kaside yazdı. Prens aracılığı sayesinde 569'da (1173-74) serbest bırakılan Hakânî Şîrvan'dan ayrılıp hacca gitmek istediye de hükümdar izin vermemiştir. Hükümdarın kız kardeşine yazdığı bir kaside ile annesinin tavassutu sayesinde ertesi yıl hacca gitmesine izin verilmiştir. Hacca giderken uğradığı Medâin'de Sâsânîler döneminin muhteşem harabelerini görmüş ve bu harabeleri anlatan kasidesini yazmıştır. Bir yandan ailesini, diğer yandan dönüşünde Âhistân'ın kendisine nasıl davranacağını düşündüğünden hacda rahat değilmiş, o sırada Âhistân'ın hacda bulunan kız kardeşinden kendisi için şefaatte bulunmasını istemiştir. Ancak olumlu bir sonuç alamadığı için ülkesine dönmeyip bir süre Bağdat'ta kalmıştır. Daha sonra Âhistân'dan aldığı bir mektup üzerine Şîrvan'a gitmiştir. Hükümdardan kendisine divanda bir görev verilmesini istemiş ve muhtemelen bu isteği yerine getirilmiştir. 570'te (1175) yirmi yaşındaki oğlu ölmüştür. Kısa bir müddet sonra da şeyhi ve üstadı Umdetüddin Muhammed b. Es'ad et-Tûsî'nin vefat haberini alması ile üzüntüsü bir kat daha artmıştır. Hayattan usanmış bir durumda Gence'ye gitmiş ve orada Nizâmî-i Gencevî ile tanışmıştır. Nizâmî-i Gencevî ile arkadaş olmuştur hatta Hakânî ölünce Nizâmî ona mersiye yazmıştır. Âhistân'ın Şîrvan'da kalmasını istemesine rağmen Hakânî Horasan'a gitmeyi düşünmüştür. Bu sırada Hârizmşah'ın şâiri Reşîdüddin Vatvât'ın ölümü onun Hârizm sarayına gitme arzusunu kamçılamıştır. Ancak Hârizmşah'a yazdığı kasideden bir sonuç alamayınca Tebriz'de kalmıştır. Âhistân onu Şîrvan'a çağırdıysa da kabul etmemiştir. Karısının vefatı üzerine onun için sekiz mersiye yazmış ve çok geçmeden kendisi de Tebriz'de ölmüştür. Sürhâb adı verilen yerde bulunan Makberetü's-şuarâ'ya defnedilmiştir (Yazıcı, 1997: 169).

2.2.Sanati

Hakânî, İran edebiyatının en büyük şahsiyetlerinden biridir. O bir taraftan saray şiirinin başarılı örneklerini vermiş, çağının hükümdarlarına mübalağalarla dolu şiirler yazmış, diğer taraftan saraylara, hükümdarlara karşı mücadele içerikli şiirler yazmıştır. Keskin zekâsı ve geniş hayal gücü sayesinde şiire yenilikler getiren Hakânî'nin şiirinin temelini kendi yaşamı oluşturur. Şiirlerinde yaşadığı sıkıntılar, düş kırıklıkları, talihsizlikler içinde geçen ömrünün izleri görülmektedir.

Hakânî, şiirlerinde geniş ölçüde yer verdiği İslâmî unsurlara annesinden öğrendiği Hristiyanlıkla ilgili unsurları da katmıştır: Sede geceleri, Sede Bayramı, haç, zünnar, gibi unsurlara rubâîlerinde yer almaktadır. Rubâîlerini incelediğimizde şâirin zengin kültür birikimi, kelime oyunları göze çarpmaktadır. İran şiirine şekil bakımından yenilikler getiren Hakânî şiirlerinde genellikle kısa vezinler kullanmıştır.

Kendisi daha hayatta iken şiirleri İslâm dünyasında büyük bir ün kazanan şâirin bu etki ve şöhreti yüzyıllar boyunca süregelmiştir. Nitekim Mevlânâ Celâleddîn-i Rûmî'nin birçok gazelinde onun etkisi görüldüğü gibi “Bahrü'l-ebrâr” adlı kasidesine Hint, İran ve Türk şâirleri tarafından nazîreler yazılmıştır. Fuzûlî'nin Enîsü'l-ğalb adlı mesnevisi de “Bahrü'l-ebrâr”a yazılmış bir naziredir (Yazıcı, 1997: 169).

2.3. Eserleri

İlk şiirlerinde Hakayıkî mahlasını kullanan Hakânî, İran edebiyatının en büyük şâiri kabul edilir, İran edebiyatının ilk manzum seyahatnamesi olan Tuhfetü'l- İrakeyn adlı eseri yazmıştır.

Tuhfetü'l- İrâkeyn: Fars edebiyatında ilk manzum seyahatnâmedir. Hakânî Irâk-ı Acem ve Irâk-ı Arab, Mekke ve Şam gezisini anlattığı bu eseri 552'de (1157) Musul Emîri Cemâleddin Ebû Ca'fer Muhammed b. Ali İsfahânî adına Bağdat'ta yazmaya başlamış ve kırk gün içinde tamamlamıştır.

Dîvân: Kaside, terakibibend, kıta, gazel ve rubâîlerden oluşan eser 17.500 beyitten oluşmuştur. Döneminin hemen bütün ilimlerine vâkıf olan Hakânî, şiirlerinde duygularıyla bilgilerini büyük bir ustalıkla bağdaştırdığından şiirlerinin anlaşılması bir ölçüde bu ilimler hakkında yeteri derecede bilgi sahibi olmaya bağlıdır. Dîvân'ı birkaç kere basılmıştır.

Hakânî'nin mektupları Ziyâeddin Seccâdî tarafından Mecmû'a-i Nâme-hâ-yı Efâ-lüddîn Hâkânî-yi Şîrvânî (Tahran 1346 hş.) ve Muhammed Revşen tarafından Münşe'ât-ı Hâkânî (Tahran 1362 hş.) adıyla yayımlanmıştır. (Yazıcı, 1997: 169).

3. AZMÎ-ZÂDE MUSTAFA HÂLETÎ'NİN HAYATI, SANATI, ESERLERİ

3.1 Hayatı

977'de (1570) İstanbul'da doğdu. Sultan III. Murad'ın hocası âlim ve şâir Azmî Efendi'nin oğludur. Medrese öğrenimini tamamladıktan sonra Hoca Sâdeddin Efendi'den mülâzım oldu ve 1591 yılında müderrisliğe başladı. İstanbul'un bazı medreselerinde çalıştı ve derece derece yükselerek 1597'de Sahn, 1600'de Süleymaniye müderrisi oldu. Daha sonra kadılığa geçerek 1602'de Şam, 1604'te Kahire kadılığına tayin edildi. Bir süre sonra azledildi. 1606'da Bursa kadısı olduysa da devrin meşhur âsilerinden Kalenderoğlu'nun şehre girmesi üzerine kadılıktan ayrıldı. Bir müddet Ahyolu arpalığı ile geçindi. 1611'de tayin edildiği Edirne kadılığında da dört ay kalabildi ve buradan Şam'a gönderildi. İki yıl sonra azledilerek İstanbul'a döndü. 1613'te İstanbul kadılığına getirildi, fakat iki ay kadar kaldığı bu görevden de uzaklaştırıldı. Dört yıl boşta bekledi, Sultan II. Osman'ın tahta geçmesi üzerine sunduğu bir "arz-ı hâl" mesnevisiyle 1618'de Mısır kadılığına tayin edildi, ancak 1619'da yine azledildi. 1623 yılında Sultan IV. Murad'ın cülûsunda Anadolu kazaskeri oldu. Bir yıl sonra kendisine Rusçuk arpalığı verilerek bu görevden de alındı. 1627'de Rumeli kazaskerliğine getirildi ve 1629'da emekliye sevkedildi. 26 Şâban 1040'ta (30 Mart 1631) vefat etti; İstanbul Sofular'da oturduğu evin karşısına yaptırdığı mektebin bahçesine defnedildi.

Azmîzâde kaynakların bildirdiğine göre dürüst, âdil, iyiliksever, hoşsohbet ve çok cömert bir insandı. Kâtib Çelebi, Osmanlı tarihinde Kınalızâde Ali Efendi ile Azmîzâde kadar çok okuyan, araştıran bir âlim daha olmadığını belirtir (İpekten, 1991: 348-349).

3.2 Sanatı:

Klâsik Türk şiirinde rubâî nazım şeklinin en verimli asrı olan 17. yüzyıl, gerek rubâî sayısı gerekse rubâî ile ilgilenen şâir sayısı bakımından diğer yüzyılları geride bırakmıştır. Türk edebiyatında rubâî denince akla ilk gelen şâir olan Azmî-zâde Hâletî'nin bu asırda yaşayıp yüzyılın ortalarından itibaren etrafındaki şâirleri etkilemesi, bu asırda rubâî nazım şeklinin zirve yapmasında çok büyük etkisi olmuştur. Azmî-zâde Mustafa Hâletî; Dîvân, Sâkî-nâme, Münşeât gibi farklı nazım ve nesir türlerinde eserler vermesine

rağmen bu eserlerden ziyâde rubâîleriyle tanınmıştır. Öyle ki Fars edebiyatında rubâînin gerçek ustası olan Ömer Hayyâm gibi Türk şiirinde de Azmîzâde'nin büyüklüğü hem kendi devrinde hem de daha sonraki yüzyıllarda genel bir kabul görmüştür. Hâletî'nin rubâîleri sadece kendisi tarafından değil; başta dönemin tezkire yazarları olmak üzere, önde gelen nâsir ve şâirleri tarafından övülmüştür (Çalka, 2017: 84).

18. yüzyılın en önemli şâirlerinden Nedîm de Hâletî'nin rubâî sahasında ulaşamayacak bir yerde olduğunu aşağıdaki meşhur dizelerle belirtmesi, Hâletî'nin rubâîdeki hünerini teyit etmektedir.

Nef'î vâdî-i kasâidde sühan-perdâzdır
Olamaz ammâ gazelde Bâkî vü Yahyâ gibi
Mesnevî semtinde geçmişdir Atâyî cümlesin
Hâletî evc-i rubâ'ide uçar ankâ gibi

(Nef'î, kaside vadisinde söz düzenleyicisidir; ancak gazelde Bâkî ve Yahyâ gibi olamaz. Atâyî mesnevî alanında onların tümünü geçmiştir. Hâletî (ise) rubâînin en yüksek noktasında anka gibi uçmaktadır.)

3.3 Eserleri:

Azmîzâde Hâletî'nin manzum ve mensur birçok eseri vardır. Edebî muhtevalı eserlerinin başlıcaları şunlardır:

Dîvân: Azmî-zâde Dîvân'ını 1012 (1603) yılından önce Sultan III. Mehmed adına tertiplemiştir. Oldukça hacimli olan bu divanda münâcât, na't, mi'râciye gibi dinî şiirlerden sonra Sultan III. Mehmed, Sultan I. Ahmed ve devrin büyüklerine yazdığı kasidelerle gazel, müseddes, terkeb, kıta ve rubâîleri toplanmıştır. Sadece İstanbul kütüphanelerinde yirmi kadar nüshası bulunan divanın yazmaları oldukça fazladır. Şiir sayıları da çok farklı olan bu nüshalar arasında şiir adedi bakımından zengin bir yazma olan Süleymaniye Kütüphanesi'ndeki bir nüshada (Ayasofya, nr. 3910) otuz kaside, 411 gazel, üç müseddes, terkebîbend şeklinde Mehdî Çelebi mersiyesi, 116 kıta, 593 rubâî ve 327 beyit vardır. Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi'nde bulunan nüsha da (Hazine, nr. 894) otuz bir kaside, 721 gazel, 300 rubâî ve *Sâkînâme*'yi içine alan iyi bir yazmadır. Divan nüshaları karşılaştırıldığında şiir sayılarının daha da artacağı tahmin edilmektedir. Eser henüz yayımlanmamıştır.

Azmî-zâde Hâletî, edebiyatımızda şiirlerinden çok rubâîleriyle tanınmıştır. İran'da rubâînin gerçek ustası olan Ömer Hayyâm gibi Türk şiirinde de Azmîzâde'nin büyüklüğü

hem kendi devrinde hem de daha sonraki yüzyıllarda genel bir kabul görmüştür. Azmîzâde rubâîlerinin değerleri yanında sayıları bakımından da aşılammamış bir şâir olup rubâîlerinin toplamı 900-1000 civarındadır. Dîvânındaki rubâîleri ayrıca Rubâiyyât-ı Hâletî adıyla bir araya getirilmiştir.

Sâkînâme: Değişik yazmalarda 496, 515 ve 520 beyitten ibaret olan mesnevi şeklindeki eser, aruzun “feûlün feûlün feûlün feûl” kalıbıyla yazılmıştır. Bir giriş ile on beş bölüm ve bir sonuç kısmı içinde alışılmış sâkînâme konuları tasavvufî bir anlayışla ele alınmıştır. Hâletî’nin *Sâkînâme*’sinin benzerlerinden ayrıldığı nokta, övülen şarabın ilâhî aşk şarabı olması dolayısıyla eserin tasavvufî özelliğidir.

Münşeât: Azmîzâde’nin devrindeki bazı kişilere yazdığı mektuplarının toplandığı bu eser, onun inşâ sanatındaki ustalığını göstermesi bakımından önemlidir.

Mihr ü Mâh: Azmîzâde bu eseri, babası Azmî Efendi’nin Assâr-ı Tebrîzî adıyla tanınan Şemseddin Muhammed’den çevirmeye başladığı *Mihr ü Müşterî* veya *Mühr ü Meh* adını taşıyan mesnevisini tamamlamak üzere kaleme almış, ancak kendisi de 500 beyitten fazla çeviremediği için eser yine eksik kalmıştır. Şâirin ayrıca Süleymaniye Kütüphanesi’nde *Tezkiretü’l-evliyâ ve merâkîdû’l-asfiyâ fî etrâfi Bağdâd* adıyla bir eseri daha görülmektedir (İpekten, 1991: 348-349).

BİRİNCİ BÖLÜM

MUKAYESE

1. Âb-ı Hayât:

Hakânî-i Şîrvânî'nin rubâîlerinde âb-ı hayâtın kullanımı şu şekildedir: Ağzın hareketi can ve hayat nişanıdır. Sevgilinin dudağı âb-ı hayâttır. Ondan içmek âb-ı hayât içmek gibidir (H.49). Âb-ı hayât, Sevgilinin kendisidir (H.192). Karanlık cihanda her tarafı âb-ı hayât sarsa da bela denizine aşına olan (bizler) ab-ı hayata yönelmeyiz (A.22). Bela kılıcını bilmeyen âb-ı hayât, bu aşk meydanında hüküm veremez (A.23). Körpe güle çiy yağar gibi âb-ı hayât yağsa da körpe gül, sevgilinin yanağının güzelliğine erişemez (A. 25).

B:

Âb-ı hayât, her iki şâirde sevgili ve onun vasıflarını sembolize etmek için kullanılmıştır.

F:

Azmî-zâde Hâletî 'nin rubâîlerinde Hakânî-i Şîrvânî'den farklı kullanım olarak âb-ı hayât aydınlığı, kurtuluşu sembolize etmiştir. Bela denizine aşına olanlar karanlık dihanı aydınlığı yani âb-ı hayâtı seçmezler.

2. Agyar:

Hakânî-i Şîrvânî'nin rubâîlerinde agyar geçmemektedir. Azmî-zâde Hâletî 'nin rubâîlerinde ise: (Sevgili) Agyara, aşk ağacının güllerinin toplatırken âşığa cefa dikenleriyle dolu kısım düşer ve âşığı bu yaralar (A. 74). Âşığı bazen sevgiliden ayrı kalmak üzer bazen de rakibin hareketleri ciğerini yaralar (A.99). (Sevgili) Ağyarın, güzellik tahtının sultanıdır (A.275). Sevgiliye “Ey tüm ufukları aydınlatan gün ışığı ve o iki göz nurdan aşk diletken, mahallende rakibi, (süpürücü) çöpçü etme!” diye seslenir (A.320). Sevgili, âşığa ağyarın yanında cevri okunu saplar (A. 340). Sevgili, mecliste rakiplerin önünde âşığın eziyet eder (A. 346). Agyar, dedikoducu bir düşmandır (A.417). Dünyanın bu hâli ağyardan olmuştur (A.605).

3. Âh, Feryâd, Figân, Nâle, Zâr, İnleme:

Âh: Hakânî-i Şîrvânî'nin kalemi ah ateşidir (H.251). Sevgiliden ayrı kalan gecelerde söyler (H. 254). Gökyüzündeki yıldızlardır (H. 191). Gönüldeki çizgilerdir (H.194). Ezeli hatırlatır (H. 83). Gönülden çıkan namedir (H. 92). Aşktan dolayı ateş gibi suda inler (H. 168), Hakânî, gönlündeki kavurucu ateşten dolayı yıl boyunca âh eder (H. 15). Âşık, sürekli ah çeker; ah çektikçe sevgiliyi hatırlar. Bu sebeple Allah'tan sürekli ah ister (A.17). Âşık, seviliden ayrı kaldığında ah çeker (A.33, 584) . Aşk ehli âh vah eder (A.253). "Aşk ehli gönül işinde hiç âh vah etme!" der (A.39). Âh, âşığın gönül meselesinden dolayı çıkardığı sestir (A.39). Âşığın âhı o kadar kuvvetlidir ki talih çeşmesini kurutur (A.53). Âşık, zavallı gönün âhıyla toz gibi aşk şahının dergâhında sürekli oturur (A.70). Âşığın âhının küçük bir nefesi dünyanın külünü savurur, yıldızları kör eder (A.107). Âh, âşık tarafından gece gündüz çekilir. Âşıklar arasında âh çekmeyen yoldan sapmış gibi görülür (A.174). Âşık, dudak üstündeki çukuru âh oklarına hedef göstermez (A.177). Âşık, seher vakti edilen âhı sema bilir. Gönül derdinin işleyişini kendine kılavuz eder (A.183). Âşık, gam askerlerini sıralayıp âh ıstırabı çeker (A.283). Âh, arifin sürekli ağzında olmalıdır (A.304). Âşık, âh etmezse gönlü kararır (A.386). Âşık, sevgilisi için binlerce âh eder (A.388). Âh, sevgilinin mahallesine atılan bir oktur. Kasıtlı olarak binlerce kez atılsa dahi mahalleye ulaşmaz (A.408).

Azmî-zâde Hâletî, âhı gaflet uykusundan uyandırıcı olarak görür ve sürekli âh çekmek ister (A.409) . Yâr, gönül âhını görse yüz çevirir (A.428). Devrân âhının oku, meclisle Hakka ulaşır (A.432). Âh, gönlü inletir (A.455). Âşığın gam köşesinde işi âh etmektir (A.491). Âh, firuze taşıyı yakuta çevirecek kadar güçlü bir ateştir (A.533). Âh ateşi, gam evinde bulunur (A.586). Azmî-zâde Hâletî bir rubâîsinde zalim feleği boşboğaz ile nitelemiş ve âhlarıyla bu felek, gönül erbabına biran huzur vermemiştir (A.573). Âh, ok ile birlikte kullanılmıştır (A.575, 602). Hasret çekenlerin iniltisi, âh iftirasıdır (A.577). Hâletî, hasret âhının dünyasını yıkacağını düşünür (A.579). Âşık, yürekten âh edince yanan ciğer dumanı gelir (A.580). Âşık, titiz sevgilisinin korkusundan her nefesinde bin âh eder (A.583). Sevgili, kana susamış gözleriyle ne âşığının inleyişine fırsat verir ne âh etmesine izin verir (A.585). Azmî-zâde Hâletî, âh edip inlemek Ferhat'ın sanatı gibiydi (A.587).

B:

Âh, her iki şâirin rubâîlerinde âşık, sevgiliye duyulan yoğun hislerden dolayı âh eder. Sevgilisinden ayrı kalmış âşık, âh eder. Aşk ehli, âşıklar âh eder; işi odur. Âşık, gönül derdinden âh eder. Âh, ateştir. Âh, gönülden gelen sestir.

F:

Azmî-zâde Hâletî 'nin, rubâîlerinde “âh” mefhumu Hakânî'nin rubâîlerine göre daha fazla kullanılmaktadır. Azmî-zâde Hâletî âh kavramını daha güçlü benzetmelerle kullanmıştır. Âh, gaflet uykusundan uyandırır. Felek, gönül erbablarına (âşıklara) âh eder. Hasret âhı, Azmî-zâde Hâletî 'nin rubâîlerinde iftira gibi olumsuz şekilde yer verilmiştir. “Âh oku” benzetmesi Hakânî'de kullanılmaz. Hakânî ise Azmî-zâde Hâletî'den farkı olarak kendi kalemîni âh ateşi olarak kullanır. Devrânın âhı, feleğin âhı kullanımlarına Azmî-zâde Hâletî 'nin rubâîlerinde rastlıyoruz. Her iki şâir de âh ateşine yer verir ancak Azmî-zâde Hâletî 'nin âh ateşini Hakânî'ye göre daha mübalağalı verilmiştir. Bu ateş, taşı yakuta dönüştürür, bu âh nefesi dünyanın külünü savurur. Âşığın Âh etmesi, sevgilisinin müsaadesine bağlıdır. Âh etmeyi Ferhat'ın sanatı sayar.

Feryât: Hakânî-i Şîrvânî'de feryat kelimesi geçmemektedir. Azmî-zâde Hâletî 'nin rubâîsinde ise feryât, âşığın, yas şöleninde söylediği acı tatlı namelerdir (A.25). Feryat, ayrılık acısı çeken âşıkların, sivri uçlu keseridir (A.370). Âşığın her tüyü dile gelip feryat etse bile sevgili, dedikoducu düşmanı dinler (A.417).

Zâr: Hakânî-i Şîrvânî'de zâr kelimesi geçmemektedir. Azmî-zâde Hâletî 'nin rubâîlerinde ise âşık; sevgilinin aşkıyla şaşırır, kafası karışır ve inleyip kalır (A.72). Sevgili, inlemeye izin vermez (A.380). Âşık, ağlayıp sızlamazsa hasta olur (A.387). İncinen âşık, inler (A.460). Gönül meselesinden derdi olanlar inlememelidir (A.467). Gam çekenler, sevgilinin eziyetiyle her zaman inlerler (A.486). İnleyen âşık, binlerce dert görse de yine de sevgilinin yanında olur (A.509).

Nâle: Hakânî, gönlünü fetheden kavurucu ateş (güzel) yüzünden inlemektedir (H.15). Azmî-zâde Hâletî 'nin rubâîlerinde nâle: gönül, güzellerden dolayı inler (A. 111). Âşık, kaza kaleminin kararından dolayı inler (A. 152). Sevgilinin gamıyla inleyen âşıklar, bülbüllerin her zaman önüne düşer (A. 211). Sabah vakti inlemek uygun olsaydı güller,

bülbülün yalancı aşkı olurdu (A. 349). Arzu gül bahçesi taze olduğundan bülbülün inlememesi mümkün değildir (A. 350). Âşık, sadece o güzeli sever, bülbül gibi her güle inlemez (A. 392).

Gam

hastasının gücü kuvveti olmadığından toprağa inleyerek düşer (A. 443). Bu cihan, sevgilinin nazı ve aşığın inlemesiyle doludur (A. 459). Âşık, bin eziyette görse ses çıkarmaz (A. 543). Hasret çekenler yakarır (A. 577). Âşık, kan saçan gözlerin hareketiyle ne ah etmeye ne yakarmaya fırsat bulur (A. 585).

B:

Hakânî de kavurucu ateş, sevgili olarak düşünüldüğünde âşığın aşktan inlemesi Hakânî-i Şîrvânî ve Azmî-zâde Hâletî' nin rubâîlerinde ortak kabul edilebilir.

F:

Azmî-zâde Hâletî 'nin rubâîlerinde genellikle sevgilinin kederiyle, hasretiyle, eziyetiyle, kan dökücü gözleriyle inleyen âşıklara rastlamaktayız. Hatta âşık bu kan dökme-lerden inlemeye ve âh etmeye fırsat bulamaz. Azmî-zâde Hâletî özellikle gül ve bülbül mazmununu kullanmıştır. Âşık, inlemeleriyle bülbüle örnek olmuş ve inlemede bülbülü geçmiştir. Farklı kullanım olarak bülbül her güle inlerken âşık ise sadece sevgiliye inler. Hakânî-i Şîrvânî'nin rubâîlerinde ise felekten inleyen (kişi) görmekteyiz.

Niyaz: Hakânî-i Şîrvânî'de niyaz kelimesi geçmemektedir. Azmî-zâde Hâletî'de ise sevgili yalvaranların doktoru olduğundan, âşık yakarış vaktini kaçırmaz (A.141). Gül bahçesinin sesi vardır, ona ermeyenler o sesi herkes bilmez (A.223).

Figan: Hakânî-i Şîrvânî'de figan kelimesi geçmemektedir. Azmî-zâde Hâletî 'de ise âşık, gönül kanını şarap, feryadı da ney kılar (A.152). Felekten dolayı, ney gibi figan etmekten başka çâresi yoktur (A. 290). Âşık, sevgilinin cevrenden figan etmeye başlarsa haşra dek sürer (A. 311). Figan, âşığın gönlünü rahatlatır (A. 386,387). Dilberin aşkından delirmiş (âşık), figan ezgilerini kendine zincir sesi eder (A. 439).

4. Akl:

Hakânî-i Şîrvânî'nin rubâîlerinde akl: Sevgilinin ellerinde kaybolandır (H. 45). Sevgilinin etkisiyle kaybedilendir (H. 195). Sevgilinin olmadığı akıl boşadır (H. 40). Akıl, lâl taşının içindeki şarap gibidir (H. 261).

Azmî-zâde Hâletî' nin rubâîlerinde akıl: (Âşık)Gam meydanında sürekli akıl ile sürekli savaş halindedir (A.46). Sevgilinin gamı, akıl çeşmesini kurutur (A. 120). Sevgilinin kahır ve lütfunun tecellilerini düşündüğünde aklın varsa kederi ve hüznün gelmesini istemez (A. 121). Tedbirsiz olunca akıl gittiği için sevgilini üzüntüsünden davacı olmaz (A. 124). Aklımızı kaybedip sevgilinin derdini alırsız (A. 169). Ey Hâlêti, gevezelerin içinde tedbirli ol, ağırbaşlı akıl sahipleri gibi çok temkinli ol (A. 362). Mutsuz gönülüm Kays'ın fikrine düştüğünden akıl defterinde ismi geçmez (A. 371). (Âşığın) Kararsız aklı Kays'ın yolunu tutmuştur (A. 378). Can köşkünün uzun mumu, aklımı pervane edip şaşkına çevirir (A. 424). (Âşık) Acı çeken gönlümü aklıma, hükümsüzdür diye işler (A. 440). Uzun kumaşı, ayrılık acısının boyuna göre ölçünce aklımın mezuressi eskidi (A. 515). İtaat edilen sultana aklı, alçak gösterme diye dua eder (A. 555). Bela pazarında delilik hep sıcaktır, bu pazarda akıl mayası azdır akıl izleyicidir (A. 572).

B:

Her iki şâirin rubâîlerinde akıl, sevgilinin etkisiyle kaybedilir.

F:

Azmî-zâde Hâletî' nin rubâîlerinde akıl kavramı, Hakânî-i Şîrvânî'ye göre daha fazla kullanılmıştır. Hakânî-i Şîrvânî de kullanım sevgili ile sınırlıdır ve aklı değerli bir taş olan lâl taşını içindeki şaraba benzetir. Azmî-zâde Hâletî' de ise akıl; acıdan, gamdan kaybedilir. Âşık, aklı ile sürekli savaş halindedir. Akıl, pervaneye benzetilmiştir. Akıl, kararsızdır. Akıl ile Kays tenasübü yapılmıştır. Acı çeken akılda gönül hükümsüzdür. Akıl mezuressi kullanımı görülmektedir, ayrılık acısının boyuna göre ölçerken bu mezüre eskimiştir. Bela pazarında akıl işleyicidir. Gevezeler içinde ağırbaşlı akıl sahipleri gibi temkinli ol, diyerek kendini uyarır.

5. Âlem:

Hakânî-i Şîrvânî' nin rubâîlerinde sevgilinin yanağı cevher âlemdir (H.20). Gönül âlemi, can güzelliğinin gömleğini parçalamak için ten ilinde gezer (H.128). Sevgilisi için âşık, iki cihanda da kumar oynar (H.241). Azmî-zâde Hâletî' nin rubâîlerinde sevgili, lütfuyla sabah vakti dünyayı aydınlatan Zühre yıldızı gibi âlemi aydınlatır (A.30).

Azmî-zâde Hâletî, görünün ve görünmeyen âlemin hoşluğun delili (A. 60) ve görünen görünmeyen âleme bolluk bereket getiren diyerek Allah'a seslenmiştir (A. 61).

Sevgilinin yüzü, âlemi aydınlatır (A. 105). Temiz aşkın arzuların zerresi olmakla âlemi aydınlatan güneş (kadar) meşhurdur (A. 146). Âşık, cefa âleminde çevgan topudur (A. 160). Zahidi yarasaya benzeterek, gerçek aşığı cihanı aydınlatan güneş varken koltuğunun altındaki yarasayı yoklama, sakın diyerek uyarır (A. 319). Sıcak ve soğuk âlem ile ıslak ve kuru dünya gamım irşatı ile aynı tatta görünür (A. 375). Âşığa, suh (sevgili) yüzünden bolluk âlemi dar olur (A. 395). Sevgili, can âlemine ıslık saçıp güneştir (A. 422). Sevgilinin güzelliği, cihanı aydınlatan güneşe parlaklık verir (A. 503). Âşık, isterse cihanı yakan ahıyla mavi gökyüzünü yakuta çevirir (A. 533). Sevgili, naz, işveleriyle dünyayı karıştırır (A.592). Âşık olmayan gönlünü, dünya dolusu mutluluğa değişmeyen Azmî-zâde Hâletî, âlemini de Cem'in kadehine değişmez (A. 608). Âşık, o tazeye gönül bağlamasaydı güzellik şarabının baş döndürücü âlemini bilmez (A. 612).

B:

Her iki şâir, sevgiliyle ilgili kullanımlar vardır. Sevgilinin güzelliği, yüzü, yanağı cihanı aydınlatır.

F:

Azmî-zâde Hâletî'de âlem kelimesine, Hakânî-i Şîrvânî'den daha fazla yer verilir. Şarap âlemi, aşığın âlemi, can âlemi gibi kullanımlar görülür. Sevgili, naz ve edasıyla âlemi karıştırır. Âşık, ahıyla âlemi yakuta çevirir. Sevgili yüzünden bolluk âlemi daralır. İki rubâî de Azmî-zâde Hâletî, görünen ve görünmeyen âlemin sahibi denilerek Allah'a seslenir. İlâhi aşka sahip olanlar dünyanın sıcaklığı, soğukluğunu, nemliliğini, kuruluğunu bilmez çünkü hepsi onlar için aynıdır. Hakânî ise iki âlemde (sevgilisi için)gönül kumarı oynar. Sevgilisi için gönül âleminde gezer.

6. Allah, Rab:

Hakânî'nin rubâîlerinde sevgilinin imtihanı, âşık için Allah'ın kahrı gibidir (H.80). Sevgilinin yağmalamasından dolayı Allah a sığınılır (H.148). Sevgili yüzünden Allah'a tövbe eder (H.183). Âşık, sevgilinin cevri yüzünden sevgiliyi Allah'a havale eder (H.294).

Azmî-zâde Hâletî 'nin rubâîlerinde âşık, gönül işinin ah olması için Allah'a yalvarır. Ahsız geçen anlarını yok etmesi için yalvarır. Gam bana uzun ve ince bir köprü oldu, ümitten ayağı kayıp düşünleri sen kuru diye dua eder (A.17).Âşık, Allah'tan ilâhi

aşk murat eder. Bu ilahi aşkla kalp temizliği ve huzur diler. Her derdinin devâsını Allah'ın derdiyle ister, bela cehenneminin tozuyla bedenim sar sadece gönül aynama parlaklık ver diye Allah'a yalvarır (A.18).Gönül mülkünü Allah derdinin vatanı olmasını, gözlerinin Aden ve Yemen olmasını, bir elinin ümit putları yapıcı bir elini de put kırıcı olmasını Allah'tan diler (A.19). Ya Rab, Zavallı gönlü çeken bir kanca ver, o delalete batmışlara ip at. Hem ümit çeşmesinde doygunluk ver hem de emel kulağına gümüşten bir küpe (kalıp) ver, der (A.29). Azmî-zâde Hâletî bu rubâisinde de Allah'a niyaz eder ve isteklerinden bahseder. Ya Rab, beni uykudan uyandır. Gaflet şarabıyla sarhoşum, ayıklık ver. Lütfundan gönül derdi ve ayrılık gözyaşı döküyorum. Rahmet bulutunu bir yerde yağdır, der (A.31). Gece gündüz ah eden topluluk, gönül kalesinde Allah Allah nidalarıyla ilerlediğimizden huzur bayrağını diker (A.174). İlâhi âşık, nefsiyle her zaman kavgalı olması için Allah'a yalvarır (A.409). Ya Rab, beni şeytan tabiatlıya mağlup etme. Akıl işlerimi, isteklerimle ters düşürme, gönül papağanına yakışan yemeği ver, ümit şekerini başına vurma (A.547). Ya Rab, isteklerimle itibarımı dost kılma. Gam karanlığında kalbimi iplip iplik etme. Gönül yaramı işlemeden bırakma. Aşk derdi sanatçısını işsiz bırakma, der (A.550).Ya Rab, zavallı gönlümü nefsimle boyun eğdirme. Her zaman akıl sahibiyim, bencil tabiatlı gibi düşündürme. Dertten dermân isteyenlerden kılma, beni muhabbet sahipleri arasında kötü andırma, der (A.553).Ya Rab, yönüm incinenler yolunda, adım attırma. Heybemde gaflet azığına yer verme. Huzur, zenginliğinden gönlümü uzak tutma. Hatır yolunu tutanları dik kafalı etme, der (A.554) . Ya Rab beni nefsimle (karşı) aciz kılma, akıl sahibi sultanlara aşağıda gösterme. Gam meclisimi her zaman çok sıcak tut. Aşk şarabıyla dolu kadehimi dökme, der (A.555). Ya Rab beni heves ile yol gözletme. Aşk gamının duvarını yüzüme sığınak kıl. Hasret çekenlerin inlemeleri ah iftarısı olduğu günü bana, gönlüme, canıma gösterme, der (A.577).

B:

Her iki şâirin rubâîlerinde de Allah'a sığınma görülür.

F:

Hakânî-i Şîrvânî ve Azmî-zâde Hâletî rubâîlerinde Allah'a yalvarma farklı boyutlardadır. Hakânî, sevgili sebebiyle Allah' sığınır, sevgiliyi Allah'a havale eder. Ancak Azmî-zâde Hâletî de ise ilahi aşk görmekteyiz. Azmî-zâde Hâletî, Allah'tan huzur

ister. Gaflet uykusundan uyanmak ister. Nefsine yenik düşmemeyi ister, nefsiyle mücadelesinin hiç bitmemesini ister. Gönül aynasının parlamasını ister gibi birçok rubâîsinde Allah'tan sevgili boyutunda değil tasavvufi konularda isteklerde bulunur. Ya Rab, diyerek Azmî-zâde Hâletî hem yalvarır hem de isteklerini niyaz eder. Hakânî de ise Rab kelimesi geçmemektedir.

7. Âşık:

Hakânî-i Şîrvânî'nin rubâîlerinde âşık şöyle anlatılmıştır: Âşık; sadıktır (H. 9), sevgilinin yüzünden beslenir (H. 20), sevgiliden dertlenir (H. 245). Âşık, aşkın yiyeceği olan kan içer (H. 61). Gamla beslenir (H.199), gam içer (H. 285), gamdan kıl gibi incelir (H. R 50, 164), gam ateşinden yanar (H. 235). Âşık, sevgilinin kölesidir, kuludur (H. 20, 209, 294). Âşık, sevgiliden hep ayırdır (H. 235, 236, 254), sevgiliye kavuşma hayali kurar ve kavuşmayı diler (H. 201, 242), âşığın derdi ve endişesi kavuşmadır (H. 61). Âşık, sevgiliden hep haber bekleyendir (H. 154), sevgilinin yolunu gözleyendir (H. 125). Âşık, sevgiliye av olan bir kuştur (H. 73). Âşığın tüm bedeni sevgilidir (H. 107), âşık sevgiliye canını bağışlar (H. 124). Sevgilisinden ayrılınca uzun uzun inleyendir (H. 121), sevgilinin aşkıdan uzun uzun inleyendir (H. 168, 202,), ayrılıktan uzun uzun ah eder (H.254). Âşıkların gönülleri sevgilinin birer oyuncağıdır (H. 227). Âşık, aklını kaybetmiş ve yüzü sararmış kişidir (H. 195). Âşık, sevgilisinden dolayı canını kaybetmiştir (H. 226). Âşık, vefa ateşidir (H. 199). Âşık, bir bülbüldür (H. 187), pervanedir (H. 58, 102, 200), nilüferdir (H. 195, 200). Âşık, sevgilinin dîvânesidir (H. 200, 210, 250). Âşık, aşk ateşinden yanandır (H. 168). Âşık, kırılığandır (H. 58) ve sevdasını gizli tutamaz (H. 224). Sabırlıdır (H. 244). Sevgili için sürekli gözyaşı dökerler (H. 43, 118, 180, 196, 240). Âşık, sevgilisi olmayınca gamdan kurtulamaz (H. 131), geleceği önemsemez (H. 227). Âşığın gamı ve kederi artar (H. 23). Âşıklar, tıpkı diğer âşıklar gibi aşktan yanar (H. 256).

Azmî-zâde Hâletî'nin rubâîlerinde âşık ezelden beri ve daima dertlidir (A. 42, 71, 76, 99, 112, 113, 114, 162, 163, 164, 165, 166, 167, 168, 169, 171, 174, 194, 197, 199, 211, 222, 226, 248, 27,2 85, 290, 315, 338, 350, 388, 401, 408, 30, 419, 431, 435, 443, 457, 488, 507, 520, 524, 526, 542, 560, 561, 584, 591, 602, 603). Âşık; sevgiliden hep ilgisizlik gördüğünden üzgündür; yemeyi içmeyi, uykuyu unuttur. Her zaman sarhoş olarak, ağlayarak, inleyerek dolaşır (A. 145, 148, 149, 181, 183, 195, 255, 260, 415, 458, 478). Âşığın asıl amacı Allah'la beraber olduğu eski günlere geri dönmektir (A. 161,370). Âşık, gamsız yaşayamaz, gam onu hayata bağlar (A. 174, 259, 261). Âşık, çok acı çeker

yine de kararlıdır ancak zaman zaman kendini güçsüz, aciz, bitkin, sabırsız hisseder (A. 6, 78, 134, 406, 408, 422, 423, 436, 514, 530, 595). Âşık, sevgiliye kavuşmak için acı çeker ancak acıyı çektiği halde mutluluğu yabancıların elde etmesidir (A. 561). Âşık, platonik bir aşka gönül bağlamıştır. Kendine ün ve maneviyat kazandıran bu aşk ile övünür (A. 95, 146). Âşık, gam sayesinde kendine engel olan maddi vücuttan kurtulacaktır (A. 23, 46, 52, 71, 98, 117, 157, 158, 161, 165, 169, 174, 181, 209, 222, 218, 219, 237, 253, 259, 260, 284, 288, 296, 323, 327, 330, 336, 379, 381, 396, 414, 449, 410, 486, 519, 531, 543, 615). Âşık, başkaları tarafından kınanmaktan şikâyetçi değildir (A.150,310). Aşk, âşığı delirtmiştir (A. 208, 209, 483). Âşık, derdinin artması için sevgilinin nazını ister (A.264). Sevgilinin yolunda ölmek ister (A. 154, 179, 316, 574). Âşık, şansızdır ancak şansının döneceğini de bazen umut eder (A. 326). Sevgiliye kavuşmak en büyük arzusudur (A.367). Âşık, dünya ile ilgili isteklerinden vaz geçmiştir, mevki de gözü yoktur. (A. 22, 36, 43, 44, 94, 156, 176, 189, 202, 204, 205, 212, 213, 214, 221, 251, 255, 256, 258, 262, 273, 276, 294, 304, 329, 335, 351, 356, 366, 376, 390, 439, 498, 505, 508, 521, 570, 578, 598, 599, 603, 606). Âşık, sevgilinin eziyetinden memnundur (A. 159), sevgilinin her yaptığına razıdır (A. 197,245). Âşık, yanmaktan şikâyetçi değildir (A. 166). Âşık sabırlıdır ve sabrıyla üzüntüleri alıştırmıştır (A. 3, 58, 248). Âşık, vuslat istemez (A. 527). Âşık, sırları tutamayacak duruma gelmiştir (A.6). Âşık, üzüntüsünün azalması için kimseye rica etmez (A. 12, 29, 186, 187, 192, 196, 211, 215). Âşık, tevekkül sahibidir (A. 21). Âşık, cefadan korkmaz (A. 252). Acılarının yok olmakla giderileceğini düşünür (A. 15, 38, 198, 398, 421). Akılla bağdaşmayan davranışlar sergiler ve akıllı kişilerin öğüdünü dinlemez (A. 69, 81, 84, 230, 540), öğüt incisi âşığa dikenden bir yumak gelir (A. 84). Âşık, korkusuzdur (A. 151), kanaatkârdır (A. 119), sarhoştur (A. 113), vefalıdır (A. 102), her şeye rağmen hâlinden hoşnuttur (A. 152, 206, 339, 480, 496). Ümitten kurtulmak ister (A. R 5,63, 116, 180, 181, 182, 184, 185, 187, 190, 191, 227, 241, 256, 295). Âşık, aşkın ilahi takdirle ele geçeceğine inanır (A. 286, 287, 355). Âşık, acı da verse aşkıyla övünür (A. 20, 146, 173, 203, 250, 602). Çektiği sıkıntılar sayesinde sevgiliye kavuşacağını düşünen âşık, bir taraftan sıkıntı isterken bir taraftan da sıkıntılara katlanabilmek için Allah'tan güç ister (A. 17, 409, 547, 550, 553, 555, 577). Âşık, hayatın sevgiliye bağlı olduğuna inanır. (A. 39, 50, 55, 60, 61, 70, 74, 83, 105, 141, 142, 282, 379, 477, 513, 516, 548, 552, 556, 575, 589, 610, 613).

B:

Her iki şairde âşığın benzer özelliklerine yer vermiştir: Âşık, sevgilinin yüzünden uykusuzdur, âşık; aşktan kırılmıştır, âşık; aşk kadehi içer, sarhoştur, âşık; gamlıdır, âşık, sevgilisini Tanrı'dan ister.

F:

Âşık, Hakânî-i Şîrvânî'nin rubâîlerinde bülbüldür, pervanedir, Azmî-zâde Hâletî'nin rubâîlerinde yaygın kullanımlarla ayrıntılı şekilde yer almaktadır. Âşık; ümitsizliğe düşmez, sevgiliye katlanır, vefalıdır, sabırlıdır, korkusuzdur, cefadan korkmaz, şikâyet etmez, gamlıdır, vuslat istemez, öğüt dinlemez, hayatını sevgiliye bağlar, aşkıyla övünür gibi özelliklere yer verir. Âşığın tasvirine yer verilecek kadar ayrıntılı şekilde yer almaktadır. Ayrıca Hâletî'de sevgiliye duyulan aşkın yanında ilahi aşka da yer verilmektedir. Hâletî de âşık, ilahi aşk sahibidir ve asıl amacı Allah'a dönmektir. İlâhi aşka sahip olan âşık, gam ile maddi vücuttan ayrılacaktır. Hakânî'de ise âşık, Âdem'e benzetilerek alışılmışın dışında kullanılmıştır.

8. Aşk:

Aşk, şiddetli sevgidir. Gerek Divân edebiyatını gerekse Tasavvufî Türk edebiyatının belkemiğini aşk oluşturur. Klasik Türk edebiyatında aşk, basit ve çekici bir arzudan hastalık derecesine varan alışkanlık ve tutkulara kadar çeşitli boyutlarda işlenmiştir. Aşk, âşık ile maşuk arasında daha çok aşığı ilgilendiren bir durumdur. Aşkın açtığı yaralar kapanmaz, âşık, aşkıdan vaz geçmez. Aşk ve gam birliktedir. Hakânî'nin rubâîlerinde ise aşk: Aşk, dert sesiyle öten kuştur. Aşk gaipten haber veren bir habercidir. Yokluğu okuyan varlıktır aşk. Senden seni yüklerinden kurtaran şeydir aşk (H. 44). Cehennem ateşidir (H. 45, 281), parlak ateştir (H. 168, 240), dert ateşidir (H.29). Gökyüzüne sığmayacak kadar büyüktür (H. 171). Aşk geldiği zaman akıl gider (H.47). Aşk, âşığı perişan eder (H. 151), âşığa ah dumanı çıkartır (H.61). Aşkın muhafızı gamdır (H.118), aşkta huzur yoktur (H.165), aşk kanlı gözyaşı akıtır (H.240). Aşk; sabit durmaz artar (H.240), aşk aşığa ateşten bir kaftan giydirir (H. 260).Aşk, âşığı dilenciye çevirir (H.259). Aşk, anlatılarak bitmez (H.164), âşığı diyar diyar gezdirir tek tek söyletir (H.296). Baharın aşkıdan bülbül ve gül can bulur (H. 11). Aşk, sevgilinin dudağına duyulan istektir (H. 49). Aşk, kendine uzak olanı yakına getirendir, aşkın yiyeceği kandır (H. 61). Gönül, sevgilinin aşkı ve sevgisiyle doludur (H. 69). Aşk öğretmeni pervanelerdir (H. 102). Aşk,

yarım gönlü tamamlar (H. 117). Aşk, aşığın bedenini ve gönlünü perişan eder (H. 151). Âşık, sevgiliye duyduğu aşkı anlatmaktan dilinde tüy biter yine de anlatımı bitiremez (H. 164). Aşk perdesinde huzuru yakalayan yoktur (H. 165). Aşk ateşinden dolayı âşığın bütün yıl ağzında su vardır (H. 168). Aşk, âşığı kırar (H. 186). Aşk; bir ateştir (H. 196), aşk ateşi yakar, tutuşturur (H. 260). Aşk, âşığın kadehi hızlıca içtirir (H. 239). Aşk, âşığa her şeyi yaptırır (H. 240).

Azmî-zâde Hâletî 'nin rubâîlerinde ise aşk kavramı şu şekildedir: Aşk insanı ya Kays yapar ya da Leyla (yapar). Aşk; ıstırapların en tatlısını veren gamdır, derttir, ateştir, beladır, eziyettir, yaradır, kederdir, feryattır, inlemedir, sıkıntıdır, cefadır, dikendir, kandır, taşdır, matemdir, oktur, kılıçtır, hem de sarhoş eden bir gül bahçesidir, kandır, yokluk köyüdür, gezinti yeridir, Âşığa nasıl görünürse görünsün onu sevinciyle, umuduyla, üzüntüsüyle yaşatan onun hayatına anlam ve renk katan bir kavramdır. Âşık, aşkın kıymetinin bilincindedir, ondan başka bir şeye değer vermez, her şeyini onun uğruna feda edebilir (A. 2,15). Aşkın gerçekten mutluluğa ulaşması için yok olması, fena bulması gerekir bu da aşk ile olur (A. 3). Aşk, yok olmak için perişan olmak (A. 6,12), serkeşte olmak (A. 72), sararmak, (A. 99) kül olmak demektir (A. 115). Gönlü gezmeyen aşkın ışığında peyda olmaz (A. 1). Aşk denizinin dibine yokluk girdabıyla çeker (A. 3), edep sahibi olmayanlar aşk yemini yemez (almaz) (A. 21). Aşk, âşığa sır tutturmaz (A. 6). Aşk, gamdır (A. 236, 287, 288, 290, 397), gamhanedir (A. 16,372), âşığa her zaman gam çektirir (A. 88), âşığı gamdan inletir (A. 140, 150, 381). Gam âşığın, fena pazarındaki sermayesidir (A. 169). Aşk, âşığı esir alan bir gamdır (A. 197), aşkın gamı âşığı değiştirir (A. 478). Aşk, âşığı gam sahibi yapar (A. 26,229). Aşkın gamı, âşığı güçsüz ve kuvvetsiz bırakır (A. 446). Allah'tan ilahi aşkın getirdiği huzur ve kalp temizliği istenir (A. 18). Aşk, inletir (A. 23). Aşk, derttir (A. 239, 240,285), aşk derdi, zavallı gönlü güçsüz bırakır (A. 485). Aşk, ilk dersi zavallı körpe gönül olan bir mekteptir (A. 34). Aşk derdi gül demeti (gibi) elden ele gezer (A. 35). Aşk, hastalıktır (A. 37,141). Aşk ehlinin gönlü hiçlik içinde hiçliktir, değersizdir (A.38). Aşk ehli kimseler ah etmezler (A. 39,253). Mayası gam olan İlahi aşk, gönle huzur verir (A. 40). Aşk ve sevgi vadisini Mecnun gibi gezenler elem dikenini içinde murat gülünü bulurlar (A.42). Aşk, kahramanı bela vadisindedir (A. 46). Aşk, bela teknesinde pirdir (A. 199). Aşk, sevgilinin lütf eylediği bir kitaptır (A. 61). Aşk, sevgilinin verdiği bir ilimdir (A. 64). Aşk, âşığı daima sevgilinin dergâhında bulundurur (A. 70). Âşığın tamamladığı yoldur (A. 175). Aşk, âşığın her zaman sermayesidir (A. 71). Aşk, âşığı şaşırtır, sersemletir, ağlatır (A. 72). Aşk, rakibin gül topladığı

bir ağaçtır (A. 74). Aşk, aşığın sahnesidir (A. 87). Aşk, âşıkları sarartır (A. 99). Aşk, âşıkların dilidir (A. 102). Aşk, zuhur ettiği anda kalpten ışıklar fışkırır (A. 123). Aşk, aşığın meftunu olduğu bir sokaktır (A.126). Aşk, bereket kapısında olur. Eğer o aşk, mecazî aşksa takva ve sakınma sevinç ve coşuma benzemez (A. 127). Aşk kapısında, âşık gam el ile çaldık (A. 129). Aşk, âşığın ateşini harlattığı bir kaplıcadır (A. 145). Aşk, ezel gününün kısmetidir (A. 164). Aşk, yokluktan bir taçtır (A. 176). Aşk, bela sultanına her an yakındır (A. 177). Aşk, gayrettir (A. 192). Aşk, fena köşesinde bulunur ve âşık ona bağlıdır (A. 196). Aşk, üzüntüdür (A. 197). Aşk mülkünün tahtında felek sultanlık eder. Âşığın da devleti gamdır (A. 218). Aşk şarabının sarhoşu, ayaklar altına düşmez (A. 233). Aşk ehli, sevgilinin dost meclisinde bulunmaz (A. 235). Aşk ehli, ayrılık acısına katlanamaz, katlanırım derse yalan söyler (A. 274). Aşk sarhoşu olup haset belasıyla omuz omuza vermemelidir (A. 275). Aşk, âşık için cefaya tapan bir kuştur (A. 284). Aşk, cana geçirilen bir hançerdir (A. 285). Aşk kapısı çalmakla açılmaz, aşk koru her sinde yara açmaz, aşk demirini dizmeye çılgınlık zinciri lazımdır (A. 286). Aşk gamı, seher vakti aydınlığındaki doğruluk ve sadakat gamıdır (A. 287). Âşık için mutluluğun anahtarı aşktır (A. 289). Aşk, âşığın ismini aşk yıkıntısında yeni çıkmış dîvâne olarak ismini kaydedilmesine sebep olur (A. 289). Aşk dîvânesine taş atmak, heves ehline gül vurmaktır gibidir (A. 310). Aşk, derdinin denizine batanlar yaşadıkça gidip gelen melal dalgaları (onlar için) eğlencedir (A. 335). Aşk ehli, zehir ve şerbeti bilmeyip gönül aynasındaki keder pasını temizler (A. 336). Güzellik meclisinin mumunda aşk pervanesi can verirse o mum başını çevirir (A. 348). Aşk okyanusu gözle görünseydi, emel nehirleri (aşk okyanusuna ulaşmak için) coşmazdı (A. 355). Aşk fethine Ferhat anlayamaz, ilk savaşta öldürülmüş olanlar anlayamaz (A. 357). Aşk çölünde, inleyen gönlün dumanını servi eyleyip gölgesinde hoş vakit geçir (A. 359). Gümüş suyuna bulanmış gönlüden aşk beklemek, vakitsiz cefaya bulaşmış (güzelden) izin beklemekten iyidir (A. 365). Aşk ağacından gül toplayan arifler, cennet kokusundan nezle belirtisi gösterir (A. 366). Aşk dağında, ayrılık derdiyle hasret çeken âşıkların feryadı sivri uçlu keseridir (A. 370). Aşka düşenler ayıplanır ve tek faydası sabırdır (A. 380). Aşk kumaş atölyesinde ayrılık ve kederi ip ve iplik eylemesem, geçmezdi (A. 387). Aşk, bazen dünyayı dolaşan rüzgârın tozudur. Bazen, açılmayan bir vakıf kapısıdır (A. 391). Âşığın, aşkı o güzele mahsustur (A. 392). Aşktan inlemeye vakıf olan arifler, ney gibi dilsiz konuşur (A. 397). Aşk suyu, beden toprağına dökülse daima temiz aşkın inşasındaki kil olur (A. 412). Âşık, aşk ile saman ve kehribar gibidir (A. 414). Âşık olanlar cefaya alışıktır (A. 420). Âşık yolunda olan yolcular, asla sıkıntıyı kendine yük etmemelidir (A. 421). Aşktan inlemeyi açıkça yapmak ayıp mıdır? (A. 424) Aşk,

şehitlerinin kabri olmazsa devletin başında toprak saçan olmam, der (A. 425). Aşk, aşığı şaşkına çevirir (A. 426). Aşk, âşığa sevgilinin her dediğini yaptırır ve kanlı su döktürür (A. 431). Aşk, âşığı dîvâne eder, dermânsız bırakır (A. 439). Aşk, aşığı güçsüz ve kuvvetsiz bırakır (A. 446). Aşk yolunda hiç huzur kalmaz (A. 449). Aşk yoluna düşersen ümit duvarının gölge tutmadığını bilirler (A. 473). Aşk, aşığı güzellik meclisinin parlak mumuna pervane eder (A. 477). Aşktan, âşık durmadan kanlı gözyaşı dökse de sevgilinin aşkının sinesinde olmasını ister (A. 490).

B:

Her iki şâir de aşk için ateştir, kandır, pervanedir, gamdır, yokluktur kavramlarını kullanmıştır. Aşk, âşığı sarhoşa çevirir, perişan eder ve âşık aşkı için her şeyi yapmaya razıdır.

F:

Hakânî-i Şîrvânî'nin rubâîlerinde aşk kavramına Azmî-zâde Hâletî 'nin rubâîlerine göre oldukça az yer verilmiştir. Azmî-zâde Hâletî de ise aşk, ıstırapların en tatlısını veren derttir, beladır, eziyettir, dalgaları melal olan denizdir, yaradır, kederdir, feryattır, inlemedir, sıkıntıdır, cefadır, dikendir, matemdir, oktur, kılıçtır, gül bahçesidir, gezinti yeridir. Aşk, âşığa nasıl görünürse görünsün onu sevinciyle, umuduyla, üzüntüsüyle yaşatan onun hayatına anlam ve renk katan bir kavramdır. Âşık, aşkın kıymetinin bilincindedir, ondan başka bir şeye değer vermez, aşka düşenler ayıpları, aşk, aşk dağında bir keserdir. Aşk, ya Leyla'ya çevirir ya Kays'a, âşık her şeyini onun (sevgili) uğruna feda edebilir. Âşığı güçsüz bırakır, dîvâne eder, şaşkına çevirir. İlâhi aşk Haleti'nin aşk mazmununun geçtiği rubâîlerde görülmektedir. Aşk, fena olmakla açıklar ve fena olmak için de yok olmalıdır. İlâhi aşk içinde huzur ve kalp temizliği gerekmektedir. Aşk ehlinin gözü hiçliktedir ve ilahi aşk huzur verir. Bunun gibi birçok kullanım Hakânî-i Şîrvânî'de mevcut değildir.

9. Avam, Havas:

Hakânî-i Şîrvânî'nin rubâîlerinde ve Azmî-zâde Hâletî 'nin rubâîlerinde avam ve havas mazmunlarına rastlanmamıştır.

10. Ayak Toprağı, Hak:

Hakânî-i Şîrvânî'nin rubâîlerinde hak kavramına şu şekilde yer verilmiştir. Sevgili döndükçe toprağa ışık saçar (H.85).Gönül, sevgilinin kapısının önündeki toprak olmak ister (H.93). Hakânî, sevgili için toprak olursa ateş, su, hava gibi her yerdeki ayağının toprağı olur, sevgilinin başında ve elinde toprak vardır. Şimdi atık Hakânî mezardadır, toprak kalmamıştır (H.159). Aşktan dolayı, âşık, rüzgârın önündeki toprak gibi savrulur (H.168, 237).Sevgilinin zulmünden gökyüzüne toprak atılmıştır (H.197). Sevgili, âşık için toprak ve kanlı gözyaşı ayırttırır (H. 225). Gençlik canı besleyen bir ateştir. Bu ateş toprak ve küle çevirir (H.272).

Azmî-zâde Hâletî 'nin rubâîlerinde ise kalp toprağınla (benim)kanımı bulaştır, bu vesile ile gam yarama merhem sürmüş olursun (A.142). Biz, aşk tekkesinin testere kullanan işçileri, hurma ağacını toprağa birlikte dikmiştir (A.205). Kavuşmayla gelen sevinç gözyaşı sele dönüşse ve ayrılık gamhanesini de (toprakla) yerle yeksan etmeyi ister (A.305). Gam saçan türbenin dert toprağı, birçok şahın kellesiyle ağzına kadar doludur (A.341). O, cömertlik sultanı, bu toprağa gelsin diyerek gönül yarasına denenmiş merhemi sürmüştür (A.382). Ben aşk caddesinin toprağında oturanım, fakir bir dilenciyim ve aşkın sultanıyım, demiştir (A.393). Biz(âşıklar), daima fena çölünün toprağıdır (A.412). Biz, gam pazarının tüccarıyız, kalenin başına toprak saçmak boşadır (A.435). Ben, makamını meyhanecilerin mahallesini toprağı edim, bir safa kadehi gönül izleyeni olmuştur (A.436). Gam hastasının gücü kuvveti olmadığından toprağa inleyerek düşer (A.443). (Sevgili) azar kılıcıyla kana boğmasın. Zulm yolunun toprağını lale rengine çevirmemesini ister (A.470). Sevgilinin kapısının toprağına yüz sürmemiştir, gam mahallesinin başında huzursuzca kalmıştır (A.515). Bir servi yanında gölge gibiyiz, gönül isteğı yüzünden toz toprak içinde kalmıştır (A. 597). Naz memleketinin ve işvenin padişahı, bir kısım yol toprağına gamdan perişan etme diye yalvarır (A.613).

B:

Hâkânî ve Azmî-zâde Hâletî toprağı sevgili için kullanmışlardır. Sevgilinin yolunda toprak olur, aşktan dolayı toprak gibi savrulur. Gönül, sevgilinin kapısında topraktır.

F:

Azmî-zâde Hâletî 'nin rubâîlerinde kullanım Hakânî-i Şîrvânî'ye göre oldukça geniş ve zengindir. Hakânî-i Şîrvânî de sevgilinin zulmünden gökyüzüne toprak atıldığını söyler ayrıca gençliğin insanı yakıp toprağa ve küle çevirdiğine yer verir. Ayrılıktan dolayı toprağa çevirme, gam saçan türbenin toprağı, aşk caddesinin toprağı, fena çölünün toprağı, meyhanecilerin mahallesinin toprağı kullanımları vardır. Gam hastası toprağa inleyerek düşer, gönül isteği yüzünden toz toprak içinde kalır. Azmî-zâde Hâletî'de sevgilinin kapısının toprağı da görülmektedir ancak bu yaygın kullanım Hakânî-i Şîrvânî de görülmemektedir.

11. Babil:

Hakânî'nin rubâîlerinde Babil kavramına rastlanmamıştır. Azmî-zâde Hâletî'nin rubâîlerinde ise bir yerde Babil kavramına yer verilmiştir. Babil'in kuyusunun dibine de düşsem bilgisizin eziyet çeken ipi olmam, demiştir (A.403).

12. Bad, Nesim:

Hakânî'nin rubâîlerinde bad, sevgiliye haber ulaştırır (H.57). Sevgiliye ulaşana kadar eser, âşık için el olur (H. 67). Azmî-zâde Hâletî 'nin rubâîlerinde ise bad, âşığın yanmış ciğerinin kokusunu sabah rüzgârı bir kere(cik) yâre ulaştırmamıştır (A. 4). Zavallı âşık asla sır tutatamaz. Onu sır tutması kafeste rüzgârın durması gibidir (A. 6). Bahar rüzgârı sanılan aslında sevgilinin misk kokusudur (A. 80). Ah rüzgârımın yeliyle dünyanın tozu (uçuşur) yıldızların gözünü kör eder (A. 107). Sabah rüzgârı, saçının kokusunu getirse ruh köşkü baştanbaşa pencereyle donanır (A. 118) Bazen, dünyayı dolaşan aşk rüzgârının tozuyum (A. 391). Âşıkları, zehirli rüzgârların karşıladığı bir yokluk çölüne düştüğünü söyler (A. 401). Gülün sesini koşa koşa kulağımıza getiren sürekli esen bir haber rüzgârının olduğu bir yoldayız kullanımı vardır (A. 532).

B:

Her iki şâir de bad kavramını sevgiliye ulaşma konusunda benzerlik gösterir.

F:

Hâletî'de, bahar rüzgârı, ah rüzgârı, zehirli rüzgâr gibi rüzgâr çeşitleri görülmektedir. Âşık, bazen aşk rüzgârında bir tozdur. Bahr rüzgârı denilen aslında sevgilinin misk

kokusudur. Âşığın yanmış ciğerinin kokusunu sevgiliye taşımasını istediğinden bahseder. Azmî-zâde Hâletî 'de yine rüzgâr aşığın sır tutamamasını kafeste rüzgârın duramamasına benzetir.

Nesim: Hakânî'nin rubâîlerinde nesimi kavramına yer verilmemiştir. Haletî'nin rubâîlerinde ise nesim: Gönle ferahlık veren naz rüzgârı birbiri ardınca estiğinde (âşığın) sabır denizini dalgalandırmıştır (A. 134). Şanslı sabah rüzgârı bir kere bile muradım olan gül yaprağını hediye etmedi, diye yakınmaktadır (A. 262). Vuslat rüzgârı, yerinde durmayan istediğimi gerçekleştirsin ağzına kadar neşe ve şevkle dolu gül yapraklarıyla doldurmasını ister (A. 326). Eğer hoş bir rüzgâr zülüflerine uğrarsa rezil dünyaya misk hırsızı girmiş gibi olur (A. 433).

13. Bahar:

Hakânî'nin rubâîlerinde bahar: aşktan, cam olur (H. 11). Bahar, sevgilinin güzelliğini gece gündüz arar (H. 54). Bahar, sevgilinin yanağıdır (H. 170).

Hâletî'de bahar mazmunu kullanımı şöyledir: Biz genç delikanlıya gönül bağlamışız, güzellik baharının âşıklarıyız (A. 245). Gönlümün bağında, kokusuz arzu bahçesinin bahar bahçivânı oldu (A. 500).

B:

Benzerlik bulunmamaktadır.

F:

Her iki şaride baharı farklı anlamlara gelecek şekilde kullanmıştır. Hakânî, sevgili ve aşk için kullanmaktadır. Azmî-zâde Haletî ise gönül bağının bahçivânı bahardır. Güzellik baharı kullanımı görülmektedir.

14. Beklenti, Ümit:

Hakânî-i Şirvânî'nin rubâîlerinde ümit mefhumunun kullanımı şu şekildedir: Hakânî ve kimse sevgili için ümide kapılmasın (H. 119).

Azmî-zâde Hâletî'nin rubâîlerinde: Cefa kılıcıyla gönlü iki parçaya ayrılrsa da âşık, vefayı kimseden ummaz (A. 4). İlahi âşık, bir elinin ümit putları yapıcı bir elini de put

kırıcı olmasını Allah'tan diler (A. 19). Zamane, gönül sayfasına Hasret yarasının resmini ümit pergeline çizdirdi (A. 28). Hem ümit çeşmesinde doygunlukğa yönlendir hem de emel kulağına gümüştten bir küpe (kalıp) ver (A. 29). Ümit çölünün içinde kısa iple bu hırs avcısına bırakmak bana kayık mı? (A. 47). Bakışlarının anlamı hep eziyettir amma deli gönül boş yere ümit etmeye doymaz (A. 64). Ey Azmî-zâde Hâletî, talih defterine not düşür, kasidenin en güzel beyitiyle Tanrı'ya üzüntüyü ve memnuniyeti anlat. Arzu kışunu kanatsız bırak, ümit ve korku mektubunu ona bağlama (A. 66). Yokluk takviminde kararmış yaram, ümit güneşinin tam tutulmasının şeklini aldı (A. 67). Gücümüz, zayıf koyunlara kübbet olduğundan Ümit sürüsüyle olan ahbablığımız gitti (A. 217). Emel (denizinin) dalgıçlarının her zaman mücevher bulmadığı gibi ümit gülü derleyenler de her zaman gül bulmaz (A. 224). Ümit sebeplerini vermeyen cahiller, sevgilinin vuslatına bağlı olanlar şahit olmaz (A. 227). Bin defa ümit dersini anlatsak da ayrılıktan incinen gönüllere anlatamazsın (A. 239). Biz ümi mumumu çoktan söndürdük himmetli nefes bile (ümit mumu) yakamaz (A. 241). Cevr işlemesiyle gönlü işleyen kişi arzu ve ümit motiflerini az koymuş (A. 273). Çocuk perişan yüreğe murad sütü vermeden ümit memesini siyah renge bulandı (A. 317). Gönümüz ümidin zorluğunu hiç bırakmaz, sevgilimizin bir kuralı da cefasıdır (A. 318). Ümit ağacının dallarına, (sevgilinin) müsalesiyle emel meyvesi var mı çok kez baktık (A. 321). Talih güneşinin, ümit ufkundan güzelliğini gösterdiği bir gün olur mu? (A. 326). Feleğin hareketlerinden dîvâne hareketler olmadı. Ümidimin güneşinden kavuşma arayanlar oldu (A. 330). Eğer korku ve ümit cana rahatlık vermese ezel meclisinin neşesi kıyamete kadar sürerdi (A. 350). Cefa yorgunluğu ile kıpırdayamaz hâle geldik, ümit huzurunun yeri kalmadı (A. 352). Ümit köşküne baştanbaşa fesatlık bulsa ilk sözü arzu binasının noksanlığı olur (A. 355). Âşık, korku ve ümidi gönülden uzaklaştırmıştır (A. 356). Ümidin gül bahçesinde her an sevinç olmaz (A. 373). Merhamet et! Senin üzüntünden dermânsız bir hasta, güçsüz, ümitsiz ve sessizim (A. 379). Aşk meclisinde nadir konuşanım, ağzımı olmayacak ümide ve vuslata açmam (A. 393). Ben, gam memleketinin şahının gölgesine oturduğumdan ümit ağacının gölgesinin nasıl olduğunu bilmem (A. 399). Ümit dağını delen Kuhsar'ım (A. 405). Ümit vadisini görmemiş Mecnun'um (A. 407). Biz, gam çölünün zeminine dolan toprağız, ümit eteğine yapışmayız (A. 441). Ümitsizlik, kanla beslenen bakışlarından dermân umar hâle getirdi (A. 460). Aşk yoluna düşenlere ümit memleketinde gölgede bekleyenler var mı diye sor (A. 473). Dikenli isteklerin omzumda nur bırakmadı, aklımda ümit ihsanı bırakmadı (A. 508). Aşk şarabından sahoş olanların kurtuluş ümidi yoktur (A. 535). Ferhat gibi kavuşma ümidi taşımadığından ümit dağına kazma vurmayız (A. 541). Gönül papağanına, ağzına layık

olanı ver, ümit şekerini (verip) başa kakma (A. 547). Gökyüzünün ihtiyar kocakarıası son işi olarak kısmetsizlik ve ümidi Vamık ve Azra'ya çevirdi (A. 569). Ümit duvarı bu kadar alçak olmasaydı arzu eşyaları bu kadar harap olmazdı (A. 574). Ümit defterindeki silenen yazılardan dolayı biz gam mektebinde sürekli çocuklar gibi ağlamaktayız (A. 578). Adaletsizliğin koruyucusu olan sultanının gece meclisinde binlerce yıllık ümidimi yıktı (A. 585). Sabırın gamhanesinde ah eteşiyle yakan olma, ümit çölüne solmuş bitkiyle dolurma (A. 586). Elimiz, istenilen şeylere erişmedi, ümit kucağımız her zaman boştur (A. 588). Aşk savaşında ip cambazları, ümit terazisinden atlar (A. 601).

15. Burç:

Hâkân'î Şîrvânî'nin rubâilerinde burç mazmununun kullanımı şöyledir: Sevgilinin saçı, Akrep burcu gibi hareketlidir (H. 281). Sevgilinin yanağının karşısında ay; iki küçük yıldız ve oğlak burcunun yıldızı senin yüzünün ışığı bunları görünmez kılar. (H. 282).

Azmî-zâde Hâletî'nin rubâilerinde ise kullanım şöyledir: Sevgilinin güzelliğini anlatırken güzellik yıldızının parlak güneşi (A. 281) ve güzellik yıldızının nuru demiştir (A. 580).

B:

Her iki şâirde sevgilinin güzelliğini anlatırken burçlardan faydalanmıştır.

F:

Hakânî, güzelliğinin yanında sevgilinin saçlarının hareketliğini akrep burcuna benzetmiştir.

16. Buy:

Hakânî-i Şîrvânî'nin rubâilerinde buy mazmununun kullanımı şöyledir: Senin kokun bana haçın üzerindeki o mis kokan beden kokusudur (H. 24). Sağlığın kokusunu arıyorum ancak bulamıyorum (H. 37). Senin kapının toprağının kokusu burnumda tütüyor (H. 93). Gönülden peri gibi kokusuyla gamı götüren artık götürmüyor (H. 98). (Yanmış) Sabır kokusu ondan (âşıktan) geldi. Ondaki gelen kan kokusuyla o rengi verdi (H. 240). Mis kokulu Yusuf'un gümüş urgan kuyuya ulaştı (H. 252).

Azmî-zâde Hâletî'nin rubâilerinde ise kullanım şöyledir: Yanmış ciğerinin kokusu sabah rüzgârı yârin burnuna ulaştırmadı (A. 4). Gurur gül bahçesinin kokusu ve rengi beni esir aldı (A. 110). Sevgilinin zülfünün kokusunu sabah rüzgârı getirirse ruh köşkü

baştanbaşa pencereyle donanır (A. 118). Cilvenin gül kokusunu toplamayanlar bilmez, niyazı gül bahçesine ulaşmayanlar bilmez (A. 223).

B:

Her iki şâirde sevgilinin kokusunu kullanmıştır.

F:

Her iki şâir sevgili için kullanmıştır ancak bu kullanımlar saç, sevgilinin kapısının kokusu gibi farklı kullanımlar vardır. Bunun dışında Azmî-zâde Hâletî'nin ilgili rubâilerinde cilvenin gül kokusu, gururun kokusu, yanmış ciğer kokusu kullanımları vardır. Hakânî-i Şîrvânî de ise yanmış sabır kokusu, kanlı gözyaşının kokusu, sevgilinin kokusu gibi kullanımları vardır.

17. Büt, Sanem:

Hakânî-i Şîrvânî'nin rubâilerinde büt, sanem mazmununun kullanımı şöyledir: Eğer ben o huri soyundan (olanın) aşkına sadıksam diğer put gibi güzellerin tuzağına düşmem garip şeydir (H. 9). Senin parlak yanağından put gibi güzeller utanmaktadır (H. 53). Hakânî, o put gibi güzellerin şahından arzusunu çekmiştir, vaz geçmiştir (H. 58). Aşktan sevdıyla dolu olan gönlümün o put gibi güzeli, o suretten asla doğruluk gelmiyordu (H. 69). Ey put gibi güzel gecenin siyah sancağını götürdü. (H. 133). Ey güzellerin şahı, güzeller benim gibi senin kölendir (H. 237).

Azmî-zâde Hâletî'nin rubâilerinde büt, sanem mazmununun kullanımı şöyledir: Bir elim ümit putunu yaparsa diğer elim de putları yıkan kıl ya Rab (A. 19). Ezelden temiz huylu olan kişi arzularını put, kalbini Mesuci tapınağı bilir (A. 36). Put mezhebinden zalim taş kalpli, her an gam duygusu aklıma düşer (A. 539). Can dünyasına aşk dostu geldiğinden ümit put, arzular put kıran oldu (A. 351.)

B:

Her iki şâir de sevgili için büt mazmunu kullanmıştır.

F:

Her iki şâirin kullanımı çok farklıdır. Hakânî sevgilinin güzelliğini ifade etmek için kullanmıştır. Azmî-zâde Hâletî'nin ise, ümit putu, arzu putu şeklindedir.

Sanem mazmunu Hakânî Şîrvânî'nin rubâilerinde şu şekilde yer almıştır: Ey put gibi güzel her ne kadar senin nefesin İsa'nın nefesiye Cebrail senin putunu nasıl okur (H. 50)? Her üzgün kişinin ardından bir Hristiyan put güzeli (var) (H. 266).

Azmî-zâde Hâletî'nin rubâilerinde sanem mazmunun kullanımı şöyledir: Bir elim ümit putunu yaparsa diğer elim de putları yıkan kıl ya Rab (A. 19).

B:

Benzer kullanım bulunmamaktadır.

F:

Hakânî, sevgilinin güzelliği için kullanılmıştır. Azmî-zâde Hâletî ise ümit putlarını yıkan olarak kullanmıştır.

18. Can:

Hakânî Şîrvânî'nin rubâilerinde can mazmunun kullanımı şöyledir: Çemenin canını ve çemenenin canını talep et (H. 11). Gül, çemenin canı oldu ve sürahi şeklindeki kadehle canları tazeledi (H. 12). Hakânî'nin canı son nefesini verdi ve Hakânî'ye yazık oldu (H. 16). Pervane temiz gönlün yandığını gördüğü için canını ateşin üzerine saçtı ve yandı (H. 28). Benden can senden gönül olan (satılan) pazarda satış gibi başından gitmez. Bu can satsanda başından gitmez. Benim canımın üzerinde bela yükü olmayan ne vardır (H. 31)? O can, vücudun parçalara ayrılarak gitti (H. 43). Senin kırmızı (dudağından) birkaçı da canına devâ istemektedir (H. 53). Ey canın ilacı ve benim gönlümün güneşi, senin dertli gözlerinin niteliği nasıldır (H. 66)? Ey hayâ sahibi, senin namın yollara döşenmiştir. Canın çıkmadığı sürece nasıl rahat edeceksin (H. 73)? Vücuda ilk can bağlandı (H. 79). Can ateşini ve pamuktan gönlü söndüremeyen ne yapar? (H. 82). Denize düşen yılanı sarılır, senin canın timsaha sığınak oldu. Timsah saldırısından senin canına sığındı. (H. 88). Adımı sürekli anan artık can kalmadı (H. 98). Aşkın muhafızı gamdır, bela ise kışkırtıcısı. Can, gece muhafızı olacak ve renk verecek (H. 118). Bedenim sana dokunmak için misafir olduğu o gece canımda bütün cennet bahçesinde oldu. Buyruğunla canım senin olsun lakin bu gece yaralı bedenime can bağışla (H. 124). Büyülü bakışlarında canların tamamı avlandı (H. 127). Gönül âlemi, can güzelliğinin gömleğini parçalamak için ten ilinde gezdi (H. 128). (Hakânî) Can mumunu takip eden pervane olma (H. 141). Onunla olduğundan o canı iyilik sarmıştır (H. 155). Toprak gibi rüzgârın üzerinde harap

canımı saçtım. (H. 168). Senin ayağından Şervan, bizim canımıza Ka'be oldu (H. 185). Senin cefandan can gitti (H. 188). O benim yüreğime canıma kendi çağırmadı, yıldızı kaymış bir falzedeyim (H. 190). Benim o huzurlu canım yepyeni gam edindim (H. 191). Eğer her iki cihanda can, gönül, ten istemek için her iki ve üç ve dört tekbir getirdim (H. 201). Canım düşmanlık duygusundan duman sardı karardı (H. 202). Zavallı can ve bedene-nimize düşmüş olan gam, süsen gamı gönül bahçemde açmış olan gam (H. 204). Yüreğim ağzımda acele et canım çıkmayana kadar gel canımın üzerine koy (H. 207). Seninle canına oynayan bir başa sahibim (H. 210). O can o hak bedenimde can benim (H. 218). Hakânî ne yaparsa gizli derdinden (Hakânî'ye ne olursa gizli derdinden), canı hasta, gözü baygın, gönlü yangındı (H. 222). Eğer benden can alan sana gönlünü verirse senden baş alması benden can saçması (H. 223). Canından ayrı düştüğü için yıprandı (H. 225) Sensiz canım eksildi ve derdim kederim arttı (H. 235). Ben canımı o genç afet olduğu için kaybettim (H. 226). Dünyadan senin için bulunan ve bağlanan bir can onundur. Bir canı felek tekrar özgürlüğe bıraktı ve gitti (H. 232). Ey dünyanın canı, çizilen çizmenin şekli böyle (H. 259). Senin canını şarap damlası ve temiz bir gönülden de ibadet yapmak gelir (H. 268). Gençlikte can ateşi artar ve bu canıyla oynayan pervane gibi divâneye dönüşür (H. 272). Hakânî, bir kadın sürekli serzeniş etmiş hem de bir kadın sarıakrep gibi canını (iğnelerini) sokmuş (H. 287). Canımı huzuruna sundum. Benim sevgilim olduğun için canımı huzuruna sundum (H. 288).

Azmî-zâde Hâletî'nin rubâilerinde can mazmununun kullanımı şöyledir: Zat-ı Hüda'nın aşkı can yakmış olmalı, aşkın ışığı gönül dağını görünmez kılar (A. 1). Cefa kılıcının darbesi canı ikiye ayırdı (A. 4). Sevgilinin suyu, aşığın canını suya doyurur (A. 30). Eğer ağzımda Nuh'un feryadı olmazsa Yakup'un yaşını, can gözüme ver (A. 40). Can, tenden bağını keserse gönül yine bu durumdan tatminkâr olmaz (A. 52). Gam ve keder gönlümü yaraladı ne gönlümde sabır kaldı ne canda karar (A. 77). Âşık, vuslat özleminden can verir (A. 82). Can çeşmesinin başından bakışını çekmeye İskender, yüzünün suyunu döktü (A. 91). Her ay yüzlü güzel yoluna can vermek için yeminimi alır. (Yemin ederim) (A. 111). Sevgiliye can vermeyi çok iyi biliriz (A. 259). Aşk pervanesi (sevgilinin) önünde can verse güzellik meclisinin mumu başını eğer (görmezden gelir) (A. 348). Birbiri ardınca cana ferahlık veren naz rüzgârı esince sabır denizim dalgalandı (A. 134). Biz ayaklar altında can veren karıncalarız (A. 168). Biz (âşık), aşk derdini sermaye edenip fena pazarında can verir can alırız (A. 169). Biz, beden kalıbını baştanbaşa can ederiz, gam törpüsüyle bedenleri yok ederiz (A. 172). Bedenimizi can eden grubuz,

gam halvetgâhında bedenleri yok ederiz (A. 173). Biz, yokluk meclisinde canı sarhoş etmişiz (A. 180). Biz, gam şarabıyla canı sarhoş etmişiz (A. 181). Gam yarasını cana düşünmeden koymuşuz (A. 194). Âşıklara can ışığı önderlik etmeden Gam mumu aşkı hatır ateşiyle yakmaz (A. 246). Can kuşunu, çatı güverciniyle kıyaslama o gitti mi gelmez (A. 265). Bir yarım bakışın âşıkların gölünü su, canını ateş yapmaya yeterlidir (A. 278). Ayrılık acısı çeken, zor günler geçiriyor sanma can ateşi olmadan o ateşi düşünme (A. 282). Aşk hançeriyle canı kılıçtan geçirip aşk döşeğine düşen dert sahibi olur (A. 285). Can ve gönlü süzgeç ederek delilik iksirine sahip olduk (A. 292). Talihin canlılığına takılmayıp ilacı terk edip, dermânı bildik (A. 296). Yokluk ilmüne gam çeken bir can gerek (A. 303). İrfan sahibi olanın ağzında daima ah olmalı, gönlünde daime can evinin yarası bulunmalı (A. 304). Gam, sabır yolcusu hızlı adımlarla yürürken neredeyse canı bile terk ediyordu (A. 314). Bazen gönülde ölçü olur bazen canda, o güzelin hercailiği bu kadardır (A. 324). Can damarına, gam ateşinin neşterini vurunca arzu gülünün fidanını soldurdun (A. 337). Ayrılık hastalığının tekrarına can dayanmaz (A. 345). Korku ve ümit cana uyusukluk vermezse ezel meclisinin neşesi kıyamete kadar sürer (A. 350). Can dünyasına aşk dostu geldiğinden ümit put, arzular put kıran oldu (A. 351). Kabul güneşinin ışığı girisin diye gam hançeriyle canımızı ikiye ayırdık (A. 360). Güzellik sahibinin her sözü hasta canlara şifa oldu (A. 364). Bir afet, can harmanının şimşeği oldu (A. 372). Gam zenginliği ile dünyada mutlu oldum, can ateşiyle oynayan talihlilerden oldum (A. 376). Ah etmeyüp ağlamazsam gönlüm daralır, gözyaşımı kan eylemezsem canım sıkılır (A. 386). O şuh için can gözünü ikşye ayırıp yağmur gibi gözyaşı döktüm (A. 388). Gam hançeri canıma yarar sağlasa buna şaşılır mı (A. 390). Aşk sırrına vakıf olan ey irfan sahibi can, ney gibi kelimesiz konuşalım (A. 397). Bundan sonra can gözümü şehbaz edelim, şahinimizi yüksekte uçuralım (A. 398). Aşk eziyetine aşına olan irfan sahibi can, vefa hevesiyle baş dönmez (A. 420). Ey aşk yolunun yolcusu olan irfan sahibi can, o yolda gözyaşını kendine yük etme (A. 421). Ey yüz âleme can veren gün ışığı, o gönülleri parçacıklara ayıran, başını döndürensın (A. 422). Can bayındırlığını sitemiyle muhafaza eden şah, beni git gide güçsüz bıraktı (A. 423). Ey can köşkünün uzun boylu mumu, baş döndürücülüğün aklımı pervane etti (A. 424). Canını nakte saymayan kişi âşık mıdır? O kişi ciğerle beslenen canının dişinin bedelidir (A. 442). Gama olgunluk veren, güç kuvvet veren badedir. Kalbe rızık, cana kuvvet verme görevi de olsa ne olurdu? (A. 444). Can aynası huzura erdi. (A. 452). Can dayanmayan ayrılığın ince hastalığından, zavallı gönlüm yakarış ve çığlıkla kaldı (A. 455). Ey garip dünya alçakları korur olmuşsun, gönül düşmanlarını ve

yakariş ehlimin canı olmuşusun (A. 466). Zavallı gönül kuşuna özel gülsün sen, can pervanesine özel mumsun sen (A. 471). Felek, insanı gamsız bırakmaz. Bari canın gamını artıran güzeller olsun (A. 490). Daime vuslat meclisinde haset içinde olan, can ayrılıp sana kurban olsun (A. 491). Aşk inleyişinde bir bir dert görürse o can doktoru yine işinde olur (A. 509). Sen, aşkı dert etmeyen her canı yaralı her teni yıpranmış olan zahide korku ver (A. 518). Ayrılık, can ipini kopardı; vücudun parçalar nizamsız kaldı (A. 530). Ey can ve gönül servetine sahip olan (kişi) aşka sahip olan gönüle ve cana rağbet kalmadı (A. 545). Ey kötü yaratılışlı düşman, yolsuz olma! Gönül ehline ayrılık can evi olma (A. 558). Ayrılık zehri cana etki ettiğinden, vuslat panzehiri boşa gitmesin heba olmasın (A. 561). Can hazinesine sahip olmak zordur, ona göz ucuyla bakan hazinenin yolunu bulamaz (A. 576). Hasret çekenlerin sesinin ah ftirasına dönüştüğü gübü canıma ve gönlüme gösterme (A. 577). Ayrılık derdiyle yol gözleyen olduk, can saflarında ah sancağını çeken olduk (A. 578). Bazen can evinin belasında kıskançlık sıkıntısı çekip bazen yâre gafil yakalanıp harap olurum (A. 583). Kirpik okları cana işleyince bakışlarına hayrân kaldım (A. 609). Gönül hastalarının doktoru İsa nefesli olan senken onların canı çıkıyor (ölüyor.) (A. 610).

B:

Her iki şâir de sevgili için can vermek, can ateşiyle oynamak kullanımlarını görmekteyiz. Bunun yanında gamlı can, can pervanesi, sevgili için candan vaz geçme gibi kullanımları da görmekteyiz.

F:

Her iki şâir can kavramına fazla yer vermiştir. Hakânî, daha çok sevgili için can vermek, can saçmak gibi anlamlarda kullanmıştır. Halleti de ise kullanımlar can hazinesi, can evi, can safhaları, can ipi, irfan sahibi can, can pazarı gibi zengin kullanımlar mevcuttur. Farklılık noktasında ise Hâletî’de ilahi aşk derdiyle fena pazarında can verip can satma, gam ile beden kalıbımını yok etme, yokluk meclisinde can sarhoş olması, irfan sahiplerinin can evi gibi kullanımlar Hakânî’de görülmemektedir. Hakânî de ise can mazmunu etrafında kendi hayatına ve duygularına değinme görülür. Hakânî canı son nefesini verdi, onun canının üzerinde bela yükü vardır. Hakânî’nin canı hasta, gözü baygın ve gönlü yangındır. Gençlik ve can ateşinin artacağından bahseder. Hakânî’ de can ile ilgili atasözü kullanımı mevcuttur. Canın çıkması, denize düşen yılanı sarılır atasözüne benzer anlamda senin canın timsahın sığınağı oldu.

19. Cennet:

Hakânî Şîrvânî'nin rubâîlerinde cennet mazmunun kullanımı şöyledir: Bedenim sana dokunmak için misafir olduğu o gece canımda bütün cennet bahçesinde oldu. (H. 124). Güneşten daha parlak yüzü olan sen ey cennetin kızı cennet sana yapıldı (H. 146). Onun buğday benizli yanağı cennette kaldı. Onun çevresindeki âşıkları Âdem gibidir. Hakânî'nin eli buğdaya uzanmadı. O cennetten kovulmuştur (H. 158). Sonunda cennet yoksa güzelliğe razı(dır). Hakânî'nin ciğerinde cehennem değil de nedir (H. 281)?

Azmî-zâde Hâletî'nin rubâîlerinde cennet mazmunun kullanımı şöyledir: Aşk ağacının güllerini toplayan arifler, cennetin esintilerini burnuna bekler (A. 366).

B:

Hakânî-i Şîrvânî ve Azmî-zâde Hâletî'nin ortak kullanımları yoktur.

F:

Hakânî-i Şîrvânî, sevgilinin güzellik sıfatı olarak cenneti kullanmıştır ve sevgiliyle kavuşmayı cennet bahçesine kavuşmak olarak görür. Sevgiliye dokunmayı da cennetten kavulmak olarak kullanmıştır. Azmî-zâde Hâletî ise aşk ağacının kokusunu cennetten daha üstün tutar.

20. Cevher, Gevher:

Hakânî Şîrvânî'nin rubâîlerinde cevher mazmunu geçmemektedir.

Azmî-zâde Hâletî'nin rubâîlerinde cevher mazmunun kullanımı şöyledir: Güzellik ve yüz güzelliğine sahip olan çarşının mücevherleri, gözyaşı incisine bakmaz oldu (A. 328). Ey naz cevheri, yüksek fiyattan ortaya çıkıp aşığı şaşkına çevirir (A. 431).

Hakânî Şîrvânî'nin rubâîlerinde gevher mazmunun kullanımı şöyledir: Ey kaybolmuş cevher seni arıyorum neredesin? (H. 19). Kimse senin ay gibi yanağına şaşkın şaşkın tutulmadı. Cevher bâlemin yüzlerce eteğini kimse tutmadı (H. 20). (Sevgilinin) Yanağı halı gibi, gözyaşları kılıcın mücevherleri gibidir (H. 163).

Azmî-zâde Hâletî'nin rubâîlerinde gevher mazmunun kullanımı şöyledir: Fena ve aşk, mücevherlerle dolu iki denizdir. Bu denizde olmayan, âşığa fayda etmez (H. 123). Hem şevk denizinde inci bulamayız hem de fena ocağında ateş böceği olamayız. (H. 146).

Hem gam okyanusunun ucuz incileriyiz hem de gam ocağının kırılmış incileriyiz (H. 222). Arzu dalgıcı her zaman inci bulamaz (H. 224).

B:

Benzerlik bulunmamaktadır.

F:

Hakânî-i Şîrvânî de gevher, sevgilinin güzelliği için kullanılmıştır. Sevgiliye gevher olarak seslenmiştir. Azmî-zâde Hâletî ise aşk, şevk, arzu ve gam ile gevheri kullanmıştır.

21. Dermân, Çâre, Devâ:

Dermân mazmunu Hâkânî'nin rubâilerinde şu şekilde yer almaktadır: Biriktirdiğim dertlerim için senden dermân diledim. İçimde gönül çengime dermân zamanı her an vurdu (H. 205). Ey hoca bağlı kadınların (esirlerin) nedir dermânı (çâresi) (H. 270) ? Ben derdi olan senin dermânını çekiyorum (H. 288).

Azmî-zâde Hâletî'nin rubâilerinde dermân mazmununun kullanımı şöyledir: Niyaz sahipleri, ağlama zamanım geçmeden bana dermân olması gerek (A. 141). Dermânsız dertler çeken ey Hâletî, daha ne kadar hükümsüz talihle tersleneceksin (A. 438). Dilbere âşık dermânsız bir dîvâneyim, feryatlarımın sesini zincir sesi bildim (A. 439). Ümitsiz hâle geldiğimden kanla beslenen bakışlarından dermân umarım (A. 460). Her nasılsa bir dert olduğunda dermânı sensin (A. 472). Dertten, dermân isteyenlerden kılma beni. Muhabbet sahipleri arasında beni kötü adlandırma (A. 553). Bir kerecik elinden öptürsen ne olur ki gam hastalarının dermânı senin elindedir (A. 610).

B:

Her iki şâirde sevgiliden dermân beklemektedir.

F:

Hâkânî, esir olan kadınlara dermân beklemesi Azmî-zâde Hâletî'den farklı kullanımdır. Azmî-zâde Hâletî ve Hakânî-i Şîrvânî'nin sevgiliden dermân ummaları ortak kullanımdır ancak Azmî-zâde Hâletî, sevgilinin elinden dermân umması da Hakânî-i Şîr-

vânî'ye göre farklıdır. Azmî-zâde Hâletî, sevgilinin yanı sıra Allah'tan dermân isteyenlerden olmamayı ister. Ayrıca, Azmî-zâde Hâletî kendisini dermânsız dert çeken olarak tanımlamaktadır.

Çâre mazmunu Hakânî-i Şîrvânî'de şu şekilde geçmektedir: Senin hikâyende ve senin ellerinde çâresiziz (H. 51). Çâresiz güneş zerrelere ayrıldı (H. 60). Dünya aslanları tilki gibi biçâredir (H. 256).

Azmî-zâde Hâletî'nin rubâilerinde çâre mazmunun kullanımı şöyledir: Vuslat bağına ulaşmanın çâresi olmadığından sevgilinin gül bahçesindeki hayalini gezi yeri bil (A. 33). Fena ilmine gamla beslenen can gerek eğer gamla beslenen olmazsa ona çâre gerek (A. 303). Ey aşk hastalığının derdiyle tanınan o varlığın şanslı huyuna sahip çâre sahibi (A. 482).

B:

Benzerlik bulunmamaktadır.

F:

Hakânî-i Şîrvânî'de âşıklar, sevgilinin elinde çâresidir. Çâresiz güneş kullanımı vardır. Azmî-zâde Hâletî de ise sevgili çâre sahibidir. Gamla beslenenlere çâre bulmalı gibi kullanımları vardır.

Devâ mazmunu Hakânî Şîrvânî'nin rubailerindeki kullanımı şöyledir: Senin kırmızı (dudağından) birkaçı da canına devâ istemektedir (H. 53).

Azmî-zâde Hâletî'nin rubâilerinde devâ mazmunun kullanımı şöyledir: Ya Rab, bana aşkınla doğruluk ve huzur ver. Ya Rab, her derdime senin derdinle devâ ver (A. 18).

B:

Benzerlik bulunmamaktadır.

F:

Hakânî-i Şîrvânî, sevgiliden devâ beklemektedir. Azmî-zâde Hâletî ise, devâsını Allah'tan dert isteyerek talep etmektedir.

22. Dîvâne, Deli, Cünûn, Rezîl-Rüsvâ:

Dîvâne mazmunun kullanımına Hakânî-i Şîrvânî'nin rubâîlerinde şu şekilde rastlanmaktadır: Hilale bağlanmış dîvâne benim, anber misali senin pervanen benim (H. 200). Ey senin zülûflerinin zünnarıyla heryeri sallayan, bu kadar zülûflerini uzatma dîvâne oldum (H. 210). Ey peri ve aydan da yüz kat daha güzel olan, Ay; senin için yolundan çıkmış ve senin için dîvânedir (H. 250).

Azmî-zâde Hâletî 'nin rubâîlerinde ise kullanım şöyledir: Bakışlarının anlamı hep cefadır ancak boşa ümit belemeye deli gönül dayanmaz (A. 64). Mezarlıkta boş işlerle uğraşan bir deliyim, makam sahipleri yanımda hep mezar taşı oldu (A. 72). Dilbere âşık dermânsız bir dîvâneyim, feryatlarımı zincir sesi eyledim (A. 439). Göğün hareketlerini hesaplayan âlim, zararlı titreşimlere dîvâne olur (A. 560). Hayret çölünde avere oldum, şimdi gayret yazılarında dîvâne oldum (A. 598).

B:

Her iki şâir de sevgiliye âşık bir dîvâne kullanımı vardır.

F:

Azmî-zâde Hâletî de dîvânelik kavramı hayret çölünde dîvâne olmak, 'âlimlerin dîvâne olması, mezarlıkta boş işlerle uğraşan dîvâne gibi Hakânî-i Şîrvânî'nin kullanımından farklıdır. Hakânî'de ise âşık, sevgilinin zülflerine, sevgilinin güzelliğine dîvânedir. Sevgilinin güzelliğine Ay dîvâne olmuştur.

Deli kelimesi Hakânî-i Şîrvânî ve Azmî-zâde Hâletî'nin rubâîlerinde kullanılmamaktadır.

Cünûn: Hakânî-i Şîrvânî'nin rubâîlerinde cünûn kelimesi geçmemektedir. Azmî-zâde Hâletî'nin rubâîlerinde kullanım şu şekildedir: Delilik denizim dalgalanmadan cevri kayıklarımı insaf kıyısına çek (A. 83). Yüzlerce delilik arbedesine zaman olmadığından meyhaneye gitsem de o badeyi almam (A. 439). Yokluk çölünde fakir Kays için delilik zevki kavuşmanın bedelidir (A. 479). Cevri oklarının uçlarını toplasam bana bolca delilik zinciri(halkası) olurdu (A. 485). Biz delilik taşına başımızı koymuşuz gönlümüz harcanırsa başımız sağ olsun (A. 487). Gam ve neşenin âdeti tıpkı mutluluk sarhoşunun ağlaması ve delilerin gülmesi gibi belli bir yerinin olmamasıdır (yersiz olmasıdır) (A. 492).

(Sevgilinin) bağı ilim heybesi de olsa gönlü delilere meyletmez (A. 495). Kader kararını, kavuşma incisinin dalgıcı için delilik girdabının emrine hazırlamış (A. 504). Kader; sevgilinin hâlerinden, yüzünden, zülfünden delilik elbisesini hazırlamış (A. 506). Bahar yüzü, kırmızıya yöneldi sarhoşluğum delilik ile karıştı (A. 517). Bela pazarı dedilerle ısınır, azıcık akıl mayası vardır o da gezip dolaşır (A. 572). Bazı sitem mızraklarının ucu, delilik zincirimden olan halkalarını çektiğinden caizdir (A. 614).

Rüsva kelimesi Hakânî-i Şîrvânî'nin rubâîlerinde geçmemektedir. Azmî-zâde Hâletî'nin rubâîlerinde ise şu şekilde kullanılmıştır: Arzularının suretiyle beni rüsva etme, gönlümü hayal fenerinin mumu gibi yakma (A. 342). Eğer rüzgâr saçlarının arasında gezinirse misk hırsızı gibi dünyaya rezil olur (A. 433).

23. Dost, Refik:

Dost: Hakânî-i Şîrvânî'nin rubâîlerinde şu şekilde bulunmaktadır: Muradına ermeyen dost bir gün dünyanın muradına erecek. (H. 147). Ey dostu öldüren garip (gurbet-teki) düşmanla savaşıma (H. 151). Dün gece dostluk içilen o dudağın üzerine öpücükler kondurdum (H. 162). Dostun kaynağı olarak adlandırdığım zehir nerede? (H. 172). Ey dost bu sinmiş yas nedir? Biz senin mateminden ölüme yakın olduk (H. 229). (Karanlık) gergin durumunda parlak şarap iyi (oldu). Her iki durum ve akılda dost şarap ona düşman (oldu) (H. 253). Senin cilven şarabıysa böyle kâfir yoktur. Eğer benim gönlümle dostsa şarabı da (dosttur) (H. 286).

Azmî-zâde Hâletî'nin rubâîleride dost mazmunu bulunmamaktadır.

Refik mazmunu, Hakânî-i Şîrvânî'nin rubâîlerinde geçmemektedir. Azmî-zâde Hâletî'nin bir rubâîsinde kullanılmıştır: Aşk derdiyle feyrat etmeye başlarsam ey dost, ben mutlu değilim beni ayıplama (H. 506).

24. Dua:

Dua mazmunu Hakânî Şîrvânî ve Azmî-zâde Hâletî'nin rubâîlerinde yer almamaktadır.

25. Dudak, Leb, Lâl:

Dudak mazmunun Hakânî-i Şîrvânî'nin rubâîlerindeki kullanımı şöyledir: O dudak papağan nefesine ve dinar nişanesine sahiptir. O dudak pey akçesi gibi hileli ve ikiyüzlüdür. Asla o iki dudağın isteklisi olarak anılmam o dudak herhangi birinin dudağına

bulaştığı bir dudaktır. (H. 8). Put gibi güzellerin dudaklarından tatmadık. (H. 178). O kırmızı dudaktan içtim, derleyip yedim. O lale yanağı yaprakları gibi topladım. (H. 203).

Azmî-zâde Hâletî’de dudak mazmunu kullanılmamaktadır.

Leb: Hakânî-i Şîrvânî’nin rubâîlerinde leb mazmununun kullanımı şöyledir: Dudağı İsa, yüzü güneş, tüyü zünnar ve saçı haç (olan) ey çocuk, askerlerini dizmiş ve esirini arayan ey evlat Hakânî semtinin mahallesinde esir oldu (H. 2). Bize, tatlı dudağından üç öpücük kefaleti verdi (bizi) kandırdı gamla dolu gece oldu (H. 4). O(nun) dudağı(nı) öpmek Hakânî’ye çok fazladır. Senin dudağından uzak (olmak) ateşten bir ben ateşine düşmek(tir). Evet, senin dudağın sevinçten güldüren bir ateştir. Dudağın uçuklarsa buna şaşılmaz (H. 7). O dudak papağan nefesine ve dinar nişanesine sahiptir. O dudak pey akçesi gibi hileli ve ikiyüzlüdür. Asla o iki dudağın isteklisi olarak anılmam o dudak herhangi birinin dudağına bulaştığı bir dudaktır (H. 8). Aşktan bahar cam oldu. Lâli işleyerek çemenin dudağı gibi dudak yap (H. 11). Gülün dudağı aradı, durmadı dudak talep etti (H. 12). Senin dudağının aşkıdan fazla düşüncem yoktur senin dudağına dokunmaya yaraşır değilim. O dudak ölümsüzlük suyu misali dudağından içmektir (H. 49). Senin dudağından ve tirmiz içtik. Senin dişlerinden ve bunun gibi dudağından dertlendik (H. 51). Seni dudağın büyü okumasıyla O dertler göründü senin elinden dudağından dişlerin de kaçtı (H. 52). Senin gülümseyen dudağından sakinlik akan dudağından istemektedir (H. 53). Senin alev dudaklarını öpebilmek için bana uçuk ateşi daha kötü geldi (H. 63). Dudak suyunun üzerine ateş kolayca yerleşmiştir (H. 68). Ben, Bedir Savaş’ında bir dudaktaki binlerce gülümsemeyim her dişim bir muradı tutuyordu (H. 80)? Konuşan dudak bir beladır ağzını kapatmayan ne yapar? (H. 82). Senin dudağının ağzından bal dökülen sözler söyledim (H. 87). Bütün bu harareten, hareketli olaylardan bu uçuktan sevgiliyi dudağından öpemedi (H. 101). Ey sevilinin kadın dudağından ölümsüzlük suyu aktı (H. 109). Senin dudağından bir buseye inandı. Bütün bedenim baştanbaşa dertle incindi. Şimdi hararetim gitti uçuğum kaldı. Benim dudağıma mükâfat verdi (H. 114). Eğer benim dişlerim senin dudağını incitmişse vücudum sıtma rahatsızlığı gibi binlerce ağrı çeksin. Uzun eller gibi senin dudağına diş olsun. Benim dudağım niçin kebabın kuru oldu? (H. 115). Dün gece dostluk içilen o dudağın üzerine öpücükler kondurdum (H. 162). Ey gönül, şimdi çehreni açtığından gül bahçesinde biz gül rengi şarabı sevgilinin dudağından (umarız) (H. 170). Dudağım mühürlü ve gönlüm kırılmış bilen gibiyim (H. 186). O kırmızı dudaktan içtim, derleyip yedim. O lale yanağı yaprakları gibi topladım. Senin seçkin

dudağından öptüm, dert edindim (H. 203). Yüreğim ağızımda acele et canım çıkmayana kadar gel canımın üzerine koy (H. 207). Senin gerdanında ve yanağının eseri (işareti) ateş bastı. Ay sarardı, senin akrebin içini kırdı, senin dudağında senin dudağının içinde İsa'nın büyüğü nefesi vardır. Senin tılsımlı dudağın gibi sıcaklık dünyada yoktur (H. 241). Sıcaktan halim dudağımda ahmaklık gördü (H. 284).

Azmî-zâde Hâletî'nin rubâilerinde leb mazmununun kullanımı şöyledir: Dudağının selamını Cem'den getiren o padişah, cadı gözlü ahuyu Harem'den getirir. (A. 89). Örneğin âşıkların aşınmış dudaklı olsa o periye büyüğü yakarışlar fayda etmez (A. 137). Nihayetinde safımız gönül kadehi olmasa (gönül kadehini) hasretin kanlı gözyaşlarıyla ağızına kadar doldururuz (A. 171). Kibarlığını görür de hiçbir zaman dudağına tatlı gülüşüne katlanmayı teklif edemez (A. 238). Biz, irfan âleminin bağının ürünüyüz gül gibi ferah yüzlü ve neşeli dudağız (A. 244). Hasta canımı gözüyle tartmazsa susamış gönlüm, dudağıyla tahmin eder (A. 267). O dudağın çevresine zahit zümresini koyan bozulmamış tövbenin hasretini çeker (A. 270). Ay gibi dudağından öpmek hiçbir zaman bahsedilmez gök ile kavgamız ekmek dudağından öpmek içindir (A. 279). Yârin kırmızı dudağından Ağızımın kısmeti (ne düşen), gam köşesinde bile (onu) anmaktır (A. 406). Heves ehlinin kadınlarının dudağı benim gamdan ağızımın açılmasına layık mı? (A. 459). Amaç menziline yol bulunmazsa dudağımız sorularla kirlenmiş olmaz (A. 519).

B:

Her iki şâirde 'leb' kelimesini sevgilinin dudağı olarak kullanmıştır. O dudaktan içmek, kırmızı dudak, sevgilinin dudağından içmek gibi ortak kullanımlar mevcuttur.

F:

Her iki şâirde sevgilinin dudağının kullanımında farklılıklar görülmektedir. Azmî-zâde Hâletî de amaç menziline ulaşmak için sorular sorulması, dudağın çevresindeki zahitler, heves ehlinin kadınlarının dudakları gibi farklı kullanımlar görülmektedir. Hakânî'de ise dudak ve ateş, kırmızı dudaktan içme gibi kullanımlar oldukça yaygındır. Âşık, sevgilinin dudağının peşindedir. Ayrıca Hakânî, sevgilinin dudağını İsa dudağına benzetilmektedir.

La'l mazmunu Hakânî-i Şîrvânî'nin rubâilerinde kullanımı şöyledir: O kırmızı dudaktan içtim, derleyip yedim (H. 203). Senin kırmızı bir taş olan dudağından sana daha da kul oldum (H. 209).

Azmî-zâde Hâletî'nin rubâilerinde la'l mazmununun kullanımı şöyledir: Yârin kırmızı dudağından ağzımın kısmeti (ne düşen), gam köşesinde bile (onu) anmaktır (A. 406). Bahar yüzü, kırmızıya yöneldi sarhoşluğum delilik ile karıştı (A. 517).

B:

Her iki şâirde sevgilinin dudakları için la'l kullanmıştır.

F:

Azmî-zâde Hâletî'nin rubâilerinde la'l, sevgilinin dudağı dışında kırmızı şarap olarak kullanılmıştır.

26. Dünya, Cihân, Dehr:

Dünya, Hakânî-i Şîrvânî'nin rubâilerinde yer almamaktadır, Azmî-zâde Hâletî'nin rubâilerinde dünya mazmununun kullanımı şöyledir: Güzel sevgilinin ağzı gibi göz çukuru da bana daima dar ve karanlık dünya olur (A. 78). Dünyadaki tüm örümcek ağları toplansa (örülse) sarhoş dîvânenin bıynuna yular olması mümkün mü) (A. 81). Dünyayı baştan-başa ateşle doldurmasa Kuhken asla rahat olmazdı (A. 325). Dünya dediğin arzuların serap yeridir (A. 344). Eğer dünyayı bela tufanı sararsa kurtuluş gemisine ayak basmayız (A. 381). Küçük dünya gam zindanı oldu. Şimdi duman ahalisi gündüz vakti mumu yaksa ne olur? (A. 430). Ey gafıl, dünyayı yüreğine koyup vücut gemisini ağır yük yükleme (A. 549). Biz huzur nakdini sermaye eyleyip dünyanın aldatıcı süslerine meyletmedik (A. 570). Soyutlanarak dünyayı terk eden kişi, İsa gibi derecesini sütün kıldı (A. 591). En küçük derdimi dünya dolusu sevince değişmeyen o vicdansızın aşığıyım (A. 608).

Cihan mazmununun Hakânî Şîrvânî'nin rubâilerinde kullanımı şöyledir: O dünyadan inleyen felekten tat almayandır. Eğer cihanda her sey eğri(yalan) ise doğru nerededir? (H. 15). İhanetin tek bir zerresi dünyanın cehennemleridir (H. 23). Dünyanın durumu her ne kadar kötüye gidiyorsa da temiz olan gökyüzünden indi (H. 94). Hakânî derdini/eziyetini gönül belasından çekiyor. Onun inleyişinden dünya dertle inliyor (H. 132). Bu dünyada geleceği(ahiretin) gamını çekmek niye? Bu dünyaya sığmayan derde sahibim (H.

171). O dünyaya inen ölüm nerede? (H. 172). Dünyanın her yeri benim sözümü dinliyor (H. 176). Benim o huzurlu canım yepyeni gam edindim. Bu dünyada arpa arpa oldu Cihanı yakan onun bir naz (dünyayı) sardı (H. 191). Dünya, sensiz baştan aşağı yok. Gamzeye yaklaştım, onun bakışıyla dünyamı kaybettim (H. 226). Dünyalıklara (insanlara) o işlerden yap söyleme. Eğer seninle dünyaya yakarıyorsa yakarma! (H. 231). Senin tılsımlı dudağın gibi sıcaklık dünyada yoktur (H. 241). Dünya aslanları tilki gibi biçâredir (H. 256). Neden su senin için değerli dedi. Ey dünyanın canı, çizilen çizmenin şekli böyle (H. 259). O gönül, sensizlikten dünyaya dar geldi. (H. 290).

Azmî-zâde Hâletî'nin rubâilerinde cihan mazmunun kullanımı şöyledir: Dünya güzelleri, her bir kandamlasına eritilmiş yakut bedeli koyduğu zaman gitti. Eğer dünyanın her tarafı ab-ı hayat olursa dünyanın karanlık yerine meyletmeyiz (A. 22). Ey hattı, dert vazifesinden kurtuluş olan saçlarını dünyaya kurtuluş yollarını bağlayan (kişi) (A. 25). Hem sabır cinsi gitti hem karar akçesi kıskanç gözden başka dünyada neyim kaldı? (A. 55). Vücut işleri karmakarışık olmayınca Cihanın derdinden rahata eremedik (A. 57). Dünyanın seyrinde rahatlık isteyen, istek gözünün methinden nakışını çek (A. 123). Âşıkları eriten uzun boyuyla bir mum, cihana naz ve işve ışığı yaydı (A. 130). Birbiri ardınca nefeslerimizi ateş edip karanlık dünyada acele ederiz biz (A. 147). Yanımızda ümit ve istek nakti yoktur, biz dünya pazarında boş gezeniz biz (A. 156). Gam hastası gönlün, dünyada derdi yoktur. (A. 226). Her haykırışımız dünya mâlinı satan haykırış olsa ne olur? En sonunda dünyayı hiçe satarız (A. 276). Dünya güzelinin işi göz ve gönlü su ve ateş ile birbiriyle kar etmektir. (A. 277). Dünya düşüncesi, gönlü temiz arife düşmez. Dert dalgası engin denizde çöp bırakmaz (A. R 329). Melal kılıcıyla ölenler dünyayı doldursa olgunluk belası zamane bileğini bükemez (A. 340). Dünyanın gül bahçesine adım atalı gönül eteğine sitem dikenini saplanmıştır. (A. 374). Gam bereketiyle dünyada mesut oldum (A. 376). Her bakışı sitem göğsüne pusu kurmuş olan bir dünya güzeline düşkünüm (A. 390). Bazen cihanı gezen bir rüzgârın tozuyum bazen de aşkın açılmamış vakıf kapısıyım (A. 391). Aşkım, cihanın güzeline tahsis edilmiştir (A. 392). Dünya halleriyle her zaman söyleşelim ama aşkımızı derdini gizli konuşalım (A. 397). Bir dünya güzelinin daima müptelasıyız (A. 414). Bu cihana ibret gözlerle seyredip serap dilencisi bir denizim (A. 416). Dünya güzeli vefayı ne yapar? (A. 427). Rüzgâr saçlarının arasına uğrarsa misk hırsız gibi dünyaya rezil olur (A. 433). Zavallı gönlümü aklıma hükümsüz kıldım. Boş gezen dünya seyyahı bir sıkıntıyım (A. 440). Güzellik meydanını aydınlatan, ey naz atını hızlıca dizginleyen dünya güzeli (A. 442). Dünya baştanbaşa iğne çeşmesi olduğundan

vallaı bedenim iğne ipliğe döndü (A. 443). Ey o hissedilen gönül yerinin güneşi, dünya halkı arasında cömertliği yayılan (A. 450). Ey güzellik ülkesine ışık veren dünya şahı (A. 453). Bu dünyayı, yas ve iniltimle yüzden fazla yas evine çevirdin (A. 459). Binlerce vücut varlığını bir günlük masraf eden o dünya şahına aşığım (A. 533). Cevr kılıçlarını başa döndürdükçe o dünya güzeline savaşa başlarız (A. 538). Ey dünya güzeli, âşıkları nihayetinde çoğaltıp ikiyüzlü gül gibi kötü anılma (A. 557). Zavallı gönlüm, eksik nasibin zerresiyle o güneş gibi dünyayı aydınlatan, kötü kısmetin zerresiyle gönlüm inledi (A. 571). O dünya şahına ben de birdenbire oldum, mahvolmuş akıbet ile sitemde kaldım (A. 582).

B:

Her iki şâirde hem yeryüzü hem de tasavvufi anlama gelecek şekilde kullanımlara yer vermiştir.

F:

Hakânî, dünya hem yeryüzü hem de mecazi anlama gelecek şekilde kullanılmıştır. Dünya aslanları, diyerek farklı bir benzetmeye yer vermiştir. Âşık, sevgilisi olmayan dünya yok olmuştur. Sevgilinin nazı dünyayı sarmıştır. Tasavvufi anlamda ise dünyalıklara, dünyanın kötü gidişi gibi şeklinde kullanıma yer verilmiştir. Azmî-zâde Hâletî'nin rubâîlerinde dünya güzeli ve dünyanın sultanı gibi kullanımlar dünya kelimesiyle oldukça fazla kullanılmış ancak Hakânî'de bu ifadeler rastlanmamaktadır. Hakânî'den farklı olarak dünya halleri kullanımı yine görülmektedir. Azmî-zâde Hâletî'de tasavvufî manada ise dünya düşüncesi, dünya malı, dünya pazarı gibi kullanımlar görülmektedir. Dünyanın gam yeri, iğne çeşmesi gibi farklı kullanımlara da yer verilmiştir.

Dehr mazmunun Hakânî'nin rubâîlerinde kullanımı şöyledir: Dünya da bahtın yargısı ve ululuğun her biri senin yıldızını parlattı (H. 139). Kahr ateşinden dünyanın süsünden yedi suyla yıkanmış tohumluk gibi gönlüm konuşuyor (H. 143).

Azmî-zâde Hâletî'nin rubâîlerinde dehr mazmunun kullanımı şöyledir: Her cömertliği baki olan Hüda'dan biliriz, dünyaya verilenlere hiç avuç açmadık (A. 2). Ey dünya fitnesini gözüne yâr eyleyip bakışına zulmü uyduran (A. 82). Hakikatı sermaye edinen âşık, fani dünyanın servetine bakmaz (A. 94). Dünya demircisi her zaman sanatını, devletin kapı kilidinde gösterir (A. 96). Bu güzel ve süslü dünyaya âşık değiliz (A. 216).

Dünya isteği talep edenlere aşk gamı düşmez (A. 236). Dünya, aşkın gamına ve derdine dermân olmaz (A. 239). Dünya meyhanesi, murat küpleriyle dolsa biz dert çeken kadahe razıyız (A. 251). Sonunda fena dünyasını bilip, gönül dibine diken mesken ettik (A. 294). İyi ve kötü dünyayı tamamen bir bildik (A. 296). Fena dünyası isteklerimi yerine getirse ne olur? (A. 304). Dünya evini gözlerine cevri ile gözüne sıkıntılı kıl (A. 312). Ey dünya annesi, sabahımı akşam ettin (A. 317). Gönülden dünya derdini acil sildik (A. 351). Dünya beni, melal mısırının kumrusu yaptı, yaratılıştan halkam gam çemberi oldu (A. 371). Kuru ve yaş dünya, sıcak ve soğuk âlem hastalık olmadan tadımda bir görünür (A. 375). Dünya şahının köşküne misafir olsam (A. 403).

B:

Her iki şâir tasavvufî anlama gelecek şekilde “dünya süsü” tamlamasını ortak kullanılmıştır.

F:

Azmî-zâde Hâletî’de dehr mazmunu çok kullanılmıştır: dünya annesi, dünya meyhanesi, dünya derdi, kuru ve yaş dünya, dünya şahı, fena dünyası, dünya evi gibi zengin kullanımlar görülmektedir. Hakânî-i Şîrvânî’de ise Azmî-zâde Hâletî ’den farklı dünya talihi kullanımı görmekteyiz.

27. Ecel, Ölüm:

Hakânî-i Şîrvânî’nin rubâilerinde ecel mazmunun kullanımı şöyledir: Benim gönlümde ecel gelinceye kadar tüy kalmadı. Kısaca benim gönlüme çokça yazık oldu (H. 230).

Azmî-zâde Hâletî’nin rubâilerinde ecel mazmunun kullanımı şöyledir: Ecel cambazının işi sonunda ayırmak olunca hasret hengâmesi perişan olmaz (A. 234).

B:

Her iki şâir de ecel kelimesini gerçek anlamda kullanmıştır.

F:

Azmî-zâde Hâletî, ecel cambazı tamlamasıyla; Hakânî-i Şîrvânî ise ecelden dolayı gönlün mahvolduğundan bahsetmektedir.

Ölüm mazmununa her iki şâirin rubâîlerinde rastlanmamıştır.

28. Elif:

Hakânî-i Şîrvânî'nin rubâîlerinde elif mazmunun kullanımı bulunmamaktadır.

Azmî-zâde Hâletî'nin rubâîlerinde elif mazmunun kullanımı şöyledir: Sinedeki her siyah yara, ağzına kadar divit dolu. Bedenimde her bir elif kalem oldu (A. 26).

29. Eşik, Asitân:

Eşik ve asitân mazmununa her iki şâirin rubâîlerinde rastlanmamıştır.

30. Fakr:

Hakânî-i Şîrvânî'nin rubâîlerinde fakr mazmunun kullanımı bulunmamaktadır.

Azmî-zâde Hâletî'nin rubâîlerinde fakr mazmunun kullanımı şöyledir: Yokluk sahiplerinin gönül istekleri şirin olmaz (A. 236). Bazen fena köşesinde gizliyiz bazen de yokluk yolunun yolcusu ile arkadaşız (A. 248). Yokluk köşesine yerleşmesek, bütün kötü şeyler zafer bulmuştu (A. 263). Arzu akçasını harcamayan ile para harcamak fakirlere bir günlük masraf oldu (A. 534). Gel, fakirlik hırkasını giymekten utanma. Dileklerini isteyenlere kendini harcama (A. 549). Akıl mayasından yokluk şarabını temiz ihsanından yaptığı için şükürüm onadır (A. 599).

31. Felek:

Hakânî Şîrvânî'nin rubâîlerinde felek mazmunun kullanımı şöyledir: Hakânî, sana rahatlık konusunda bir işaret yoksa felekle savaşmayandır diye kınama (H. 14). O dünyadan inleyen felekten tat almayandır. Eğer her şey kötüyse felekten korkan kimdir? (Kimden korkandır?) (H. 15). Cihanı yakan onun bir nazı (dünyayı) sardı (H. 191). Bir canı felek tekrar özgürlüğe bıraktı ve gitti (H. 232). Bir gün felekten (oyundan) dolayı nale attım (bağırdım) (H. 279). Feleğin atının da aksak olduğu bir yol. O gönül, sensizlikten dünyaya dar geldi (H. 290).

Azmî-zâde Hâletî'nin rubâîlerinde felek mazmunun kullanımı şöyledir: Yıldız ve felek her gece tütsü ve üzerlik otu olsa doğrusu o mükemmel güzele layık olduğundandır (A. 49). Mânâ âlemini seyredenlerin gönlüne benzeyen sebat ehli, feleğin hallerinden

hoşnut değillerdir (A. 59). Şevk bağının bülbülüydüm şimdi felek butimar kuşu gibi beni hayretle baş aşağı çevirdi (A. 79). Felek, gönlümün şahbazına etini hilalin çengelinden gösterir (A. 97). Vücut günahının töhmetinden arındığımızdan cefa eden felek bekçisi bize ne yapabilir? (A. 210). Biz, istek dizine başını yaslayan Abdal olduğumuzdan felek bizi şımartamaz (A. 213). Felek sultanının, aşk diyarının tahtayız. Gam, bizim güvenli devletimiz oldu (A. 218). Felek cadısı, o ay gibi güzeli açık edemez (A. 271). Felek, isteğimi ta kıyamete kadar devretse de incindim o kadar kanaatkâr olamam (A. 307). Boy pos göstererek ruh mumu yakanın felek olacağını tahmin ettim (A. 308). Tek seferde bin defa oku atsa da adaletsiz feleğin ok kuburu yine doludur (A. 309). Yârin eziyetine göre ah edersem felek dağının sesi ta haşre dek sürer (A. 311). Feleğin hallerinden dîvâne olmayıp ümidimin güneşine kavuşma arzusundan (dîvâne) oldu (A. 330). Daima beklenmedik hareket eden felek gibi hareketlerim, cahil nefsimin aşırı istekleriyle oldu (A. 363). Feleğin kubbesinden ayağı kayıp parçalanmış olsa (da) bu kırılmışlığı üzüntülü hislerimi görmez (A. 369). Ey huzursuz Hâletî, yok yere feleğin hareketlerinden korkma (A. 437). Ey tekme yiyen, gücü giden Hâletî feleğin hallerinden boşyere korkma (A. 448). Felek insanı sonuna kadar gamsız bırakmaz bari hayat veren güzellerin gamından olsun (A. 490). Feleğin hallerinden haz ehli güçsüze sayısız olmaz (A. 492). Gönül kuşu felekte yuva yapsa da zamane çocukları rahat vermez (A. 536). Felek güneşi altından buhurdan olursa onu ihsan ettiğinin altına almam (A. 546). Görünüşte gönül yüzünün şanssı gibi gösterip iç yüzünde felek gibi kötü niyetli olma (A. 558).

B:

Hem Hakânî Şîrvânî ve Azmî-zâde Hâletî'nin rubâîlerinde felekten yakınma ve felekle mücadele vardır. Felek kötüdür ve felekten korkmazlar çünkü kötülüğe alışmışlardır.

F:

Hakânî: felekten rahatlık işareti bekler gelmezse felekle savaşmaz. Felekten, tat almaz, her şey kötü olduğu için felekten korkmaz. Sevgilinin nazı dünyayı sarandır. Felek, canı özgürleştirir. (H. 279)Feleğin atı vardır (H. 290).

Azmî-zâde Hâletî'nin rubâîlerinde ise felek, yıldızlarla beraber tütsü ve üzerklik oturudur.(A. 49),Feleğin hallerinden hoşnut olunmaz (A. 59). Halleri dîvâne eder (A. 330). Felek ani hareket eder (A. 363). Ve bu hallerinden korkulmamalıdır (A.

437,448,492). Felek, butimar kuşu gibi başını eğer (A. 39). Gönül şahbazının etini çengele asar (A. 97). Cefa eden bir bekçidir (A. 210). İnsanı gamsız bırakmayandır (A. 490). Kötü niyetlidir (A.558). Felek istek dizine yatanları şaşırtmaz (A. 213). Felek sultandır (A. 218). Cadıdır (A. 271). Adaletsizdir ve gam ok heybesi taşır. (A. 309). Kıyamete kadar devreder (A. 307). Ruh mumunu yakar (A. 308). Dağdır (A. 311). Gönül kuşunun yuva yaptığı yerdir (A. 536), kubbesi vardır (A. 369) ve güneştir (A. 546).

Çarh mazmunu Hakânî Şîrvânî'nin rubâilerinde şu şekilde kullanılmıştır: Dünya'nın zirvesinden ay gibi memleketimi de seyrettirir (H. 62). Kötülük getiren felek kötülük üzerine döner. Felek o toprağın üzerindedir. O döndükçe toprak üzerine ışık saçar (H. 85). Dünya da bahtın yargısı ve ululuğun her biri senin yıldızını parlattı (H. 139). Ey himmet çarhına sefer eden kişi onun gönül yolunda gideni tekrar yola getirir (H. 142). Çarhın dönüşü gibi bir ekmekle yetinir olsun (H. 153).

Azmî-zâde Hâletî'nin rubâilerinde çarh mazmununun kullanımı şöyledir: O Kara vicdanlı zalim, mavi kubbe gibi tüm vücudumu gamdan yıprattı (A. 53). Gönülsüz bana dünya zehirden bir azık verir, melal evinden bir köşe (A. 90). Ey ikbal ağacının gölgesinde oturan, sen dönen feleğin ne yaptığını bilmezsin (A. 341). Feleğin gam sofrası her zaman bekleyendir, dert ekmeğinin parçası daima hazırdır (A. 411). Ey garip felek, alçakları korur olmuşsun (A. 466). Feleğin başı benim yücelik makamıma erişemez (A. 546). Hileleri açan devrânın yazısıyız bazılarımız felek ile düşman oldu (A. 559). O her işe karışan acımasız felek, bir an bile o gönül ehline huzur vermez. Ah! (A. 573). Çarhın hallerinin özü bilinir isteklerin özünü kesip atmışız (A. 605).

B:

Hakânî Şîrvânî ve Azmî-zâde Hâletî'nin rubâilerindeki çarh benzerliği çarh mazmunu için en çok kullanılan yönlerle benzerlik gösterir: Tıpkı felek gibi çarhta kötüdür ve çarh döner.

F:

Hakânî-i Şîrvânî: Çarh, sevgilinin yıldızı parlatır. (H. 139) Memlekti seyredilecek bir tepedir. (H. 62), sevgilinin yıldızı parlatır. (H. 139) yola getirendir (H. 142). Azmî-zâde Hâletî'de ise: çarh, zehirli nimetler verir (A. 90). Her işe karışır ve gönül ehline

huzur vermez (A. 573). Alçakları korur (A. 466). Feleğin sofrası vardır (A. 411). Düşmandır (A. 559). Dünyevi istekler barındırır (A. 605). Yücelik makamına erişemez (A. 546).

Devrân, Hakânî Şîrvânî'nin rubâilerinde devrân mazmunu bulunmamaktadır. Azmî-zâde Hâletî'nin rubâilerinde devrân mazmununun kullanımı şöyledir: Ayrılık acısının uzunluğu beni devrânın cefa yatağına yan yatırdı (A. 429). Bir şahsuvara gönlünü izler olmuşuz devrânın ah okları meclisle doğruldu (A. 432). Laf anlamayan gaflet sahibi namertlerin söz dinlememesi gibi ey dünyanın sonunda sakalları beyazlatan (A. 434). Hileleri açan devrân yazısıyız bazılarımız talih ile düşman oldu (A. 559).

B:

Benzer kullanım bulunmamaktadır.

F:

Azmî-zâde Hâletî' de devrânın cefa yatağı vardır (A. 429). Ah okları vardır (A. 432). Sakalları beyazlatandır (A. 434). Hileleri bozan yazıdır (A. 559).

Gerdun mazmununun Hakânî Şîrvânî'nin rubâilerinde kullanımı şöyledir: Baht eğer murat ile aynı anlamdaysa ikiz ise dünya bu ikizlerden devlet hükmü sürendir. (H. 105). Dünya, tuzakların su gibi aktığı yeşil bir kafestir (H. 184).

Azmî-zâde Hâletî'nin rubâilerinde gerdun mazmununun kullanımı şöyledir: Güçlü hücumlar yapan felek olamaz (A. 218). Dünyanın bir ucundan diğer ucu karla kaplı tuz olsa gönlümün yarasına yeterli gelen yoktur (A. 323). Aşk gamının sırrına sırdaş olmuşuz, gönlümüz feleğin eziyetinden incinmez (A. 381). Anadan doğma vefasız felek gibi, âşık kişi akıl sahibi olur mu hiç (A. 505).

B:

Hakânî Şîrvânî ve Azmî-zâde Hâletî'nin rubâilerinde gerdun; tıpkı felek, çarh gibi tuzakları olan, eziyet eden kötüdür.

F:

Hakânî-i Şîrvânî, felek baht ve muradın ikiz olduğu yerde hüküm sürendir (H. 105). Azmî-zâde Hâletî ise, felek güçlü hücumlar yapamaz (A. 218). Azmî-zâde Hâletî'de dünya mübalağa unsuru olarak kullanılmış ve gönül yarasına dünya dolusu tuzun işe yarmayacağından bahsedilir (A. 323). Felek, vefasızdır (A. 505).

Sipîhr mazmununun Hakânî Şîrvânî'nin rubâîlerinde kullanımı şöyledir: Felek, talihli dünya, devlet, sema hepsi sevgilinin ihsanıyla parlayandır (H. 139). Ay, dünyanın gök kubbesinden doğandır (H. 249).

Azmî-zâde Hâletî'nin rubâîlerinde sipîhr mazmununun kullanımı şöyledir: Cebrail bin kere bağırsa da fena sahipleri göğe bakmaz (A. 2). Hüner sahiplerinin kanı, göğün şafak kızılığ gibi boşa gittiği bir yerdeyiz (A. 101). Seher ahını göğe sürmüşüz, zavallı gönlün derdin rehber eylemişiz (A. 183). Dönmeyen hoşnut felek olmamışız, utangaç lütuf rüzgârı olmamışız (A. 189). Biz aşk gayreti ile makam sahibi değiliz bir kere feleğe kâse yalayıcı olmadık (A. 192). Kara vicdanlı feleğe yenilmemişiz, Güneş ve ay ışıklarına memnun olmamışız (A. 193). Feleğin halleri kimseyi güldürmez, yokluk gül bahçesinde gülen gül olmaz (A. 235). Sarhoşluk taşı göğün kadehine eremez, gurur sahiplerinin çekişmeleri gönlüne fayda sağlamaz (A. 240). Ay gibi güzellerin dudağından öpmek asla zikredilmez, felek ile kavga nimet (olan) dudağından öpmektendir (A. 279). Kötü görünen feleği taklit etmedik, biz cefa kadehini tepetaklak etmedik (A. 300). Dolunay ve hilalin şekilleri bozulunca feleğin hareketlerine sabır gerekir (A. 340). En talih, feleğin işine karışma. Vuslata müptelaya (olana) huzurun özü ol (A. 361). Ferahlı âlem bana dar geldi göğün pergeli güya beraber kaldı (A. 395). Gönül dumanımı göğe ulaşmış gören elbette o çadıra bu sütün fazladır, der (A. 478). Feleğin hareketlerini hesaplayan âlim, güçlü titremeyle dîvâne olur (A. 560). O harareti yeşil renkli pembe güle gönül bağlamayan, Göğü ve şafağın hareketlerine bir nesne sanır (A. 565). Kocakarı felek sonunda ümitsizlik ile ümidi Vamuk ve Azra'ya döndürdü (A. 569).

B:

Hakânî Şîrvânî ve Azmî-zâde Hâletî'nin rubâîlerinde sipîhr mazmununun benzer kullanım bulunmamaktadır.

F:

Hakânî-i Şîrvânî, siphir kelimesini sevgili için kullanmıştır. Sevgili sayesinde siphir parlaklığını kazanır. Diğer kullanımı ise ay'ın doğuşunu siphirden olduğunu anlatır. Azmî-zâde Hâletî'nin rubâîlerinde ise sevgili ile siphir arasında ilişki kurulmamıştır. Hakânî-i Şîrvânî de ay'ın gökkubeden doğmuşundan bahseder. Ayrıca, Azmî-zâde Hâletî'de siphir kullanımı oldukça geniştir. Siphir; kara vicdanlı, hoşnut olmayan, fayda sağlamayan, sürekli kavga edilen, hareketlerine sabır gereken, ahın yükseldiği yerdir. (A. 183, 193, 235, 279, 300, 478) Aşk gayretiyle makam sahibi olmayanlar feleğin kâsesini yalamamıştır, (A. 192). Felek taklit edilmez (A. 300), âlimler feleğin hareketini hesaplar (A. 560). Sevgiliye gönül bağlamayan, göğün hareketlerine şaşırır (A. 565).

Sema, mazmununun Hakânî Şîrvânî'nin rubâîlerinde kullanımı şöyledir: Bugün göğün güneşi benim sözlerimdir (H. 176). Azmî-zâde Hâletî'nin rubâîlerinde sema mazmununun kullanımı şöyledir: Talihimi devlet kuşunun gölgesinden bilmem, talihsizliğimi de semadan bilmem (A. 402).

B:

Hakânî Şîrvânî ve Azmî-zâde Hâletî'nin rubâîlerinde sema mazmununun benzer kullanım bulunmamaktadır.

F:

Hakânî-i Şîrvânî, fahriye yapar ve kendini överek sözlerini göğün güneşi olarak görür (H. 176), Azmî-zâde Hâletî ise talihsizliğini semadan bilmemiştir (A. 402).

32. Gam, Gussa:

Hakânî Şîrvânî'nin rubâîlerinde gam mazmununun kullanımı şöyledir: Benim ciğerrimin suyu gam ateşinden oluştu (H. 18). Sevgilinin kapısı gam kapısıdır. (H. 21). Hakânî'nin ömrü gamla geçmiştir (H. 26). Sabır, gönül gamının etini pişirir yer (H. 29). Aşk gelince akıl gider ve akıl, gam giysileri çıkarır (H. 47). Gam, aşığı kıl gibi inceltir (H. 50). Hakânî'nin gönlünü ham korkusu sarmıştır (H. 68). Ayrılık gamından gidilecek yer ve mekân yoktur (H. 74). Gam, sultanların tekkesidir (H. 75). Hakânî'nin ömrünün temelini gam oluşturmuştur (H. 79). Hakânî, gam borçlarını toplamaya çalışır (H. 82). Sevgilin gamlı haberi (âşığın) gönlüne ulaşır (H. 93). Adını anan can artık kalmadığı için

gönülden gamı götüren artık götüremiyor (H. 98). Sevgilinin gamıyla zünnara bağlanmış-
tır (H. 104). Ömür bahçesinde gam yetiştirmiştir (H. 106). Aşkın, muhafızı gamdır (H.
118). Onun ince belinin gamından gönlüm azade olmuşyut. Senin gamından başımdaki
her tel asker gibi dikilmiştir (H. 164). Ey gönül, gam toprağından ayağını bir anda çek,
çıkart.(H. 166). Benim gönlüme senin oturmuş gamın kılavuzdur (H. 188). Benim o hu-
zurlu canım yepyeni gam edindim (H. 191). Gece gamdan ölmüş, gündüz sana canlanan
benim (H. 195). Senin gamınla beslenen gam yiyiciyim, benim gamlarımı ben bilirim.
Gam çeken biriyim benim kaybımı ben bilirim (H. 199). Zavallı can ve bedenimize düş-
müş olan gam, süsen gamı gönül bahçemde açmış olan gam. Gam ayağıma kadar gelip
eteğimi çekti. Gam benim düşmanım oldu, ben gamın düşmanı (H. 204). Gam ayaklanıp
senin meclisine gelirse senin meclisinden çıkarım. Gamın elinden suyun içine kanım şa-
rap gibi oturmuş (H. 206). Sensiz gam ateşinde yandım. Gam ateşinde sensiz ellerde fayda
görmedim (H. 235). Sevgilinin gamı, gönlü yüz parçaya ayırır (H. 256). Her bir yolun
üzerine gamdan gözetleme kuleleri kurulmuş (H. 276). Gam içiyorum keşke senin şara-
bını içsem. Senin şarabını içen neden gam içer (H. 285). Şarap meclisinde eğer beni anar-
sanız, benim gamla dolu gönlümü anın (H. 291). Seninle gamdan azat oldu (H. 294).

Azmî-zâde Hâletî'nin rubâilerinde gam mazmununun kullanımı şöyledir: Gam
okulu öyle bereketlidir ki içinden çıkan ya Kays olur ya Leyla (A. 1). Gamın sırrından
kapılar açsam gönlümü kırılmış taş gibi parçalama (A. 6). Bayındır iken gam baltaları ile
harap olma (A. 11). Ayrılık belası ile gönlümü aciz bıraktı, parmak hesabı ile gamımdan
yıpranmış azalmış olur (A. 14). Külçe altın ışıltısı süslese (de) aşkın gam evine gökyüzü
çatı olmaz (A. 15). Gam bana uzun ince bir köprü oldu. Ya Rab beni ümitten ayağı kayıp
köprüden düşürme (A. 17). Her gam yasını düğün şenliği elleyip feryadım fitne ve fesat
dolu türkü oldu (A. 20). Ömür boyunca gam mevkisini alınca ben zavallıya aşk kâtibi
bana berat yazmaya başladı (A. 26). Meğer hayret parmağı geldiğinden asla gamdan
kimse ağzını açamaz oldu (A. 27). Kıvrımlı gerdanında her zaman gamlı olsam, yokluk
yolu için hazırlağı hazırlasam ne olur (A. 38). Ağırbaşlı güzele köle olma hiç, (güzel)
gam hayvanın kaçışını âdetin bilmez (A. 39). Ya Rab ruhun huzur mayasını gamınla yo-
ğur, zavallı gönlüme aşk derdi fetihle gelsin (A. 40). Bu gamın altı kapısında açıp kapa-
mayı bilmeyince bakışında yaralı yüz ve ziyade yüz aynıdır (A. 43). Açıp kapama hük-
münü bir anda verir, gönle gam gelse mutsuz olurduk (A. 44). Duman ve kıvılcım oldu-
ğundan gam evimi Demirci dükkânına çevirdi, kalbi yumuşak olmadı (A. 45). Akıl ile
sürekli kavga halinde olduğumdan gam meydanında adımı namert dedirtmem (A. 46).

Can pervanesine gam mumu zarar verdi, gam buhurdanlığında gönül üzerklik tohumu gibi yandı (A. 48). Vefa cinsinden fayda elde etmedin, ey gamlı gönül, sabır çalışmasına koyul (A. 51). O Kara vicdanlı zalim, mavi kubbe gibi tüm vücudum gamdan yıprandı (A. 53). İtibarım, paslı kırılmış bir ayna gibi Ayrılık ile duygularım kederlendi (A. 56). Tekkenin soyutlanmış bir köşesine oturmuş; gamını, yeni hevesine sebep eder, (A. 63). Sevgilinin aşkıyla şaşırmış, başı dönmüş, inleyen olup (senin) derdinle bir yerde iki gün durmam (A. 72). İnleyen gönül yönlendirmesi(yle) gam taşı olup haset baltasının ucuyla başımı yaraladı (A. 73). Kendime hüznü yeterli tutup asla gam yolunda arzularımı saymadım (A. 76). Düşmanlar, sevgilinin şahsi odasının dostu olunca gam köşesinde değersiz bir eşya gibi kalmışım (A. 80). Doğunun Sultanı altında bir ip uzatsa gam kuyusuna düşen asla tutmaz (A. 84). Tarikattakilere tarikat gamdır; hakikat sahiplerine hakikat gamdır. Ey perişan gönlün sahibi açıklamaya ne gerek var. Muhabbet gazetesinin içindekiler kısmı gamdır (A. 86). Yanmaz dediğin gam ateşini semenderi, güzellik mumunun bir kıvılcımı onu toprağa çevirir (A. 88). O aşığı, Gam alt üst ettiğinden her an bakışına merhamet et (A. 92). O gurur ülkesinin güneşi, bir an gam evimiz huri gibi güzelin gelin odasına çevirse ne olur (A. 109)? Her hava kabarcığının gam kılıcına miğfer olduğu o fena denizinde biz çukur açtık (A. 115). Vücut pazarında merasim bestesi olursa hayatımın dükkân süsü gam olur (A. 117). Sevgilinin derdi akıl gözümüzü nursuz bıraktı. Neşe ilmini anlamaktan uzak kaldım (A. 120). Sıkıntı ferahlık arısı ardına zuhur ettiğinden gam gelirse yerini sevinç rasathanesine çevirir (A. 121). Akıl, tedbirsiz olup gittiği zaman muhabbet gamına şikâyet etmedi (A. 124). Gam terazisinden taş fırlatan (kimse) olmayınca asla sır sokağının dostu olmaz (A. 131). Her an o yabancı seven güzel, sır perdesi olmadan aşk gamını söylese ne olur (A. 140)? Biz ayrılığın sıtma nöbetinde güçsüz kaldık gam döşeginde suya gömülmüşüz (A. 147). Biz o aşk derdinin şahına gizli sırlarız (A.150). Gam denizinin kenarı ve dalgası bizim için aynıdır. Bizim yüzgeçlerimiz korkusuzluktan yapılmıştır (A. 151). Bozulmuş gönüllerin sıkıntısızız, gam beşiğinde ağlayan küçük çocuğuz biz (A. 155). Biz, âşk derdinin meclisine ağlayan sarhoşlarız, dert meclisi olsa(ydı) biz meydanın yiğitleri oluruz (A. 158). Biz kesret âlemi yuvası (olan) zavallı kuşlarız vatan hasretiyle dertlenen şaşkınlarız (A. 161). Yerimiz dar ve sıkıntılı gam kenarıdır, her hareketimizde orta çıkan duvarız (A. 163). Bazen bela yolunda korunmasız gölge gibiyiz bazen gam yatağında bilgisiz hastayız (A. 166). Gam tırnağının ucuyla Gönül parçalayan ayrılığız. Ayrılığın kötü rızkını taşıyan kanlı suyuz (A. 167). Gönül akçesini sevgiliye hediye etmişiz, cana gam yarasını düşünmeden açmışız (A. 194). Biz zor beğenen gamlı aşkız, derde belaya itibar etmeyiz (A.

201). Bazen dert ve gam ile gonca gibi iç sıkıntısı çekeriz bazen de sonbahara erişen sararıp sormuş yaprak gibi tek rengiz (A. 211). Biz gam sultanına işitilen olduğumuzdan bülbül gibi ses yükseltmede usta değiliz (A. 216). Arzu çölünden ümidi kesip gam kurbanının yerine nöbet tutarız (A. 17). Felek sultanı(nın), aşk mülkünün tahtıyız. Gam bizim ihtiyatlı devletimiz oldu (A. 218). Bir saniyede gam denizinde batmışız, her neredeysek gam ayağından tekme yemişiz. (A. 220). Dünya malına sahip şahlara meyletmeyiz, etikçe gam duvarı altında otururuz (A. 221). Hem gam denizinin ucuz incisiyiz hem de gam ocağının köşesinde kırılmış gevheriz (A. 222). Mizan terazisini elinde tutmayan, gam karışıklığında ip cambazı olmaz (A. 231). Biz Kurtuluş kargaşasına düşmeyiz çünkü aşk gamının elini eteğimizi vermişiz (A. 237). Cümle âlem aşk derdi ve gamına dünya dermân olmaz. Dünya, ayrılık kederini mutluya çeviremez (A. 239). Biz Ferhat'ın tam karşılığıyız, gam vadisinde gözleri görmeyen Kays gibiyiz (A. 256). Gamda hiç Uzunlu kısalı sütunlar olmadan olur mu? Benim başvurmadığım bir taş kaldı mı) (A. 269). Gam şahbazının figanı gizli çıkar Hüseyin aşkının sesi bir makamdan çıkar (A. 285). Daima gözyaşımızı dizimize akıtıp (gözyaşlarımızı) gam çengisinde davul ipi eylemedik (A. 298). Biz talihin şahitliğini ortaya çıkaramadık bu gam köşesinde belli bir fayda görmedik (A. 297). Aşk gamı vefa sahiplerine tanıdıktır. Aşk gamı yeterli gamı şaşırmış hüznü rehberdir âşıkları üzüntüsüz vaziyetlerde bırakmaz aşkımı eksiksiz olan kaza meclisidir (A. 288). Aşkın gam evin anahtarı elime geçti, aşk tanesini her biri toprağında harman oldu. Gam mektubunda ünvanımız aşk iranesi'nde yeni doğmuş divâne diye yer aldı (A. 289). Yanımda, gam hastasının yanında kederlenen yok (A. 290). Aşk derdi sabah rüzgârının doğruluk ve sertlik ışığıdır. Aşk gamı ikiyüzlü ve yüz­süz bir aynadır. Asla çalışmak ile nasip olmaz, aşk derdini şefkati Hazreti Hüda'dır (A. 287). Yokluk ilmine sadece gamla beslenen Can gerek. Gam yiyen olmazsa ona çâre gerek (A. 303). Kavuşma ile gelen Sevinç gözyaşları sel olsa da ayrılığın gam evini yerle bir etsek (A. 305). Gam ateşini üfleyip ciğeri yakmak ve gözyaşını kana bulamak âdetimiz oldu (A. 310). Zavallı gön­lüme gamdan o hesabı etti (A. 311). Cevr dünyasının eviyle gözünü sıkıntılı kıl, başıma gamdan sapanlara taş yağdır (A. 312). Gam, sabrımın yolcuğunu çok hızlandırdı, öyle hızlandı ki canı dahi çıkartacaktı (A. 314). Gam ateşine semender olmak, arzu fitilinin pervanesi olmaktan iyidir (A. 322). Bin gamlı rüzgâr esip kıyamet kopsa da gönül deni­zinde hicran dalgası görmem (A. 330). Ahiret fikriyle hareket etmeyip kalbini, ağzına kadar yaşam derdi ile doldurdu (A. 333). Gönül sahiplerine makam ve mevki keder verir, saflık kanadının özü gam ve tasa olur (A. 335). Bu gamlı mezardaki melal toprağı, pek çok şahın kellesi ile tıklım tıklım oldu (A. 341). O güzellik mülkünün sultanı, gam evime

gelse hemen devletin sarayını özler (A. 345). Gönülden dünya gamını söküp attık, tüm kavuşma isteklerimiz ortadan kalktı (A. 351). Gam tekkesinin sessiz bir Abdal ol, derd sahiplerinin meclisine gir ama dilsiz ol (A. 359). Biz gam hançerini bağrımıza kabul güneşinin ışığı cana düşsün diye saplarız (A. 360). Dert Mecnunu günde binlerce anlamsız bir söz söylese elbette anlamı dilbere kavuşma olur (A. 367). Ben dert mektebini aydınlatan bir üstadım, yaratılıştan adım gam Mecnun'u oldu (A. 370). Dünya beni hüznü tanesinin kumrusuna çevirdi yaratılıştan gerdanlığım gam çemberi oldu (A. 371). Bana Mecnun ve Ferhat uymaz çünkü ben Aşkın gam mektubuna ölüm adını verdim (A. 372). O gam dediğin uğurlu yüce adım tavırlarımın altına irşat ile çatı etti (A. 375). Gam zenginliği ile dünyada mutlu oldum Can ateşiyle oynayan talihlerden oldum (A. 376). Gamınla güçsüz, ümitsiz, suskun çâresiz bir hastayım merhamet et! (A. 379). Aşka düştüğünden beri tek bildiğim ayıplanmam yani hep kazancım ayrılık gamına sabretmektir (A. 380). Aşk gamının sırrına sırdaş olmuşuz, dünya eziyeti ile gönlümüz incinmez (A. 381). Bela meydanında Kays gibi cesurum, bin gam Ferhat'ı olsa (yine)ben üstünüm (A. 384). Gam askeri önümü, arkamı alsaydı o eşsiz şaha feryadım ulaşmaz (A. 385). Yokluk korkusu önüme gelse kan hançerinin cana fayda etmesine şaşırır mı? (A. 390). Senin gamına sahip olanlar mahallenin gezip tozar, beni aşk derdinin dilencisi bir aptal eder (A. 394). Dünyanın gidişatını her zaman konuşalım ama aşkımızın derdini gizli tutalım (A. 397). Her gece sabah olunca gamla uyandım gece kalkarım ve gam işinde gece çalışan dert kaynağıyım (A. 399). Bu gam mesleğinin bereketi ansızın açılır (A. 400). Yârin kırmızı dudağından Ağzımın kısmeti (ne düşen), gam köşesinde bile (onu) anmaktır (A. 406). Gam ve keder dostum ve yol arkadaşım oldu (A. 408). Feleğin gam sofrası her zaman beklemektedir, kederli ekmek parçası daima hazırdır (A. 411). Daima gam sıcaklığı ile parça parçayız beden toprağına gözyaşı akıtsak ne olur? (A. 412). Biz gam ve dert ile daima hayal olduğumuzdan daima yücelik suretinin aynasının yansımasıyız (A. 413). Gam çölünde sürekli rüzgâr çıkartanım, daima köle gibi ayaklarıyla kaçanım (A. 415). Bana gam elinin yumruğu ağız mührü oldu. Aşkın sırrını açığa çıkarmamam garip değil mi? (A. 424). Kıskançlığından başı dönmüş Ferhat gibi gam baltasını bir an elimden düşürmem (A. 425). Bir gam pazarının tüccarıyım her an kalemin tepesine toprak saçmak ziyanlık olur (A. 435). Biz gam çölünün zemindeki tozuz. Ümit eteğine tutunamayız (A. 441). Üzüntü toprağına düşüp inleyen ve güç, kuvvet bilmeyen gam hastasıyım (A. 443). Gam pirine birine güç ve kuvvet veren badedir. Can kuvveti, beden mutluluğu görevi olsa ne olur? (A. 444). Sevgilinin aşkının gamı güçsüz ve kuvvetsiz bıraktığından dehşet veren bela yerinde ağlayarak kaldım (A. 445). Her gam meclisinde daima gönülden söylerim

bir eğlence meclisinde el açan olmadım (A. 446). Gam tozu, Gönül yüzüne oturmuş olmasa aşk yolundan huzurumuz hiç kalmaz (A. 449). Şaraptan binlerce gemi köprü olsa gam yerimin gezmek mümkün değildir (A. 455). Gamdan ağzımı açılmaz oldu. Benim halimi anlatmaya gerek yok (A. 457). Heves sahiplerinin dudaklarını anmaya lââyık mı? Benim gamdan ağzım açılmıyor (A. 459). Gam hastalığından bakışını kesip üzüntüsünü ilk iş ölüme sunmasın (A. 467). Aşk ehli gönül dağına layık olmaz. O gam ateşi Ömür artırmaz (A. 476). Ayrılık, Kirpiklerimi kan eleğine çevirdi, aşk derdi hâlimi değiştirdi (A. 478). Gam sultanına ah bayrağı çekenim, ömür artıran devlet bana şevk verdi (A. 480). Adaletsiz davranarak uzun ömürlü gam sahiplerine çeşit çeşit gamze silahını gösterdi ve (A. 484). Her an tenimizde yara üstüne yara olsun, gam bereketiyle her kenarımız bağ olsun (A. 487). Lütuf köşesini açan sağ olsun, gam çekenlere güç kuvvet veren sağ olsun (A. 489). Felek insanı gamsız bırakmaz, bari sonu ruhun gamını artıran güzeller olsun (A. 490). O şah zalimlik etse ne olur? Sitem huyu gam ehlini ömür katar (A. 494). Gam sultanı ile arkadaş olmasam mutluluk destesinin gülünün kokusunu alamam (A. 501). Gam çekmekten kurtulamamış ey Azmî-zâde Hâletî, güneşten kemeri düşürsen ne değişir? (A. 505). Bu gam kumluğundan Mecnun gideli ben gönülsüze boş koşanlar değdi (A. 510). O put gibi güzelin ayağına hiç yüz sürmedim, ayrılık gamıyla köle olarak kaldım (A. 514). Yârin kapısının toprağına yüz sürmedim, gam mahallesinin köşesinde köle olarak kaldım (A. 515). Ey kederli Azmî-zâde Hâletî, bundan sonra muradın sonsuz mutluluk olsun (A. 522). Sevgili günahsızlığı ve günahı sana işaret edip düşman, ağlayıp gam çekene zulmetti (A. 563). Yokluk çölünün cesurları gam meydanının tüm seçkinleri oldu. (A. 602). Gam ehlinin sofrasında tavus kibri yoktur diye sinek sürekli onun sofrasındadır. (A. 603). Neyse ki gam akçesinin ayarı bâdedir. Ey saki çok el sürülürse eskir (A. 604). Kalbimin derinliğinde aşk gamı kalmadı, şimdi bayrak nişanesi rakipten oldu (A. 605). O vicdansıza aşığım, dünya dolusu mutluluğa gamımı vermem (A. 608). Ben salınarak yürüyen sevgilinin başı dönen gönül kuşuna sahip gamlı aşığım (A. 609). Bir kere ne var elini öptürsen gam hastasın elindedir dermânın (A. 610). Ey naz sultanı ve işvenin padişahı, bir bölük yol toprağını gamdan perişan etme (A. 613).

B:

Her iki şâir de gam kapısı tamlamasını kullanmıştır. Gam ile gönül arasında ilişki kurulmuştur. Her iki şâir de gamın yerinin gönül olduğundan bahseder. Azmî-zâde Hâletî

de gönül ile kullanımlar Hakânî-i Şîrvânî'ye göre daha geniştir. Bu kullanımlar farklılıklar kısmında verilmiştir. Gamlı âşık kullanımı her ikisinde de ortaktır. Ayrılık gamı kullanımı da her ikisinde görülmektedir. Ayrılık gamı gönlü yıpratır. Azmî-zâde Hâletî ve Hakânî-i Şîrvânî de, akıl ile gam arasında da benzer kullanımlar vardır. Hakânî-i Şîrvânî'de akıl, gam giysilerini çıkarır. Azmî-zâde Hâletî'de ise akıl, gamdam dolayı sitem etmez. Gam ve sevgili kullanımında benzer noktalar vardır. Sevgiliyi anmayı bırakınca gönüldeki gam da azalmıyor, sevgili için gamlı olmak ister, sevgilinin aşıyla gamlanır, sevgili gamdır. Gam meclisi kullanımı her iki şâirde görülmektedir. Gam ateşi kullanımı benzerlik gösterir. Her iki şâir de hayatlarının gamla geçtiğini söyler. Hakânî-i Şîrvânî, kendi hayatını gamla geçirdiğini belirtir. Kendisinin gam borçlarını toplamak için uğraşır, ömür bahçesinde gam yetiştirir. Azmî-zâde Hâletî ise kendisinden gam çekmekten kurtulamayan olarak bahseder ve kendine ey kederli Azmî-zâde Hâletî diye seslenir (A. 522).

F:

Azmî-zâde Hâletî' de gönül ile kullanımlar Hakânî-i Şîrvânî'ye göre daha geniştir. Hakânî-i Şîrvânî gönül gamının etini sabır pişireceğinden, gönlü gam kokusu sarmasından bahseder. Gönlüne seslenerek gönül toprağından uzaklaşmasını ister. Gamın yeri gönülüdür, gönül bahçesidir. Azmî-zâde Hâletî ise gönül ve gamla ilgili şu kullanımlar görülmektedir: gam; gönlü inletir, gönlü mutsuz ve harap eder. Hakânî-i Şîrvânî' de gam, aşığı kıl gibi inceltir; âşık gece gamdan ölür, sabah ise dirilir. Âşık, sevgilinin gamıyla beslenir, sevgilinin aşkıyla gamlanır. Azmî-zâde Hâletî 'de ise âşık, dünya dolusu mutluluğa gamını değişmez. Hakânî-i Şîrvânî, kendi hayatını gamla geçirdiğini belirtir, gam ciğerin suyunu oluşturur. Hakânî, gam borçlarını toplamak için uğraşır ve o, ömür bahçesinde gam yetiştirmiştir. Hakânî-i Şîrvânî'de gam, yollara gözetleme kuleleri kurmuştur. Gam şarabı kullanımı Hakânî-i Şîrvânî de görülmektedir.

Azmî-zâde Hâletî 'nin gam ile çok çeşitli kavramlar arasında ilişki görülmektedir: gam okulu, gamın sırrı, gam baltası, gam evi, gam köprüsü, gam terazisi, gam döşeği, gam denizi ve gam kıyısı, gam beşiği, gam hayvanı, gam taşı, gam meydanı, gam mahallesi, gam mumu ve gam buhurdanlığı, gam kılıcı, gam köşesi, gam kuyusu, gam çölü, gam duvarı, gam akçesi vb. Bunların yanında gam dar ve sıkıntılı yerde bulunur, vatan gamı şaşırtı, gam (bir)hayvandır. Ruhun huzur mayası gam ile yoğurulur, gam çeşitli şekillerdedir: hayat dükkânın süsüdür. Gam, aşk mülkünün güvenilir bir limanıdır; âşık, aşk gamına teslimdir, cümle âlem aşk gamına dermân olamaz. Gam, insanda konuşacak güç

bırakmaz. Gam hasta eder, gam hastasının dermânı sevgilinin elidir. Gam bereketiyle her yerimiz yara bahçesi olsun. Gam çekenlere güç kuvvet verenlere dua eder, ruhun gamını artıran güzellerdir, sevgilinin gamı ömrü uzatır, mutlu olmak isteyenler gam sultanı ile arkadaş olmalıdır. Gam sahiplerinin sofrasında kibir bulunmaz

Gussa, Hakânî-i Şîrvânî'nin rubâîlerinde şu şekilde yer almaktadır: Senin aşkını içimde oturtmak için sensizliğin gamından kurtuluş olarak kalırım (H. 131). Bu dünyada geleceğin (ahiretin) gamını çekmek niye (H. 171)?

Azmî-zâde Hâletî'nin rubâîlerinde gussa mazmununun kullanımı şöyledir: Gönül toprağı gibi bereketli zemin olmaz, Bir tane gam eksen anında yüzlerce başak verir. (A. 90). Makam ve mevki gönül sahiplerine keder verir. Saflık kanatlarının hamuru gam ve keder olur (A. 335). Gönül bağı baştanbaşa ayrılık dikenleri ile doldu. Gam kargasının sesinden bıkkınlık geldi (A. 338). Gam ile keder dostum, yol arkadaşım oldu (A. 408). Feleğin gam sofrası daima kuruludur, kederli ekmek parçası her zaman bulunur (A. 411). Ayrılık kumaşına eğer can verirse dertli aşığa günde bin kez yazık olur (A. 420). Kederli gönlü, güçsüz ve kuvvetsiz bıraktı hem vuslatı ayrılık hem de ayrılığı vuslatsız (bıraktı) (A. 446). Gam yolunda ayağı çamurda olsa ne olur? Cömertlik elini uzatan sağ olsun (A. 489).

B:

Hakânî Şîrvânî ve Azmî-zâde Hâletî'nin rubâîlerinde benzer bir kullanım görülmemektedir.

F:

Hakânî-i Şîrvânî de iki kullanım görülmektedir: sevgilinin gamı ve ahiret gamı. Azmî-zâde Hâletî de ise kullanım şöyledir: Gönül toprağına gam ekilmesiyle anında başak verir, gönül kederlidir. Saflık kanatlarının mayası gamdır, gam kargası kullanımı vardır. Âşığın dostu gamdır ve âşık gamlıdır. Feleğin gamdan sofrası her zaman hazırdır. Gam yolunda yürüyene cömertlik elini uzatan olur.

33. Gamze:

Hakânî Şîrvânî'nin rubâilerinde gamze mazmunun kullanımı şöyledir: Gamzene yaklaştım, onun bakışıyla dünyamı kaybettim (H. 226).

Azmî-zâde Hâletî'nin rubâilerinde gerdun mazmunun kullanımı şöyledir: Bahtımın gözü nergis goncası gibi oldu. Gamze oklarıyla damarımı hacamat etti (A. 8). Gamzeleri, keyif badesi istemez. Güneş kılıçları efsaneye muhtaç değil (A. 62). Âşıklarını bela ile besleyen o kıskanç melek hep gamze oklarını heybesinden tüketir (A. 319). Tek bakış gönderme talihsizlere Allah için oku fırlatma (A. 312). Ümitsiz beni kanla beslenen bakışlarımdan dermân umar hale getirdi (A. 460). Çeşit çeşit gamzeni göstererek acımasızlık edip gam sahiplerine ömrünü Ömür katma (A. 484). O Gamze gibi hançer tutan bir köle bir şirinlik şahına olmamıştır (A. 525).

B:

Her iki şâirde sevgilinin gamzesi âşığı mahveder. Hakânî-i Şîrvânî de âşığın dünyası kayar Azmî-zâde Hâletî de ise âşıklarına heybesinden ok atar, gamzelerinden âşıklar dermân umar, bakışları gam sahiplerinin ömürlerine ömür katar, bakışarı güneşin kılıçlarından üstündür.

F:

Azmî-zâde Hâletî de sevgilinin bakışlarının yanında bahtının nergis bakışlarının damarlarını kesmesinden bahseder (A. 8).

34. Garip:

Hakânî Şîrvânî'nin rubâilerinde garip mazmunu geçmemektedir. Azmî-zâde Hâletî'nin rubâilerinde garip mazmunun kullanımı şöyledir: Merhamet edince yârin güzellik köşküne naz fiskiyesi garip tazelik verdi (A. 144). Ey garip felek alçaklıktan hoşlanır olmuşsun. Gönül güzelliği ile sır sahiplerine can olmuşsun. (A. 466). Azar kılıcıyla hayli kan aktı cefa okları garip (şekilde) keskin oldu (A. 594).

Azmî-zâde Hâletî'de sevgilinin naz fiskiyesi şaşılacak şekilde ferahlık verdi (A. 144), feleğin garipliğindne (A. 466), azar kılıcının cefa oklarının keskinleşmesi garip olarak verilmiştir (A. 594).

35. Gece, Şeb, Leyl:

Hakânî-i Şîrvânî'nin rubâîlerinde gece kelimesi geçmemektedir.

Azmî-zâde Hâletî'nin rubâîlerinde gece mazmunun kullanımı şöyledir: O temiz huylu şah bir gece gelip, zavallı gönlü murat hazinesine kavuşturamaz (A. 45). Yıldızlar ve felek, her gece üzerlik otu ve duman olsa doğrusu kusursuz güzelliğinin takdiridir (A. 49). O gece, bela tellalı hercai âşık olanın hali budur desin (A. 87). Güzellik ikliminin o şahı, bezminde o gece zavallı gönle haset ve keder zehri verdi (A. 346). Her gece sabah olunca gamla uyanırım (A. 399). Dün gece o Gonca dudaklı dilber gelip sinесinden yasemin yaprağı gösterdi (A. 496). O gece meclisinde adaletsizliği savunan o Şah, binlerce yıllık ümidimi yıktı (A. 535). Meclis bu gece o mum ile güzel oldu, aşk sarhoşu hayli yenildi (A. 592). Gönül azar kılıcıyla hayli kan döktüğü dün gece, gönül gam ile yaralandı (A. 593).

F:

Gece kelimesi Azmî-zâde Hâletî 'de özel bir gece olarak değil o gece, dün gece, bir gece gibi kullanımlar vardır. Sevgilinin geldiği bir gece gönlü murat haznesine kavuşturamaz (A. 45) ve gönlü azar kılıcıyla yaralar (A. 593). Sevgilinin bezminden gönle verdiği keder (A. 346) ve âşığın binlerce yıllık ümidini yıktığından (A. 535). Ve âşığı hayli yendiğinden bahsetmiştir. Yıldızları ve felek her gece üzerlik tohumu yakar (A. 49). Gonca dudaklı dilber gelip yasemin yaprağı göstermiştir (A. 496).

Şeb mazmununun Hakânî Şîrvânî'nin rubâîlerinde kullanımı şöyledir: Sevgilinin öpücükle âşıklarını kandırdığı gece, gam gecesidir (H. 4). Senin, gece gündüz inleyediğini söylediler. Bir gün ortasından diğer gecenin yarısına (kadar). Benim gecemin sabahı (aydınlığı) üzerine doğmaz bu gariplik nedir? (H. 38). Bahar senin güzelliğini gece ve gündüz aramıştır. Gece ve gündüzün bir kısmıda bahara gitmiştir (H. 56). Gece gibi koyu karanlığa çözüm buldu. O çözümlerin en iyisi benim yıldız gibi parlak ay yüzlü sevgilimdir (H. 65). Senin derdin gönlümün üzerine gece baskını yaptı (H. 107). Senin mektubu (haberi) geldiğinde gece oldu. Okumam bir geceden diğer geceyi buldu. Bir geceden diğer geceye kadar okudum. Senin isminin ışığından sonra başımın üzerine ışık vurdu. İki gecemin içinde binlerce güneş doğdu (H. 111). O insanın bu gece dünya muradına erdiği zamandır. O kişi çektiği baş ağrısında şarap verilmeyendir. O kişi ayrılıktan perişan bir sevgilidir. Uzun lafın kısası o kişi uzun uzun inleyendir (H. 121). Bir düşün ki geceyi aydınlatan yıldızdan daha parlaktı (H. 123). Bedenim sana dokunmak için misafir

olduğu o gece canımda bütün cennet bahçesinde oldu. Buyruğunla canım senin olsun lakin bu gece yaralı bedenime can bağışla (H. 124). Uzun geceler benimle anıldı (H. 127). Ey put gibi güzel gecenin siyah sancağını götürdü, sabah oldu (H. 133). Ey Hakânî-i Şirvânî senin her gecende sana hayal ulaşmaz. Sana kavuşmak isteyen her gece tunçtan bir kaleyi fethedemez (H. 134). Ey ay gibi güzel kavuşma perdesi gece gibidir (H. 149). Ey put gibi sevgilimin saçları geceyi siyah yaptı. Ey gece vuslat gecesi uzun (H. 150). Gece gamdan ölmüş, gündüz sana canlanan benim (H. 195). Gece ateş ve suyun etkisiyle sabrımı kesti (H. 196). Şimdi gece geldi sevgili gitti (H. 205). Sabahın ardından geceye gönlüm kavuşmayı istemez. Gündüzün ardından su gibi akan gönlüm sbir gece gibi dinlensin (H. 208). Senden ayrı geceler ne uzun geldi ah! Söyle gecenin bu uzunluğunun günahı nedir? Siyaha dönen gecenin gündüze kavuşmasıdır (H. 254). Sede geceleri ateşperestler açına ateşler saçarlar (H. 277). Her gece yarısı bir ateş her ateşi yaşadı (H. 284). Bütün olumsuz düşüncelerin sardığı o geceydi (H. 289).

Azmî-zâde Hâletî'nin rubâilerinde şeb mazmunun kullanımı şöyledir: Ey ayrılık derdi çeken her gece ah et (A. 33). Her gece üzüntü ile sabaha dek uyandım, göz yolda sanki uyku kayboldu (A. 85). Gam gecesi çok uzun oldu bilmem nasıl olur, siyahımı beyaz etti bilmem nasıl olur (A. 114). Hem şevk denizinde bulunmayan inciye hem yokluk kanında gece parlayan geveheriz (A. 146). Sen sıkıntı ve melal gecesinin mumusun, o şuh ise güzellik ve rahmet sabahının güneşi (A. 331). Ey melal gecesinde oturanların sırrını Erenler (A. 342). Gece Kalkan ve gece işi gam olan dert kaynağıyım (A. 399). Asla gönlümü gaflet uykusunda bırakma, daima ahla geceleri hararetlendir (A. 409). Elbette Gönül ehlinin hâlinin kokusudur, gece misk olsa dokuz felek misk kutusu olur (A. 438). Gönül ışığına ümitsizlik gelmemesine şaşılır mı? Ateş yanan yerin ateşi gece gündüz sönmez (A. 587).

B:

Gece; her iki şâirde de gam gecesi kullanımı görülmektedir. Bu gam geceleri sevgili sebebiyle olur. Gam gecesi uzundur.

F:

Hakânî-i Şîrvânî de şeb kelimesinin kullanımı Azmî-zâde Hâletî 'den fazladır. Âşık gece gündüz inler (H. 31). Hakânî-i Şîrvânî de gece kelimesi sevgiliyle kullanımlar vardır. Bahar, sevgilinin güzelliğini gece ve gündüz arar (H. 56). Gecenin karanlığını aydınlığa çeviren sevgilinin yüzüdür(H. 65), gecenin siyah sancağını götüren sevgilidir(H. 133), geceye siyahlık veren sevgilinin saçıdır (H. 150). Gece gelince sevgili gider (H. 205), sevgiliden ayrı geceler uzundur (H. 254) sevgilinin haberi gelene kadar gece olur, mektubu okumak bir geceden diğer geceyi bulur ve bu iki gece mektupla aydınlanır (H. 111). Sevgiliye kavuşmak isteyen her gece tunçtan kaleyi fethedemez (H. 134). Öyle bir düş ki yıldızdan parlak (H. 23), sevgiliye dokumak için misafir oluan o gece can, cennet bahçesinde gibidir (H. 124), kavuşma perdesi gece gibidir(H. 149), gönül sabahın ardından gece kavuşmak istemez, gece su gibi akan gönül dinlenmek ister (H. 208). Her gece bir ateş yanar (H. 284), gece sabrı keser (H. 205). Azmî-zâde Hâletî de gece ah edilir (A. 33), üzüntüden sabaha kadar uyumaz (A. 85). Azmî-zâde Hâletî de melal gecesi kullanımı vardır (A. 331, 342). Âşık, gece kalkar ve işi gamdır (A. 399).Allah'tan gönlnü geleri ah ile gaflet uykusundan uyandırmasını ister (A. 409). Gece misk ise dokuz kat felek misk kutusudur (A. 438).

36. Gönül:

Gönül mazmunu Hakânî Şîrvânî'nin rubâîlerinde yer almamaktadır. Azmî-zâde Hâletî'nin rubâîlerinde gönül mazmunun kullanımı şöyledir: Fena kılıcının büyüğü ansızın görüldüğünden arzu hazinesine rağbet gönülde kalmadı (A. 44).

Azmî-zâde Hâletî' de gönül, fean kılıcı yüzünden arzu hazinesine rağbet etmez (A. 44).

37. Hasret, Özlem:

Hasret mazmunu Hakânî Şîrvânî'nin rubâîlerinde yer almamaktadır. Azmî-zâde Hâletî'nin rubâîlerinde hasret mazmunun kullanımı şöyledir: Zamane (güzeli)sinemin her sayfasına hasret yarasın resmini ümit pergeliyle çizdirdi (A. 28). Gönül derdini ve hasret gözyaşımı lütfunla bir yere getir ve rahmet yüklü bulutu et (A. 31). Ey ayrılık derdi çeken her gece ah et. Hasret nasıl olur melekleri haberdar et (A. 33). Hasret savaş meydanının ortasında şehit olmazsan tecrit ehli kefene girmez (A. 68). Vuslat hasretiyle Can vermek olursa bazı huriler? Düşmana yar etmezsin (A. 82). Daima arkadaşsız ve hasret

sahibiyiz. O yatağa Kays düşmeden hastayız (A. 163). Nihayetinde safımız gönül kadehi olmasa (gönül kadehini) hasretin kanlı gözyaşlarıyla ağzına kadar doldururuz (A. 171). Hasret gözyaşının dalgasına bakmaktan her zaman deniz tutmuş (biri) gibi baygınız. (A. 195). Nihayetinde ecel cambazı gibi parçalanınca son bulunca Hasret karmaşıklığında perişan olmaz (A. 234). Hasret yarasıyla yıprattık tenimizi. İçimiz tamamen dert sermayesiyle doludur (A. 237). O dudağın çevresine zahit zümresini koyan bozulmamış tövbenin hasretini çeker (A. 270). Aşkım o cihan sultanına mahsustur bundan sonra gözle görmeyeni özlemiyorum (A. 297). Aşk dağında, ayrılık derdiyle hasret çeken âşıkların feryadı sivri uçlu keseridir (A. 370). Aşkım o cihan sultanına özeldir artık gözle görmeye hasret değilim. (A. 392). Hasret çekenlerin feryadı, ah iftirası olduğu o günü gönlüme ve canıma gösterme (A. 577). Bir araya toplanan yolda yalnız yürüyen ey Azmî-zâde Hâletî , aynanı(gönlünü) hasret ahlarıyla eskitme (A. 579). Gönül aynasında hep aynı suret gördüğünden şimdi hüznün paslarını hasret kaldım (A. 598).

F:

Sevgili âşığın sinesine hasret yarasını çizer (A. 28), âşık, aşk dağında ayrılık derdinden hasret çeker (A. 370), sevgilinin hasreti âşığa gözyaşı döktürür (A. 31) ve bu gözyaşından meleklerin haberi olmasını ister (A. 33). Âşık, hasret gözyaşlarını izlemekten deniz tutmuş kimse gibi olmuştur(A. 195). Âşık artık gözle görünmeyene hasret çekmek istemez (A. 297,392). Âşık sevgiliyle vuslata hasrettir (A. 82). Ve daima hasret sahibidir (A. 163). Hasret bir savaş meydanıdır (A. 68). Gönül kadehi hasretin kanlı gözyaşıyla doldurur (A. 171), hasret teni yıpratır (A. 237). Bozulmamış tövbenin hasretini çeker (A. 270). Hasret çeken feryat eder (A. 577). Azmî-zâde Hâletî kendine seslenir ve gönlünü hasret ahlarıyla eskitme diye seslenir (A. 579). Gönül aynasında hep aynı sureti gördüğünden hüznü hasret kalmıştır (A. 598).

38. Hasta, İlet, Bimâr:

Hakânî Şîrvânî'nin rubâilerinde hasta mazmunun kullanımı şöyledir: Senin âdetinden ve senin ayrılığından incindik (H. 51). Hakânî, eğer sevgilinin yüzünü görürse altın gibi sarı olan yüzünde ve tırnaklarında yara(hastalık) kalmaz (H. 138). Hakânî ne yaparsa gizli derdinden (Hakânî'ye ne olursa gizli derdinden), canı hasta, gözü baygın, gönlü yangındı (H. 222).

Azmî-zâde Hâletî'nin rubâîlerinde hasta mazmununun kullanımı şöyledir: Ben aşk hastasıyım ilaç vaktim geçti. Sevgilinin gönlü ve benim itibarım taş ve sırça oldu (A. 37) Gamınla güçsüz, ümitsiz, suskun çâresiz bir hastayım merhamet et! (A. 379). Ey içi hasta aşışın derdini bilen (A. 482). Ah oklarının okluğu boş olunca benim gibi aşk hastasından binlerce lazımdır (A. 575).

B:

Her iki şâir de sevgiliden hastalanmıştır. Sevgilinin âdetinden, ayrılıktan, sevgilinin derdiyle hastalanmıştır.

F:

Hakânî-i Şîrvânî de içten içe gizli derdinden dolayı hastalanmıştır (H. 222). Sevgilinin yüzünü görmekle sarı benzi düzelir ve hastalık kalmaz (H. 138). Azmî-zâde Hâletî de ise aşk hastalığı kullanımı vardır (A.32, 482, 575).

İllet mazmunu Hakânî Şîrvânî'nin rubâîlerinde yer almamaktadır. Azmî-zâde Hâletî'nin rubâîlerinde illet mazmunu şu şekilde kullanılmıştır: Hastalısız her şeyin tadı aynıdır. Kuru ve yaş dünya, sıcak ve soğuk âlem hastalık olmadan tadımda bir görünür (A. 375).

Bimar mazmunu Hakânî Şîrvânî'nin rubâîlerinde şu şekilde yer almaktadır: Senin içki mahmurluk hastalığın nergise yayılmıştır. Senin kırmızı güllerin ile hastalığın ne işi var (H. 54)?

Azmî-zâde Hâletî'nin rubâîlerinde bimâr mazmununun kullanımı şöyledir: Daima arkadaşsız ve hasret sahibiyiz. O yatağa Kays düşmeden hastayız (A. 163). Yokluk sahiplerinin gönül muradı iç açıcı olmaz, yokluk hastalarına dost kanat olmaz (A. 236). Sevgilim ağlamaya izin vermeyince bu gönül hastalığım nihayetinde unutuldu (A. 380). Yaralanmasam gönlüm rahat olmaz, inleyip ağlamazsam hasta olurum (A. 387). Gam hastalığından seyretmeyi bırakıp üzüntüsünü mezara götürmesin (A. 467). Gittikçe aciz bırakan yokluk hastalığı nereye giderse gitsin bir yol gösteren bulur (A. 476). Anlamamazlıktan gelenlerin ilacını azar azar verip ayrılık hastalığını zayıf ve aciz gösterme (A. 482). Huzur, hastalık olsa da dert sahipleri onu bulur. Gama müptela olsa özgür olur (A. 535). Bir kere elini öptürsen gam hastalığına sahip olanlar senin elinden şifa bulur (A. 610).

B:

Hakânî Şîrvânî ve Azmî-zâde Hâletî'nin rubâîlerinde bimâr mazmununun ortak kullanımı yoktur.

F:

Yokluk hastalığı kullanımı (A. 163,476). Gönül hastalığı (A. 380). Gam hastalığı (A. 467,610). Ayrılık hastalığı (A. 482) kullanımı vardır. Ağlamazsa hasta olacağını düşünür (A. 387). Dert sahipleri huzur hastalık olsa da huzuru bulacağından bahseder (A. 535). Hakânî-i Şîrvânî ise sevgilinin mahmurluk hastalığını nergise bulaştırmasından bahseder (H. 54).

39. Hayat, Tirlig, Ömr:

Hakânî Şîrvânî'nin rubâîlerinde hayat mazmununun kullanımı şöyledir: Gönül mihrabım, o tenin hayatından (o vücudun),canından benim. Meyhane benim makamım ve o benim meskenim (H. 233).

Azmî-zâde Hâletî'nin rubâîlerinde ise: Ömür boyunca fermanımıza yazılmasa biz bela yazısını kabul etmeyiz (A. 24). Hayatı boyunca gam rütbesini alınca aşk kâtibi ben zavallı inleyene berat yazdı (A. 26). Geleneklere bağlı vücut pazarı olursa hayat dükkânımın süsü gam olur (A. 117). Hayatımın gül yaprağını eğilip ayakları altına atsam vefanın gül bahçesine adım atmaz (A. 135). Nefeslerimizi boşa tüketmedik yârin aşk hamamına külhanbeyiyiz (A. 145). Gamdan, boğazımız zehir dolmasın! Hayatımızın Nefeslerine rehberlik etmeyiz (A. 179). Hayat süresi vuslatla geçerse niyaz ehli nazla yetiştirilmez (A. 226). Yaşam belirtilerinden biri gözyaşı akıtmaktır ayrılık üzüntüsünden şimdi o (gözyaşı) bende kalmadı (A. 445). Hayatım etek etek gül yaprağı olsa tamamını sevgilinin ayaklarının önüne sererdim (A. 434). İman yoluyla doğruluğu görenlerin izinden giden o Azmî-zâde Hâletî 'ye hayatını hep miskile doldur (A. 498). Cefa çekenlerin şahına ansızın kul oldum. Ömrüm boyunca mahvoldum (A. 581).

B:

Benzerlik bulunmamaktadır.

F:

Hakânî-i Şîrvânî de ise gönül mihrabı sevgilinin hayatındandır (H. 233) Azmî-zâde Hâletî 'de Süsü gam olan hayat dükkânı (A. 117) kullanımı görülür. Hayatı gül yaprağı olarak sunsa yine sevgili adım atmaz (A. 135) ve hayatı gül yaprağı olsa yine sevgiliye sunar (A. 434), cefa çekenlerin şahına kul olan âşık hayatını mahveder (A. 581). Bela yazsını, fermanına yazılmasıyla kabul eder (A. 24). Aşk kâtibi, hayat süresince gam rütbesini alınca inleyen âşığa berat yazısı yazdı (A. 26), sevgili için hayat nefesini boşa harcamadık, aşk hamamının külhanbeyi olduk (A. 145), gamla dolu boğaza hayatın nefesleriyle yol göstermeyiz (A. 179), niyaz ehli nazla yetişmemesi için hayat süresi vuslatla geçmez (A. 226), hayat belirtilerinden biri ağlamaktır (A. 445). İman yolundan giden Azmî-zâde Hâletî için hayatın nefesleri miskile doludur (A. 498).

40. Hayrân:

Hakânî-i Şîrvânî'de hayrân mazmunu bulunmamaktadır. Azmî-zâde Hâletî 'de ise hayrân mazmunu şu şeklide yer almaktadır: İstekelerimizi dilenirken daima dilsizlerdir, İstekleri ortada görününce şaşırıp kalmışlardır (A. 214). Gönümüz o taze aya düştü. Dört yolun başında (dört tarafta) onu ararız, biz ona hayrânız (A. 157). Muhabbet meydanının tek atılan (okları) ah oklarım takdire şayandır (A. 602). Kirpik okları canımı ikiye ayırınca, bakışlarını görünce şaşırıp kaldım (A. R 609).

F:

Azmî-zâde Hâletî'de hayrân mazmunu üç rubâide sevgili için kullanılmıştır. Bir rubâisinde ise İsteklerini dillendiremezken arzuları peyda olup görününce şaşırıp kalmışlarıdır.

41. Heves, Hevâ, Arzu, Murâd, Temennâ, Kâm, Şevk, Dilek:

Hevâ mazmununun Hakânî-i Şîrvânî'de kullanımı bulunmamaktadır. Azmî-zâde Hâletî'de ise hevâ mazmununun kullanımı şöyledir: Yar Rab, daima beni nefsimle kavga ettir, arzu kölesi ayakta beklet daima (A. 409). Ekilmemiş ayrılık arzusu daima dönen su değirmeni gibi başımı döndürür (A. 523).

F:

Azmî-zâde Hâletî, arzusun kölesi olmak istemez (A. 409) ve ayrılık arzusundan başı döndüğünü belirtir (A. 523).

Murat, Hakânî-i Şîrvânî'nin rubâîlerinde şu şekilde kullanılmıştır: Baht eğer murat ile aynı anlamdaysa ikiz ise dünya bu ikizlerden devlet hükmü sürüyor (H. 105). O gönül Kâbe'si henüz canlandı (renklendi.) Filin ayakları altında savaş alanına döndü. Çok miktarda altın ve gümüşle fillerden kurtulduk. Murad eli hâlâ taş altındadır (H. 152).

Azmî-zâde Hâletî'nin rubâîlerinde murat mazmununun kullanımı şöyledir: Murat deryasının kenarında yerimiz olsa da yağmur duası (çıkan) dert esiri gibiyiz (A. 41). Aşk ve sevgi vadisinde Mecnun (gibi) yürüyenler hüznün dikenleri içinde murat gülü buldular (A. 42). Murat kumaşı yerden göğe kadar yığılsa onay bakışına layık görmem (A. 43). Yokluk kılıcının tılsımı aniden belirince gönülde murat hazinesine rağbet kalmadı (A. 44). O temiz mizaçlı şah bir gece gelip zavallı gönlü murat hazinesine kavuşturamaz (A. 45). Öpme ve kucaklama talihi olanlar gittiğinde her zaman rızık murata uygun olurdu (A. 79). Biz murat avını kabul etmemişiz iç aynasını kendimize çevirmemişiz (A. 185). Arzu dükkânından murat ayakkabısı almayız, aşk mahallesinin çıplak ayaklı Mecnunuyuz (A. 202). Bir kerecik bile talihin sabah rüzgârı muradımın gül yaprağını hediye etmedi (A. 262). Av hayvanı (olan) muradımızı avlamadık, bu arzusun avında kâr edemedik (A. 298). Felek, kıyamete kadar muradımın üzerine dönse de kısımetime razı olamayacak kadar incindim (A. 307). Murat sütünü biçâre gönül çocuğuna vermeden ümit memmi siyaha çevirdin (A. 317). İkbal tuzağı, murat avları ile dolarsa ağlamayan gönle huzur kanadı gelmez (A. 327). O doğuştan tuzağına bağlanmış olan murat kuşu, harem avı gibi bana nispet oldu (A. 374). Ey güzellik güneşi merhamet et zira kavuşmamış, aşk muradına ulaşmamışım (A. 391). Arzu dağına çıkamamış Ferhat'ım, ümit vadisi görmemiş Mecnunum (A. 407). Gönül Murat küpünü bulamadı ben ne yapayım? Şevk kadehini tutamadı ne yapayım? (A. 419). Muradımın gül bahçesine ulaşıp maksadıma erdim; etek, mutluluk gül yaprağını taşıyamaz oldu (A. 496).

B:

Benzer kullanım bulunmamaktadır.

F:

Hakânî-i Şîrvânî de iki kullanım vardır: baht ve murat aynı anlamdaysa dünyaya bu ikizlerin hüküm sürer (H. 105). Ve murat eli kullanımı vardır (H. 152). Azmî-zâde Hâletî 'de ; murat deryası (A. 41). Murat kumaşı (A. 43). Murat hazinesi (A. 44,45). Murat sütü (A. 317). Murat kuşu (A. 374). Murat küpü (A. 419). Muradın gül bahçesi (A. 496). Ve gül yaprağı (A. 262). Murat avı (A. 185,327) Tamlamaları görülmektedir. Ümit vadisi görmemiş Mecnun (A. 407) ve Mecnun gibi yürüyenler hüznün dikenleri arasında ümit gülü bulmuştur (A. 42). Bunu yanında arzu dükkânında murat ayakkabısı almamaktan bahseder (A. 202). Felek, muradım için dönse de kabul etmeyecek kadar incinmiştir (A. 307). Âşık, sevgiliye muradı için yalvarır (A. 391).

Arzu mazmunu Hakânî-i Şîrvânî'nin rubâilerinde mazmunun kullanımı şöyledir: Ben, Bedir Savaşı'nda bir dudaktaki binlerce gülümsemeyim her dişim bir muradı tutuyordu. (H. 80). Yüzlerce yük bedene aşağıya serpildi. Senin gibi siması olan baştan çıkarıyor. Senin bir adımın arasındaki farka Maşallah. Benim isteğimi kalıba dökerler (Tam benim istediğim tip) (H. 122).

Arzu mazmununa Azmî-zâde Hâletî'nin rubâilerinde rastlanmamaktadır.

F:

Hakânî-i Şîrvânî ise Bedir Savaşı'na telmihte bulunarak her dişin bir murat olduğunu söylemektedir (H. 80) ve sevgili için tam benim isteğimin kalıba dökülmüş hâli demektedir (H. 122)

Temenna mazmununun Hakânî Şîrvânî'nin rubâilerinde kullanımı şöyledir: Ey şehirde güzelliği ile meşhur unvanına sahip olan sen, sana kavuşmak (sana) uzak kalmış binlerce aşğın dileğidir (H. 146).

Azmî-zâde Hâletî de temenna mazmunu geçmemektedir.

F:

Hakânî-i Şîrvânî "temenna" kelimesini sevgiliye kavuşmak, sevgiliden ayrı kalmış herkesin muradıdır şeklinde kullanmıştır (H. 146).

Hakânî Şîrvânî'nin rubâilerinde kam mazmunun kullanımı şöyledir: Sultanı adalet dağıtan o yüce memleket Hakânî muradına eriştiğini söyledi: "Ey sultanım gönlün arzunu biliyorsun, ver." dedi. Ömür geçmiş ve ben onu durduramıyorum (H. 86). Hakânî, sevgilinin vermediği o murattan felek o muradı vermez işini işler (H. 112). O insanın bu gece dünya muradına erdiği zamandır (H. 121). Senin dışarda geçen bir günün, senin dışarda olduğun kuşun uçtu. Muradına ermeyen dost bir gün dünyanın muradına erecek (H. 147). Hakânî kötü tabiatlı değilse hoş ol. Senin başının muradı konmuşsa hoş ol (H. 157). Tek bir söylemiyle arzuları yerine gelirdi (H. 212). Ömrüm kazancım olmadan geçtiği için kârım olmadı. İşlerim, sevgili olmadan yolunda gitmedi. (H. 265).

Azmî-zâde Hâletî'nin rubâilerinde geçen ise kam mazmunu: Sevinç meclisinde kafayı bulan ey Hâletî, arzu mahallesinden çok uzağa düşsek ne olur (A. 108)? Yokluk sahiplerinin gönül arzuları hoş olmaz, yokluk hastası dostu kanat olmaz (A. 236). Gönlümün isteği üzerine dertten zevk aldık (A. 339). Arzu izinden gitmeyen bir yolcuyum istek hayvanı ayağı ile gelse bakmam (A. 366). Murat gül bahçesine erişip istediğime ulaştım; etek, sevinç gül yaprağına taşıyamaz oldu (A. 496). Yarap zavallı gönlü, nefsim köle etme; daima akılla hareket ederim, bencil tabiatlı etme (A. 553). Fena sahiplerine bencilliği her zaman tuzaktır; onlar acının tadını asla alamazlar (A. 606).

B:

Benzer kullanım bulunmamaktadır.

F:

Hakânî ömrün geçtiğinden yakınmakta ve gönlün arzunu istemektedir (H. 86). Sevgilinin vermediği muradı feleğinde vermeyeceğini düşünür (H. 112). Yine de bir gün dünyanın muradına ereceğine inanır (H. 147). Kendine seslenir ve hoş tabiatlıysan muradına erdiysen mutlu ol der (H. 157). Kendiliğinden isteklerinden vaz geçerse tek söylemiyle ile muradına ereceğinden bahseder (H. 212). O kişi çektiği baş ağrısında şarap verilmeyen ve ayrılıktan perişan olan sevgilinin bu gece dünya muradına erdiği zamandır (H. 121). Ömrüm kazancım olmadan geçtiği için kârım olmadı. İşlerim, sevgili olmadan yolunda gitmedi. (H. 265). Azmî-zâde Hâletî ise arzu mahallesi (H. 108). Muradın gül bahçesi (H. 496). Nasipsizlik vadisi (H. 607) kullanımları vardır. Bunun yanında yokluk sahiplerinin arzusunun iyi olmayacağından bahseder (H. 236). Dertten zevk aldıklarını belirtir (H. 339). İstek hayvanı kendi ayağı ile gelse yine de ona bakmayacağını söyler (H.

366). Allah’a zavallı gönlünü nefsin köle etmei bencil tabiatlı etme diye yalvarır (H. 553). Ve fena sahiplerinin bencilliği tuzak olarak görür (H. 606).¹

Şevk mazmunu Hakânî-i Şîrvânî’nin rubâîlerinde kullanılmamaktadır. Azmî-zâde Hâletî’nin rubâîlerinde ise kullanım şu şekildedir: Biz, kurtuluş yolundan sapmayan, sabır ipini şevk çarığına bağlayan bir topluluğuz (A. 24). Yalnız tekkenin köşesine oturmuş, gamını yeni şevk bahanesi eder (A. 63). Sevgilimin istek pususunda yağmalanırım. Ne bir sabır meyvesi kaldı kaldı ne kararlılık kaldı (A. 78). Bir arzu bağının bülbülüydüm, felek şimdi beni butimar kuşu gibi şaşkınlıkla başımı eğdi (A. 79). Bir heves meclisinin sarhoşlarıyız, gam pazarının ayıplı kumaşlarıyız (A. 255). Arzu dünyamda vuslat rüzgârı esse ağzına kadar İstek ve sevinç yapraklarıyla dolsa (A. 326). Ümit köşküm baştan aşağı zarar görse kusurlu heves binası ilk yıkılan olur (A. 355). Gönül, murat küpünü bulamadı ben ne yapayım? Şevk kadehini tutamadı ne yapayım? (A. 419). Gam sultanına ah sancağını çekenim, arzu bana ömür uzatan bir yurt oldu (A. 480). Gamlı aşığın şevk mahzeninde, aşk derdi eski bir şarap oldu (A. 566).

F:

Hakânî-i Şîrvânî de kullanım görülmemektedir. Azmî-zâde Hâletî’ de ise sabır ipini şevk çarığına bağlamak(H. 24). Arzu bağının bülbülü (H. 79), heves meclisinin sarhoşu (H. 255), heves binası (H. 355). Şevk kadehi (H. 419) ve şevk mahzeni (H. 566) tamlamaları görülmektedir. Gamından şevk sebebi araması (H. 63). Sevgilinin istek pususunda yağmalandığını söyler (H. 78). Arzu dünyasında vuslat rüzgârı esse istek ve sevinç yapraklarıyla dolmasını ister (H. 326). Arzu kendisi için ömür uzatan yurt olduğu kullanımları görülmektedir (H. 480).

Dilek, her iki şâirde dilek mazmunu geçmemektedir.

42. Hicrân:

Hakânî-i Şîrvânî’nin rubâîlerinde hicrân kullanımı şu şekildedir: Senin âdetinden ve senin ayrılığından incindik (hastalandık) (H. 51). Canan oldu ve hüzn ele geldi (H. 101). Ayrılık olduğunda gönülden ateşler sıçrayacak (H. 108). Ey gözleri feleğe fitnelikte

¹ Azmî-zâde Hâletî’nin rubâîsinde “*hodkam*” kullanımı da görülmektedir. Metinde bencil olarak çevrilmiştir.

kılavuzluk eden senden ayrılmak kızgın aslanla oynamaktır (H. 148). Giderim dedi, gitme içime dert düşürme (H. 207). Bütün olumsuz düşüncelerin sardığı o geceydi (H. 289).

Azmî-zâde Hâletî'nin rubâîlerinde: Gönlümü ayrılık belası güçsüz bıraktı (A. 14). Duygularım, pasa bulanmış kırık ayna gibi acıdan kederden yıprandı (A. 56). Nasipsizlik bağını sararmış otlarıyız biz, ayrılık zehrinin felaketini uğrayınız biz (A. 155). Vuslat döşeginin içinde olsak da biz ayrılık korkusunu hastalarımız (A. 158). Hâl ehlinin gönlünün derdine dermân olmaz, sevgiliye kavuşma üzüntüsüne son vermez (A. 234). Biz ayrılık acısıyla ah edenleriz, virane köşke haine veriniz biz (A. 243). İyi ve kötü dünyayı bir bildik; ayrılığı vuslat, vuslat ayrılık bildik (A. 296). O zamane eli, ayrılık sayfasına yeterdir bu kadar bakışa dönen sayfa ol (A. 361). Ayrılık üzüntüsüyle aşk dağında, feryat baltamın ucuyla hasret çekiyorum (A. 370). Ayrılıktan tenim güçsüz ve kuvvetsiz kaldı; gölge gibi, benim vücudumda ışık kalmadı (A. 406). Sevgili gönül ahını görse yüz çevirir, gönlümü ayrılık ateşiyle tutuşturur (A. 428). Ağlamak yaşam belirtisiyse ayrılık üzüntüsünden ben de o belirti yok (A. 445). Kederli gönlü, güçsüz ve kuvvetsiz bıraktı hem vuslatı ayrılık hem de ayrılığı vuslatsız (bıraktı.) (A. 446). Gam hastalığından yönünü çevirip acını ölüye sunmasın (A. 467). Sevgiliyi kıskanç perdesini yırtmadan önce gönlü ayrılık cehennemin dibine atmaz (A. 564). Ölülerini Hz İsa'nın kerametine nail eyle, dar ve ayrılık karanlığıyla dolu mezarı boşalt (A. 613).

B:

Sevgiliden ayrılmak her ki şâir için hüznün sebebidir. Bu ayrılık; her iki şâirde âşığı yıpratır, ateşler içinde bırakır.

F:

Sevgiliden ayrılmanın her iki şâirde de kullanımı farklıdır. Hakânî-i Şîrvânî'nin rubâîlerinde sevgiliden ayrılmak kızgın aslanla oynamaktır (A. 148). Azmî-zâde Hâletî'nin rubâîlerinde ise duygularını acıdan, kederden paslanmış bir ayna olarak görür (A. 56). Ayrılık zehrinin felaketine uğrar (A. 155). Ayrılık acısıyla ah eder (A. 243). Vuslatı ve ayrılığı bir bilir (A. 296). Aşk dağında feryat kancasıyla hasret çeker (A. 370). Ayrılık üzüntüsünden ağlamak hayat belirtisiyse bende yok, der (A. 445). Ayrılık cehennemi (A. 564). Dar ve ayrılık karanlığı ile dolu mezar gibi kullanımlar (A. 613) görülmektedir.

43. İşret:

Hakânî-i Şîrvânî'nin rubâîlerinde bulunmamaktadır. Azmî-zâde Hâletî'nin rubâîsinde ise "Bela kanununa işret sazı demezsek dilimizin kesildiği bir taifeyiz (A. 306)." Kullanımı görülmektedir.

44. İşret Meclisi ile İlgili Âdetler:

Hakânî-i Şîrvânî'nin rubâîlerinin incelediğimizde sabah vakti şarabın içildiği (H. 247, 133), sürahi şeklinde kadehten bahseder (H. 12). Azmî-zâde Hâletî de ise rintlerin deve gibi sarhoş olduğu meyhaneden bahsedilir (A. R 77), mecliste sarhoşlar gömleğini yıtar (A. R 93,513). Şarp şişesi kalabalıkla olacağını söyler (A. 604). Meyhanede ağlanır (A. 158, 180, 492). Has şarap hül ile olandır (A.15).

B:

Benzer kullanım bulunmamaktadır.

F:

Hakânî-i Şîrvânî'de sadece sabah şarabından bahsedilir. Hâletî'de ise sarhoşarın davranışından, mehyanedeki durumlardan, has şarabın ne ile yapıldığına deyinilir.

45. İşve, Cilve, Naz:

Hakânî-i Şîrvânî'nin rubâîlerinde bulunmamaktadır. Azmî-zâde Hâletî'nin rubâîlerinde kullanım şu şekildedir: O naz ülkesinin ve işve tahtının sultanı, zavallı gönlü gizli sırlarıyla yalnız bırakmaz (A. 135). Bir güzel ile çeşit çeşit işve bağının gülü oldu (A. 314). Güzellik hükümdarı, işve askerinin arazisinde sine diyarını göstermeye yol bulamaz (A. 576). O naz ve eda meydanın cilvelisi, beladan perişan olmuş beni terk etti (A. 600). Ey naz ve işve ülkesinin sultanı, bir bölük yol toprağını gamdan ayaklar altına alma (A. 613).

F:

Azmî-zâde Hâletî'nin rubâîlerinde sevgili için işve kullanılmıştır. Bunlar: İşve tahtının sultanı (A. 135,613). İşve bağının gülü (A. 314). Naz ve eda meydanının cilvelisi (A. 600) güzellik hükümdarının işve askeri (A. 576) dir.

Cilve, Hakânî-i Şîrvânî de bulunmamaktadır. Azmî-zâde Hâletî'nin rubâîlerinde ise: O naz ve eda meydanın cilvelisi, beladan perişan olmuş beni terk etti.(600)

F:

Azmî-zâde Hâletî'de ise sevgili için kullanım görülmektedir. Naz ve eda meydanının cilvelisi şeklindedir (H. 600).

Naz, Hakânî-i Şîrvânî'nin rubâîlerinde: Senin bağında o zülüften takla atarak uçtu. Gül için sana hata yaptılar ve naz yaptı (H. 129). Cihanı yakan onun bir naz (dünyayı) sardı (H. 191). Senin nazlı güneşin benim nilüferimdir (H. 195).

Azmî-zâde Hâletî'nin rubâîlerinde ise naz mazmununun kullanımı şu şekildedir: Ciğerimin tamamı yandı, şimdiden sonra O naz sarhoşuna bir başka yanmış görsünler (A. 12). Doğrusu o şu eşsiz ilminde naz köşküne yeni bir tadilat yaptı (A. 65). Âşıklarını yakan serpilmiş bir mum, bu cihana naz ve eda ışığı yaydı (A. 130). Art arda ferahlık veren naz rüzgârı esince küçük sabır denizim dalgalandı (A. 134). O naz ülkesinin ve işve tahtının sultanı, zavallı gönlü gizli sırlarıyla yalnız bırakmaz (A. 135). Ay gibi güzeller naz sahiline oturup âşıkları naz girdabında helak eder (A. 136). Naz ve kibir makamının güneşi, bir kimseye iltifat kapısını açmaz (A. 137). Elinden âşığın gönlüne ve kulağına gelen ya işve yarası ya naz perdesiydi (A. 138). Niyaz sazına elim vurmayınca o şah naz yatağında uyumadı (A. 139). Allah, güzellik çarşını hep cevri oklarını yontan ve naz temresi yapanlarla donatmış (A. 140). O naz hastası bense âşk derdin hastasıyım (A. 141). Sevgilinin güzellik köşküne naz fıskiyesi merhamet edecek bir tazelik verdi (A. 144). Naz gülünün kokusunu, naz gülünü toplamayanlar bilemez (A. 223). Yaşam, kavuşmayla geçerde niyaz ehli nazla beslenemezdi. (A. 226). Gönül kuşunu ele alıştırmadan önce naz çatısına cefa kafesine koyma (A. 246). O can doktorundan hiç acı bir şey gelmez nazla karışık ihmal edilme âşıklara yeter (A. 264). Düşmana gönül aldatıcı bakışlar yollarsın, bu eziyete vuslat nazıyla yetişmişler doymaz. (A. 347). Ey naz atına ateş dizgini vuran güzellik meydanına aydınlık veren Cihan güzeli (A. 442). Ey güzellik ülkesine aydınlık veren ve o ülkesini bayındır eden cihan sultanı (A. 443). Naz avlığına varacak olan cefa kayışını gül rengi etmeyince dönmez (A. 475). Gül bahçesine gelip naz akçesini serp, her yaprağını güller bir etek eylesin (A. 497). Naz, insaf ile olmuyor, cefa kapısı açık olsa fethedilir (A. 536). Yüz perdede o gülüşünü gizlemese de o gonca nazından âşıklara söylemez (A. 537). Ey fitne ordusunun bayrağına sahip naz hükümdarı, cevri âdetinle gönül

ülkeni yıkma (A. 575). O naz ve eda meydanın cilvelisi, beladan perişan olmuş beni terk etti (A. 600). Boyuna göre perçemini uzatıp naz sazını aşağıya yukarıya naz sazendelerini dizdi (A. 612).

B:

Her iki şâir sevgilinin nazını ortak kullanmıştır. Ancak sevgilinin nazı farklı şekillerde kullanılmıştır.

F:

Hakânî’ de sevgili nazlı güneştir (H. 195) ve onun nazı dünyayı sarar (H. 191).

Azmî-zâde Hâletî’de ise sevgilinin nazı oldukça çeşitlidir: Sevgili; bir mum gibi cihana naz ve eda ışığı yayar (A. 130), sevgili naz ülkesinin ve işve tahtının sultanıdır (A. 135). Sevgili naz ve kibir makamının güneşidir (A. 137), niyaz sazı çalmadan naz yatağında uyumaz (A. 139), naz hastadır (141). Sevgili naz atına dizgin vuran güzellik meydanını aydınlatan cihan güzelidir (A. 442), O önce nazından âşıklerle konuşmaz (A. 537). Sevgili fitne ordusunun bayrağına sahip naz hükümdarıdır (A. 575), o naz ve eda meydanının cilvelisidir (A. 600), sevgili perçemini uzatıp naz sazının aşağıya, naz sazendelerini yukarıya dizmiştir (A. 612). Gül için sevgiliye hata yaptılar ve sevgili naz yapar (A. 129). Bunların dışında Azmî-zâde Hâletî’de ise naz sarhoşu (A. 12). Naz köşkü (A. 65). Naz rüzgârı (A. 134). Naz sahili (A. 136). Naz gülü (A. R 223). Vuslat nazı (A. 347). Güzellik köşkünde naz fıskiyesi (A. 144). Naz avlığı (A. 475). Naz akçesi (A. 497). Naz çatısı (A. 246) tamlamaları görülmektedir. Diğer kullanımlar ise Nazla karışık ihmal edilme âşıklara dermen gibidir (A. 264). Niyaz ehli nazla beslenemez (A. 226). Naz, insaf ile olmaz (A. 536).

46. Kadeh, Cam, Sagar, Peymane:

Hakânî-i Şîrvânî’nin rubâîlerinde kullanımı şu şekildedir: Ey gönül altını ne yapayım bana gülden bir kadeh getir (H. 166). Ey gönül mezarının toprağında diken olmaması için gül renkli kadehi eline al ve iç (H. 166).

Azmî-zâde Hâletî’nin rubâîlerinde kadeh mazmunu bulunmamaktadır.

F:

Hakânî, gönlü için altın yerine gülden kadeh ister, mezarında diken olmaması içinde gül renkli kadehi içmesini söyler (H. 166).

Cam, Hakânî-i Şîrvânî'nin rubâîlerinde şu şekilde yer almaktadır: Aşktan bahar cam oldu (H. 11). Parlak zekâyâ sahibim ancak nasıl kullanırım hiç bilmedim. O Cem'in kadehiyim ama kırılmış hiç olmuşum (H. 77) Senin halka halka saçlarından baş aşağı oldum. Kadehindeki son yudumdan dolayı daha da parçalandım (H. 209). Gönül çekenlerin kadehlerin eğlence kadehini tutar (H. 277).

Azmî-zâde Hâletî'nin rubâîlerinde ise: Rintlerinin deve gibi kadehsiz ve şarapsız sarhoş olduğu bir meyhaneye düştüm (A. 77). Dünya meyhanesi, murat küpleriyle dolsa biz dert çeken kadehe razıyız (A. 251). Kadehin bir yudumunu gönül ehli görmeyecek, şarap küpü yediydi yetmiş olmuş (A. 272). Neşe şarabı kadehimize dolmadı, o parlak ayı hâlelendiremedik (A. 297). Bir mutluluk kadehiyle gönle bakan olmuş, ben makamını meyhane sokağının toprağı edeyim (A. 436). Gam meclisini daima çok sıcak tut, aşk şarabının camını ters çevirme (A. 555). Her bir nefesimi İsa nefesi ile bir tutmam, dünyamı Cem'in kadehiyle değişmezsin (A. 608).

B:

Her iki şâirde Cem'in kadehi geçmektedir. Ancak kullanım farklılığı vardır.

F:

Hakânî-i Şîrvânî'de Aşktan, bahar cam olmuştur, Cemin kadehi gibi kırılmış ve hiç olmuştur (H. 77), sevgilinin halka saçlarında sallanıp son yudumla daha da parçalanmıştır (H. 209), gönül isteyenler eğlence kadehi tutmaktadır (H. 277). Azmî-zâde Hâletî de rintlerin kadehsiz ve şarapsız sarhoş olduğu meyhaneye düştüğü (A. 77), dünya meyhanesinde dert kadehine razı olduğu (A. 251). Neşe şarabıyla kadehini hiç doldurmadığı (A. 297), mutluluk kadehiyle gönle bakar olduğunu belirtir (A. 436). Aşk kadehini ters çevirmez (A. 555), Dünyasını Cem'in kadehi ile değişmeyeceğini söyler (A. 608).

Peymane, Hakânî-i Şîrvânî'nin rubâîlerinde geçmemektedir. Azmî-zâde Hâletî'nin rubâîlerinde ise: Fikir kadehini bulandırmadık, biz arzu şarabının küpünü kıranlarız (A. 212). Gönül, murat küpünü bulamadı ben ne yapayım? Şevk kadehini tutamadı ne yapayım? (A. 419).

F:

Azmî-zâde Hâletî'nin rubâîlerinde fikir kadehi (A. 212) ve şevk kadehi kullanımları vardır (A. 419).

47. Karamsarlık:

Hakânî-i Şîrvânî ve Azmî-zâde Hâletî'nin rubâîlerini karamsarlık açısından ele aldığımızda her iki şâirinde karamsar bir hava çizdiğini görüyoruz. Hakânî-i Şîrvânî'nin hayatı sevdiklerinin ardından mersiye okuyarak geçmiştir (H. 26,162):

Der-cümle merâ ' ahd-ı civânî be-güzeşt

Eyyam be-ğam çonin ki dâni be-güzeşt

Der-merk-i hevâş zindegânî be-güzeşt

'Ömrem heme der- mersiye-i hâni be- güzeşt

(Gençlik günlerim tamamıyla geçti. Günler, böyle bildiğin gamla geçti. Belh'te mumla aşına arayan bir adam gibi arıyordu. Ömrümün bütünüyle mersiye okuyarak geçti.)

Hakânî'nin gönlü dertten yanmıştır (H. 29), gönlü kavurucu ateş ile işlenlenmiştir (H. 15, 171, 178 nolu). Hakânî, felekten tat almayan bir ömür sürmüştür (H R 15), hayatı zehir olmuştur (H.161, 222). Hakânî'nin gördüklerinden dolayı o dertli gönlü sakın değildir. Esenlik aramaktadır (H. 37). Hakânî'nin rubâîlerinde felekten çokça yakınmalar göze çarpmaktadır, o felekten zorbalık görmüş (H. 16) ancak felekten reva beklememiştir: (H. 17). Felek Hakânî'ye kinini sürekli tazelemiştir (H R 81)ona muradını vermemiştir (H 112, 264). Hakânî felekten yorgun düşmüştür (H. 279). Hakânî hayata karşı umutsuzdur, pes etmiştir (H. 58, 98). Kimsenin ondan ümit beklememesini söyler (H. 119), hüznü onu yerle bir etmiştir (H. 130), çâresizdir (H.97), hayata karamsar bakar (H. 96, 97), hayatı zehir olduğu için ölmekten, yanmaktan korkmaz (H.161). Diğer karamsarlık sebepleri de aşk, sevgili, ayrılık ve gamdır. Gönül, aşktan perişandır: (H. 151), hüznle doludur: (H. 130). Ayrılık, aşığın vücudunu parçalara ayırır (H. 43). Incitir: (H. 51). Ayrılık, aşığa

buhranlar verir (H. 101), âşığı perişan hâle düşürür (H. 121), acı verir (H. 207) can eksiltir (H. 235). Ayrılıktan gönül dünyaya dar gelir: (H. 290).

Azmî-zâde'nin rubâîlerinde hayattan, gamdan, gamla geçen ömürden, gamlı gönülden şikâyet vardır. Gam bana uzun ince bir köprü oldu. Yarap beni ümitten ayağı kayıp köprüden düşürme (A. 17), Ömür boyunca gam mevkisini alınca ben zavallıya aşk kâtibi bana berat yazmaya başladı (A. 26). Vefa cinsinden fayda elde etmedin, ey gamlı gönül (A. 51). İtibarım, paslı kırılmış bir ayna gibi Ayrılık ile duygularım kederlendi (A. 56). Ey perişan gönlün sahibi açıklamaya ne gerek var. Muhabbet gazetesinin içindekiler kısmı gamdır (A. 86). Haleti'nin rubâîlerinde üzüntüyü tasavvufi boyutta ele alabiliriz. Azmî-zâde Hâletî'nin Allah'tan daha çok dert ve gam istediğini görmekteyiz. Gam oldukça Allah'ı anacak arzuları, umutları ise gönül parlaklığına engel olacaktır. Allah'a nefine karşı yenilmemek için yalvarır. Ahsız geçen anlarını yok etmesi için yalvarır, gam bana uzun ve ince bir köprü oldu, ümitten ayağı kayp düşünleri sen koru diye dua eder (A. 17). Bu ilahi aşkla kalp temizliği ve huzur diler. Her derdinin devâsını Allah'ın derdiyle ister, bela cehenneminin tozuyla bedenim sar sadece gönül aynama parlaklık ver diye Allah'a yalvarır (A. 18). Ya Rab, zavallı gönlümü nefsimi boyun eğdirme, her zaman akıl sahibiyim, bencil tabiatlı gibi düşündürme (A. 553). Ya Rab beni nefşüme (karşı) aciz kılma, akıl sahibi sultanlara aşağıda gösterme. Gam meclisimi her zaman çok sıcak tut. Aşk şarabıyla dolu kadehimi dökme (A. 555). Ya Rab beni heves ile yol gözletme. Aşk gamının duvarını yüzüme sığınak kıl (A. 577). Âşığın duyduğu üzüntünün, karamsarlığın sebebi de sevgilidir. Âşık, sevgilinin derdi akıl gözümüzü nursuz bıraktı. Neşe ilmini anlamaktan uzak kalmıştır (A.120). Âşık, korku ve ümidi gönülden uzaklaştırmıştır (A. 356). Sevgiliden merhamet diler, Merhamet et! Senin üzüntünden dermânsız bir hasta, güçsüz, ümitsiz ve sessizim, der (A. 379). Âşık, sevgilinin eziyetinden memnundur (A. 159), sevgilinin her yaptığına razıdır (A. 197,245). Âşık, acı da verse aşkıyla övünür (A. 20, 146, 173, 203, 250, 602). Çektiği sıkıntılar sayesinde sevgiliye kavuşacağını düşünen âşık, bir taraftan sıkıntı isterken bir taraftan da sıkıntılara katlanabilmek için Allah'tan güç ister (A. 17, 409, 547, 550,553, 555, 577). Aşk ehli, ayrılık acısına katlanamaz, katlanırım derse yalan söyler (A. 274). Biz ümit mumumu çoktan söndürdük himmetli nefes bile (ümit mumu) yakamaz (A. 241). Âşık, cefa yorgunluğu ile kıpırdıyamaz hâle geldik, ümit huzurunun yeri kalmadı, diye sitem eder (A. 352). Feleğin yaptıklarından dolayı her şeyi kötü bilir ve kötülüğü felek getirğini söyler. Eğer her şey kötüyse

felekten korkan kimdir? (A.15). Kötülük getiren felek kötülük üzerine dönüyordu (A. 85).

B:

Her iki şâirinde şiirleirinde aşk, sevgili, ayrılık, felek, gam mazmunlarından hareketle karamsarlık hâkim olduğunu söylenebilir.

F:

Hakânî-i Şîrvânî, rubâîlerinde kedni hayatıyla ilgili ayrıntılara da yer vererek karamsarlığının sebebinin hayatıyla örtüştüğünü söylenebilir. Hakânî de felekten yakınma öne çıkmaktadır. Azmî-zâde Hâletî de ise karamsarlığın tasavvufi boutu da vardır. Azmî-zâde Hâletî, Allah’a yakararak gamının azalmamasını, derdinin azalmamasını ve ümitsizliği istemektedir.

48. Kible:

Azmî-zâde Hâletî’ de kible geçmemektedir. Hakânî’nin bir rubâîsinde bulunmaktadır. “*kible-i dîde*” kullanımı görülmektedir. O göz makamı, göz senden ayrı düşmüş şeklinde kullanıma rastlanmaktadır (H. 236).

49. Meclis, Bezm, Encümen:

Hakânî-i Şîrvânî’nin rubâîlerinde meclis mazmunu şu şekilde kullanılmaktadır: Senin meclisinde ney gibi oturuyordum (H. 186). Gam ayaklanıp senin meclisine gelirse senin meclisinden çıkarım (H. 206) Senin meclisinde ney gibi sabit olduğunu biliyorum, kana bulandım (H. 206). Hakânî-i Şîrvânî önceden bir nefesi daha uzun tutardı. Aldığı derin nefes içinde perde oluyor. Hasların meclisinde şimdi hasların hasıdır (H. 220). Eğlence meclisinin saz üstadı Ali’dir (H. 268). Şarap meclisinde eğer beni anarsanız, benim gamla dolu gönlümü anın, kendi mutlu olsun (H. 291).

Azmî-zâde Hâletî’nin kullanımları şöyledir: Mecliste mutluluk arayana kendinden geçmiş sarhoş denen bir dost meclisine sırdaş olduk (A. 102). Sevgilinin meclise kendiliğinden (davet edilmeden) gideriz, o gül bahçesindeki yabancı ot gibiyiz (A. 160). Her gam meclisinde daima gönülden söylerim bir eğlence meclisinde el açan olmadım (A. 446). Hem Cem rütbeli padişahın büyük kadehi hem lütuf meclisini parlayan liderisin (A. 463).

B:

Her iki şâir sevgilinin meclisi ve eğlence meclisi kullanımları vardır.

F:

Hakânî-i Şîrvânî, Hasların meclisi (H. 220), eğlence meclisi (H. 268), şarap meclisi kullanımları vardır. Azmî-zâde Hâletî 'de dost meclisi (H. 102), gam meclisi (H. 446), lütuf meclisi (H. 463) kullanımları vardır.

Bezm, Hakânî-i Şîrvânî'nin rubâîlerinde yoktur. Azmî-zâde Hâletî'nin rubâîlerinde ise şöyledir: Saki meclisi yine bahar kıskançlığında topla, gönül sahiplerinin ağzını gül derleyen et (A. 32). Şevk meclisinin sarhoşu olan arifler, gömleği bırakır da bedenini ateşe verir (A. 98). Ey eğlence meclisiyle sarhoş olan Azmî-zâde Hâletî, Arzu mahallesinden giderek uzaklaşsak ne olur? (A. 108). Ey saki, o şah bezme gelirse ayaklarının altına altın gibi parlayan şaraptan dök (A. 130). Tövbe meclisinin pervanesi ol, gönlünü hırs hapishanesinin mumu yapma (A. 131). Biz, âşk derdinin meclisine ağlayan sarhoşlarız, dert meclisi olsa(ydı) biz meydanın yiğitleri oluruz (A. 158). Yokluk meclisinde canı sarhoş etmişiz; ciğerin kanlı suyuyla şarap bağımlısı olmuşuz (A. 180). Arzu gözünü bağlasak revadır, biz aşkın eğlence meclisinin hokkabazıyız (A. 204). Biz aşk meclisinin zavallı sarhoşlarıyız, aşk yolunun ayakları altına alınmışlarıyız (A. 206). Gönül mumunu gam ateşiyle tutuşturmam için sevgilinin gece meclisine layık olmaz (A. 229). Geliş gidişle fena kapısı açılmaz, her kimse onun meclisin sırrına sırdaş olmalı (A. 231). Aşk ehli, sevgilinin meclisinin dostu olmaz (A. 235). Bir anlığına makamımız vuslat meclisi olduğunda, hüznün arayan helak olmuştu (A. 334). O güzellik ikliminin şahı, gece meclisinde zavallı gönle kıskançlıkla hüznün zehri verdi (A. 346). Eğer cana korku ve ümit yorgunluğu vermese ta kıyamete dek ezel meclisinin neşesi devâm ederdi (A. 350). Ümit ve vuslat olmayacaksa ağzımı açmam, aşk meclisinin nadir konuşanıyım (A. 393). Her gam meclisinde daima gönülden söylerim bir eğlence meclisinde el açan olmadım (A. 446). Ey güzellik meclisinin parlayan mumu, güzel başının hatırı için aşk pervanesine kıyma (A. 477). Her zaman yakın arkadaşı kıskançlık olan vuslat meclisi gönülden uzak kalmış köşesi feda olsun (A. 495). Gam meclisinin döşeği tamamen en iyisidir. O döşeğe kirli etekler değmez (A. 511). Gömleklerin ay gibi parlak şaraplarla yırtıldığı bir meclis düzenleyelim (A. 513). Arzu şarabı, dünya meclisinden gitti, sakiler sürahiyle oynayanlara

döndü (A. 528). Adaletsizliğin koruyucusu olan sultanının gece meclisinde binlerce yıllık ümidimi yıktı (A. 585).

F:

Azmî-zâde Hâletî 'de şu meclis çeşitleri görülmektedir: saki meclisi (A. 32). Şevk meclisi (A. 98). Eğlence meclisi (A. 108,204). Tövbe meclisi (A. 131). Dert meclisi (A. 158). Yokluk meclisi (A. 180). Aşk meclisi (A. 206, 396). Sevgilinin gece meclisi (A. 229,346, 585). Ve sevgilinin meclisi (A. 231,235). Vuslat meclisi (A. 334, 495). Ezel meclisi (A. 350). Gam meclisi (A. 446,511). Güzellik meclisi (A. 447). Dünya meclisi (A. 528). Sevgili bezme gelire sakiden sevgilinin ayakları altına altından daha parlak şarap dökmesini söyler (A. 130).

50. Mektup, Nâme:

Hakânî-i Şîrvânî'de mektup mazmunu bulunmamaktadır. Azmî-zâde Hâletî'nin rubâîlerinde ise şu şekilde kullanılmıştır: Her kim gizli mektubu görüp söylerse delinin zincirini paramparça etmiş olur (A. 526).

F:

Azmî-zâde Hâletî gizli mektup şeklinde kullanmıştır. Bu gizli mektup eğer söylenirse delinin zinciri paramparça eder, şeklinde kullanmıştır (A. 526).

Name mazmununun Hakânî-i Şîrvânî'nin rubâîlerinde kullanımı şu şekildedir: Sana gönderilmesi için önceden mektup yazdım. Rüzgâr ardından gayretle yola koyulmuş. Seher yelinden bana mektup ulaştıran yoktur (H. 57). Senin mektubu (haberi) geldiğinde gece oldu (H. 111).

Azmî-zâde Hâletî'nin rubâîlerinde ise: İstek güvercinini kanatsız ve kolsuz bırak, ona ümit ve korku mektubunu bağlanmasın (A. 66). Sevgi damlalarıyla dolu mektup yazdık, aşk mahşerinin yeminlileriyiz (A. 200). Bana Mecnun ve Ferhat uymaz çünkü ben Aşkın gam mektubuna ölüm adını verdim (A. 372).

B:

Her iki şâir de sevgiliye yazılan mektup olarak kullanmıştır.

F:

Hakânî-i Şîrvânî’de sevgiliden gelen mektup kullanımı vardır (H. 111). Azmî-zâde Hâletî’nin istek güvercinine korku ve ümit mektubu bağlanması (A. 66). Ve gam mektubu kullanımı vardır (A. 372).

51. Melek, Peri:

Hakânî-i Şîrvânî’nin rubâîlerinde: Ey put gibi güzel her ne kadar senin nefesin İsa’nın nefesiye Cebrail senin putunu nasıl okur) (H. 50). Dört ayaklı deve tabiatında (mizacında) insan huyu olsun, şeytan tabiatlılarla melek gibi olsun (H. 155) şeklinde geçmektedir.

Azmî-zâde Hâletî’nin rubâîlerinde ise: Ey ayrılık derdi çeken her gece ah et. Hasret nasıl olur melekleri haberdar et (A. 33). O kıskançlık perisi ve gayret meleği cevriyle vücudumu yedi bitirdi, tüketti (A. 307). Haset meleği bazen küçük çocuk yaşında olsa da her bir bakışı binlerce ok yağdırır (A. 308). Âşıkları belayla besleyen o kıskançlık meleği hep gamze heybesinden harcamış (A. 309) şeklinde yer almaktadır.

B:

Her iki şâirinde kullanımları farklı olduğu için benzerlik bulunamamıştır.

F:

Hakânî-i Şîrvânî’de, sadece iki rubâide görülmektedir. Sevgilinin güzelliğinden bahsederken (H. 50). Ve genel olarak insanların huyundan bahsederken şeytan tabiatlarında melek gibi olsun (H. 155) demiştir. Azmî-zâde Hâletî de ayrılık acısı çeken ayrılık ahıyla melekleri haberdar et (A. 33). Gayret meleği (A. 307), haset meleği (A. 308), kıskançlık meleği (A. 309) kullanımı vardır.

Peri mazmunu Hakânî-i Şîrvânî’nin rubâîlerinde: Huri ve perilere kavuşmak içi yer yok. Peri hurilerle görüşecek yer yoktur (H. 74). Gönülden peri gibi kokusuyla gamı götüren artık götürmüyor (H. 98). Ey peri ve aydan da yüz kat daha güzel olan, Ay; senin için yolundan çıkmış ve senin için dîvânedir. Ansızın benden peri gibi güzelliği çaldı (H. 250) şeklinde yer almaktadır.

Azmî-zâde Hâletî'nin rubâîlerinde ise Biz aşkın büyüğü ile perileri davet eden büyücüyüz (A. 109). O kıskançlık perisi ve gayret meleşci cevriyle vücudumu yedi bitirdi, tüketti (A. 307). Daima vuslat pınarının başına gelirdi şimdi o peri gözümüzde uçar oldu (A. 600) şeklinde yer almaktadır.

B:

Her iki şâir de sevgili için peri sıfatını kullanmıştır.

F:

Hakânî-i Şîrvânî; Sevgili periye benzetilerek ona kavuşacak yer ve görüşecek yer olmadığını belirtir (H. 74). Sevgilinin peri kokusu (H. 98). Ve güzelliği için kullanım vardır (H. 250). Azmî-zâde Hâletî de ise perileri davet eden büyücü (A. 109). Kıskançlık perisi (A. 307). Vuslat pınarının perisi (A. 600) olarak kullanım görülmektedir.

52. Menekşe, Benefşe:

Hakânî Şîrvânî ve Azmî-zâde Hâletî'nin rubâîlerinde menekşe ve benefşe mazmunu yer almamaktadır.

53. Merhem:

Hakânî-i Şîrvânî'de merhem mazmunu yer almamaktadır. Azmî-zâde Hâletî'nin rubâîlerinde ise aşağıdaki kullanım görülmektedir: Yolunu kaybetmiş sıkıntı çeken gönül, gönül yarasına minnetle merhem yapmadı (A. 12). Zavallı gönül yarama merhem olup cömertliğiyle dikenimi gül, zehrime şeker kıl (A. 47). O cömertlik şahı bu toprağa gelsin diyerek gönül yarasına denenmiş bir merhem sürdü (A. 382).

F:

Sevgilinin sebep olduğu gönül yarası için merhem (A. 12, 47,382) kullanımı görülmektedir.

54. Mest:

Hakânî-i Şîrvânî'nin rubâîlerinde: Kendinden geçmiş beden, gönül senin aşkından perişandır (H. 151) şeklinde yer almaktadır.

Azmî-zâde Hâletî'nin rubâîlerinde ise: Ciğerim tamamen yandı, bundan sonra o naz sarhoşuna bir başka yanmış görsünler (A. 12). Yokluk şarabından körkütük sarhoş olunur. Elbette has şarap gülün çiğnenmesiyle olur (A. 15) Yarap, beni uykudan uyandır. Gaflet şarabıyla sarhoşum, ayıklık ver (A. 31). Gönü, sevgilinin mutluluğu sarhoş etti. Elest meclisinin sakisi dediğin her şeyi yaptı (A. 35). Akıl sahiplerini yolu bize destek olmaz. Sarhoş deveye sıraya geç denmez (A. 69). Rindanı, şarapsız kadehsiz deve gibi sarhoş olan bir meyhaneye düştüm (A. 77). Dünyadaki örümcek ağları birleşse sarhoş deveye yular olması mümkün olur mu? (A. 81). Arzu meclisinin sarhoşu olan arifler gömleği bırakır da bedeni yakar (A. 98). Sarhoş ve rezil olmayan âşıklar, gafil ayakların tekmesinin nasıl olduğunu bilmez (A. 113). Eğer konuşarak arz-ı niyaz etmezsem kavga çıkaran o gururumun sarhoşluğu olmasın (A. 143). Biz, aşk derdinin meclisine ağlayan sarhoşlarız, dert meclisi olsa(ydı) biz meydanın yiğitleri oluruz (A. 158). Biz aşk meclisinin zavallı sarhoşlarıyız, aşk yolunun ayakları altına alınmışlarıyız (A. 206). Sevgilinin lütuf sokağının başında olmaktan memnunuz, gam şarabının kötü coşkusuyla sarhoşuz (A. 220). Gurur sahiplerinin eleştirisi gönlüne kâr etmez, sarhoşların taşı, göğün kadehine erişemez (A. 240). Sabır halatını ağzına bağlayıp o sarhoş deveden kını al (A. 437). Sarhoşların ağlaması, delilerin gülmesi gibi yaratılıştan beri gam ve neşenin belli bir yeri yoktur (A. 492). Aşk şarabını sarhoşuna kurtuluş ümidi yoktur eğer ayık olursa dîvâne olur (A. 535). Pervin yıldız takımının ayağının dibine meyhaneci çırağının taşı değse felekler sarhoş olurdu (A. 566). Melis bu gece o mum ile güzelleşti, aşk sarhoşları (o güzelliğe) hayli yenildi (A. 592) kullanımları vardır.

B:

Sevgilinin aşkıyla gönül sarhoştur.

F:

Hakânî-i Şîrvânî de mest tek rubâide geçmemektedir. O da her iki şâir arasında benzerliği oluşturacak kullanımdadır. Azmî-zâde Hâletî' de ise sarhoş kullanımı oldukça geniştir. Bunlar şu şekildedir: naz sarhoşu (A. 12). Yokluk şarabıyla olunan sarhoşluk (A. 15). Gaflet şarabıyla olunan sarhoşluk (A. 31), gönlün sevgilinin mutluluğu ile sarhoş oluşu (A. 35). Sarhoş deve benzetmesi (A. 69,437). Deve gibi sarhoş olan (A. 81). Arzu meclisinin sarhoşu (A. 98,206). Sarhoş âşıklar (A. 113). Gurur sarhoşluğu (A. 143). Aşk derdinin meclisinde ağlayan sarhoşlar (A. 158). Gam şarabıyla olunan sarhoşluk (A. R

220) kullanımlar vardır. Sarhoşların hâllerinden de bahseder: sarhoşların attığı taş göğün kadehine erişemez (A. 240). Sarhoşların ağlaması (A. 492). Aşk şarabının sarhoş olanlar yılırsa dîvâne olur (A. 535). Aşk sarhoşları güzelliğe yenik düşer (A. 592). Pervin yıldızının ayağına meyhanecinin değmesiyle feleklerin sarhoş olacağından bahseder (A. 566).

55. Meyhâne (Deyr, Harâbât)

Hakânî-i Şîrvânî'nin rubâîlerinde: Uzun yılları kısaya çeviren o şarap nerededir?/ Yılı hızlıca o hıza düşüren o meyhane şarabı nerededir? O tenin hayatından (o vücudun canından benim gönül mihrabım. Meyhane benim makamım ve o benim meskenim (H. 233) şeklinde yer almaktadır.

Azmî-zâde Hâletî'nin rubâîlerinde meyhâne ise: Biz bela tekkesinde aşkın piriyiz, gam meyhanesine aşk sarhoşuyuz (A. 199). Yüzlerce delilik halinden zaman kalmadığından meyhaneye varsam o badeyi almam (A. 439). Gam meyhanesinde paslanan âşıklar, vücut aynısını parlatır (A. 591).

B:

Hakânî Şîrvânî ve Azmî-zâde Hâletî'nin rubâîlerinde benzer kullanımlar bulunmamaktadır.

F:

Hakânî-i Şîrvânî'de meyhane, âşığın makamı ve meskenidir (H. 233). Azmî-zâde Hâletî de ise gam meyhanesi (A. 199, 591) kullanımları vardır. Aşktan dolayı, delilik hâlerinden zaman kalmadığından meyhaneye varsa bile bade almayacağını belirtir (A. 439).

Hakânî-i Şîrvânî'nin rubâîlerindeki deyr kullanımı şöyledir: Uzun yılları kısaya çeviren o şarap nerededir? Yılı hızlıca o hıza düşüren o meyhane şarabı nerededir? (H. 233).

Azmî-zâde Hâletî'nin rubâîlerinde deyr: Can meyhanesine sadık ve gerçek aşk geldi kendi emel ve arzu putlarını kendi yıktı (A. 351).

B:

Hakânî Şîrvânî ve Azmî-zâde Hâletî'nin rubâîlerinde benzer kullanımlar bulunmamaktadır.

F:

Hakânî-i Şîrvânî’de yılı hızlıca düşüren meyane şarabı kullanımı görülmektedir (H. 233). Azmî-zâde Hâletî’de ise can meyhanesi kullanımı vardır (A. 351).

Hakânî-i Şîrvânî’de harabat kullanımı yoktur. Azmî-zâde Hâletî’nin rubâîlerinde ise şu kullanımlar görülmektedir: Rindanı deve gibi şarapsız kadehsiz sarhoş olan bir meyhaneye düştüm (A. 77).

F:

Azmî-zâde Hâletî’nin rubâîlerinde harabat, rindanı deve gibi şarapsız ve kadehsiz sarhoş olan bir meyhanedir (A. 77).

56. Meyhânci (Mug, pir-i mug)

Hakânî-i Şîrvânî’nin rubâîlerinde mug ve pir-i mug mazmunları geçmemektedir. Azmî-zâde Hâletî’nin rubâîlerinde ise: Elem kadehi için kavga etmezsek meyhaneci bizi reddeder işte biz böyle bir grubuz (A. R 129). Ben meyhanecilerin mahalle makamını toprağın edeyim, bir sefa kadehine gönül seyreden olmuş (A. 436). Her kim ona (gam pirine) pirlerin asası derse asa çeken meyhanecileri Cemşit etsin (A. 444). Pervin yıldız takımının ayağının dibine meyhaneci çırağının taşı değse felekler sarhoş olurdu (A. 566).

F:

Azmî-zâde Hâletî ‘nin rubâîlerinde meyhaneci (mug, pir-i mugân) kullanımı şu şekildedir: meyhaneci, elem kadehi için kavga etmeyenleri reddeder (A. 129). Meyhanecilerin makamını sevgilinin toprağın etmek ister (A. 436). Her kim ona (gam pirine) pirlerin asası derse asa çeken meyhanecileri Cemşit etsin (A. 444) der. Meyhaneci çırağının taşı pervin yıldız takımına değerse feleklerin sarhoş olacağından bahseder (A. 566).

57. Mihnet, Renc:

Hakânî-i Şîrvânî’nin rubâîlerinde mihnet mazmununun kullanımı şöyledir: Elem ve kederde bende azar azar (satılmıyor) azalmıyor (H. 144) şeklinde kullanım vardır.

Azmî-zâde Hâletî’de mihnet mefhumu ise: Ayrılık acısının uzunluğu gönlümü bela ve keder döşegini düşürdü (A. 28). Velhasıl tenim üzüntüden altın gibi sarardı, aşk toprağa düşse toprağı altına çevirir, sarartır (A. 99). Daima belaya dost ve derde yareniz. Bu köhnemiş kaba bedenden bıkmışız (A. 164). Biz aşk derdini sermaye eleyip yokluk pazarına can verir can satarız (A. 169). Biz ayrılık derdiyle ah çekeriz, virane köşenin

hazineleryiz (A. 243). Âşık olup da ayrılık acısına Ben sabredeyim diyen yalan söylemiş (A. 274). Sadece ayrılık acısı çeken için kötü gün diye düşünme sadece o ateşi can yanmadan hayal etme (A. 282). Acı vermeyen görevler âşıkları üzmez, aşk derdi Kader divanının takdiridir (A. 288). Eziyette kolaylık demezsek el bize rahat vermez, mutluluğa acı demezsek kötü anılırız (A. 306). Sen usanç ve acı gecesinin mumusun, o şah ise güzellik ve kusursuzluk sabahının güneşidir (A. 331). Babil'in kuyusunun dibine düşmüş olsam acı çeken cahilin ipi olmam (A. 403). Zavallı gönlümü, aklıma hükümsüz kıldım, dertli dünyanın avare gezginiyim (A. 440). Bazen kıskançlık üzüntüsü can evime bela olur bazen sevgilinin gafil davranışıyla (can evim) harap olur (A. 583).

B:

Benzer noktalar her iki şâirde de bulunmamaktadır.

F:

Hakânî-i Şîrvânî'de mihnet mazmununun tek kullanımı vardır. Hakânî-i Şîrvânî, dertlerin azalmadığından bahsedilmektedir (H. 144).

Azmî-zâde Hâletî'de mihnet mazmununun kullanımı fazladır ancak genel olarak sevgilinin mihnetinden bahsedilir. Ayrılık acısının uzunluğu gönlü keder ve bela yatağına düşürür (A. 28). Ayrılık derdiyle ah çeker (A. 243). Âşık olan ayrılık acısına sabrederim diyen yalan söyler (A. 274). Ayrılık acısını ve ateşini can yanmadan hayal etme, der (A. 282). Kıskançlık üzüntüsü can evine bela olur (A. 583). Aşk derdini sermeye edip yokluk pazarında satar (A. 169). Aşk derdi kader divanının takdiridir (A. 288). Ten üzüntüden altın sarısına çevirir o aşk toprağa düşse toprak (bile)sararır (A. 99). Belayı dost ve derdi yaren bilmiştir (A. 164). Mutluluğa, acı demezsek kötü adlandırılır (A. 306). Azmî-zâde Hâletî kendine, sen usanç ve acı gecesinin mumusun (A. 331) der. Babalin kuyusuna da düşsem acı çeken cahilin ipi olmam (A. 403) der. Aklı hükümsüz bırakır; gezen dertli dünyanın avare gezginidir (A. 440).

Renc, Hakânî-i Şîrvânî'nin rubâîlerinde: Eğer benim dişlerim senin dudağını incitmişse vücudum sıtma rahatsızlığı gibi binlerce ağrı çeksın (H. 115). İncinmiş gönlüme bir meylet (H. 221) kullanılmıştır.

Azmî-zâde Hâletî'nin rubâîlerinde renc mazmunu ise: Gönlüm o ay için eziyet görse ne olur, melal yüzümü saman rengine çevirse ne olur? (A. 567) kullanılmıştır.

B:

Her iki şâir sevgiliden gelmiş veya gelecek acıya razıdır.

F:

Hakânî-i Şîrvânî sevgilisinden incinmiş gönlüne meyletmesini istemektedir (H. 221).

58. Mihrap:

Hakânî-i Şîrvânî'nin rubâîlerinde mihrap mazmunun kullanımı şöyledir: Benim gönül mihrabım o vücudun hayatındandır (H. 233). Azmî-zâde Hâletî'nin rubâîlerinde yer almamaktadır.

F:

Hakânî, sevgilinin vücudunun hayatını gönül mihrabı olarak kabul eder (H. 233).

59. Mûsiki Aletleri:

Ney mazmunun Hakânî-i Şîrvânî'nin rubâîlerinde kullanımı şöyledir: Senin meclisinde ney gibi oturuyordum. Ben kana bulanmış (batmış) oturmuş bilinirim (H. 186). Senin meclisinde ney gibi sabit olduğunu biliyorum, kana bulandım (H. 206).

Azmî-zâde Hâletî'nin rubâîlerinde ise kullanımı şöyledir: Ey gönül inleyişine aşına olan can ârifi, ney gibi seninle konuşmadan söyleşelim (A. 397). Gam ve kamış yarası ile ney keyif bulunca bu yüz sarılığı ne zamana kadar sürecektir bir gün bile demedim (A. 615).

B:

Şâirlerin rubâîlerinde benzer kullanım bulunmamaktadır.

F:

Hakânî-i Şîrvânî de ney gibi sabit oturmaktan ve ney gibi kana bulanmaktan bahsedilir (H. 186,206). Azmî-zâde Hâletî' de ise can arifi ile ney gibi konuşmadan söyleşmek ister (H. 397). Ney'in sarılığına hüsnü talil yapılarak ney'in sarılığını gam ve kamış yarasına bağlar (H. 615).

Musıkî aletlerinden sazın Hakânî'nin rubâîlerinde kullanımı şöyledir: Hakânî'nin ömrü kayıp oldu, o avazı çıktığı kadar bağırdı. Gönlü de kırık bir sazdı, tamir etti (H. 258). Eğlence meclisinin saz üstadı Ali'dir (H. 268).

Azmî-zâde Hâletî'nin rubâîlerinde ise saz mazmunu: Niyaz sazını çalmaya elim varmayınca o şah naz yatağında uyumadı (A. 139) şeklinde kullanılmıştır.

B:

Hakânî Şîrvânî ve Azmî-zâde Hâletî'nin rubâîlerinde benzer kullanım bulunmamaktadır.

F:

Hakânî, gönlünü kırık bir saza benzetir (H. 258). Eğlence meclisinin üstadı olarak Hz. Ali'yi görür (H. 268). Azmî-zâde Hâletî ise sevgilinin niyaz sazı çalmadan naz yatağında uyumayacağını söyler (A. 139).

60. Şad, Tarâb:

Hakânî-i Şîrvânî'nin rubâîlerinde şad mazmunun kullanımı şöyledir: Ey Hakânî-i Şîrvânî gönülde bulunan hüznün kutlu olsun (H. 130). Gözyaşından sersemleşmiş bir gemi gibi sevinçli haberimi getiren o rüzgârdan, suyun içinde sallanan bir küçük gemi gibiyim (H. 181). Hakânî bu cahil mahallesinden gitti. Bu üzüntü evine teslim oldu mutlu gitti (H. 232). Şarap meclisinde eğer beni anarsanız, benim gamla dolu gönlümü anın, kendi mutlu olsun (H. 291).

Azmî-zâde Hâletî'nin rubâîlerinde şad mazmunun kullanımı şöyledir: Açıp kapama kararını bir anda verirdi gam eğer gönle gelirse mutsuz olurduk (A. 44). Sevgiliden adaletsiz bir hareketle ben (senin) mutsuz(un) gönlü (buna) kanaatkâr olmaz (A. 316). Bu mutsuz gönül Kays'ın yoluna düştü, adım akıllı sahiplerinin listesinde geçmiyor (A. 371). Dünya sultanının sarayına misafir olmam mutlu insanla mutlu olmam (A. 403). Ne yazık ki mutluluk zamanı geçince kalbin mutluluğundan iz ve eser kalmadı (A. 430). Gönlü sevinçle dolu neşeli tomurcuksun sen inleyen bülbülün yardımına koşarsın sen (A.472). Eğer aşk derdi feryada gelirsem ben mutsuzum beni ayıplama ey dost (A. 506). Vakitli vakitsiz gam ile mutlu, dert ile huzurlu olan bir topluluğuz (A. 519).

B:

Hakânî-i Şîrvânî ve Azmî-zâde Hâletî gönüllerinde bulunan hüznle mutlu olduklarını söyler.

F:

Hakânî, üzüntü evine teslim olup mutlu olmuştur (H. 232). Sevgiliden gelen haberle mutlu olmuştur (H. 181). Gamla dolu mutsuz gönlü şarap meclisinde anılarak mutlu edilmesini ister (H. 291). Azmî-zâde Hâletî’de kullanımlar ise şöyledir: Mutsuz gönül sevgiliden gelen hareketlere tatminkâr olmaz (A. 316). Mutsuz gönül Kays’ın yolundan ilerler (A. 371). Mutlu insanlarla mutlu olmayacağını söyler (A. 403). Sevgili gönlü neşe ile dolu tomurcuktur (A. 472). Aşk derdiyle feryad edersem mutsuz olduğumdandır (A. 506) der. Gam ile mutlu olan topluluktur (A. 519).

Tarab mazmununun kullanımı Hakânî-i Şîrvânî’nin rubâîlerinde şöyledir: Hakânî, senin gamından yüz parçaya ayrılmış ey ölü gönlüm, yiyip içme (zevk ve sefa) senin yolundan öylece geçer (H. 256). Azmî-zâde Hâletî’nin rubâîlerinde yer almamaktadır.

F:

Hakânî-i Şîrvânî’nin kullanımı şöyledir: Sevgilinin gamı gönle geldiğinde yemek, içmek, eğlence gönülden uzaklaşır (H. 256).

61. Nakış, Tasvir:

Hakânî-i Şîrvânî’nin rubâîlerinde: Hakânî, senin gönlünü nakşeden (o) bir kavurucu ateştir (H. 15). Endişe ateşlerime tasarladığım kavuşma, gökyüzünün henüz çizilmediği bir görüntüdür (H. 47) .

Azmî-zâde Hâletî’nin bir rubâîsinde geçmektedir: Arzu görüntüsü ile beni rezil rüsva etme, hayal fanusunun mumu gibi gönlümü yakma (A. 342).

B:

Hakânî Şîrvânî ve Azmî-zâde Hâletî’nin rubâîlerinde benzer kullanım bulunmamaktadır.

F:

Hakânî-i Şîrvânî; sevgili, gönle nakşeden bir ateştir (H. 15). Endişe ateşlerinde hayal edilen kavuşma, dünyanın çizilmediği bir yaratılış olarak (H. 47) ele alır. Azmî-zâde Hâletî ise arzu görüntüsüyle rezil rüsva olamak istemektedir (H. 342) .

Tasvir, Hakânî-i Şîrvânî'nin rubâîlerinde geçmemektedir. Azmî-zâde Hâletî'nin bir rubâîsinde vardır ve kullanım şu şekildedir: Yokluk takviminde siyah yaram oldu, ümit güneşi tamamen tutulma şeklini aldı (A. 67).

F:

Azmî-zâde Hâletî, yokluk takviminde ümit güneşinin tamamen tutulma şeklini aldığı belirtir (A. 67). Ümdini iyice kaybettiğini, karama noktasına geldiğini ve ümidi yok olduğunu belirtir.

62. Nasihat, Pend, Hikmet:

Nasihat, mazmunu hem Hakânî-i Şîrvânî hem Azmî-zâde Hâletî'nin rubâîlerinde bulunmamaktadır.

Pend mamzunu ise Hakânî-i Şîrvânî'nin rubâîlerinde şöyledir: Hakânî eğer ustaca öğütler söylerse namı kadınların dillerinde yayılır (H. 270).

Azmî-zâde Hâletî'nin rubâîlerine bakıldığında ise şu kullanımlara rastlanılmıştır: Sevgilinin ve yabancıнын öğüdü ne kadar çok olursa olsun kulağımda kalmaz kalbime fayda etmez (A. 81). O öğüt incisi âşığa dikenden bir istiridye olur (A. 84). Selamete ermişlerin öğütleri bize fayda sağlamaz (A. 230). Güzellik tahtının sultanısın, rakibin dikenden bir öğüt topunu kulağına takma (A. 275). Öğüt verenin sözü kulağa girseydi aşkımın yokluk denizi dalgalanmazdı, coşmazdı (A. 540). Eğer sevgili, yabancıнын öğüt yolunu tutarsa zorluk gösterme rinde yakışır şekilde bade sun (A. 562).

B:

Hakânî Şîrvânî ve Azmî-zâde Hâletî'nin rubâîlerinde benzer kullanım bulunmamaktadır.

F:

Hakânî-i Şîrvânî kendini överek ustaca öğütler verdiği namının kadınlar arasında yayılacağından bahseder (H. 270). Azmî-zâde Hâletî' de ise kullanım şu şekildedir: Sevgilinin öğüdü kulakta kalmaz ve kalbe fayda sağlamaz (A. 81). Öğüt incisi âşığa dikenli bir istiridyedir (A. 84). Selamete erenleri öğütleri fayda sağlamaz (A. 230). Rakibin dikenden bir öğüt topunu kulağına takma der (A. 275). Öğüt verenin sözü kulağa girseydi aşkın denizi dalgalanmazdı (A. 540). Sevgili yabancıнын öğüt yolunu tutarsa rinde yakışır şekilde bade sun der (A. 562).

Hikmet mamzunu Hakânî Şîrvânî ve Azmî-zâde Hâletî'nin rubâîlerinde bulunmaktadır.

63. Nur:

Hakânî-i Şîrvânî'nin rubâîlerinde nur mazmununun kullanımı şöyledir: Senin yanağının ışığı Güneşin büyüsunü bozmuştur (H. 59). Senin isminin ışığından sonra başımın üzerine ışık vurdu (H. 111). Güneşten daha parlak yüzü olan sen ey cennetin kızı cennet sana yapıldı (H. 146). Ey ay gibi gönlüm sana kavuşmaktan tertemiz apaydınlık oldu (H. 221). Ey nurdan yapılmış senin düşüncelerin arayanlarda (H. 248).

Azmî-zâde Hâletî'nin rubâîlerinde ise nur mazmununun kullanımı şöyledir: Allah aşkı, can yakıcı olacak. Gönül dağı aşk ışığı ile görünmez olacak (A. 1). Huzurun aydınlığında cahilin karanlığı yok olunca gurur bahçesini kokusu ve rengi beni sardı (A. 110). Kötü talihli Hacı gibi ümit sırrının ışığının nasıl olduğunu ne yazık ki bilmem (A. 114). Arzu uzunluğu, uzun uzadıya düşünce hal ehlinin gönlünü nursuz ışıksız bırakır (A. 119). Ey tüm ufukların parlayan güneşi ve o iki gözü âşıklar tarafından arzulanan (sevgili) (A. 320). Gönül parçasından rızık almayanın kabul hanemin nuru bilmem ne olur (A. 540).

B:

Nur kelimesi, sevgilinin ışığı şeklinde kullanılmıştır. Bu kullanımların çeşitliliği farklılıkları da beraberinde getirmiştir.

F:

Hakânî-i Şîrvânî de sevgilinin yanağının ışığı (H. 59). İsmi'nin ışığı (H. 111). Sevgilinin güneşten daha parlak yüzü (H. 146). Sevgilinin kendisi nurdandır (H. 248). Bunların dışında âşığın gönlü sevgiliye kavuşmaktan apaydınlık olmuştur (H. 221). Azmî-zâde Hâletî de ise sevgili, âşığın kabul hanesinin ışığıdır (A. 540). Ve tüm ufukların parlayan güneşidir (A. 320). Sevgili dışındaki kullanımlar ise şöyledir: aşk ışığı (A. 1). Huzurun aydınlığı (A. 110). Ümit sırrının ışığı (A. 114). Arzunun düşünce ehlini nursuz bırakması (A. 119).

64. Peygamberler:

H.Âdem, Hakânî-i Şîrvânî'nin bir rubâîsinde geçmektedir: Onun buğday benizli yanağı cennette kaldı. Onun çevresindeki âşıkları Âdem gibidir. Hakânî'nin eli buğdaya uzanmadı. O cennetten kovulmuştur (H. 158). Allah her ikisine de nurdan elbiseler giyi-

yorlardı. Allah her ikisine de cennette rahatça yaşamalarını ve cennetin her şeyinden faydalanmalarını ancak yasak meyveye yanaşmamalarını emretmiştir. İblis, yasak meyvenin yenmesine sebep olmuş ve Âdem ve Havva cennetten çıkarılmışlardır. Hakânî'nin rubâisinde de bu olaya telmih vardır.

Haz. Muhammed, Hakânî-i Şîrvânî'nin bir rubâisinde geçmektedir: Hakânî, ayrılmış dolunayı gördü, işaret parmağıyla gösterdiğini söyledi (H. 36). Azmî-zâde Hâletî'nin bir rubaisinde "Ey halkın (insanların) yaratılmasına neden olan Zat-ı Cemil, her sözün dostların caina şifadır. Hz. İsa'nın sofrası ile Hz. İbrahim'in sofrası lütuf azıklarıyla doludur" (A. 364).

B:

Hakânî Şîrvânî ve Azmî-zâde Hâletî'nin rubâîlerinde benzer kullanım bulunmaktadır.

F:

Hakânî-i Şîrvânî, peygamber efendimizin mucizesine telmihte bulunmuştur (H. 36). Peygamberimiz Hz. Muhammet'e (s.a.v) yaratılmasıyla insanların da yaratıldığına telmihte bulunur.

Haz. İsa'nın Hakânî Şîrvânî'nin rubâîlerinde kullanımı şu şekildedir: Dudağı İsa, yüzü güneş, tüyü zünnar ve saçı haç (olan) ey çocuk, askerlerini dizmiş ve esirini arayan ey evlat Hakânî semtinin mahallesinde esir oldu (H. 2). Senin yanağın İsa bayramında zünnar yazısı, senin kokun bana haçın üzerindeki o mis kokan bedenin kokusudur (H. 24). Ona İsa' dudağında nefesinden yükseldi (H. 109). Ey put gibi güzel her ne kadar senin nefesin İsa'nın nefesiye Cebrail senin putunu nasıl okur? (H. 50). Senin dudağında senin dudağının içinde İsa'nın büyülü nefesi vardır (H. 241).

Azmî-zâde Hâletî'nin rubâîlerinde ise Hz. İsa'nın geçtiği yerler ve kullanımı şöyledir: Ey halkın (insanların) yaratılmasına neden olan Zat-ı Cemil, her sözün dostların caina şifadır. Hz. İsa'nın sofrası ile Hz. İbrahim'in sofrası lütuf azıklarıyla doludur (A. 364). İsa'ya engel olan bir iğne imiş (A. 571). Gam meyhanesinde paslanan âşıkların vücut aynalarını parlatarak tecrid ile dünyayı tek edip makamını İsa derecesine çıkardığını söyler (A. 591). Her nefesimi İsa'nın nefesiyle bir tutmam. Âlemimi, Cem'in kadehine değişmezsin (A. 608).

B:

Her iki şâir Hz. İsa'nın nefesini ortak kullanmıştır.

F:

Hakânî-i Şîrvânî de Hz. İsa sevgilinin güzellik sıfatı olarak kullanılmıştır. Bunlar: sevgilinin dudağı İsa'dır (H. 2,109), sevgilinin dudağında İsa'nın nefesi vardır (H. 241). Sevgilinin yanağı İsa bayramında zünnar yazısıdır (H. 24). Azmî-zâde Hâletî de ise İsa'ya engel olan bir iğne imiş (A. 571) diyerek Hz. İsa'nın göğse yükseltilirken yanında dünya malı olarak bir iğne bulunmasından dolayı göğün dördüncü katında kalması inancına telmihtir. Peygamberimiz Hz. Muhammet'e (s.a.v) de yer verdiği rubaisinde Hz. İsa'nın gökten inen sofrasına telmihte bulunur. Gam meyhanesinde paslanan âşıkların vücut aynalarını parlatarak tecrid ile dünyayı tek edip makamını İsa derecesine çıkardığını söyler (A. 591). Burada ise Hz. İsa'nın göğre yükselmesini gök kubbedeki makamına telmihte bulunur.

Hz. Musa ise Hakânî-i Şîrvânî'nin iki rubâisinde geçmektedir. İlk rubâî: Şu' ayıp'ın bağında Hızır ve Musa gezmedi (H. 99). Kehf suresinde Hz. Musa ile Hızır'ın kıssasına yer verilmiştir. Diğer rubâî ise: Gam sultanın tekkesidir. O dört kanatlı sultandır. O keder İmranoğlu Musa'nın asasıdır. Onun huzuru beyaz elden gelir (H. 75). Hz. Musa'nın Âdem peygamberin cennetten çıkardığı sopadır. Cebrail bunu Şuayb peygambere vermiş o da damadı Mûsâ'ya hediye etmiştir. Hz. Musa'nın peygamberliğini kanıtlamak için yaptığı mucizeye yed-i beyzaya telmihte bulunur.

Hz. Nuh ve Hz. Yakup, Hakânî-i Şîrvânî'nin rubâîlerinde geçmemektedir. Azmî-zâde Hâletî'de Eğer ağzımda Nuh'un feryadı olmazsa Yakup'un gözyaşlarını gönül gözüne ver (A. 40) kullanımı vardır.

F:

Azmî-zâde Hâletî de ise Hz. Nuh'un feryadı ve Hz. Yakup'un gözyaşları ifadeleri kullanılmıştır (A. 40).

Hz. Süleyman, Hakânî-i Şîrvânî'nin iki rubâisinde geçmektedir: Süleymandan miras kalan simurg'tur (H. 33). İslam mitinde, Simurg kuşların şahı olarak bilinir. Hz. Musa devrinde ortaya çıkmış, Hicaz'a gitmiş, Hz. Süleyman'ın meclisinde bulunmuştur. Kıssası Enbiyalarda Hz. Süleyman'la ilgili kısımlarda "Anka Kuşunun Öyküsü" adlı kıssa da

Simurg ile Hz. Süleyman arasında geçen olaylar anlatılmaktadır. Hz. Süleyman'ın yüzü-ğünü ele geçirmek isteyen ifritler (H. 34).

Azmî-zâde Hâletî'nin ise bir rubâisinde geçmektedir: Biz dünya süsüne âşık değiliz, tabiatın devi Süleyman'ız (A. 258).

B:

Hakânî Şîrvânî ve Azmî-zâde Hâletî'nin rubâîlerinde Hz. Süleyman mazmununu tabiat üzerindeki gücüyle kullanmıştır. Ancak bu tabiatın ve gücün kapsamı şâirlerde değişiklik göstermiştir.

F:

Hakânî-i Şîrvânî Hz. Süleyman'ın simurg ile ilgisine telmihte bulunur. Simurg, hüd hüd olarak olarak, murg-i Süleyman olarak edebiyatımızda karşımıza çıkmaktadır. Azmî-zâde Hâletî'nin kullanımı ise Hz. Süleyman'ın tabiât kapsamı, görünmeyen varlıklar üzerindeki gücü yönüyledir.

Hz. Şu'ayıp'ın Hakânî-i Şîrvânî'de kullanım şu şekildedir: Şu'ayıp'ın bağında Hızır ve Musa gezmedi (H. 99). H.z Şu'ayıp, H.z Musa'nın kayınpederidir. Peygamberlerin hâtibi olarak bilinir. Şu'ayıp'ın bağı ifadesi ömrünün sonuna kadar ziraatçilik yaptığına telmihte bulunur. Azmî-zâde Hâletî'nin rubâîlerinde yer almamaktadır.

Hz.Yusuf, Hakânî-i Şîrvânî'nin rubâîlerinde yer almaktadır: Hz. Yusuf'un geçtiği yerler şöyledir: Eger üstünlüğünü gözler önüne sermezse o taze Yusuf'u o yaşlı kurt kaptı (H. 214). Ey Yusuf savaştan uzak dur. Kurt bizimle uzlaştı, uzak dur (H. 221). Gündüz kurdun nefesinden ansızın üzerine geldi. Mis kokulu Yusuf'un gümüş organ kuyuya ulaştı (H. 252). Kardeşlerinin kıskançlıkla Yûsuf'u kuyuya atmaları, babalarına onu "kurt yedi" diyerek kanlı gömleği babalarına vermeleri Kur'an-k Kerîm'de Yûsuf sûresinde geçmektedir. Bu olaya ve kuyuya atılma olayına telmihte bulunur. Hakânî-i Şîrvânî'nin 128 nolu rubâisinde gömlek yırtılma olayına, 269 nolu rubâide Hz. Yusuf'un kuyuya atılmasına ve 270 nolu rubâide ise Hz. Yusuf'un güzelliği ile kadınların diline düşmesi ve Züleyha'nın iftirasına uğramasına telmihte bulunulur: Gönül âlemi, can güzelliğinin gömleğini parçalamak için ten ilinde gezdi (H. 128). Kuyudan yeryüzüne çıkar gibi çırpınmalıdır (H. 269). Hakânî eğer hâkimâne öğütler söylerse namı kadınların dillerinde yayılır. Ey hoca, tuzak kuranlara çâre nerededir (H. 270)? Azmî-zâde Hâletî'nin rubâîlerinde Hz. Yusuf geçmemektedir.

65. Rint:

Hakânî-i Şîrvânî'nin rubâîlerinde rint mamunu yer almamaktadır.

Azmî-zâde Hâletî'nin rubâîlerinde rint mazmunun kullanımı şöyledir: Rintlerinin deve gibi kadehsiz ve şarapsız sarhoş olduğu bir meyhaneye düştüm (77). Eğer sevgili, yabancının öğüt yolunu tutarsa zorluk gösterme rinde yakışır şekilde bade sun (562).

F:

Azmî-zâde Hâletî'de rintlerinin deve gibi kadehsiz ve şarapsız sarhoş olduğu meyhane (A. 77) ve sevgiliye rinde yakışır bir bade sun (A. 562) kullanımları vardır.

66. Sabır:

Hakânî-i Şîrvânî'nin rubâîlerinde sabır mazmunun kullanımı şöyledir: Sabır, benim gençliğime kadar ortada yalnız bırakıldığından dolayı benim sana görevimde sabrı bırakmamaktır (H. 1). Benim ciğerimin suyu gam ateşinden oluştu. Ciğerimin sabır ateşi sabrım kadar arttı (H. 18). Şimdi gönlümde gizlediklerimin bağı da (gizli) kanla dolu odaya açılan bir koridora düştüler. Gönül kimin için sabrını parçalıyor? (H. 90). Her gün gözyaşımnda ateş buldum. Gece ateş ve suyun etkisiyle sabrımı kesti (H. 196). Endişe sahibi değildim seninle endişeli olduğunu söyledi. Sabır kepçesiyle üzere endişe (eklenen) gönül hoş oldu. Sabır nerededir? (H. 245).

Azmî-zâde Hâletî'nin rubâîlerinde sabır mazmunun kullanımı şöyledir: Bela dalgasına sabreden boğulmuşları, aşk denizinin dibine yokluk girdabı çekti (A. 3). Ey güzel, dürüstlük lütfü ile ilgili âşıkların sabır ipini zayıflatma (A. 34). Ey gamlı gönül, sabır çalışmasına koyul, vefa cinsinden fayda görmedin (A. 51). Yokluk sultanına sevdalıyım, bana sabır ve hüznün sermaye ve kâr oldu (A. 58). Sevgilimin istek pususunda yağmalanım. Ne bir sabır meyvesi kaldı kaldı ne kararlılık kaldı (A. 78). Ruhu besleyen naz rüzgârı ara ara esip sabır gölümü dalgalandırdı (A. 134). Biz sabır ağacın gölgesinde oturmuşuz (A. 165). Aşka düştüğümünden beri tek ayıplandım, ayrılık gamına sabretmek hep faydam oldu (A. 380). Âşık olup (da) ben ayrılık derdine katlanırım diyen yalan söylemiş (A. 274).

B:

Şâirler sevgiliye sabreder. Bu sabrediş sebepleri farklılık göstermektedir.

F:

Hakânî sevgili için sabrı bırakmaz (H. 1). Sevgili;âşığı endişe sahibi yapar, sabır kepeciyle gönül hoş olur (H. 90). Hakânî'de sabır ateştir (H. 18). Ateş ve su sabrı kesmiştir (H. 196). Gönle sabır kepeciyle endişe eklenince gönül hoş olur (H. 245). Azmî-zâde Hâletî'de bela dalgasına sabredenler (A. 3). Sabır ağacı (A. 165) tamlamaları görülür. Bunların yanında âşıkların sabır ipi (A. 34). Yokluk sultanına âşık olanın sabır, sermayesi olur (A. 58). Âşık, sevgili tarafından yağmalanınca sabır meyvesi kalmaz (A. 78). Ve âşıkların ayrılık gamına sabretmesiyle ilgili kullanımlar vardır (A. 274, 380) gönülle ilgili kullanımlar ise şöyledir: Gamlı gönle sabır çalışmasını önerir (A. 51). Naz rüzgârı sabır gölünü sallandırır (A. 134).

67. Sâki:

Hakânî-i Şîrvânî'nin bir rubâisinde geçmektedir: Ey saki onlar benim yanağımın rengini değiştiremiyor (H. 92).

Azmî-zâde Hâletî'nin rubâilerinde sabır mazmununun kullanımı şöyledir: Sanki yine meclisi bahar kıskançlığına çevir, gönül sahiplerinin ağzını gül topla (A. 32). Gönül sevgilinin mutluluğu sarhoş etti, Elest günü saki tüm dediğini yaptı (A. 35). Ey saki, o şah bezme gelirse badenin sıрма ışığından kadife kumaş yap (A. 130). Ey saki benim ağır kadehimi ne yaptın? Elimde ne ışık kaldı ne gözümde güç kaldı (A. 436). Ey saki, bizi zamanını zorluğundan uzak tut, azar döngüsü ne zamana kadar sürecek? (A. 513). Kötü sarhoş olanlara bir kadeh vermediğinden o sakiden sürekli gönlü kırılanlarınız (A. 560).

F:

Hakânî, sakiye onlar benim yanağımın rengini değiştiremiyor diye seslenir (H. 92). Azmî-zâde Hâletî de ise saki kullanımı şöyledir: sakiye meclisi bahar kıskançlığına çevirmesini emreder (A. 32). Elest meclisi ile sakinin kullanımı görülmektedir (A. 35). Sakiye sevgili bezme gelirse badenin ışığından sevgiliye kumaş yapmasını söyler (A. 130). Sakiye ağır kadeh sorulur bu ağır kadeh gelmezse ışıksız ve güçsüz kalınır (A. 436). Sakiden zamanın zorluğundan uzak tutması istenir (A. 513). Kötü sarhoşlara bir kadeh vermeği için sakiye kırıdır (A. 560).

68. Sevgili, Cânân- Cânâne:

Sevgili kelimesi, Hakânî Şîrvânî ve Azmî-zâde Hâletî'nin rubâîlerinde yer almaktadır.

Canân mazmununun Hakânî-i Şîrvânî'nin rubâîlerinde kullanımı şöyledir: Canan olduğunda gönül ayrılığı ele aldı (H. 101). Sevgilimin gönlü benim gönlüm oldu (H. 202). Şimdi gece geldi sevgili gitti (H. 205). Benimle sevgili olduğun için canımı huzuruna sundum (H. 288).

Azmî-zâde Hâletî'nin rubâîlerinde canân mazmununun kullanımı şöyledir: Aklı verir de sevginin derdini alırsız; doğrusu o malı, hayli ucuza alırsız (A. 169). Gönül mumunu gam ateşiyle tutuşturmam için sevgilinin gece meclisine layık olmaz (A. 229). Aşk ehli sevgilinin bezmine dost olmaz hüner sahiplerinde talih hiç olmaz (A. 235). Sevgiliye can vermeyi çok iyi biliriz, hem okulunun küçük öğrencileriyiz (A. 259). Sevgili, suçsuz ve günahsız yere münafıklık edince düşman bu gamdan ağlayana zulmetti (A. 563). Sevgili kıskançlık geçitine salmadan önce gönlü, ayrılık cehennemin dibine atmaz (A. 564).

B:

Canan kelimesi sevgili olarak kullanılmıştır. Her iki şâirde sevgiliye canlarını sunar.

F:

Hakânî-i Şîrvânî de Canan olduğunda gönle ayrılık gelir (H. 101). Sevgilinin gönlü âşığın gönlü olur (H. 202). Sevgili gece gelince gider (H. 205). Azmî-zâde Hâletî ise âşıklar, sevgilinin derdini aklını vererek alır (A. 169), sevgilinin gece meclisi vardır (A. 229). Ve aşk ehli sevgilinin bezmine dost olmaz (A. 234). Sevgili suçsuz, günahsız yere münafıklık eder (A. 563). Sevgili, gönlü kıskançlık geçitine salmadan önce ayrılık cehenneminin dibine atmaz (A. 564).

69. Sohbet:

Hakânî Şîrvânî'nin rubâîlerinde sohbet mazmunu yer almamaktadır.

Azmî-zâde Hâletî'nin rubâîlerinde sohbet mazmununun kullanımı şöyledir: Nalemi işiten bülbülün hâli nasıl olur, der; gülle sohbetin ayrılığa etkisi nasıl olur, der (A. 113).

F:

Azmî-zâde Hâletî'de gül ile sohbetin ayrılığa etkisini merak etmektedir (A.113).

70. Söz, Sühen, Güftar, Makâl, Lâf, Lâfz:

Söz mazmunu Hakânî Şîrvânî ve Azmî-zâde Hâletî'nin rubâîlerinde yer almamaktadır.

Sühen mazmununun ise Hakânî Şîrvânî'nin rubâîlerinde kullanımı şöyledir: Süleymandan miras kalan simurg'tur. Söz şahbazını onun izniyle söylemiştir (H. 33). Senin dudağının ağzından bal dökülen sözler söyledim eğer gülümsemezse sıcaklık getiren olsun (H. 87). Bana senin derdinde kendi diyeceğim sözümde kalmadı. Burası benim için sözün bittiği yerdir (H. 97). Zehirli şarap olan sözlerimden içti. Sözlerimin suyu feleğin boğazından geçti. Gül suyu gibi sözlerimi herkes başının üzerine koyduğu için benim de altı aylık derdim azaldı (H. 175). Bugün göğün güneşi benim sözlerimdir. Kimsenin elleri benim sözümün ayağına erişmemiştir. Güneş yedi iklimin padişahıdır. Dünyanın her yeri benim sözümü dinliyor (H. 176). Feleğin hedefi olduğumdan, söz oklarıyla vuruldum. Söz zincirinin kopan halkasıydım. Yaratılıştaki sözüm gibi istediğim buydu. Sözümün tarzı bal gibi olacak. Söz sütüne şeker atılmış gibi bir tabiatım var (H. 211). O süslü sözlerle seni aldatır (H. 214). Hakânî-i Şîrvânî'ye söz ocağında yüzlerce lal konduğu için o söz suhanıdır. Bugün onun sözleri kanıt gösterilir. Söz meydanındaki bütün sözleri o toplamıştır geriye söylenecek söz bırakmamıştır (H. 217). Hakânî'nin yeni kederleri ve eski dertleri bununla tek nefes ve yarım söz getirdi (H. 228).

Azmî-zâde Hâletî'nin rubâîlerinde sühen mazmunu kullanılmamaktadır.

F:

Hakânî-i Şîrvânî de söz ile kullanımlar şu şekildedir: söz şahbazı, Hz. Süleyman'ın izniyle konuşur (H. 33). Sevgilinin dudağı için ağzından bol dökülür gibi konuştuğunu söyler (H. 87). Dertten konuşamaz hâldedir (H. 87). Sözlerini zehirli şaraba benzetir ve sözlerinin suyunun feleğin boğazından geçtiğini belirtir (H. 175). Hakânî-i Şîrvânî kendini över ve göğün güneşi olarak sözlerini görür ve dünyanın her yerinde herkesin onun sözlerini dinlediğini söyler (H. 176). Felek, hedefini söz oklarıyla vurur. Hakânî kendini söz zincirinin kopan halkası olarak görür, onun dili söz sütüne şeker atılmış gibi tatlıdır (H. 211). Felek, süslü sözlerle aldatır (H. R 214). Hakânî, kendini söz suhanı olarak tanıtır, söz meydanındaki bütün sözleri o toplamıştır geriye söylenecek söz kalmamıştır (H. 217). Hakânî yarım nefesiyle yeni kederleri ve eski dertleri söyledi (H. 228).

Güftar mazmununun Hakânî-i Şîrvânî'nin rubâilerinde kullanımı şöyledir: Hakânî, ayrılmış dolunayı gördü, işaret parmağıyla gösterdiğini söyledi (H. 36). Kaptan niçin benim ayımı düz bir beşik aramıştır? Benim gemim gibi doğru gemidir. Dedi (H. 41). Ahr ateşinden dünyanın süsünden yedi suyla yıkanmış tohumluk gibi gönlüm konuşuyor (H. 143). Beni terk ettiğini söylemiştim sen de biliyorsun gönlümde biliyor (H. 188). Senden ayrı geceler ne uzun geldi ah! Söyle gecenin bu uzunluğunun günahı nedir? (H. 254).

Azmî-zâde Hâletî'nin rubâilerinde güftar mazmunun kullanımı şöyledir: O şuh, şekerin ağzını bağlayınca papağanları kederli sözler söylemesin (A. 70). O ünlü şah, sözümüze kulak veriyorsa konuştuğum esnada muradımı anlatırım (A. 367). Eğer şah sözümü takdir ederse duvarımın gölgesi güneşe güç versin (A. 377).

B:

Her iki şâir de sevgilisiyle ilgili konuşmuştur. Konuşma konuları farklılık oluşturmaktadır.

F:

Hakânî-i Şîrvânî, alıntı cümleler de kullanmıştır. Peygamberimizin mucizesine telmihte bulunarak işaret parmağıyla ayrılmış dolunayı gördü ve işaret parmağıyla gösterdiğini söyledi (H. 36). Benim gemim doğru gemidir, dedi (H. 41). Ah ateşinden dünyanın süsünden yedi suyla yıkanmış tohumluk gibi gönlü konuşur (H. 143). Sevgilisi hakkında konuşur. Sevgilisinin onu terk ettiğini söylemiştir (H. 188). Sevgiliden ayrı gecelerin uzunluğunun günahı sormaktadır (H. 254). Azmî-zâde Hâletî ise sevgilisine şuh ya da şah diye seslenmiştir. Papağanlar, sevgili şekerin ağzını bağlayınca kederli söz söylemesin (A. 70) demiştir. Sevgili dediklerime kulak veriyorsa muradımı söyleyeyim (A. 367). Ve sevgili sözlerimi takdir ederse gölgem güneşe güç versin (A. 377) demiştir.

Makal, Hakânî-i Şîrvânî'nin rubâilerinde yer almamaktadır. Azmî-zâde Hâletî'nin bir rubâisinde kullanılmıştır: Ayrılık denizin kısaca açıklasam söz ve delille gözyaşları sel olurdu (A. 357).

F:

Azmî-zâde Hâletî, ayrılık denizini kısaca açıklasam söz ve delille gözyaşları sel olurdu (A. 357) diye tarif etmiştir.

Lâf ve lâfz mazmunları, Hakânî Şîrvânî ve Azmî-zâde Hâletî'nin rubâîlerinde yer almamaktadır.

71. Şahıs isimleri:

İskender mazmunu Hakânî-i Şîrvânî'nin rubâîlerinde İskender-i sani olarak geçmektedir. Diğer kişiler ise dünyanın zirvesinden seyredilen 2.İskender ve İskender'in seddine yer vermiştir. Dünya'nın zirvesinden ay gibi memleketimi de seyrettim. Yücelik köşesinden cömert şahıda seyrettim. Bazen 2. İskender'i de seyrettim. Sedd-i İskender' de ansızın seyrettim (H. 62).

Kays, Hakânî-i Şîrvânî'nin rubâîlerinde yer almamaktadır. Azmî-zâde Hâletî'nin rubâîlerinde Kays mazmunun kullanımı şöyledir: Gam okulu öyle bereketlidir ki içinden çıkan ya Kays olur ya Leyla (A. 1). Elden ele gezen aşk derdinin gül demeti bana Ferhad (Kuhken) ve Kays'tan geçti (A. 35). Aşkın kapısını dertli ellerle çalmışız, Ferhat ile Kays'a taş atar olmuşuz (A. 129). Bela vadisine Kays gibi susmuşuz, cefa haberini taşıyana göz ve kulağız (A. 195). Akıl taşıyanın bıçkı çekeniyiz, fena vadisinde Kays gibi korkusuzuz (A. 210). Dünyanın süsüne ve kumaşına meftun değiliz, fena vadisinde Kays aşağı değiliz (A. 216). Bela dağında Kuhken'e dengiz, keder vadisinde Kays arkadaşız (A. 249). Biz Kuhken'in tamamlanmış eşleriyiz, gam vadisinin ışıksız Kays'ı gibiyiz (A. 256). Her melal meclisini araştırdık Kays beyenince inceledik (A. 292). Bana Kays ile Kuhken uymaz çünkü ben aşkın gamevine mezar adını verdim (A. 372). Ezel üstadı bir talim tahtasında gönül çocuğunu Kays ile eğitmiş (A. 358). Uygun olmayan akılla Kays'ın yolunu tuttu. Baştanbaşa tavırlarım tavırlarına uydu (A. 378). Bela meydanında Kays gibi korkusuzum bin gam Ferhat'ı olsa ben imtiyazlı olurum (A. 384). Zayıf Kays, yokluk vadisinde delilik zevkine ulaşma vuslatın en güzel karşılığıydı (A. 479). Ey Kays'ın ayak izinden giden kalp ehli, tedrisat yoluna hiç dışarı çıkma, ayrılma (A. 481).

F:

Azmî-zâde Hâletî de Kays kullanımı genellikle Kuhken (Ferhat) ile birlikte. Gam okulundan mezun olanlar Kays veya Leyla olur (A. 1). Azmî-zâde Hâletî 'ye aşk derdinin demeti Kuhken (Ferhad) ve Kays'tan geçmiştir (A. 35). Aşk kapısını dertli ellerle çalmış Ferhat ile Kays'a taş atar olmuşuz. (A. 129). Bela vadisinde Kays gibi susmuş (A. 195). Ve korkusuzdur (A. 384). Fena vadisinde Kays gibi korkusuzdur (A. 216). Keder vasisinde Kays ile arkadaşız (A. 249). Gam vadisinin ışıksız Kays'ı gibiyiz (A. 256). Melal meclisini Kays beğenince inceledik (A. 292). Ezel ustası gönül çocuğunu Kays

ile eğitmiştir (A. 358). Kabul görmeyen akılla Kays'ın yolunu tutmuş; Kays'ın tavırlarına uymuştur (A. 378). Zayıf Kays için vuslat yokluk vadisinde delilik zevkine ulaşmaktır (A. 479). Kays'ın ayak izinden giden kalp ehli onun tedrist yolunu bırakma diye uyarır (A. 481).

Vamık, Azra; Hakânî-i Şîrvânî'nin rubâîlerinde yer almamaktadır. Azmî-zâde Hâletî'nin rubâîlerinde Vamık, Azra mazmununun kullanımı şöyledir: Gökyüzünün ihtiyar kocakarısı son işi olarak kısmetsizlik ve ümidi Vamık ve Azra'ya çevirdi. (A. 569). Biz bela makamının kıskanılan Vamık'ıyız. Felekten, yıldızdan, talihten memnunuz (A. 162).

F:

Azmî-zâde Hâletî' de kullanım şöyledir: Gökyüzünün ihtiyar kocakarısı kısmetsizlik ve ümidi Vamık ve Azra'ya vermiştir (A. 569). Vamık, bela makamının kıskanılanıdır (A. 162).

Ferhat mazmunu Hakânî Şîrvânî'nin rubâîlerinde yer almamaktadır. Azmî-zâde Hâletî'nin rubâîlerinde Ferhat mazmununun kullanımı şöyledir: Sevginizin kırmızı dudağını arayan âşıklar, Ferhat gibi gücünü pazısına verdi (A. 42). Ölüm baltasının ucu Ferhat'ın beğendiği gibi olsa, bela dağında bir can versem (A. 52). Aşkın kapısını dertli ellerle çalmışız, Ferhat ile Kays'a taş atar olmuşuz (A. 129). Biz dertli sinelerin incinmiş gönülleriyiz Kuhken tavrıyla Mecnun gibi yürüyenleriz (A. 149). Hüznün ateşini körükleyen Ferhat idi. Biz her bir kıvılcımını ışık vermişiz (A. 183). Aşkımın zaferini Ferhat anlayamaz çünkü o savaşta ilk ölenlerdendir (A. 357). Fena vadisini aydınlatan Mecnun'um, ümit dağını yıkan Ferhat'ım (A. 405). Murat dağına çıkmamış Ferhat'ım, ümit vadisi görmemiş Mecnun'um (A. 407). Ferhat'ı benimle kıyaslamayın zira o balta vururdu taşlara, bense şişe vururdum (A. 539).

F:

Azmî-zâde Hâletî de Ferhat'ın gücünden bahsedilir; sevgilinin dudağını arayan Ferhat gibi gücünü pazısına vermiştir. Ferhat'ın baltasından söz eder. Ölüm baltasının ucu Ferhat'ın beğendiği gibi olsa ve bela dağında can versem der. Aşk kapısını dertli ellerle çalanlar Ferhat ve Kays'a taş atar olmuştur. Dertli sinelerdeki incinmiş gönüller Kuhken tavrıyla Mecnun gibi yürürler. Âşığın zaferini Ferhat anlayamaz çünkü o aşk savaşında ilk ölenlerdendir. Ümit dağını yıkan Ferhat ve murat dağına çıkmamış Ferhat kullanımı görülmektedir. Âşık kendini Ferhat ile kıyaslanmasını istemez çünkü Ferhat

dağa balta vurmuştur âşık ise şişe burmuştur. Şirin'e kavuşmak için dağı delen Ferhat'a telmihte bulunarak Ferhat'ın pazısından, baltasından bahaseder. Ferhat'ın ölümü kazmasını havaya atıp altına başını tutarak olduğundan yine bu olaya telmihte bulunarak ölüm baltasının ucu kullanımı görülmektedir. Sevgilisine kavuşamadığı için murat dağına çıkamamıştır.

Cem mazmunu Hakânî Şîrvânî'nin bir rubâîsinde geçmektedir: O Cem'in kadehiyim ama kırılmış hiç olmuşum (H. 77). Azmî-zâde Hâletî'nin rubâîlerinde Cem mazmununun kullanımı şöyledir: O sultan ki selamını Cem'den getirir cadı bakış ahuyu haremden getirir (A. 89). Tek tek nefesimi Hz. İsa'nın nefesiyle bir tutmam, âlemimi de Cem'in kadehine değişmem (A. 608).

B:

Hakânî Şîrvânî ve Azmî-zâde Hâletî'nin rubâîlerinde benzer kullanım bulunmaktadır.

F:

Hakânî-i Şîrvânî kendini Cem'in kadehine benzetir. Cem'in kadehi gibi kırılmış ve hiç olduğunu söyler (H. 77). Azmî-zâde Hâletî ise sevgilinin selamını Cem'den getirdiğini söyler, âlemini de Cem'in kadehine değişmeye gönülsüz bir sevdazedeyim, der. Cem ve kadehine telmihte bulununur.

Mecnun, Hakânî-i Şîrvânî'nin rubâîlerinde yer almamaktadır. Azmî-zâde Hâletî'nin rubâîlerinde Mecnun mazmununun kullanımı şöyledir: Sevgi ve aşk vadisi Mecnun gibi ilerleyince elem dikenliğini içinde Murat tomurcuğu buldular (A. 42). Emel dükkânından murat ayakkabısı almayız, aşk mahallesinin çıplak ayaklı Mecnunuyuz (A. 202). Ey gönül ıstırabı çeken, o şuh için Mecnun gibi emel yolunda boş yere yürüyen olma (A. 271). Dertli Mecnun günde binlerce anlamsız bir söz söylese elbette anlamı dilbere kavuşma olur (A. 367). Ben dert mektebini aydınlatan bir üstadım. Doğuştan adım gamlı Mecnun oldu (A. 370). Bela vadisini aydınlatan Mecnunum, ümit dağını yıkan Ferhat'ım (A. 405). Ümit vadisi görmemiş Mecnun'um (A. 407). Bu gam çölünden Mecnun gittiğinden beri ben gönülsüze boş yere giden olmadı (A. 510). Sanatım Ferhat gibi ah ve vah etmek oldu, Mecnun benimle aynı yolu yürüyen olamaz (A. 587).

F:

Azmî-zâde Hâletî'nin rubâîlerinde Mecnun'un kullanım şekilleri şöyledir: Aşk ve sevgi vadisinde Mecnun gibi ilerlemek (A. 42). Âşık, aşk mahallesinde çıplak ayaklı Mecnun'dur (A. 202). Gönül ıstırapı çekenleri uyarır sevgili için Mecnun gibi emel yolunda boş yürüyen olma, der (A. 271). Âşık, dertli Mecnun gibi anlamı dilbere kavuşmak olan günde binlerce anlamsız söz söyler (A. 367). Âşık, ümit vadisi görmemiş Mecnun'dur (A. 407). Mecnun, bela vadisini aydınlatır (A. 405). Mecnun gam çölünde gidendir ve o gittikten sora giden olmamıştır (A. 510). Kendisini Mecnun ile kıyaslar ve Mecnun'dan üstün tutar (A. 587).

Cemşid, Hakânî-i Şîrvânî'nin rubâîlerindeki kullanımı şöyledir: sana rahatlık konusunda bir işaret yoksa felekle savaşmayandır diye kınama, Cemşid ve Ferudun' a kalmayan dünya eğer yoksula (dünyalık)kaldıysa ismi bilinmez (H. 14).

Azmî-zâde Hâletî'nin rubâîlerinde Cemşid mazmunun kullanımı şöyledir: Her kim ona pirlere asası derse asa çeken meyhanecileri Cemşit olsun (A. 444).

B:

Hakânî Şîrvânî ve Azmî-zâde Hâletî'nin rubâîlerinde benzer kullanım bulunmaktadır.

F:

Hakânî-i Şîrvânî, Cemşid ve Feridun'a (bile) dünyanın kalmadığından bahseder (H.14). Feridun'un beş yüzyıl yaşadığı rivayet edilir. Cemşid ise yedi yüzyıl hüküm sürmüş bir İran padişahıdır. Dünyanın bu uzun yaşayan kişilere bile kalmadığını söylemektedir. Azmî-zâde Hâletî de ise pirlere asa çeken meyhanecileri Cemşit olsun der (H. 444).

Keykavus ve Dakyanus sadece Azmî-zâde Hâletî'nin rubâîlerinde yer almaktadır. Azmî-zâde Hâletî'nin bir rubâîsinde Keykavus ve Dakyanus geçmektedir. Keykavus eğlence yerleri ve kurduğu eğlence meclisleriyle tanınmaktadır. Dakyanus ise Ashâb-ı Kehf'in Kral Dakyanus (Decius) zamanında mağaraya sığınarak 309 yıl süren mucizevî uykuları bilinir.² Azmî-zâde Hâletî de bu duruma telmihte bulunarak “ Ey Keykavus gibi eğlencenin kıskançlık küpü ve o Dakyanus gibi zaman köşesini delen (kişi)gam ehlinin sofrasında daima sinek vardır çünkü sinek tavus kuşu gibi kibiri değildir.” (A. 603).

² Orhan Seyfi Yüceci, Bülbuldağı, *İslâm Ansiklopedisi*, c.6, İstanbul 1992, s. 487.

Diğer kişiler ise Hakânî Şîrvânî'nin bir rubâîsinde rastladığımız ve tasavvuf anlayışından izler barındıran şu rubâîdir: Yahya bin Muaz ve Mu'âz- Cebelî isimleri yer almaktadır. Dini şahsiyet oluşları, nefisle müsadeler ve Allah'ı anmaları, güzel knuşmaları bu iki şahsiyet için ortaktır. Diğer kişiler ise Eğlence meclisinin saz ustası Ali'dir. Senin canın şarap damlasıdır. Yahya bin Muaz ve Mu'az- Cebelî gibi Temiz bir gönülden ah ederek ibadet yapmak gelir (H. 258). Azmî-zâde Hâletî'nin rubâîlerinde şu şekilde yer almaktadır: büyüyle meşhur olan Marut'a yer yemiştir. Kalıbın sırrı yokluk âlemine bağlandı. İblisin çöplüğü Marut'un kuyusu oldu (A. 72), savaşçı ve fethedici özelliği ile İsfendiyar'a Sana kavuşmak isteyen her gece tunçtan bir kaleyi feth edemez, her günde İsfendiyar'a misafir olamaz (A.134) yer verilmiştir. Mani, Manihizim'in kurucusu ve dinî bir liderdir. Hakânî-i Şîrvânî'nin rubâîlerinde yer almaktadır ancak Azmî-zâde Hâletî'nin bir rubâîsinde Mani'den bahseder. Azmî-zâde Hâletî'nin rubâîsinde şu şekilde yer almaktadır: Biz vefa nakşeden (işleyen/resmeden) gayretli Mani'yiz (A. 261). Bilindiği gibi Mani, sağlığında öğretilerini yazıya geçiren ve bazılarını çizimlerle süsleyen ender din kurucularındandır. Ressamlığına telmih yapmaktadır.

72. Şarâb, Mey:

Hakânî-i Şîrvânî'nin rubâîlerinde şarap mazmunu iki rubâîde kullanımı şöyledir: Zehirli şarap olan sözlerimden içti (H. 175). Sabah vaktidir. Sabah şarabını doldur da sen ver (H. 247). Azmî-zâde Hâletî'nin rubâîlerinde yer almamaktadır.

F:

Hakânî-i Şîrvânî sözlerini zehirli şaraba benzetir (H. 175) ve sabah şarabından bahseder (H. 247).

Mey, Hakânî-i Şîrvânî'nin rubâîlerinde şu şekilde yer almaktadır: Her ne kadar şarap ciğerimin kanından yapıldığı doğru olsa da belki sabır yanmış ciğerden meydana gelmiştir (H. 18). Rengiyle şarabı da ayıplayan gül, senin yanağın ile herhangi biri ne dönmüştür (H. 70). Gamın elinden suyun içine kanım şarap gibi oturmuş (H. 206). Şarap ateştir ve kandır, kanımı saçar (akıtır) (H. 215). Uzun yılları kısaya çeviren o şarap nerededir? / Yılı hızlıca o hıza düşüren o meythane şarabı nerededir? (H. 233). İsteğim şaraptır ve sonra âşık (tutkun) senin aşk kadehini hızlıca içti. Bundan sonra bana çöl, sana parlak şarap; benim gibi sen ve senin gibi ben ve benimle sen (H. 239). Karanlık gergin durumda parlak şarap iyi (oldu). Her iki durum ve akılda dost şarap ona düşman (oldu) (H.

253). Akıl kırmızı bir şaraptan gibi değerli bir taşın içinde, dikenlerin içinde gül arayan gül (H. 261). Senin canın şarap damlası ve temiz bir gönülden ibadet yapmak gelir (H. 268). Gönülde okuma yazma yoktur. (H. Ama) şarabı yokluğa bakma yoldan çıkmış değildir ama derdi şaraptan geçme gam içiyorum keşke senin şarabını içsem. Senin şarabını içen neden gam içer? (H. 285). Senin toprağın şarapla yıkandıysa böyle kan içen biri yok. Senin cilven şarabıysa böyle kafir yoktur. Eğer benim gönlümle dostsa şarabı da dosttur (H. 286).

Azmî-zâde Hâletî'nin rubâilerinde mey mazmununun kullanımı şöyledir: Ya Rab, beni uykudan uyandır. Gaflet şarabıyla sarhoşum, ayıklık ver (A. 31). Gönül kanını şarap, feryadımızın ney kıldık. Yokluğun ferahlık yerinde mutluyuz (A. 152). Biz aşk testisinin ve aşk kadehinin sarhoşlarıyız (A. 102). Ârif gamla kederlenmez, aşk şarabıyla sarhoş olup düşse perişan olmaz (A. 233). Gam şarabı aklımıza kötülük getirse ve zahitler coşkumuzu bozacak şekilde davransa ne olur? (A. 532). Aşk şarabından sahoş olanların kurtuluş ümidi yoktur (A. 535). Gam meydanını daima sıcak tut, aşk şarabını kadehini tersten gösterme (A. 555). İhsan saflığı ile akıl hamurundan yokluk şarabı yaptı, şükrüm bu yüzdendir (A. 599). Sevgilinin gam yükünü her zaman alma ey saki, şarap şişesi için kalabalık gerek (A. 604). O gence gönül bağlamasaydım güzellik şarabının baş döndüren o âlemini bilemezdim (A. 612).

B:

Her iki şâir mey mazmununu, şarap ve kan arasında ilgi kurarak işlemiştir.

F:

Hakânî-i Şîrvânî de diğer kullanımlar şu şekildedir: gül rengiyle şarabı ayıplamıştır (H. 70). Şarap ateştir (H. 215). Şarap, uzun yılları kısaya çevirir (H. 233); âşıklar, aşk şarabını tutkuyla içendir (H. 239). Karanlık, gergin ortamda şarap iyi gelendir (H. 253). Akıl, kırmızı şaraptan gibi değerli taşın içindedir (H. 261). Sevgilinin şarabını içen neden gam içer (H. 285). Sevgilinin toprağı şarapla yıkanmışsa böyle kan içen biri yoktur, sevgili gönlümle dostsa şarabı da dosttur (H. 286). Kullanımlar görülmektedir. Azmî-zâde Hâletî'de ise görülen şarap kullanımları şöyledir: gam şarabı (A. 31, 532). Aşk kadehinin sarhoşluğu (A. 102). Ve aşk şarabının sarhoşluğu (A. 233, 535, 555). Yokluk şarabı (A. 599). Güzellik şarabı (A. 612). Şarap şişesi için kalabalık gerekir (A. 604).

73. Tabip:

Hakânî Şîrvânî'nin rubâîlerinde tabip mazmunu yer almamaktadır. Azmî-zâde Hâletî'nin rubâîlerinde tabip mazmununun kullanımı şöyledir: O, niyaz ehlinin doktoru olmalı. Ben zavallıya zaman geçirmeden ilaç vermek gerek (A. 141). Ey niyaz ehlinin tabibi, uzun ömrü bir öpücük ile telafi etmedin (A. 142). O can doktorundan iç rahatlatıcı ilaç formülü, âşıklara nazla karışık hareketler yeter (A. 264). Şefkatli doktorun tedbirine muhtacım çünkü talihim uyumaya düşkündür (A. 368). Zavallı âşık bin dert görse de o can doktoru yine işinde olur (A. 509). Gönül hastalarının canı ayrılıktan çıkmaktayken, sen İsa nefesliyken doktora gerek var mı? (A. 610).

F:

Azmî-zâde Hâletî'nin rubâîlerinde sevgili, niyaz ehlinin doktorudur âşığa zaman kaybetmeden ilaç vermelidir (A. 141). Ve niyaz ehlinin doktoru uzun ömrü öpücük ile telafi etmez (A. 142). Sevgili can doktorudur âşıklara iç rahatlatıcı ilaç yazar (A. 264). Ve can doktoru zavallı âşık bin dert görse de yine işinin başındadır (A. 509). Âşık, şefkatli doktorun tedbirine razıdır (A. 368). Sevgili İsa nefesli olduğundan canı ayrılıktan çıkmak üzere olan gönül hastaları için doktora gerek yoktur (A. 610).

Hekim mazmununun, Hakânî Şîrvânî ve Azmî-zâde Hâletî'nin rubâîlerinde kullanımı bulunmamaktadır.

74. Tasavvuf:

Hakânî-i Şîrvânî'nin rubâîlerinde tassavvuf ve tasavvufî unsurlar şu şekilde yer almaktadır: Cemşid ve Ferudun' a kalmayan dünya eğer yoksula (dünyalık)kaldıysa ismi bilinmez (H. 14). Feridun'un beş yüzyıl yaşadığı rivayet edilir. Cemşid ise yedi yüzyıl hüküm sürmüş bir İran padişahıdır. Dünyanın bu uzun yaşayan kişilere bile kalmadığını söylemektedir. Hakânî arayış içerisinde. Delalete düşmüş yol gösteren aramaktadır: Dalalete düşmüş idi yol gösteren arıyordu (H. 25). Endişe sahibi değildim seninle endişeli olduğunu söyledi. Sabır kepçesiyle üzere endişe (eklenen) gönül hoş oldu. Sabır nerededir? Gönül kimindir? Sana ne söylüyordu? Bir damla kan ve binlerce endişe sana ne anlatıyor? (H. 245). Dostun kaynağı olarak adlandırdığım zehir nerede? Kılıca ölümsüzlük suyu veren su nerede? Feleğin açmış olduğu eziyet nerede? O dünyaya inen ölüm nerede? (H. 172).Sorgulamaktadır: Doğruluğun, uygunluğun ve yasağa uyulan hem temiz hem memnun hem de secde edenlerin olduğu bir yerdir. Her ikisinin ince ayarını bilen şimdi şaşırdı. Kuyumcu nerede? Ölçüt nerede? İyi ile kötüyü ayıran nerededir? (H. 95). Eğer

Hakânî' isteklerine kara verirse (isteklerine)ne din fayda ader ne (isteklerinde) aklın yeri vardır. Aynı rubâide dini, ayağı dikenlerle dolu, dikenler içerisindeki altına benzetir (H.. 261) .Peygamber efendimizin mucizesine yer veririr: Hakânî ayrılmış dolunayı gördü, işaret parmağıyla gösterdiğini söyledi. O işaret parmağıyla ayı ikiye böldürüyor (H. 36). Hakânî'nin eli buğdaya uzanmadı, diyerek Hz. Âdem'e telmihte bulunur. (H. 158)Dini savaşlarından örnekler verir (H. R 180,152). İblisin çöplüğü Marut'un kuyusu oldu (H. 72).Marut'un Allah tarafından azap olarak kuyuya başları aşağı asıldıkları rivayet edilir. Üstad Ali, Hamza'yı arıyordu. Benim gibi ciğerini elde buldu. Ben, Bedir Savaş'ında bir dudaktaki binlerce gülümsemeyim her dişim bir muradı tutuyordu, diyerek Bedir Savaşına ve savaşta kahramanlıkları ile öne çıkan H.z Ali ve Hz. Hamza'ya telmihte bulunur. (H. 180). Vücuda ilk can bağlandı. Bedende son bulacaktır, diyerek insanın varoluşuna değinir (H. 79). O gönül Kâbe'si henüz canlandı (renklendi.) Filin ayakları altında savaş alanına döndü (H. 152),Fil Vak'ası'ına yer verdiği rubâidir. Kendisini ham bir meyveye benzetir. Ben gölgede yetişmiş ham bir meyveyim. Güneş ışınlarından başka dünyası olmayan (H. 173).Hakânî, hırka motifini de yer verir: Onun sırtındaki yün hırka terli, sulu ve tuzludur (H. 120)Dünya, tuzakların su gibi aktığı yeşil bir kafestir. Kuşlar da bu kafesten durmaksızın uçarlar. Bu kafeste gün görmemiş bir dünyadır. Hakânî'nin hüması diye ünlenmiş bir kuşum (H. 184) bu rubâi dünyaya, bedene ve ruha bakış açısını yansıtır. Adını, varlığının üzerinde zamanında teslim edilmek üzere alınan bir emanet olarak görür (H.. 262). Hakânî' Ramazan ayının yirmi altısıydı, sevgilinin yüzünü görerek orucumu açtım (H. 257) diyerek hem kendi inancını hem de sevgiliye verdiği değeri yansıtmaktadır.

Azmî-zâde Hâletî'i ise mânâ âlemini seyredenlerin gönlüne benzeyen sebat ehli, feleğin hallerinden hoşnut değillerdir (A. 59). Biz, istek dizine başını yaslayan abdal olduğumuzdan felek bizi şımartamaz (A. 213). Vücut günahının töhmetinden arındığımızdan cefa eden felek bekçisi bize ne yapabilir (A. 210) ? Sebat ehli, sabır ve huzura tutununca feleğin hallerinden zayıflık ve acizlik gelmez (A.492). Elbette Gönül ehlinin hâlinin kokusudur, gece misk olsa doku felek misk kutusu olur (A. 438). Azmî-zâde Hâletî'i âşık ile fena arasında bağ kurmuştur. Âşığın, fenanın ülkesine, çölüne, köşesine, pazarına vb. ulaşması için aşka, gama ihtiyaç vardır: Âşık, Fena ülkesinin şahıdır. Gam askerleri sıralayıp ah ızdırabı çeker (A. 283). Aşkın gerçekten mutluluğa ulaşması için yok olması, fena bulması gerekir bu da aşk ile olur (A. 3). Fena pazarının sermayi de âşığın gamıdır: gam âşığın, fena pazarındaki sermayesidir (A. 169). Biz(âşıklar), daima fena çölünün toprağıyız (A. 412). Fena ve aşk, mücevherlerle dolu iki denizdir. Bu denizde olmayan, âşığa

fayda etmez (A. 123) Hem şevk denizinde inci bulamayız hem de fena ocağında ateş böceği olamayız (A. 146). Fena ilmîne gamla beslenen can gerek eğer gamla beslenen olmazsa ona çâre gerek (A. 303). Sonunda fena dünyasını bilip, gönül dibine dikenî mesken ettik (A. 294). Bazen fena köşesinde gizliyiz bazen de yokluk yolunun yolcusu ile arkadaşız (A. 248). Fena sahiplerine bencilliği her zaman tuzaktır; onlar acının tadını asla alamazlar (A. 606). Geliş gidişle fena kapısı açılmaz, her kimse onun meclisin sırrına sırdaş olmalı (A. 231). Gel, fakirlik hırkasını giymekten utanma. Dileklerini isteyenlere kendini harcama (A. 549). Ey zahit eski hırka bize düşmez (düşmesi için) gönül sahiplerinin kalbi parça parça olmalı (A. 303). Akıl mayasından yokluk şarabını temiz ihsanından yaptığı için şükürüm onadır (A. 599). Yokluk yolu için de gam gereklidir: Kıvrımlı gerdanında her zaman gamlı olsam, yokluk yolu için hazırlığı hazırlasam ne olur (A. 38) ? Yokluk ilmîne sadece gamla beslenen can gerek (A. 303). Yokluk korkusu önüme gelse kan hançerinin cana fayda etmesine şaşırır mı? (A. 390). Yokluk çölünün cesurları gam meydanının tüm seçkinleri oldu. (A. 602). Yokluk sahiplerinin gönül muradı iç açıcı olmaz, yokluk hastalarına dost kanat olmaz (A. 236). Yokluk kadehini yere çalmazsak devrin tüm kötü seyri zafer kazanır (A. 263). Yokluk meclisinde canı sarhoş etmişiz; ciğerin kanlı suyuyla şarap bağımlısı olmuşuz (A. 180). Yokluk şarabından körkütük sarhoş olunur (A. 15). Azmî-zâde Hâletî’de gönlünü Allah’a nefsine boyun eğdirmemesi için yalvarma görülür. Becil tabiatlı olmaktan korkar, gaflete düşmekten korkar, heves ile yol gözleyenlerden olmaktan korkar, aşk şarabıyla dolu olan kadehin tepetaklat gelmesinden korkar. Ya Rab, zavallı gönlümü nefsime boyun eğdirme (A. 553), Ya Rab, yönüm incinenler yolunda, adım attırma. Heybemde gaflet azığına yer verme (A. 554), Ya Rab beni nefsüme (karşı) aciz kılma, akıl sahibi sultanlara aşağıda gösterme. Gam meclisimi her zaman çok sıcak tut. Aşk şarabıyla dolu kadehimi dökme (A. 555). Ya Rab beni heves ile yol gözletme (A. 577). Derdine dermân olarak yine dert ister: Ya Rab, bana aşkınla doğruluk ve huzur ver. Ya Rab, her derdime senin derdinle devâ ver (A. 18).

B:

Hakânî-i Şîrvânî ve Azmî-zâde Hâletî’nin rubailerinde tasavvufî unsurlar arayış, sorgulama görülmektedir. Her iki şâir de hırka motifine yer vermiştir.

F:

Hakânî-i Şîrvânî dünyanın kimseye kalmadığına ve kalmayacağına inanır. O, kendine yol gösterici aramaktadır ve sürekli arayış içerisinde: ölümü arar, dostun kaynağı

olarak zehri görür ve zehri arar, vefayı arar vb. Hakânî-i Şîrvânî rubâîlerinde dini savaşa ve dini kişilere de yer vermiştir: Fil kıssasına, Bedir savaşına; Hz Ali ve Hz. Hamza'nın kahramanlıklarına, Marut'un kuyusuna telmihte bulunur. Hakânî-i Şîrvânî'ye göre dünya kafes, ruhlarda kafesten uçan kuşlardır. Azmizade de ise sebat ehli, yokluk ehli, fena ehli, aşk ehli, gönül ehline yer verilir. Gunahtan arınan vücut felekten korkmaz. Gönül ehli yanmıştır öyle yanmıştır ki gece misk kutusuna benzetilmiştir. Âşığın, fenanın ülkesine, çölüne, köşesine, pazarına vb. ulaşması için aşka ve gama ihtiyaç vardır. Gam ve aşk, âşığın fenada yer edinmesini sağlar. Fenanın ülkesine, çölüne, köşesine, pazarına yer veren Hâletî yokluğun yoluna, şarabına, ilmine, hastalarına çölüne, kadehine yer verir. Yokluk yolu, yokluk çölü, yokluk ilmine de gam gereklidir. Azmî-zâde Hâletî'de, Hakânî-i Şîrvânî'den farklı olarak Allah'a yalvarma, Azmî-zâde Hâletî'de gönlünü Allah'a nefsine boyun eğdirmemesi için yalvarma görülür. Bencil tabiatlı olmaktan korkar, gaflete düşmekten korkar, heves ile yol gözleyenlerden olmaktan korkar, aşk şarabıyla dolu olan kadehin tepetaklak gelmesinden korkar. Tasavvufla ilişkili meseleler iki şâirde de farklı biçimlerde ele alınmıştır.

75. Ten, Vücut, Beden, Cism:

Hakânî-i Şîrvânî'de ten mazmununun kullanımları şöyledir: Benim garip bedenim de senin seçkin kalbin denizinden ayrı kalmış bir inci gibidir (H. 1). Mumun misk bedeni temiz olmayan gönülden yanar (H. 28). Hakânî-i Şîrvânî altın soylu sevgilinin esiridir. Gönül ocağı ve bedeni altın külçesi (tarafından) yağmalanmıştır (H. 46). Gönül gittiğinden boşlukta beden de kalmadı (H. 97). Kavuşmanın planlarını(hesaplarını) yapan o beden artık(hesap) yapmıyor (H. 98). Bedenim sana dokunmak için misafir olduğu o gece canımda bütün cennet bahçesinde oldu (H. 124). Buyruğunla canım senin olsun lakin bu gece yaralı bedenime can bağıyla (H. 124). Gönül âlemi, can güzelliğinin gömleğini parçalamak için ten ilinde gezdi (H. 128). Kendinden geçmiş beden, gönül senin aşkından perişandır (H. 151). Kaşları Kavs, yüzü ve kirpiği akrep olan güzel huylu, dişleri Pervin teni Süheyl, niyeti ikizler (H. 169). Beden suyuna gömülmüş tatlı gülün benim (H. 195). Eğer her iki cihanda can, gönül, ten istemek için her ikisi ve üçü ve dördü için tekbir getirdim (H. 201). Zavallı can ve tenimize düşmüş olan gam, süsen gamı gönül bahçemde açmış olan gam (H. 204). O tenin hayatından o vücudun canından benim gönül mihrabım (H. 233).

Azmî-zâde Hâletî'nin rubâilerinde ten mazmununun kullanımı şöyledir: Tenimi bela cehenneminin küllüyle donat, sadece gönül aynama cila ver ya Rab (A. 18). Eğer can bedenden bağını keserse gönül yine bu hâlden memnun olmaz (A. 52). Gama düşmemiş can, ten, baş Tur Dağı'ndaki yansımaya şahit olamaz (A. 57). Velhasıl tenim dertle sararıp atın olur. Toprağa düşse aşk, altına çevirir (A. 99). Tenimizi hasret yarası ile yıpratmış, mahzenimiz tamamen dert mallarıyla doludur (A. 237). Tenimiz, ilahi aşkla sarardı. Biz İslam sırrına mazhar olduk (A. 283). Ey şuh, yolunda perişan tenimi görüp benim sararmış ruhuma küçümseyerek bakma (405). Ayrılıktan tenim güçsüz ve kuvvetsiz kaldı; gölge gibi, benim vücudumda ışık kalmadı (A. 406). Yırtmacından teninin kabası görünse dert ehli akıldan yoksun kalır, aklı başından gider (A. 461). Her an tenimizde yara üstüne yara olsun, gam bolluğu ile o köşeler bağ olsun (A. 487). Her canı yaralıda ve her teni solgunda aşk derdi olmadığından ey zahit korkuyu bırak! (A. 518).

B:

Azmî-zâde Hâletî'nin rubâilerinde ten mazmununun kullanımı şöyledir:

F:

Hakânî, bedeninin sevgilinin seçkin kalp denizinden ayrılmış inci olarak değerlendirir (H. 1). Mumun misk bedeni temiz olmayan bedenden yanar (H. 28). Hakânî'nin gönül ocağı ve bedeni altın soylu sevgili tarafından yağmalanmıştır (H. 46). Gönül gidine beden de kalmaz (H. 97). Can kalmadığından kavuşmanın planlarını yapan beden artık plan yapmaz (H. 98). Bedeni sevgiliye dokunmaya misafir olduğu gece can, cennet bahçesi olur ve buyruğuyla can verecek olan âşık yaralı bedeni için can bağışlamasını ister (H. 124). Sevgilinin aşkından beden kendinden geçer (H. 151). Sevgilinin teni Süheyl yıldızıdır (H. 169). Âşık, beden suyuna gömülünce tatlı güler (H. 195). Her iki cihanda can, gönül, ten isteyen tekbir getirmelidir (H. 201). Gam, zavallı cana ve tene düşer (H. 204). Aşığın gönül mihrabı sevgilinin teninin hayatından, sevgilinin vücudunun canındandır (H. 233).

Azmî-zâde Hâletî'de ise gönül yarasına cila vermesi için Allah'a yalvarır ve tenini bela cehenneminin külüyle donatmasını ister (A. 18). Can bedenden bağını kesse de gönül yine memnun olmaz (A. 52) Tur Dağı'ndaki yansımaya şahit olmak için gama düşen can, ten, baş gerekir (57). Dertten ten öyle sararmıştır ki toprağı bile altına çevirir (A. 99). Ten, hasret yarasıyla yıpranmıştır (A. 237). Ten, İlahi aşkla sararınca İslam sırrına vakıf

olmuştur (A. 283). Sevgiliye seslenerek yolunda perişan olan tenine küçümseyerek bakmamasını ister (A. 405). Ayrılık, teni güçsüz ve kuvvetsiz bırakır (A. 406). Sevgilinin yırtmacından etinin ucu görünse dert ehlinin aklı başından gider (A. 461). Delilik taşına baş koyduğu için teninde yara üstüne yara ister (A. 487). Zahide seslenerek her canı yaralıda ve her teni solgunda aşk derdi olmadığından korkuyu bırak der (A. 518).

Vücut mazmununun kullanımı şöyledir: O gönül, gözden kanlı gözyaşı akıtarak gitti; o can, vücudun parçalara ayrılarak gitti (H. 43). Vücut yoktur ve canlılık da asla yoktur (H. 78). Yüzlerce yük bedenden aşağıya serpildi (H. 122). O can vücudu parçalayarak gider (H. 43). (Gençlik gidince) vücut yoktur ve canlılık yoktur (H. 78). (Sevgiliyi görünce) Yüzlerce yük bedenden aşağıya serpildiğini söyler (H. 122). Adını, vücudunun üzerinde bir amnet olarak görür (H. 262).

Azmî-zâde Hâletî'nin rubâilerinde vücut mazmununun kullanımı şöyledir: O kara vicdanı zalim mavi felek gibi baştanbaşa vücudunu gamla doldurdu (A. 53). Simyâlı vücudun girmedigi o diyara bir kere ayak bassam (A. 54). Sevgiliye kavuşmanın sırrına erince vücudun parçaları hazan yaprağına döndü (A. 56). Ahvalin sayfaları gözden geçince elbette vücut satırlarına kalem vurulmuş olur (A. 59). Bir yerden yokluk denizine dal, beni vücut girdabının sarhoş etme (A. 60). Vücut emirlerinin esirlerinin hükümsüz bırakılana kadar lütf fet, aşkının kitabını yolla (A. 61). Ey şuh, ara sıra lütuf suyu göster, vücudumu sürekli çöle çevirme (A. 83). Her derde vücut verip ağlamam, çocuk gibi bahane aramam (A. 404). Ayrılıktan tenim güçsüz ve kuvvetsiz kaldı; gölge gibi, benim vücudumda ışık kalmadı (A. 406). Vücudun ilacı özel muhabbettir. Gönül denizimde, sen eşsiz incisin (A. 471). Gam köşesinde işimiz ah etmek olsun, vücudun tüm işi zamansız ölüm olsun (A. 491). Girdaba vücut dalgıcı düşmeden elimiz eşsiz mücevhere yetti (A. 502). Ayrılık, can ipini kopardı; vücudun parçalar nizamsız kaldı (A. 530). Bir günlük masrafı bin vücut sermayesi olan bir cihan sultanına aşığım, kim ne yapsın? (A. 533). Dünyayı kalbine koyan el gafil, vücut gemini ağır yüklerle doldurma (A. 549). Gam meyhanesinde paslanın âşıklar, vücut aynasını cilaladı (A. 591).

F:

Hakânî-i Şîrvânî'nin vücut mazmunu kullanımları şu şekildedir: O can vücudu parçalayarak gider (H. 43). (Gençlik gidince) vücut yoktur ve canlılık yoktur (H. 78). (Sevgiliyi görünce) Yüzlerce yük bedenden aşağıya serpildiğini söyler (H. 122). Azmî-

zâde Hâletî ise sevgili ile ilgili kullanımlarının yanında gam ile kullanımlar da görülmektedir. O can (sevgili) vücudu parçalayarak gider (A. 43). (Gençlik gidince) vücut yoktur ve canlılık yoktur (A. 78). (Sevgiliyi görünce) Yüzlerce yük bedenden aşağıya serpiildiğini söyler (A. 122). Mavi felek vücudu baştanbaşa gamla doldurmuştur (A. 53). Simyalı vücudun girmedığı yere ayak basmak ister (A. 54). Sevgiliye kavuşmanın sırrına erince vücut hazan yaprağına dönmüştür (A. 56). Ahval sayfalarına göz gezdirince vücut satırlarına kalem vurulmuş gibi olur (A. 59). Vücut girdabı (A. 60). Vücut emirlerinin esiri (A. 61). Vücut dalgıcı (A. 502). Vücut aynası (A. 591) kullanımı vardır. Sevgiliden vücudunun çöle dönmemesi için lütf suyu ister (A. 83). Her derde vücut verip ağlamayacağını söyler (A. 404). Ayrılıktan dolayı gölge gibi vücudunda ışık kalmadığını söyler (A. 406). Ayrılık vücudun can ipini koparınca vücut nizamı bozulur (A. 530). Vücudun ilacı özel muhabbet olduğunu söyler (A. 471). Vücudun tüm işi zamansız ölümdür (A. 491). Sevgili bir günlük masrafı bin vücut sermayesi olan bir cihan sultanıdır (A. 533). Dünyayı kalbine koyanları, vücut gemisini ağır yüklerle doldurma diye uyarır (A. 549).

Beden mazmununun Hakânî-i Şîrvânî'nin rubâîlerinde kullanımı şöyledir: Senin nergis(bakışın) mızrak salkımına sahip olduğundan senin gamında ben gonca gibi bednim zünnara bağlandı (H. 104).

Azmî-zâde Hâletî'nin rubâîlerinde beden mazmununun kullanımı şu şekildedir: (Gamda mevki elde edince aşk kâtibi berat yazmaya başladığında)Bedenimde her elif bir tepe oldu, sinemdeki her siyah yara ağzına kadar divit oldu (A. 26). Aştan kalbi nurlanmış isek bu bedene ne gerek var? Güneş aynasına ayna mahfazası gerekmez (A. 421).

B:

Her iki şâir beden kelimesini aşk ile ilişkilendirmiştir. Ancak kurulan ilişkiler farklılık göstermektedir.

F:

Hakânî, sevgilinin gamından bahseder. Sevgilinin gamıyla âşığın gonca bedeni zünnara bağlanmıştır (H. 104). Azmî-zâde Hâletî'de ise ilgili mamzunun kullanımında gamda mevki elde edince aşk kâtibi berat yazmaya başladığında bedendeki her elifin bir tepe, sinedeki her yaranın divit ile doldu (A. 261). Güneş aynasına mahfaza gerekmediğinden kalbi nurla dolanın bedene ihtiyaç duymayacağını söyler (A. 421).

Cins mazmunu Hakânî-i Şîrvânî'nin rubâilerinde kullanımı şöyledir: Dünyanın durumu her ne kadar kötüye gidiyorsa da temiz olan gökyüzünden indi. Hakânî, bu (gibi) olanı buradan uzakta arama, kervan geri gelecek diye yolda oturup bekleme (H. 94). Hakânî kendine seslenerek bu cinsten olanı buradan başka yerde uzakta arama demiştir (H. 94).

Azmî-zâde Hâletî rubâilerinde cins mazmunun kullanımı şöyledir: Arzu meclisinin sarhoşu olan arifler gömleği bırakır da bedeni yakar (A. 98). Daima belaya dost ve derde yareniz. Bu köhnemiş kaba bedenden bıkmışız (A. 164). Bedenimizi can eden grubuz, gam halvetgâhında bedenleri yok ederiz (A. 173). Sevgili uğruna bedenimize ayaklar altına serdik, yanağı gibi gözyaşımızı al ettik (A. 293). Beden toprağına ayrılık gözyaşı döksek ne olur? Daima, külden yapılan temiz aşkız (A. 412). Başında akıl, bedenimde güç kalmasa ve sevgilinin aşkıyla perişan olsam ne olur? (A. 426). (Gam hastası olduğundan) Zavallı bedenim cılız bir ipliğe döndü çünkü dünya tamamen iğne gözü oldu (A. 443). Sıtma, bedenimi güçsüz ve kuvvetsiz bıraktı. Hazan yaprağı gibi titrer oldum (A. 447). Felekle aynı eğitimden geçip meslektaş oldu, duvar suretine bu beden resim oldu (A. 524).

B:

Hakânî Şîrvânî ve Azmî-zâde Hâletî'nin rubâilerinde benzer kullanım bulunmaktadır.

F:

Hakânî kendine seslenerek bu cinsten olanı buradan başka yerde uzakta arama demiştir (H. 94). Azmî-zâde Hâletî ise cins kelimesini çoğunlukla sevgili için kullanmıştır. Âşık, sevgili için bedeni ayaklar altına sermiş ve sevgilinin yanağı gibi al gözyaşı dökümüştür (A. 293). Âşık, külden yapılan temiz aşk taşıdığından beden toprağına ayrılık gözyaşı dökülse ne olur? demektedir (A. R 412). Âşık sevgilinin aşkıyla başında akıl bedeninde güç kalmamaya razıdır (A. 426). (Gam hastası olduğundan) Zavallı bedenim cılız bir ipliğe dönmüştür (A. 443). Diğer kullanımlar da şöyledir: Arzu meclisinin arifleri gömleği bırakır da bedeni yakar (A. 98). Belaya dost derde yaren olanlar köhnemiş bedenden bıkmıştır (A. 164). Bedenleri can edenler, gam halvetgâhında bedenleri yok eden bir gruptur (A. R 173). Sıtma bedeni güçsüz ve kuvvetsiz bırakmıştır (A. 447). Felekle aynı eğitimden geçip meslektaş olunca duvar suretine bu beden resim olmuştur (A. 524).

76. Tersâ:

Hakânî Şîrvânî'nin rubâilerinde mazmunun kullanımı şöyledir: Her üzgün kişinin ardından bir Hristiyan güzeli. Her bir kilisede bir ev tutmuş biri (H. 266).

Azmî-zâde Hâletî 'nin rubâilerinde tersa mefhumu yer almamaktadır.

F:

Hakânî-i Şîrvânî' de kullanım şöyledir. Her üzgün kişinin ardında bir Hristiyan güzeli olduğundan her kilseyi ev tutan birileri vardır (H. 266).

77. Tövbe:

Hakânî-i Şîrvânî'nin rubâilerinde mazmunun kullanımı şöyledir: İşlemediğim günahtan yüzlerce tövbe ettim. Tövbem kabul olmadı, kısa kestim (H. 183).

Azmî-zâde Hâletî'nin rubâilerinde yer almamaktadır.

F:

Hakânî, işlemediği günahdan dolayı tövbe etmekte ancak tövbesi kabul olmayınca tövbeyi bırakmıştır (H. 183).

78. Vuslat:

Hakânî-i Şîrvânî'nin rubâilerinde vuslat mazmununun kullanımı şu şekildedir: Bana seninle kavuşmak kolay ve senin için zahmetsizdir (H. 10). Pervanenin bahtına vuslat görüşmesi olursa başımın üstünde ona yer veririm (H. 105). Ey put gibi sevgilimin saçları geceyi siyah yaptı. O gece vuslat gecesidir uzun ve kabadır (H. 150). Ey gönlün arzu ettiği o kavuşma gününden sonra kavuştum (H. 254).

Azmî-zâde Hâletî'nin rubâilerinde vuslat mazmununun kullanımı şöyledir: Vuslat bağına ulaşmanın çâresi olmadığından sevgilinin gül bahçesindeki hayalini gezi yeri bil (A. 33). Âşık, vuslat özleminden can verir (A. 82). Vuslat deseler sonsuz ayrılık çıkar, gülfidanı diksem söğüt ağacı çıkar (A. 93). Âşıkları vuslat sevinci ağlatır, yüreğine dert olmuşsa feryat eder (A. 98). Vuslat döşeğin içinde olsak da ayrılık korkusundan hastayız (A. 158). Hayat süresi vuslatla geçerse niyaz ehli nazla yetiştirilmez (A. 226). Ümit sebeplerini vermeyen cahiller, sevgilinin vuslatına bağlı olanlar şahit olmaz (A. 227). Ey güzellik yıldızının parlayan güneşi, velhasıl vuslat seher yeli gibi yanlış zamanda esme

(A. 281). İyi ve kötü dünyayı bir bildik; ayrılığı vuslat, vuslat ayrılık bildik (A. 296). Arzu dünyamı, vuslat esintisi mutluluk ve şevk gül yapraklarıyla ağzına kadar doldura (A. 326). Gam köşesinde dîvâne olmuşum ne vuslata ermişim ne hayale alışmışım (A. 332). Bir anlığına makamımız vuslat meclisi olduğunda, hüznün arayan helak olmuştu (A. 334). Sen talih, feleğin işine karışma. Vuslata müptelaya (olana) huzurun özü ol (A. 361). Gamlı Mecnunu günde binlerce anlamsız bir söz söylese elbette anlamı dilbere kavuşma olur (A. 367). Aşk meclisinde nadir konuşanım, ağzımı olmayacak ümide ve vuslata açmam (A. 393). Düşmana gönül aldatıcı bakışlar yollarsın, bu eziyete vuslat nazıyla yetişmişler doymaz (A. 347). Kederli gönlü, güçsüz ve kuvvetsiz bıraktı hem vuslatı ayrılık hem de ayrılığı vuslatsız (bıraktı.) (A. 446). Zayıf Kays, yokluk vadisinde delilik zevkine ulaşma vuslatın en güzel karşılığıydı (A. 479). Daima vuslat meclisinde haset içinde olan, can ayrılıp sana kurban olsun (A. 491). Her zaman yakın arkadaşı kıskançlık olan vuslat meclisi gönülden uzak kalmış köşesi feda olsun (A. 495). Âşık, vuslat istemez (A. 527). Ayrılık zehri cana etki ettiğinden, vuslat panzehiri boşa gitmesin, heba olmasın (A. 561). Daima vuslat pınarının başına gelirdi şimdi o peri gözümüzde uçar oldu (A. 600).

B:

Her iki şâir sevgili için vuslat kelimesini kullanır. Ancak vuslata erme ve ermeme konusunda farklılaşırlar.

F:

Hakânî-i Şîrvânî de sevgiliye vuslat vardır. Azmî-zâde Hâletî'nin rubâîlerinde ise sevgiliye kavuşma geçmemektedir. Hakânî-i Şîrvânî de vuslat sevgili için kullanılmıştır. Sevgiliye kavuşmayı kolay bulur (H. 10). Pervanenin bahtında vuslat varsa başımın üstünde yeri vardır (H. 105). Vuslat gecesi uzun ve kabadır (H. 150). Sevgiliye vuslat gecesinde sonra kavuşmuştur (254). Azmî-zâde Hâletî ise sevgiliye kavuşamamıştır. Vuslat bağına eremeyeceğinden sevgilinin gül bahçesindeki hayaliyle yetinmelidir (A. 33). Âşık, sevgiliye kavuşamaz ve vuslat hasretiyle can verir (A. 82). Vuslat demek sonsuz ayrılık demektir (A. 93). Âşıkları vuslat sevinci ağlatır, yüreğine vuslat dert olmuşsa âşık feryat eder (A. 98). Vuslat döşğinde olsa bile âşık, ayrılık korkusundan hasta olur (A. 158). Niyaz ehli, hayatını vuslatla geçirirse nazla yetişemez (A. 226). Ümit sebepleri vermeyen cahiller, sevgilinin vuslat bağına şahit olmaz (A. 227). Âşık, vuslatı seher yeline benzetip zamansız esmemesini ister (A. R 281). Dünyayı bir bilenler ayrılığı vuslat, vuslatı ayrılık bilir (A. R 296). Âşık, vuslat esintiden mutluluk ve şevk yapraklarıyla arzu

dünyasını doldurmasını ister (A. 326). Âşık, gam köşesinde dîvâne olup ne vuslata ermiş ne hayale alışmıştır (A. 332). Makamı vuslat meclisi olan hüznü arayan olursa helak olur (A. 334). Vuslata müptela olana huzurun özü olmalıdır (A. 361). Gamlı Mecnun günde binlerce anlamsız kelime söyle anlamı elbette sevgiliye kavuşmaktır (A. 367). Âşık meclisinde, âşık ağzını olmayacak ümide ve vuslata açmayan nadir konuşandır (A. 393). Düşmana gönül aldatıcı bakışlar yollayarak eziyet edersin ancak bu eziyete vuslat nazıyla yetişmişler doymaz (A. 347). Sevgili hem vuslatı ayrılık hem de ayrılığı vuslatsız bırakmıştır (A. 446). Kays için yokluk vadisinde delilik zevkine erişmek vuslatın en güzel karşılığıdır (A. 479). Sevgili daima vuslat meclisinde haset içindedir (A. 491). Vuslat meclisin en yakın arkadaşı kıskançlıktır (A. 495). Âşık, vuslat istemez (A. 527). Ayrılık zehri cana etki ettiğinden âşık, vuslat panzehrini istemez (A. 561). Sevgili peri gibi daima vuslat pınarını başına gelirdi şimdi ise o peri gözümde uçar oldu (A. 600).

79. Yıldız, Sitar, Necm, Encüm:

Hakânî-i Şîrvânî'nin rubâilerinde yıldız mazmununun kullanımı şöyledir: Ey yüzü Jüpiter, kirpiği Süheyl yıldızı parlaklığına sahip senin yanağının karşısında ay, iki küçük yıldız ve oğlak burcunun yıldızı senin yüzünün ışığı bunları görünmez kılar (H. 3). O çözümlerin en iyisi benim yıldız gibi parlak ay yüzlü sevgilimdir (H. 65). Bir gün bahtımın yıldızı tekrar dolunay gibi parlayacak (H. 108). Bir düş ki geceyi aydınlatan yıldızdan daha parlaktı. O yıldız benim mekânımda bana rehberdi (H. 123). Ey değeri dolunaya eş olan, yüzü güneş gibi parlak, gönlü Zuhal, yanağı Müşteri yıldızı misali olan güzel. Kaşları Kavs, yüzü ve kirpiği akrep olan güzel huylu, dişleri Pervin teni Süheyl, niyeti ikizler (H. 169).

Azmî-zâde Hâletî'nin rubâilerinde yıldız mazmununun kullanımı şöyledir: Ey güzellik yıldızının parlayan güneşi, velhasıl vuslat seher yeli gibi yanlıs zamanda esme (A. 281). O güzellik yıldızının parlaklığına ne yazık olur çünkü güneş doğduğunda ay gitmiş olur (A. 580).

B:

Her iki şâir de sevgilinin güzelliğini anlatırken yıldızları kullanmıştır.

F:

Hakânî-i Şîrvânî sevgilinin yüz güzelliğini anlatırken yıldızlardan Azmî-zâde Hâletî 'ye göre daha fazla yer bahsetmiştir. Sevgilinin yüzü Jupiter, kirpiği Süheyl parlaklığına sahiptir. Sevgilinin yüzü iki küçük yıldız ve oğlak burcunun yıldızını görünmez kılar (H. 3). Sevgilinin değeri dolunaya eşit; yüzü güneş gibi parlak, gönlü Zuhal, yanağı Müşteri yıldızı, kaşları Kavs, yüzü ve kirpiği akrep, dişleri Pervin teni Süheyl, niyeti ikizler misalidir (H. 169). Sevgili ay yüzlüdür (H. 65). Bahtının yıldızı dolunay gibi parlacağına inanır (H. 108). Geceyi aydınlatan yıldızdan daha parlak bir düş, o yıldız (düş) Hakânî'ye rehberdir (H. 123). Hakânî ise sevgiliye güzellik yıldızının parlayan güneşi diye seslenir (H. 281). Sevgilinin güzellik yıldızı parlaklığını ayın parlaklığı olarak görür (H. 580).

Necm mazmunu Hakânî Şîrvânî'nin rubâîlerinde yer almamaktadır. Azmî-zâde Hâletî'nin rubâîlerinde necm mazmununun kullanımı şöyledir: Yıldız ve felek her gece tütsü ve üzerlik otu olsa doğrusu o mükemmel güzele layık olduğundandır (A. 49).

F:

Yıldızlar ve felek her gece tütsü ve üzerlik olup tütsü gibi yanması sevgiliye layık olmak içindir (A. 49).

Encüm mazmunu Hakânî Şîrvânî'nin rubâîlerinde yer almamaktadır. Azmî-zâde Hâletî'nin rubâîlerinde encüm mazmununun kullanımı şöyledir: Aşığın ahının küçük bir nefesi dünyanın külünü savurur, yıldızları kör eder (A. 107).

F:

Âşığın ahının küçük bir nefesi dünyanın külünü savurarak yıldızların gözünü kör edecek güce sahiptir (A. 107).

80. Zahit, Sofu:

Hakânî-i Şîrvânî: Âşıklar senin yüzünden beslenirken zahidler kuru yapraktan beslenir, mey içer (H. 22). Azmî-zâde Hâletî de zahit mazmununun kullanımı şöyledir: Ey zahit eski hırka bize düşmez (düşmesi için) gönül sahiplerinin kalbi parça parça olmalı (A. 303). İkiyüzlü zahidin baktığı yerde bu kan saçan gözleri senin tesirinle oldu sanma (A. 319). Evvelki gibi fitne ve fesatlığım olsa ey boş işlerin zahidi, hoş gör. (A. 358). Gam

şarabı aklımıza kötülük getirse ve zahitler coşkumuzu bozacak şekilde davransa ne olur? (A. 532). Cahil köşesinde gezinip hüküm verene huzursuzluk işiyle uğraşan ey zahit! (A. 611).

B:

Hakânî Şîrvânî ve Azmî-zâde Hâletî'nin rubâîlerinde benzerlik bulunmamaktadır.

F:

Hakânî-i Şîrvânî âşıklar sevgilinin yüzüyle beslenir, zahitlerin kuru yaprak ile beslendiğini âşıklar sevgilinin yüzüyle beslendiğini söyler (H. 22). Azmî-zâde Hâletî ise zahitlere seslenir ve eski hırkanın kendilerine düşmesi için gönül sahiplerinin kalbi parçalanmalıdır (A. 303). Zahidin baktığı yerde kan saçan gözler vardır (A. 319). Zahide boş işlerin zahidi (A. 358). Ve huzursuzluk işiyle uğraşan zahit diye seslenir (A. 611). Âşıkların coşkusu zahitler bozacak şekilde davransa da bozamayacağından bahseder (A. 532).

Sofî mazmunu Hakânî Şîrvânî'nin rubâîlerinde yer almamaktadır. Azmî-zâde Hâletî'nin rubâîlerinde sofî mazmununun kullanımı şöyledir: Bizim işimiz hep pervane gibi yanmaktır bizim devrimiz sufîlere benzemez (A. 219).

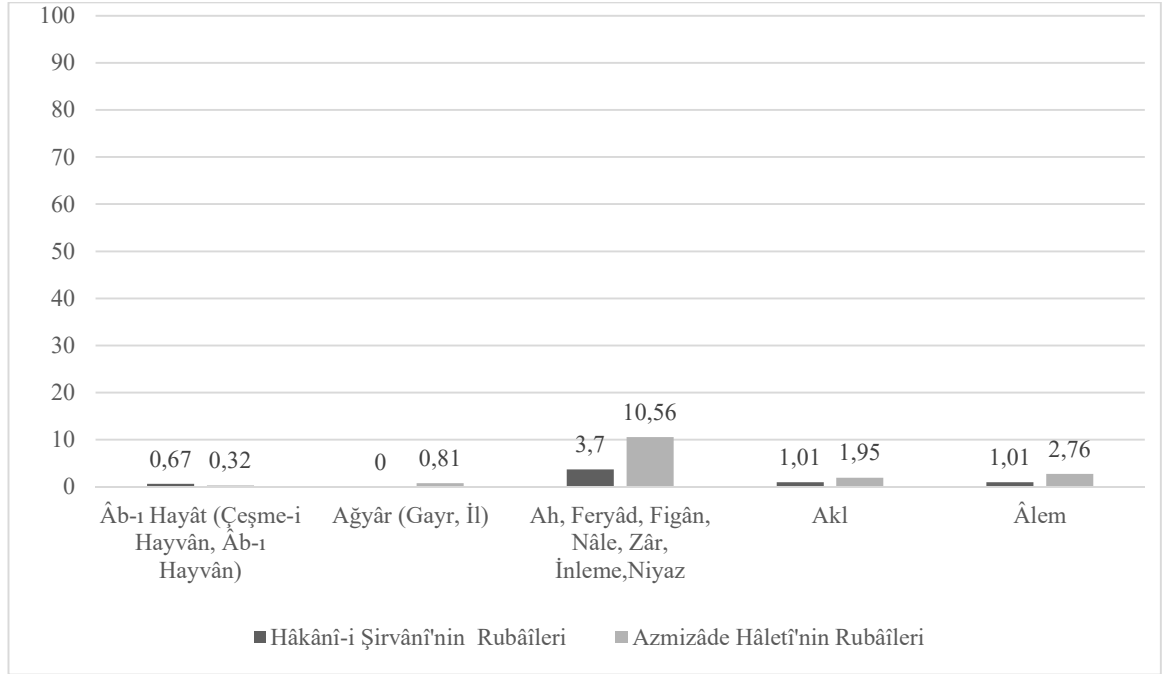
F:

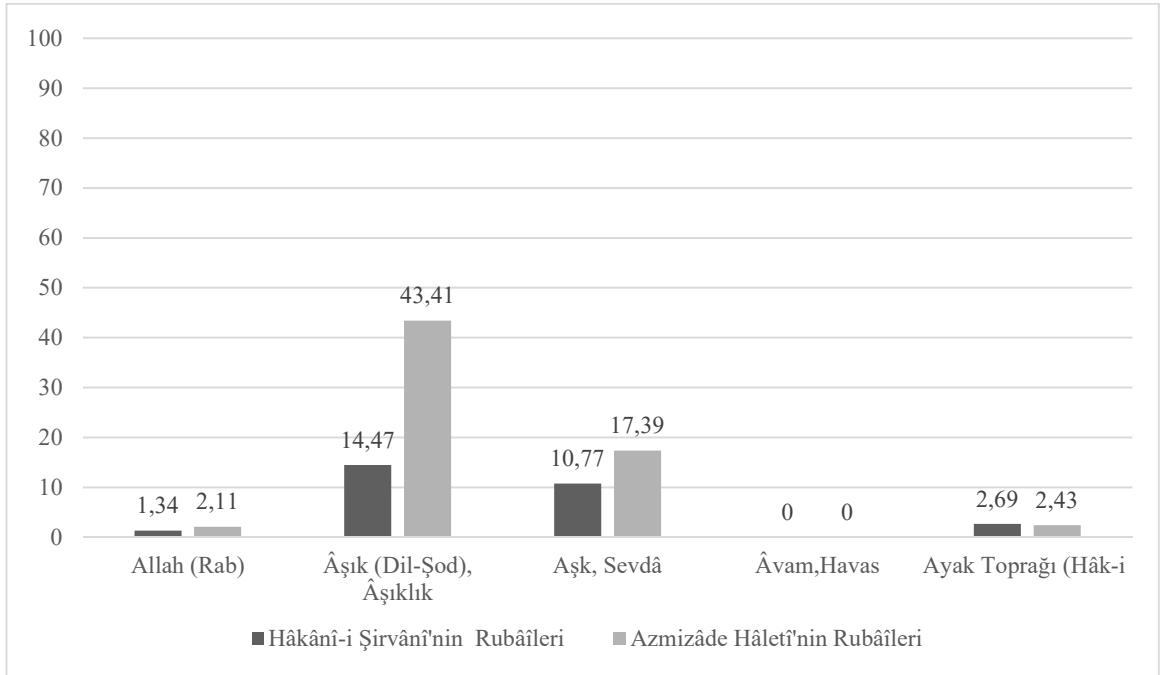
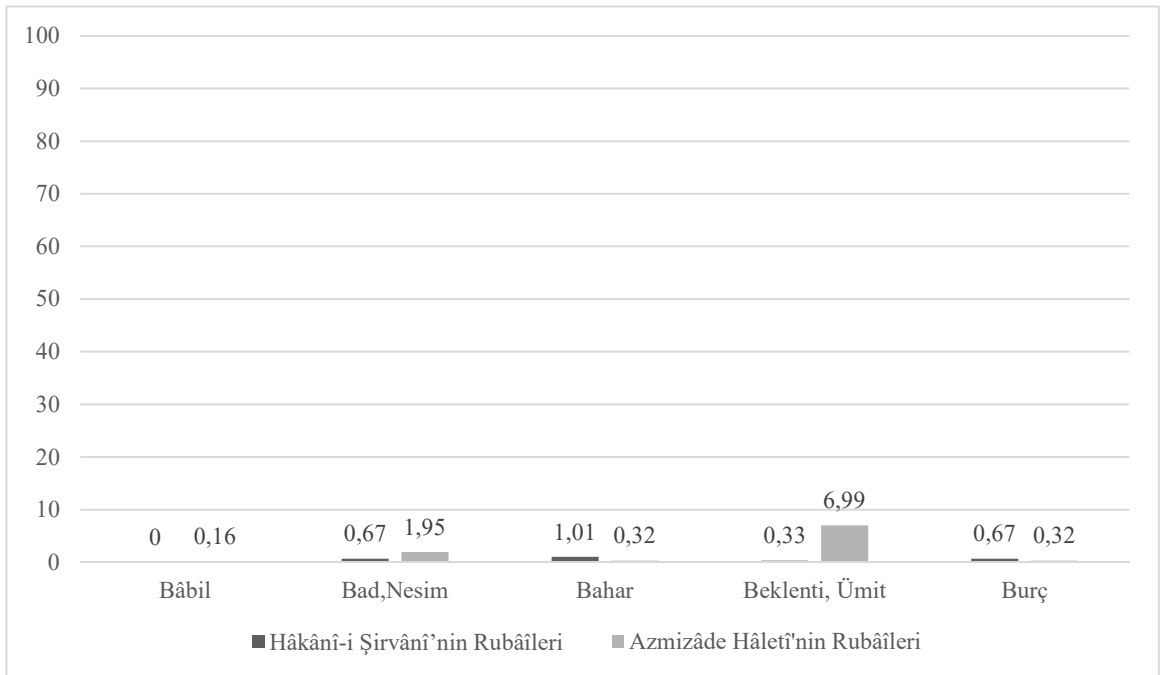
Kendini sufîlerden ayırır, işini pervane gibi yanmak olarak görür (A. 219).

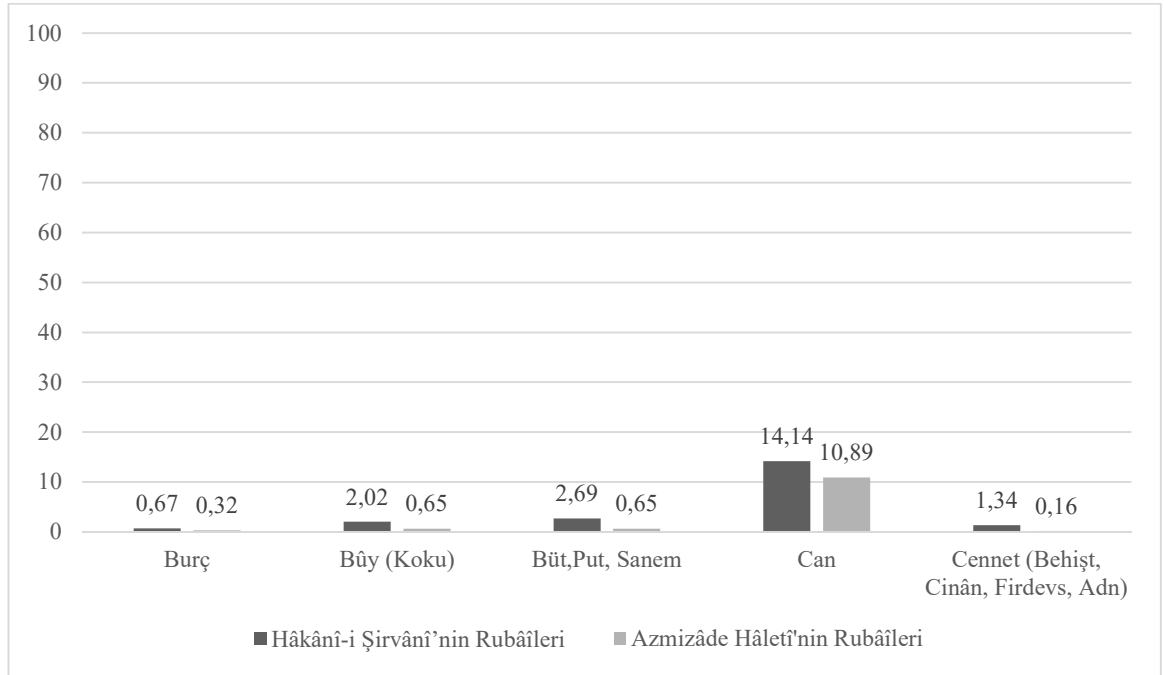
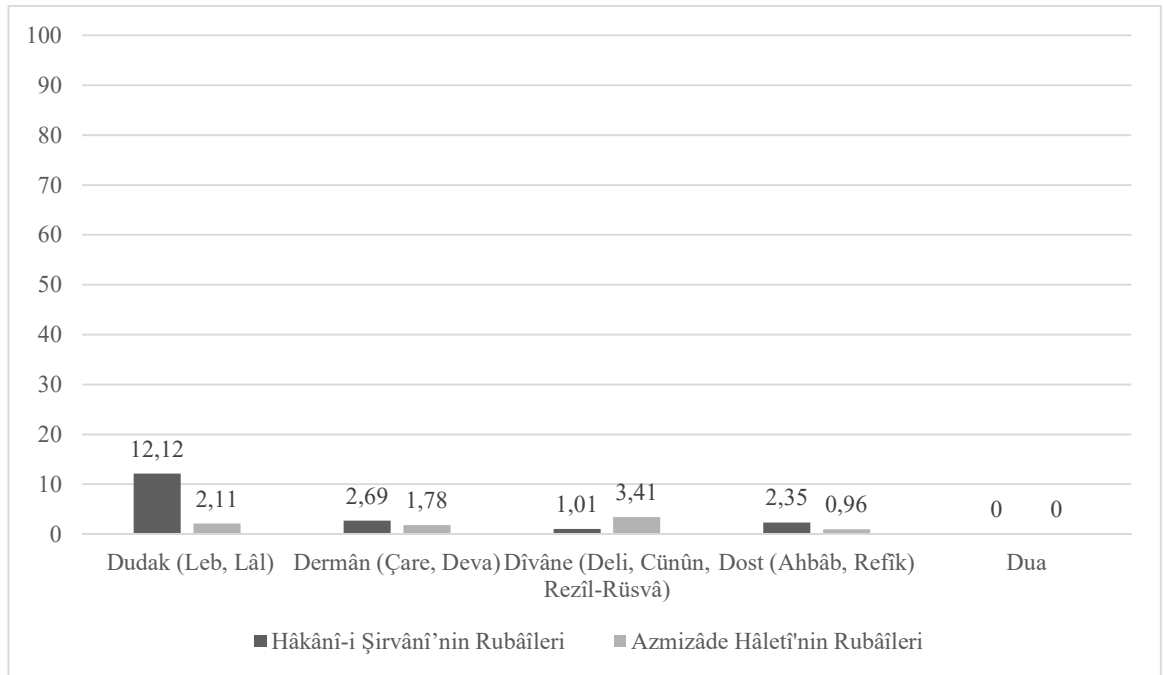
İKİNCİ BÖLÜM

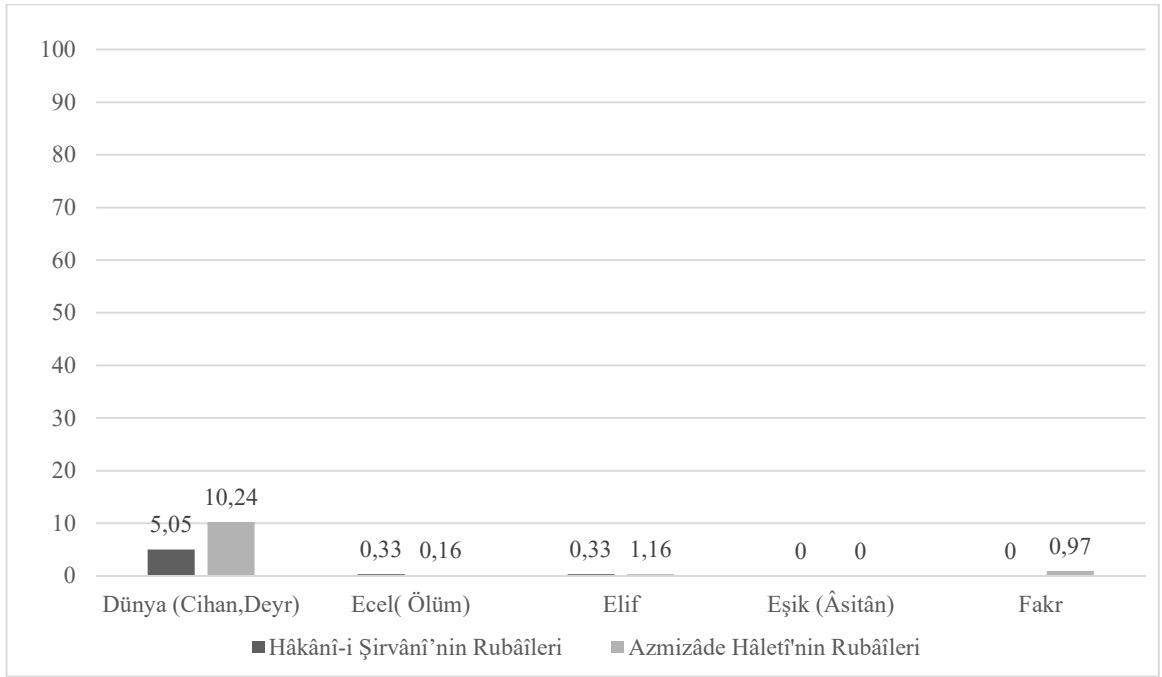
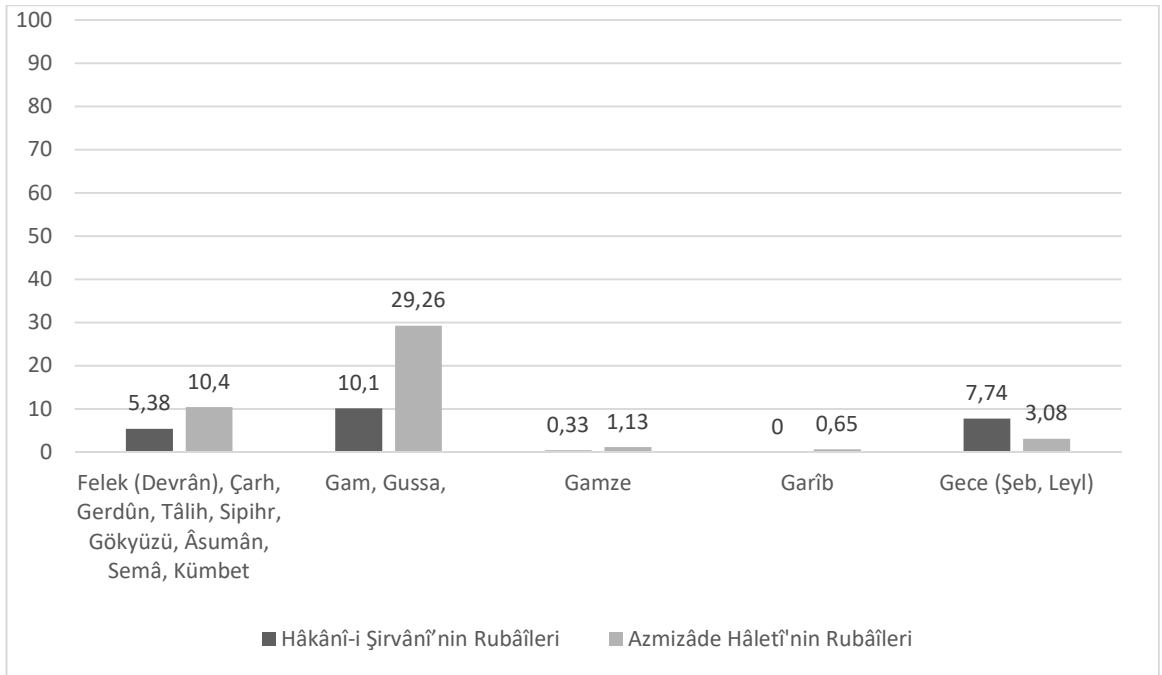
TABLOLAR

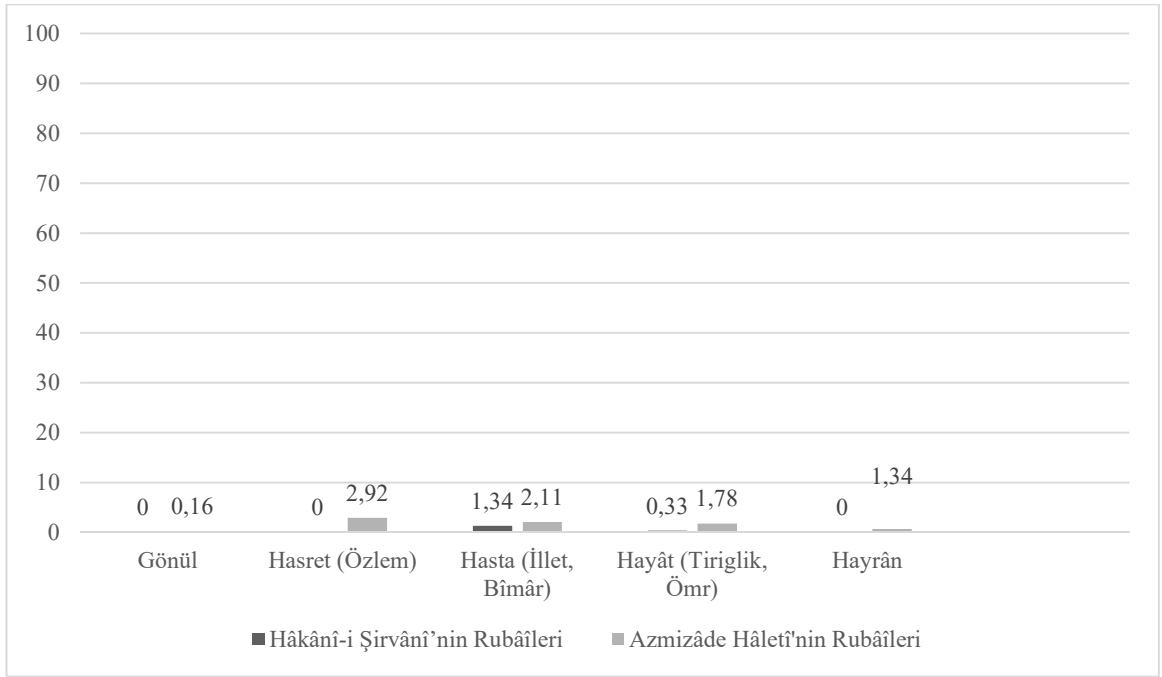
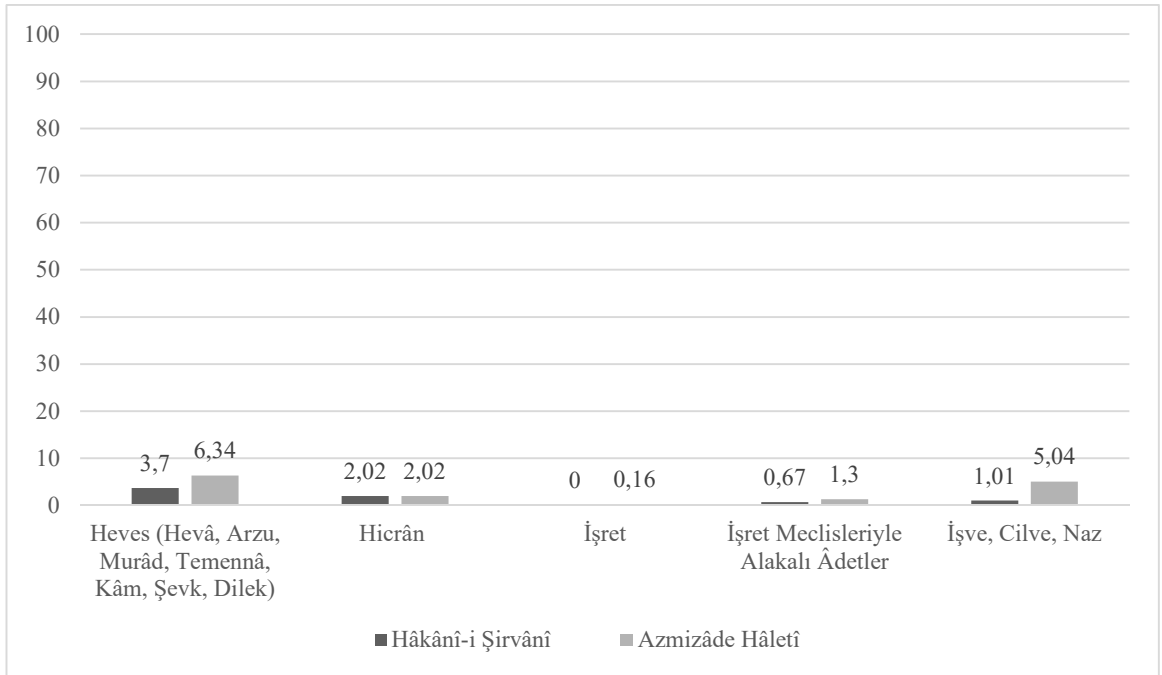
Tablo 1:

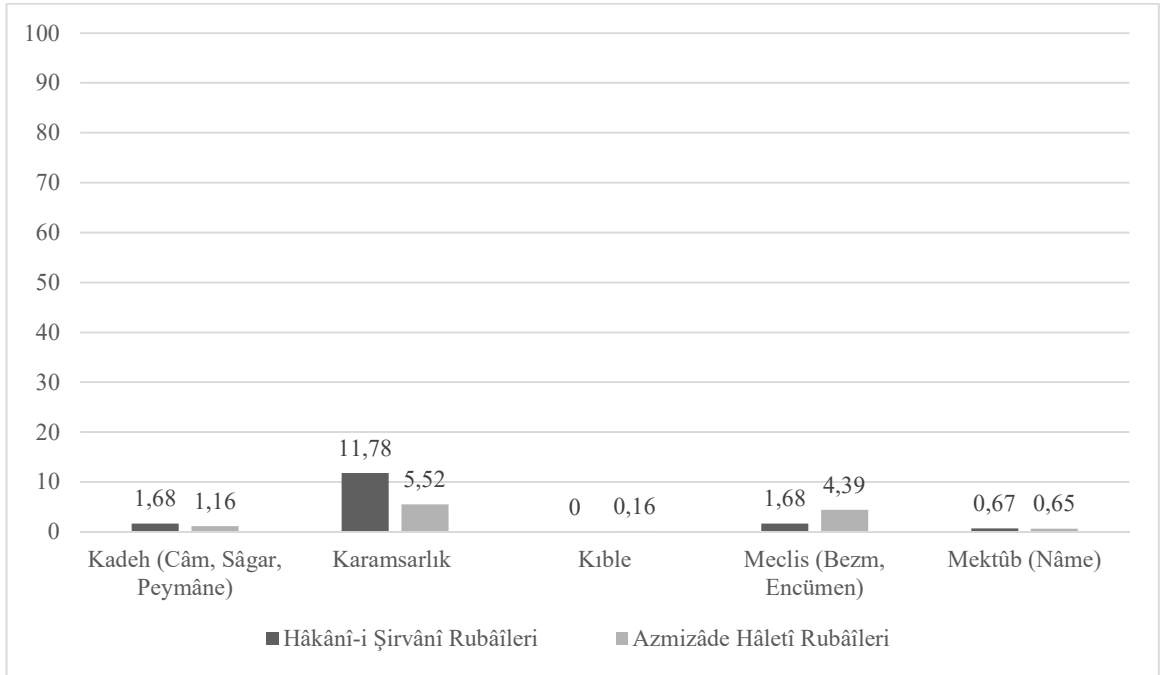
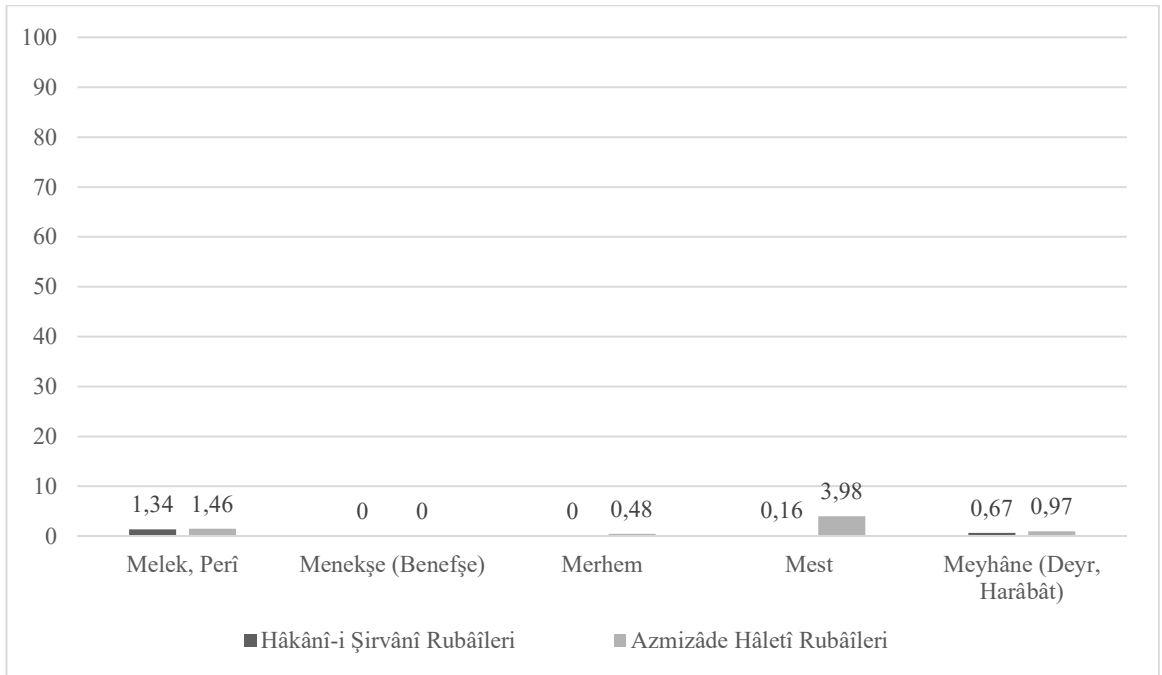

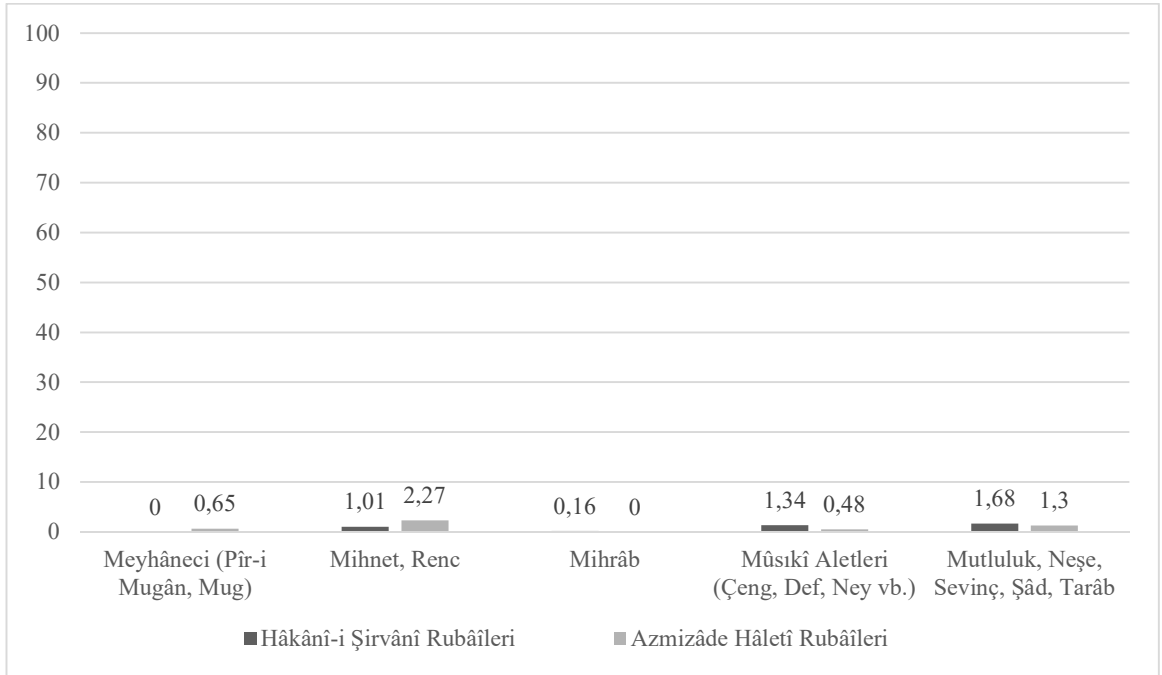
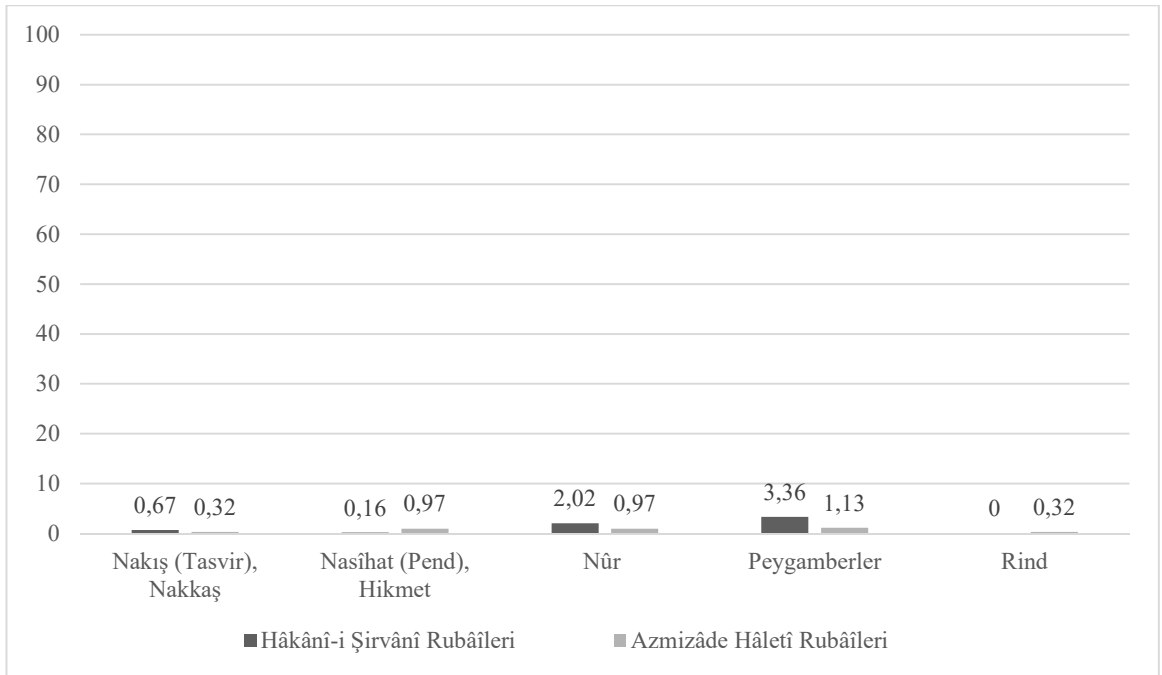
Tablo 2:**Tablo 3:**

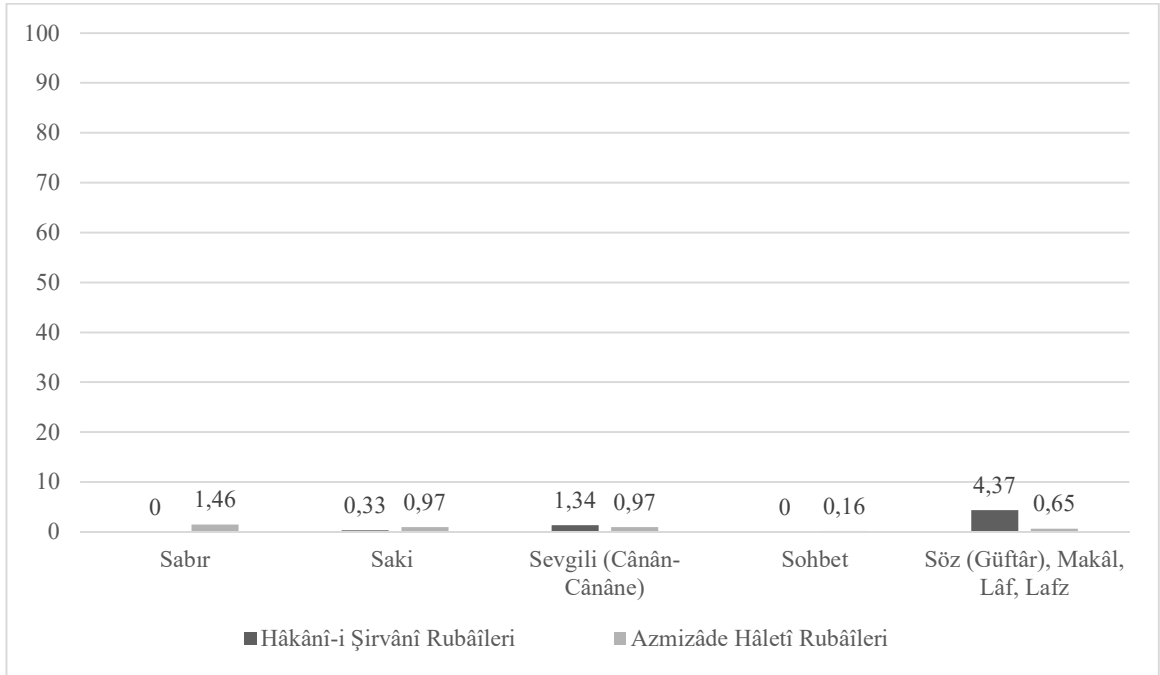
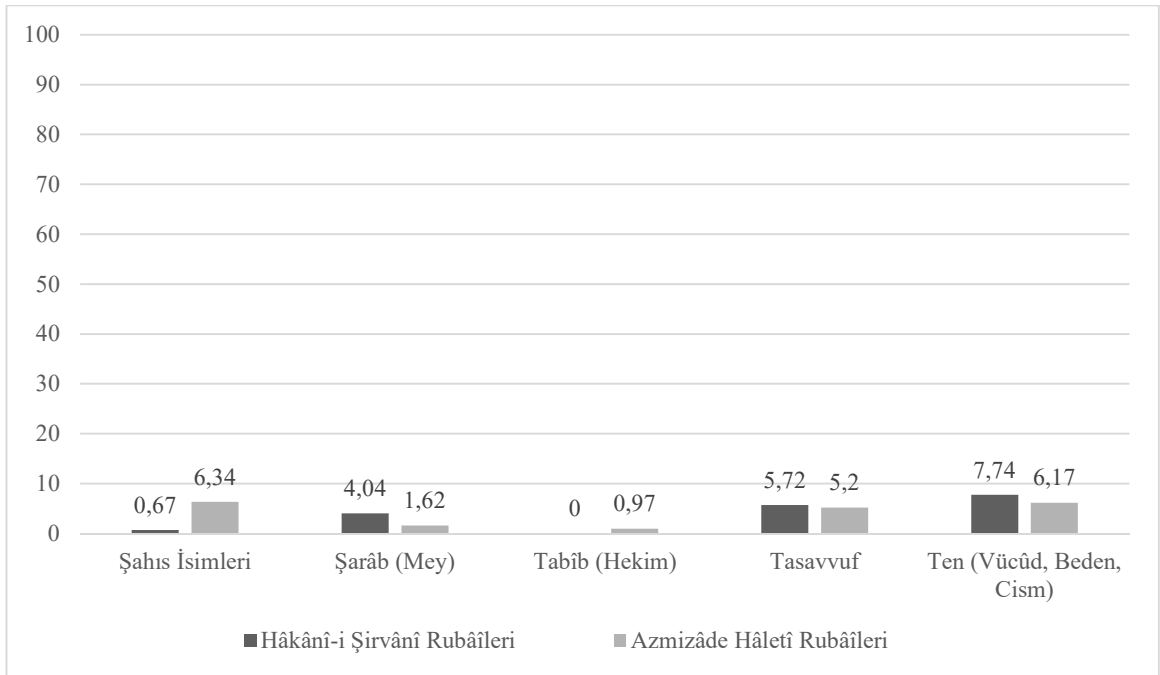
Tablo 4:**Tablo 5:**

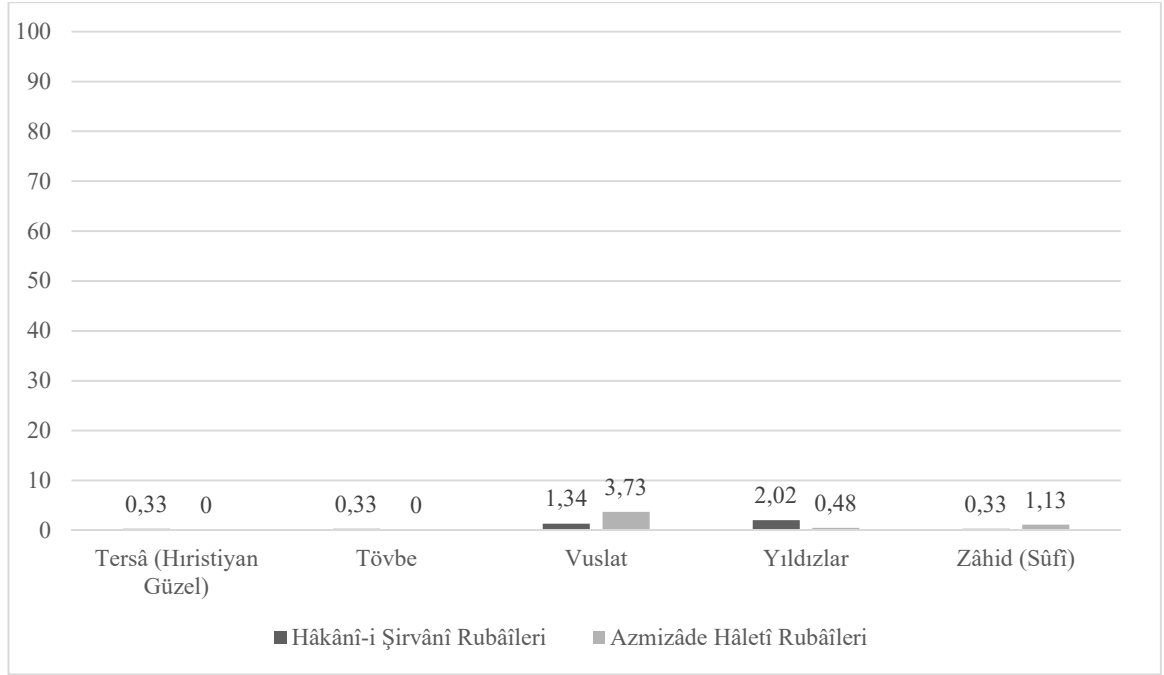
Tablo 6:**Tablo 7:**

Tablo 8:**Tablo 9:**

Tablo 10:**Tablo 11:**

Tablo 12:**Tablo 13:**

Tablo 14:**Tablo 15:**

Tablo 16:

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

METİNLER

Dîvân-I Hakânî-i Şîrvânî

Rubâîyyât

1

Dil-i hâş-ı tō u men ten-i tenhâ incā
 Gevher be-kefet be-māned ū deryā incā
 Der- kār-ı tuvām be-şabr me-fiken kârem
 K'ez şabr-ı miyân tehi terem tâ incā

Benim garip bedenim ve senin seçkin kalbin, denizden ayrı kalmış bir inci gibidir. Sabır, benim gençliğime kadar ortada yalnız bırakıldığından benim sana görevim de sabrı bırakmamak. (tır.)

2

‘İsa-leb u afitāb-ı rūyy peserā
 Zünnār-ı haṭ ū şalīb-i mūyy peserā
 Leşker keşi ū esir cūyy peserā
 Hākānī esir şod çe kūyy peserā

Dudağı İsa, yüzü güneş, tüyü zünnar ve saçı haç (olan) ey çocuk, askerlerini dizmiş ve esirini arayan ey evlat! Hakânî semtinin mahallesinde esir oldu.

Hakânî şiirlerinde geniş ölçüde İslami unsurlara annesinden öğrendiği Hristiyanlıkla ilgili unsurlara da yer vermektedir. Bu rubâîsinde sevgilinin dudağını, ayva tüylelerini, saçını Hristiyanlıkla ilgili kavramlara benzetmiştir. Ayrıca rubâînin üçüncü satırında Matta İncili'ndeki anlatıya göre Hirodes, Yahudilere liderlik edecek İsa peygamberin doğum haberini aldığı anda, tahtını korumak için Beytullahim'de iki yaşın altındaki tüm erkek bebeklerin öldürülmesini emreder³. Burada bu olaya temilhte bulunulur.

³ Ömer Faruk Karaduman, “İsa”, *İslam Ansiklopedisi*, c.22, İstanbul 2000, s.465-472.

3

Ey tîr-i hüner-i Süheyl Bercîs-likâ
 Şira-feş ü Ferkad-fer ü Nahîd-i şafâ
 Pîş-ruḥ-ı to mâh u Simâk u Cevzâ
 Hârend ço piş mihr-i Pervîn ü Sühâ

Ey yüzü Jüpiter, kirpiği Süheyl yıldızı parlaklığına sahip (olan), senin yanağının karşısında Ay; Şi'ra, Ferkad, Simâk, Cevza, Süha, Pervin yıldızları senin yüzünün ışığı, bunları görünmez kılar.

Hakânî'nin astonomi bilgisini en iyi yansıttığı rubâîklerindendir. Sevgilinin güzelliğini, yüzünün parlaklığını anlatırken astonomi bilgisinden faydalanmıştır. Bu rubâsinde Süheyl, Bercis, Şi'ra, Ferkad, Simak, Cevza, Pervin, Süha yıldızlarından faydalanmıştır. Jüpiter, gezegenlerin en büyüğü olması ve çıplak gözle görünür olmasından dolayı sevgilinin yüzünün parlaklığı için kullanılmıştır. Parlak yıldız olan Süheyl yıldızı titrer gibi göz kırpar gibi görüldüğünden kirpik ile kullanılmıştır. Samanyolunun en parlak yıldızı Şi'ra gibi ışık veren, Ferkad yıldızı gibi aydınlatan, Başak burcunun en parlak yıldızı Simâk, İkizler burcunun yıldızı Cevza ile dünyaya en yakın ve açıkgözle gören Pervin yıldızı ve Süha yıldızı sevgilinin yüzü bu yıldızları görünmez kılmaktadır.

4

Pez reft se bûs ez-leb-i şîrîn mârâ
 Yekşeb be-ferîb daşt ğamgîn mârâ
 Goftem be-dih ân va' de-i dūşîn mârâ
 Dūşî be-zed ü ne-gerd temkîn mârâ

Bize, tatlı dudağından üç öpücük kefaleti verdi (bizi) kandırdı gamla dolu gece oldu. Bize bu düşlerde vaad edileni ver, dedim. Ağırbaşlılığını korudu ve (üç öpücük) rüya oldu.

5

Seng ender ber-besî devîdîm ço âb
 Bâr heme hâr u hes keşîdîm ço âb
 Âher be- vaţan ne-yâr midîm ço âb
 Reftîm ü ze-pes bâz ne-dîdîm ço âb

Sine içindeki taş ile yürüdüm, su gibi birçok çalı çırpı sürükledim. Sonunda vatandan su gibi ayrıldım su gibi gittim, yeniden görmedim.

Hâkânî Şîrvânî, hayatını yansıtan bir rubâsıdır. Şîrvan sarayında yaşayan birkaç şâirden olan Hakânî'yi kıskanan ve onu itibarsızlaştırmaya çalışmışlardır.⁴ Hem hocası hem kayınpederi Ebu'l- Ulâ-Gencevî arası açılınca başka hükümdarların saraylarına intisap yollarını aradı ve ailesini geçindiremeyecek duruma düşmüş ve babasından yardım istemek zorunda kalmıştı. Geçimini sağlamak amacıyla kendilerine kasideler takdim edecek yeni muhit arayan Hakânî, Şîrvan'dan ayrılmıştır. Rey'e, Mekke'ye, Gence'ye ve Tebriz'e gittive burada hayatını kaybetmiştir⁵. Kendi hayatına telmihte bulunmuştur.

6

Ey tiğ-i to âb-ı rûşen u âteş-nâb
 Âbî ço hemâhen âteşî çun sîm-âb
 Ez- heybet-i ân âb-ı ten-i âteş-tâb
 Reft âteşî ez-âteş ü âbi ez-âb

Parlak su ve saf ateşle (yapılan) senin kılıcın, suyu taş, ateşi civa gibidir. Onun görkeminden su ateş gibi yakar sudan su, ateşten ateş gider. (su ve ateş özelliğini kaybeder.)

⁴ Ömer Bayram, "Hakani Şîrvanî", *İnsan Ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi*, 4/1, 2015, s.297-332.

⁵ Tahsin Yazıcı, "Hâkânî-i Şîrvânî", *İslam Ansiklopedisi*, c15, İstanbul 1997, s.168-170.

7

Ḥākānī-rā ze-beski būsīd ān leb
 Dūr ez-leb-i to girift teb-i ḥāl ez-teb
 Ārī lebet âteş-est ḥandān ze-ṭereb
 Ez-âteş eger âbile ḥized ço aceb

O(nun) dudağı(nı) öpmek Hakâni' ye çok fazladır. Senin dudağından uzak (olmak) ateş-ten bir ben ateşine düşmek(tir). Evet, senin dudağın sevinçten güldüren bir ateştir. Dudağın uçuklarsa buna şaşılmaz.

8

Ṭūṭī dem ü dīnār nişānest ān leb
 Ġāmmaz u dū-rūy ez-Pey-i ānest ān-leb
 Zinhar meyyālā-yı der ān leb nāmem
 Ḳ'ālūde-i lebha-yı kesnist an leb

O dudak papağan nefesine ve dinar nişanesine sahiptir. O dudak pey akçesi gibi hileli ve ikiyüzlüdür. Asla o iki dudağın isteklisi olarak anılmam, o dudak herhangi birinin dudağına bulaştığı bir dudaktır.

9

Ger men be- vefā-yı 'aşḳ-ı an ḥor neseb
 Der dam-ı diğēr bütan niftem çi 'aceb
 ḥāşā ki ço gonçışk bum dane ṭaleb
 Kan mäh mera Hümāy dādest laḳāb

Eğer ben o huri soyundan (olanın) aşkına sadıksam diğer put gibi güzellerin tuzağına düşmem garip şeydir. Serçe gibi yerden asla yem talep etmediğimden o ay yüzlü bana Hüma adını verdi.

Hakâni, bu rubâisinde sevgilisine sadık, diğer güzellerle ilgilenmeyen âşık tipine yer vermektedir. Âşık burada rakiplerini serçeye benzetmiştir.

10

Bî-zaḥmet-i to bā to visalî-st merā
 Fâriğ zi- to bā to ḥasb-i ḥālî-st merā
 Der piş-i ḥayāl-i to ḥayāl-est tenem
 Peyvend ḥayal ba ḥayālî-est merā

Bana seninle kavuşmak kolay ve senin için zahmetsizdir. Senden ayrı olmabana seninle konuşmaktır. Senin hayalinin de ötesinde hayalimdir. Ulaşan hayal bana hayaldir.

11

Ez- ‘ aşk behār u bülbül ü cam-ı tereb
 Gül-i cān-ı çemen bud ki āmed ber-leb
 Leb ki ço leb-i çemen kunūn la‘ l-i seleb .
 cān-ı çemen ü cān-ı çemāne be- teleb

Aşıktan bahar, bülbül ve neşe kadehi çemenin kalbi gülün dudağına geldiğinden lâli işleyerek çemenin dudağı gibi dudak yap. Çemenin canını ve çemanenin canını talep et.

12

Āmed be- çemen-i murğ şariḥā be-şeğeb
 Cān-ı taze kon ez-murğ şeraḥî be- tereb
 Çün bîni her do murğ-ra gül der-leb
 Me-nişîn leb-i gül cūy u leb

Kuş bahçeye geldi ve kargaşa getirdi. Gül, çimenin canı oldu ve sürahi şeklindeki kadehle canları tazeledi. Her iki kuş, gülün dudağını gördüğünden gülün dudağını aradı, yetmedi dudak talep etti.

13

Hākānī eger çi der suhan merdūş-est
 Der dest-i muhnesan ‘ aceb dest hōş-est
 Hōd her hüneri ki merd ez-ō zehir çeş-est
 Engeşt nümay nist engeşt keş-est

Hakânî eğer “Yiğitlik nedir?” diye sorarsan namertlerin elleri garip şekilde hoştur (ama)acıdır. Ondan zehir içen adamın kendi marifetidir. Parmakla gösterilmez, parmakla çizendir.(O tarif edilemez, anlar.)

14

Hākānī eger ze-rahatet rengī nist
 Teşnī‘ me-zen an ki bā-felek-i cengī nist
 Mülki ki be Cemşīd u Feridun ne-resīd
 Ger hem be- Gedahī be- resed nengī nist

Hakânî sana rahatlık konusunda bir işaret yoksa felekle savaşmadığından diye kınama, Cemşid ve Ferudun’ a kalmayan dünya eğer yoksula (dünyalık)kaldıysa ismi bilinmez.

Hakânî’nin rubâisinde beş yüzyıl yaşadığı rivayet edilen hükümdar Ferîdun ve yedi yüzyıl yaşadığı rivayet edilen Cemşid’e telmihte bulunulur. Şâirin eşini, çocuklarını, amcasını kaybetmesi onun insanlara, hayata bakışının şiirine yansımasıdır. Bu rubâide de dünyanın faniliğine dikkat çekmektedir.

15

Hākānī eger naqş-ı dilet dāğ yeki-est
 Naleş ze-cihān bā zi-felek bi- nemgi-est
 Ger cümle kejist der-cihan ra-st koca-st
 Ver cümle bedi-est ez- felek nemek ez-ki-st

Hakânî senin gönlünü nakş eden (o) bir kavurucu ateştir. O dünyadan inleyen felekten tat almayandır. Eğer cihanda her sey eğri(yalan) ise doğru nerededir? Eğer her şey kötüyse felekten korkan kimdir? (kimden korkandır?)

Hakânî'nin üzüntülerle dolu bir hayat geçirdiği bilinmektedir. İftiraya uğramış hatta kendisi devrin yöneticisi tarafından hapse atılmış, haksızlığa uğramış, maaşı kesilmiş⁶ Bu rubâide yaşadığı haksızlıklar karşısındaki doğruyu arayışın ve feleğe karşı dik duruşun izleri görülmektedir.

16

Gom şod dil-i Hâkânî ü cân ber du yek-est

Vez gedr-i felek hâlâş-ra hem be-şekk-est

Her mâhide ki dest-i sâz-ı felek-est

Ya bi- nemek est ya ser-a ser nemek-est

Hakânî'nin canı son nefesini verdi ve Hakânî'ye yazık oldu. Hakânî'nin feleğin zorbalığından kurtuluşu da şüphelidir. Feleğin hazırladığı sofraya ya tuzsuzdur ya da baştanbaşa tuzlu.

Zorluklarla ve mücadelelerle dolu hayat yaşamış olan Hakânî-i Şîrvânî'nin bu rubâisinde karamsar bakış açısının izleri görülmektedir. Son nefesini verene kadar zorluk çeken Hakânî-i Şîrvânî, ölse bile feleğin eziyetinden kurtulacağına inanmaz çünkü feleğe güvenmemektedir.

17

Hâkânî ez ân rîziş himmet ki tera-st

Cesten ze-felek rize-i rûzî ne-reva-st

Beher-i vezi u rûzi ze- felek ne-tüvân hâst

Ku rize keşi ez-der rûzî dih mast

Hakânî ondan sana himmet dökülmüştür. Felekten bir gün kırıntısı reva aramamalıdır. Felekten her bir gün istenmemelidir. Nerede felekten bir şey istemek o bize uğramadı.

Yaşadığı tüm zorlukları feleğe bağlayan şâir, felekten gün yüzü görmemiştir ve felekten iyi bir şey beklememektedir.

⁶ Tahsin Yazıcı, "Hâkânî-i Şîrvânî", *İslam Ansiklopedisi*, c15, İstanbul 1997, s.168-170.

18

Āb-ı cigerem bateş-i gam ber-ḥāst
 Sūz-ı cigerem füzūd ta sabr banā-st
 Her çend-i ciğer be-şabr mey māned rāst
 Şabr ez- ciğer-i suhte çun şayet ḥāst

*Benim ciğerimin suyu gam ateşinden oluştu. Ciğerimin sabır ateşi sabrım kadar arttı.
 Her nekadardır şarap ciğerimin kanından yapıldığı doğru olsa da belki sabır yanmış
 ciğerden meydana gelmiştir.*

Şâirin aile fertlerini, yakın dostlarını, hocalarını, akrabalarını tek tek kaybetmesi, vatan özlemiyle ömrünü tamamlaması şâirin kederli hayatının bu rubâîyeye yansımalarıdır. Şâirin ıstırabının ve kederinin boyutunu dle getirmektedir.

19

Ey gevher-i gom bude kocā cūyemet
 Pay-ı āble der kuy-ı vefā cūyemet
 Ez her dehenī yekān yekān persimet
 Der her vaṭanī cūdā cūdā cūyemet

Ey kaybolmuş cevher seni arıyorum neredesin? Vefa mahallesinde ayaklarım su toplamış seni arıyorum. Her ağıza tek tek seni soruyorum. Vatanda tek tek seni arıyorum.

Hakânî-i Şîrvânî' iftiraya uğradığı zaman devrin yöneticilerinden adalet; arkadaşlarından ise vefa ve dostluk beklemiştir. Hayatının zor anlarında destek arayan şâirin bu rubâide vefa mahallesinde aradığını bulmak istemektedir.

20

Kes ez ruḥ çun māh-ı to ber ber ne-girift
 tā şad- damen zi-çarḥ-ı gevher ne-girift
 ta suhten ez-to ṭam' ḥāmem būd
 ta bende ne-suht be to ender ne-girift

Kimse senin ay gibi yanağından şaşkın şaşkın tutulmadı, cevher âlemin yüzlerce eteğini kimse tutmadı. Senden yanana kadar açgözlü ve olgunlaşmamış idim. Köle olana kadar yanmamış ve sana tutulmamıştım.

21

Desti ki giriftî ser-i ân zülf ço şest
Pâyı ki reh-i vasl nivişti peyvest
Z'an dest kunûn der-gam-ı dildârem pây
Z'ân pây kunûn ber-sırr-i dildârem dest

Halka gibi saçlarını tutan bir el, sana kavuşma yolunda giden bir ayak, o ellerden şimdi sevgilimin gam kapısında, o ayaklardan şimdi sevgilimin sırrını ellerde (taşıyor).

22

Ger mi ki cō zāhidān ħord berk-i dıraht
Mey der-ħor zahid sazed ez- diba ruĥet
Ez-ebrû u çeşm er be-butân manend saĥt
Çe sūd ki nisteş be-ma' şukî baĥt

*Âşıklar senin yüziünden beslenirken zahidler kuru yapraktan beslenir, mey içer. Kaşın-
dan ve göziünden putlar yaptı ne fayda ki bahtını yapamadı.*

Hakânî-i Şirvânî burada eşinden, evlatlarından ayrı özlemle dolu şansız geçen öm-
rüne değinmektedir.

23

Çe âteş ü çe ĥıyānet ez ruy şafāt
ĥāmin rehd ez- âteş-i dūzeh heyhāt
Yek şu' le ez- âteş ü zemin-i ĥırmən
Yek zerre ĥıyānet ü cihānı der-kāt

*İhanet (edenin) yüzden belirtileri nedir? (Yüzünün) kızarıklığı nedir? (O) aşağılıklar
cehennem ateşinde yürücektir ne yazık! Ateşten tek bir kıvılcımı yeryüzünü, ihanetin tek
bir zerresi dünyanın cehennemleridir.*

Şirvanşahların sarayında yaşayan birkaç şâir ile Hakânî devlete ihanetle suçlanmış, iftiraya uğradıktan sonra kaçacağı düşünülererek hapse atılmıştır. Bu rubâide yaşadığı bu haksızlığı dile getirmiştir.

24

Zünnar-ı hâṭî 'ıyd-ı Mesihâ rûyet
Men küşte-i ân şalīb-i 'anber bûyet
Ân şeb ki şeb-i Sede bud der-kûyet
Âteş-i dil -i men yâd u çelipâ müyet

Senin yanağın İsa bayramında zünnar yazısı, senin kokun bana haçın üzerindeki o mis kokan beden kokusudur. Senin mahallende Seda bayramı olan o benim gönlümün ateşi senin saçını andırır ve benim gönlümün ateşi odur.

Bu rubâide de tıpkı 2 nolu rubâi gibi sevgilinin güzelliğini anlatırken Hristiyanlıkla ilgili unsurlarına yer vermiştir. İsa Bayram'ı Hz. İsa'nın dirilişi kutlanır. Hz. İsa çarmıha gerildikten üç gün sonra dirilmiş ve göğe yükselmiştir. Sede Bayramı ile ilgili çeşitli rivayetler vardır: Huşeng'in ateşi bulması, Hz. Âdem'in çocuklarını evlendirdiği gün kutlamada ateş yakması vb. Bu rivayetlerin ortak noktası ateş yakılmasıdır. Şâir bu ateşi gönlündeki ateşe benzetmiştir.

25

Misgîn dilem ez-ḥalk-ı vefâyı mi-cust
Gümrah sode bud, reh-nümâyı mi-cust
mânende-i ân merd-i Ḥatâmı ki Belḥ
Ber-gerd çerâğ u aşinâyı mi-cust

Benim aciz gönlüm vefalı yaratılanı (kimse) arıyordu. Dalalete düşmüş idi yol gösteren arıyordu. Dürüst yaratılmış o son insanı Belh şehrinde mum ile tanıdıklar arasında arıyordu.

26

Der-cümle merā ‘ ahd-ı civānī be-güzeşt

Eyyam be-ğam çonin ki dānī be-güzeşt

Der-merk-i hâş zindegānī be-güzeşt

‘Ömrem heme der- mersiye-i hānī be- güzeşt

Gençlik günlerim tamamıyla geçti. Günler, böyle bildiğin gamla geçti. Ömrümün bütünüyle mersiye okuyarak geçtiği için ömrüm, ölümü arayarak geçti.

Hakânî-i Şirvânî tüm sevdikerlerinin ölümünü görmüştür. Çok sevdiği oğlu Reşit’i, kızını ve eşin, amcasını, hocalarını gibi tüm sevdikerini kaybeden şâir yaşadığı acılarını mersiyelerine başarılı şekilde yansıtmıştır. Edebiyatımızda mersiye şâiri olarak tanınmasının sebep olmuştur. Burada kendi hayatının izlerini görmekteyiz

27

Ger ahd-i civānī ço felek ser-keş nist

Çendīn çe dūd ki pāy ber- âteş nist

āngāh ki būd, naḥoşiyā hoş būd

Ve imruz ki o nist ḥoşihā hoş nist

Gençlik zamanı felek gibi serkesşte değilse de ateş olmayan yerden nasıl duman çıkar. (Onların ahı) ateşi olmayan bu şekilde bir nasıl dumandır? Hoş olmayanlar hoş olduğu o gün, onun olmadığı bugün hoşluklarda hoş değildir.

28

Misgīn-i ten-i şem‘ ez-dil-i na-pāk be-suḥt

Zerrīn-i teneş ez-dil-i siyeh, pāk be-suḥt

Pervāne ço did, kū zi-dil-i pāk be-suḥt

Ber-farķ sereş feşāned cān-ı tāk be-suḥt

Mumun misk bedeni temiz olmayan gönülden yanar. Onun teninin parlaklığı, kararmış gönülden temiz yanar. Pervane temiz gönlün yandığını gördüğü için canını ateşin üzerine saçtı ve yandı.

29

Hākānī-ra dil ez-tef-i derd be-suht
 Şabr âmed ü lohtî gam-ı dil hord be-suht
 Pervâne ço şeme-ra dil sūhte dīd
 Bā sūhte-yi muvāfaqat kerd be-suht

*Hakâni'nin gönlü dert ateşinden yandı. Sabır geldi, gönül gamını etini pişirdi yedi.
 Muma yanan gönlü gördüğü için pervane seninle yanmayı uygun gördü ve yandı.*

30

Hāk-ī dilem ey but ze-nihān bāz ferest
 Hūn ālūd est hemçonān bāz ferest
 Der- bāzārī ki cān ze-men, dil zi to būd
 Çün bey' - ser ne-reft cān bāz ferest

Ey güzel, gönül toprağıma gizliden tekrar uğra, kan bulaşmıştır onun gibi tekrar gönder. Benden can senden gönül olan (satılan) pazarda satış gibi başından gitmez. Bu can satsanda başından gitmez.

31

Ber- cān-ı men ez-bār belā çist ki nist
 Ber- fark-ı men ez-ķahr-ı ķazā çist ki nist
 Guyend to-rā çist ki nālī şeb u rūz
 Ez miķnet-i rūz u şeb merā çist ki nist

Benim canımın üzerinde bela yükü olmayan ne vardır? Benden uzakta kazanın cezası nedir ne değildir? Senin, gece gündüz inleyediğini söyleyediler. Bana gece ve gündüz eziyetten olmayan ne var ki?

32

Ger sāye-i men girān būd ber-naẓaret
 Men reftem ü sāye reft ü dil manend be-rot
 Hem zaḥmet-i men ze- sāye-i to ber-hast
 Hem zamet-i sāye-i men ez- hāk deret

*Senin üzerindeki gölge eğer ağır idiyse ben gideyim gölge gider ve gönül sinende
 kalsın. Benim gölgeyin zahmetinden kapının toprağı kurtulsun.*

33

Sultān ze-der-i Konya fermān rānde-est
 Ber Ḥākānī dil- kabūl efşānde-est
 Sīmūrg ki vāriş-i Süleymān mānde-est
 Şehbāz-ı suhen-ra b-icābet ḥānde-est

*Sultan, Konya 'nın kapısından ferman buyurdu. Hakānī'nin gönlü kabul etmiştir. Süley-
 man'dan miras kalan simurgtur. Söz şahbazı onun izniyle söylemiştir.*

34

Bīnī kulahi şāh ki meh kūkhū ūst.
 Gītīş begencidi ne-gencid der pūst
 'İfrit-i sitem zū ki Süleyman nirūst
 Der-bend ço güzeh-i faḳ' beste gelūst

*0, tacının süsü aydan oluşmuş bir padişah, o süslü dünyalarıyla bedenleri süsleyemiyor.
 Süleyman'ın yüzüğünü ele geçirmek isteyen ifritler, hastalık kâsesini boğazına
 bağladılar.*

Süleyman peygamber hükümdar peygamberlerden biridir yeryüzünde pek az in-
 san nasip olağanüstü bir güce ve saltanata erişmiş bir hükümdardır insanlara olduğu kadar
 cinlere de hükmetme gibi mucizeleriyle ve kendine has özellikleri olan bir peygamberdir.
 Divan şiirinde hatem ile kullanılır. Rivâyete göre Hz. Süleyman'ın bütün güç, kuvvat ve

saltanatı bu yüzüktedir.⁷ Bir rivayete göre Hz. Süleyman hastalıkla imtihan edilmiş, hastalık yüzünden çok zayıflayıp tahtında âdeta ceset gibi görünmüş veya büyük bir felâket beklentisi içine girip bu kaygı ve korku yüzünden zayıflayıp âdeta cesede dönmüştür.⁸

35

Çün sekf- to sāye ne-koned kâide çist
 Çün nân-ı to mūrī ne- ħored māide çist
 Çün munkaṭien- rāh-ra nân ne-dehi
 Pes zi- āmeden fayd be-kū fāide çist

Senin çatın gölge yağmadığı için faydası nedir? Senin ekmeğini yemeyen karıncanın sofrası nedir? Ayrılmış yollara ekmek verilmediği için ayrı yollara ekmek yoktur.

36

Ḥākānī-ra şikeste dīdi bedrest
 Güfti ki ze-cāh-ı dest mī-bāyed şest
 Zi ān nefis ki āb- rūy fermāyed cest
 Mā dest be-āb-ı rūy şestīm ne-ḥest

Hakânî, ayrılmış dolunayı gördü, işaret parmağıyla gösterdiğini söyledi. O işaret parmağıyla ayı ikiye bölüyor. Bizim ellerimizle yüzümüzü yıkadığımız, abdest aldığımızda temiz olamıyoruz, temiz nefsin izi yok.

Hz. Peygamber'in mucizesine, ayı ikiye bölme mucizesine, telmihte bulunuyor.

37

Nev nev dilem ez- derd-i kuhen īmen nist
 Vān derd-i dilem ki dīdeay sākin nist
 Mī- cūyem buyı ‘afiyet lakin nist
 āsayīšem ārzüst īn mümkün nist

⁷ Dursun Ali Tökel, *Divan Şiirinde Şahıslar Mitolojisi*, İstanbul, 2006, s.233.

⁸ Ömer Faruk Harman, “Süleyman”, *İslam Ansiklopedisi*, c. 38, İstanbul 2010, s.56-60.

Gönlümün yeni yeniliği eski dertlerden (dolayı) güvenli değildir. Gördüklerinden dolayı o dertli gönlüm sakın değildir. İyiliğin kokusunu arıyorum ancak bulamıyorum. Esenlik arıyorum ancak bu mümkün değildir.

Hakânî'ni yaşadığı devirde sarayda yaşanan olaylardan dolayı olumsuz etkilenmiştir. Doğduğu yerden ayrılmak zorunda kalmış, gittiği yerlerde devrin hakanlarına kasidele sunmuş ve beklediğini bulamamıştır. O sebeple hep arayış içinde olmuştur.

38

Şubh şeb ber- nâyı-ı men bü'l-‘aceb -est
Yek nîmeh ez û rûz u diğêr nîmeh şeb -est
Dârem dem-i serd ü tersim ez-muy sepîd
În bâd eger berf-i niyâred aceb -est

Bir gün ortasından diğêr gecenin yarısına (kadar). Benim gecemin sabahı(aydınlığı) üzerine doğmaz bu gariplik nedir? Şiddetli nefesler verdim ve beyaz tüylerden resim çizdim. Bu sertlik, kar yağdırmazsa tuhaftır.

39

Der- pîş- ruh-ı to mäh-ra tâb kocâst
‘Uşşak-ı to-râ be-dîde der-hâb kocâst
Hürşîd ze- ğayret çonin mîguyed
K’ez âteş-i to be-suhtem âb kocâst

Senin yüzünün karşısında ay ışığı nedir? Senin âşıklarının gözündeki uyku yoktur, uyku nerededir? Sana kıskançlığından güneş böyle konuşuyordu. Senin ateşinden yanan bana, su nerededir?

40

Hākānī eger hıred-i seret-ra yār -est
 Seylī me-zan u me-ḥor ki nā-ḥōṣ kār -est
 Zīrā ser- hergiz hıred-i efser dār -est
 Ber ğerduneṣ ez- zih girībān ‘ār -est

Hakânî senin aklında olan sadece sevgilin ise hoş olmayan işlerin dövünme. Aksi takdirde boş aklı başına taç yapma. O (boş akıl) boyunda esaret halkasıdır.

41

Mellāḥ ki behr-i māḥ men mehd arast
 Güftī keṣṭi Herā ço keṣṭi ṣod rast
 Çendān ḥaberem būd ki o keṣṭi ḥast
 Der-āb ne-ṣest ū āteṣ -ez men ber ḥāst

Kaptan niçin benim ayımı düz beşikte aramıştır? “Benim gemim gibi doğru gemidir.” dedi. O gemiyi söylediğinden benim bilgim vardı. Suyu indi ve benden ateş istedi.

42

Tendi koni ū ḥayre keṣīt āḥīn -est
 To Deylemī ū ‘ādet-i Deylem īn -est
 Zūbīnet z- nergis siper ez- nesrīn -est
 Pīrāye-i Deylem siper ū zubīn -est.

Çeviklikle yaptı ve seni hayırlı olana çekti. Senin Deylem’in ve Deylem’in âdeti budur. Seni nergisini mızraklarından koruyan yaban gülleridir. Deylem’in süsü mızraklardan korumaktır.

Etnik menşeleri kesin olarak tesbit edilemeyen Deylemliler’in adlarına yazılı kaynaklarda ilk defa milâttan önce II. yüzyılda rastlanır. Muhtemelen çok eski tarihlerden beri İran’da yaşayan, fakat İranlı (Fârisî) olmayan bir kavme mensupturlar. Savaşçı bir kavim olan Deylemliler ücretli askerlik yaptıkları da bilinmektedir. Arap coğrafyacıları Deylemliler’i çelimsiz, zayıf, karışık uzun saçlı, kıskanç, ağgözlü, pis kokulu, güçlülere

göğüs geren, çok cesur ve aceleci insanlar olarak tarif ederler. Savaşlarda en güçlü silâhları çatallı kısa harbe (jupin-zûbin) idi.⁹

43

An dil ki z-dîde-i eşk hûn rand reft
 Ve ân cân ki vücûd ber tō efşâned reft
 Bî-dil ü cân rāh-ı to ne-tüvând reft
 Ussî ki fikend sem kocâ dând reft

O gönül, gözden kanlı gözyaşı akıtarak gitti. O can, vücudun parçalara ayrılarak gitti. Ruhsuz ve kalpsiz tenle sen yola gidemesin. Adımlarını nereye gideceğini bilerek atan bir at (ile) git.

44

Murğî ki nevâ-yı derd rand ‘aşk -est
 Peyki ki zebân-ı ğayn dand ‘aşk -est
 Hesti ki be- nîstît hand ‘aşk -est
 Ve ânç ez-to to-râ bâz rehând ‘aşk -est

Aşk, dert sesiyle öten kuştur. Aşk gayipten haber veren bir habercidir. Yokluğu okuyan varlıktır aşk. Senden seni yüklerinden kurtaran şeydir aşk.

45

Hâkânî eger çi ‘aql dest-i hōş tost
 Hem mehrem-i ‘aşk bâş kande keş tost
 Dâri tef-i ‘aşk ez- tef-i duzeḥ mandîş.
 Ki ân âteş-ō hîzom ĩn âteş tost

Hakânî, senin hoş ellerinde akıl ne arar, aşk gizli olsun, o senindir. Aşkın sahip olduğu ısı cehennemin ısısından yapılmıştır çünkü o ateş o odun bu ateş içindir.

⁹ Tahsin Yazıcı, “Deylem”, *İslam Ansiklopedisi*, c.9, İstanbul 1994, s.263-265.

46

Hākānī esīr-ī yār-ı zer ger niseb -est
 Dil-i kûre û ten şûşe-i zerrin seleb -est
 Der-kûre-i ateş çe ‘acep şefşe-i zer .
 Der-şefşe-i zer kûre-i ateş ‘aceb -est

Hakânî altın soylu sevgilinin esiridir. Gönül ve ten ocağı ve altın külçesi yağmalanmıştır. Ocağın ateşinde altın kâkül(ün) nesi gariptir. Altın kâkül de ocağın ateşi gariptir.

47

‘Aşk amed û ‘aql reft û menzil be-güzâşt
 Ğam-ı raht furû-nihad u dil, dil ber-dâşt.
 Vaşlı ki der- endişe-i niyârem pendâşt
 Nakşi -est ki asmân henûzeş ne-nakâşet

Aşk geldi ve akıl bulunduğu yeri bırakıp gitti. Gam giysilerini çıkardı ve gönül, gönül üzerinde tuttu. Endişe ateşlerinde düşündüğüm, gökyüzünün henüz yaratılmadığı(tasarlanmadığı) zamanda bir hayal edilen bir kavuşmadır.

48

Bâ- yâr-ı ser endâhtenem sûd nedâşt
 Der-kâr hîyel sâhtenem sûd nedâşt
 Kej bâhtem bû ki nemânem yekdest
 Hem mândem kej bâhtenem sûd nedâşt

*Başımın üzerinde sevgiliyi tutsam fayda sağlamadı, hileyle iş yaptım fayda sağlamadı.
 Tek elden düzeltemediğim kötü bahtımı düzeltsem de fayda sağlamadım.*

Hakânî yine burada talihinin kötü gidişinden ve ne yaptıysa da talihini düzeltemediğinden bahseder.

49

Ez-‘ aşk-ı leb-i tō bîş tımārem nist
 Kalude-i lebhāst sezāvārem nist
 Ger hōd be-meşel ab-ı hayāt-st ab-ı leb
 Çün Hızır be-dū resīd der- kârem nist

Senin dudağının aşkından fazla düşüncem yoktur. Senin dudağına dokunmaya lâîk değilim. Eğer içersen o dudağın suyundan içmek, ölümsüzlük suyundan içmek gibidir. Benim kârım olmadı çünkü Hızır, ölümsüzlük suyuna ulaştı.

Hz. Hızır’ın ab-ı hayatı bulmasına telmihte bulunur. Klasik benetme olarak da sevgilinin dudağı ölümsüzlük suyudur ve âşık o ölümsüzlük suyuna ulaşamaz. Âşığın bu ölümsüzlük suyuna dokunamaması hüzn-ü talil ile Hızır’a bağlanmıştır.

50

Gerçi sanemā hemdem ‘ İsa-est demet.
 Rūhu’l- kıds çekūne hanem şanemet
 Çun mūy şodem z’beski ber-dem sitemet
 Mūyı mūyı ki mūy muy mūyem z’ gamet

Ey put gibi güzel her ne kadar senin nefesin İsa’nın nefesiye Cebrail senin putunu nasıl okur? Senin gamından inceden inceye kıl gibi inceldim.

Mersiyeleleriyle tanınan Hakânî, eşinin ölümünden sonra sekiz adet mersiye yazmıştır. Eşinin ardından duyduğu gamdan bahsetmiştir.

51

Ez hūy-ı tō hastayīm ü z- hicrānet
 Der- dest-i tō ‘ acizīm ü der- destānet
 Nūş ez- keftermozīm ü z-mercānet
 Derd ez-leb-i tō çenīm ü ez dendānet

Senin âdetinden ve senin ayrılığından incindik (hastalandık). Senin hikâyende ve senin ellerinde çâresiziz. Senin kırmızı dudağından tirmiz içtik. Senin dişlerinden ve bunun gibi dudağından dertlendik.

52

Nâvek zen sineha şöd müjgânet
Efsûnger derdhâ şöd müjgânet
Çûn derd be-dîd an-ı leb efsûn hânet
Ez-dest lebet giriht der- dendânet

Altından ok gibi kirpiklerin yüreklerdedir. Senin kirpiklerin büyüleyen dertlerdir. O dudağının büyü okumasıyla dertler göründü. Senin elinden dudağından dişlerin de kaçtı.

53

Teşvîr be-bütân ez ruḥ-ı rahşân-ı tō ḥâst
Teskîn revân ez-leb-i ḥandân-ı tō ḥâst
Her çend devâ-yı cân ze- mercân -ı tō ḥâst
Derd-i dil-i mâ ze- derd-i dendân-ı tō ḥâst

Senin parlak yanağından, put gibi güzeller utanmaktadır. Senin gülümseyen dudağından, sakinlik akan dudağından istemektedir. Senin kırmızı (dudağından) birkaç can devâ istemektedir. Bizim gönlümüzün derdi, senin dişinin derdinden istemektedir.

54

Teb kerd eser der- gül-i anber bâret
Anın ḥûy-ı teb nişeste ber gülzâret
Bimâr bes -est nergis-i hemmâret
Bîmârî -râ çe kâr bâ gülnâret

Senin mis kokulu meyven, ateş etkisi yapmaktadır. Onun yakan adetleri senin gülbahçenin üzerine sinmiş. Senin içkinin verdiği mahmurluk hastalığın nergise yayılmıştır. Senin kırmızı güllerin ile hastalığın ne işi var?

55

Hākānî-râ gülî be-çeng üftâde -est

K'ez ğaliye hâleş çe seng üftâde- est

Ze-ân gül-i dil ô benefşe-i reng üftâde-est

Çün kâfiye-yi teng üftâde -est

Hakânî, gülün pençesine düşmüştür. Onun mis kokulu hâinden (beninden) ne taşlara düşmüştür. O gönül gülünden menekşenin rengine düşmüştür. Çünkü menekşenin kafiyesi dara düşmüştür.

56

Der bahşes hüsni ân ruh u zülfü ki torâ-st

Yek kısım-ı fütâde çonan k'ized hâst

Hüsn-i tō behâr -est, şeb û rûz ârâst

Kısım-ı şeb û rûz der- behâr ayed râst

O seni yarĀtan, o yanaĝa ve saça güzellikte bahşetmiştir. Bir kısım âşık da onun gibisini Tanrıdan istemiştir. Bahar, senin güzelliğini gece ve gündüz arĀmıştır. Gece ve gündüzün bir kısmı da baharĀ gelmiştir.

57

Çön sūy-ı tō nāmey nüvîsem ze-nohost

Bād ez pey azm-i reh kemer be-bend çest

Bād-ı seheri name-resân men u nist

Ey bād çe murgî ki pert-i bād düst

Sana gönderilmesi için önceden mektup yazdım. Rüzgâr, ardından gayretle yola koyulmuş. Seher yelinden bana mektup ulaştırĀn yoktur. Ey rüzgâr! Doğru yolda aksi yöne uçan nasıl bir kuşsun?

Hakânî, rüzgârın haber ulaştırması mazmunu kullanırĀk onu bir haberci kuşa benzetmiştir. Rüzgâr, mektup, seher yerli kullanımları ile tenasüp sanatına yer vermiştir.

58

Hākānī ez- ān šāh-ı bütān tama' gest
 Der kār şikestey çō hōd-i dil der-best
 Pervāne çe merd-i 'ışk hūrşīd būd
 Ku- rā be- çerağ-ı muhtaşar bāşed dest

Hakânî, o put gibi güzellerin şahından arzusunu çekmiştir (vaz geçmiştir). Güzellerin şahına kırıldığından kendi gönlünü kapatmıştır. Bir kısmını gördüğü güneşe âşık olan pervane nasıl bir âşık adamıdır?

Pervanenin ışığa olan aşkı divân şiirinde sık kullanılan bir mazmundur. Hakânî kendini pervane yerine, sevgiliyi ise güneş yerine koyarak istiare sanatına yer vermiştir.

59

Nūr-ı ruh-ı tō tılsım hūrşīd şikest
 Hūrşīd ze-şerm-i sâye ez-halk gest
 ruh-ı zerd hacel hacel be-mağrib peyvest
 Pīrāye siyeh kerd ū be-mātem be-nişet

Senin yanağının ışığı güneşin büyüsunü bozmuştur. Güneş, gölgesinin ateşinden yaratılanlara ayırmıştır. Altın yanağı utana sıkıla (utana) garba gönderir. Siyah süsü matemi yaydı.

Güneşin batışını hüsnü talil yapmıştır. Sevgilinin güzeliğinden büyüsu bozulan etkisi azalan güneş, utanarak yanağını batıya göndermiştir. Güneşin batışını, sevgilinin güzelliği karşında utanmaya bağlamıştır.

60

Ān mäh dū hefte kerde ' amde left
 Amed ber- Hākānī ' özreş pezreft
 Nāçār ki hūrşīd su-yı zerre şōd
 Zerri-i sū-yı hūrşīd koca reft¹⁰

¹⁰ Kelime anlamı bulunamadığı için rubâinin tam anlamı çıkarılamamıştır.

O ay, yarım haftayı bilerek bir hafta yaptı. Hakânî onu bağışladı. İster istemez güneş zerrelere ayrıldığından güneşin ışınları neresi biliniyor?

61

‘Aşķî ki ze-men dūd ber- averd in-est
 ħūn mî-ħōrem ū be-‘ ışk der ħōrd in -est
 Endişe-i ān nîst ki derdi dārem
 Endişe-i be-tō ne-mîresed derd in –est

Benden uzakta olanı yakına getiren aşk, budur. Kan içiyorum, aşkın yiyeceği de budur. Derdimi bildiğimden endişe duymuyorum. Benim derdim endişemin sana ulaşmamasıdır.

62

Ez-kuhe-i çarh memleket-i meh der-geşt
 Zer guşe-i nath mukremet-i şeh der-geşt
 İskender-i şani -est ki ez geh der- geşt
 Bā sed-i İskenderi ki zi- nāgeh der- geşt

Dünya'nın zirvesinden ay gibi memleketimi de seyrettim. Yücelik zemininden cömert şahıda yaşadım. Bazen seyrettiğim 2. İskender'dir. Sedd-i İskender' de ansızın seyrettim.

Burada kasideleriyle ünlü Hakânî'yi görmekteyiz. Hakânî, devrin hakanlarına kasideler yazarak geçini sürdürmüştür. Bu rubâide de övdüğü padişah için 2. İskender benzetmesi yapmaktadır. İskender, geniş bir coğrafyaya yayılmış birçok devleti on iki yıl gibi kısa bir zaman içinde ortadan kaldırarak buralarda büyük bir imparatorluk kuran İskender'in göz kamaştıran zaferleri, kendisinden sonra gelen devlet adamları için olduğu kadar sanatkârlar için de ilham kaynağı teşkil etmiş, hakkında destanlar yazılmış ve çeşitli menkıbelere konu olmuştur.¹¹

Bu rubâinin tamamında zamanı ve zemini aşan bir kattan dünyayı seyretmekten bahsetmektedir. Bu kattan devrinin sulatını da görüyor, ömrünün sonuna kadar ayrı kaldığı memleketini de izliyor birden Çin Sedddinden devrinin sultanını da izliyor.

¹¹ Mahmut Kaya , “İskender”, *İslam Ansiklopedisi*, c. 22, İstanbul, s 557-559.

63

Teb dāstem dū hefte ey māh-ı do heft
 Teb hāl demid ū teb-i nihāyet pezreft
 Çün netuvānem lebānet būsīd be-toft
 Tebhāl-i merā beter ez ān teb ki be-reft

İki haftalık ateşe düştüm ey iki haftalık ay! Uçuğum yandı ve bitti. O dudağı öptükten sonra uçuk daha beter oldu.

64

Be- pezir-i dilī-rā ki perākende tost
 Ber gır şikāri ki hem efegende-i tost
 Ba şad güneh ne-kerde Hākānī-rā
 Ger zende güzārī er keşi bende-i tost

Sana vermek ve seni tuzağa düşürmek için gönlü parça parça yaptı. Canlı olan herkes sana köle olduğundan yüzlerce günahla Hakānī'ye (parça parça edilen gönül)düşmedi.

65

Şeb çun hāl-i siyāh der hem peyvest
 Māhım çō sitār ki ān hālihā der best
 Bā bāng hālī ço der be-rem āmedemt
 Ez-ṭal'-i men hālīş hālī be- şikest

*Gece gibi koyu karanlığa çözüm buldu. O çözümlerin en iyisi benim yıldız gibi parlak ay yüzlü sevgilimdir. Çözümün sesi, sana bir ürperiş getirdi. Benim talihim o çözümle-
rin sayesinde halloldu.*

66

Ān nergis-i maḥmūr-i to gülgūn çōn-est
 Bā dem-i tō beste ver pūr-ḥūn çōn-est
 Ey dārū-yı can u āfitāb -ı dil-i men
 Çoni tō u çeşm derdet eknūn çōn-est

O senin mahmur bakışların gül gibidir. Senin tuzağına düşen kanla dolmuş gibidir. Ey canın ilacı ve benim gönlümün güneşi senin dertli gözlerinin niteliği nasıldır? Sırrı çözülemez.

67

Tā yār-ı ‘inān be-bād u keşi dāde-est
 Çeşmem z’gameş hezar deryā zāde-est
 Ō-ra ū merā çe turfe-i ḥāl üftāde-est
 Men bād be-dest ū ō be-dest bād-est.

Rüzgâr, sevgiliye ulaşınca kadar esmiş ve sevgiliye ulaşmıştır. Gözlerim, onun derdinden gözüm yaşı sel olmuştur. Ona ve bana ne tuhaf bir hâl olmuştur? Ben onun elindeki rüzgârı ele geçirmeye çalışıyorum.

68

ğam ber- dil-i Ḥākānī tersān be-nişest,
 Ku ber-leb-i āb ū āteş āsān be-nişest
 Bā refte mu‘iz azīzaneş ez-pes
 Ber ḥāst be-mātem-i Ḥorāsān be-nişt

Hakânî'nin gönlünü gam korkusu sarmış. Dudak suyunun üzerine ateş kolayca yerleşmiştir. Horasan'a matem yerleşmiştir, ondan sonra büyükler ve dostları gitmiştir.

69

Ān büt ki dilem ze ‘ aşk ō pür- sevdāst
 Naķış k1 ej ō hīç ne-mīdāned rast
 Pīş amed emrūz merā şubħdemī
 Goftem be-dilem her çe koni hūk, to-rast

Gönlümün onun aşkıyla kapkara olduğu put gibi güzel, bu durum bana iyi gibi gelmiyordu. Bugün, sabah vakti benim huzuruma geldi. Gönlüm her ne yaptıysa karar senindir, dedim.

70

Ān gül ki be-reng-i ʿa ne der-mey kerde-st
 Bā ‘ arız-ı tō ber-ā-beri kesiy kerde-est
 Bā rūy-ı tō rūy-ı gül ze-heclet der- bağ
 Hem serħ ber āmedest ū hem hūy kerde-est

Rengiyle şarabın laf ettiği, yarıştığı gül! Senin yanağın ile birlikte çok güzel uyum sağlamış aynı kişi olmuşuz. Bağda senin yanağın karşısında güller utanmıştır. Güller utan-cından kızarmış kokunu taklit etmeye çalışmıştır.

71

... ğar sepīdest penāhī dehedet
 Vez bāleş nokre-i tekye gāhī dehet
 Dih қаtre-i sīmāb be-rīzī der-dide
 Neh māh çod çār dih māhī dehet¹²

¹² Metinde kelimelerin yerine “....” yazıldığı için, Türkçeye çevrilemedi.

72

.... kâlib naqş bendi lâhût-est
 Der küllhan-ı İblis u çeh-i Mārūt-est
 Ger sufre-i pezer -est kursi her rūzi
 Her mäh neh o-ra hoşka pür yâkût-est

*Kalibın sırrı yokluk âlemine bağladı. İblisin çöplüğü Marut'un kuyusu oldu Her gün ek-
 mekten sofraya koyuldu her gece yakut hokkasına ıstık koydu.*

73

Ey şıyd şode murğ-ı dilem der- dāmet
 Men 'āşık an dū la' l mī-kōn fāmet
 Ey neng şode nām-ı rehī ber nāmet
 tā cān ne-beri kocā būd ārāmet

*Ey senin tuzağında av olmuş gönül kuşum. Ben sennin şarap renkli dudağına âşığım.
 Ey hayâ sahibi, senin namın yollara döşenmiştir. Seninle süslenmiş can okları nerededir?*

74

Ez dest-i gam infişāl mī cūy nist
 Bā mäh-ı nev-i ittişāl mi cūy nist
 Ez- hūr ū peri vişāl mi cūy nist
 Bā hūr u peri hişāl mi cūy nist

*Ayrılık gamının elinden gidecek yer, mekân yoktur. Taze aya kavuşmak için gidecek yer
 yoktur. Huri ve perilere kavuşmak içi yer yoktur. Peri hurilerle görüşecek yer yoktur.*

75

An ğuşsa ki   tekye geh sult n-est

Bihter ze-  eh r b li -i sult n-est

 n ğuşsa      -y  M sa  mr n-est

 r mgeh   yed-i beyza z n-est

*Gam sultanın tekkesidir. O sultanın dört kanadı daha iyidir. O keder  mran oğlu
Musa'nın asasıdır. Onun huzuru beyaz elden gelir.*

Hz. Musa, T r dağında Allah'ın onunla konuşması yani kel m vasfı, Allah'ın ona ilk defa bir nur şeklinde görünmesi, nurlu eli, elindeki asanın yılan olması, Firavun'u helak etmesi gibi taraflarıyla ele alınır. Onun asası  dem peygamberin cennetten çıkardığı sopadır. Cebrail bunu Şuayb peygambere vermiş o da damadı M s 'ya hediye etmiştir. Bu rub isinde Hz. Musa'nın mucizlerine ve siaftlarına yer vemi tir.

76

Ez- adr-i fele  ta'n h s n   b-ter-est

V'ez her d  fir  -ı  am res n   b-ter-est

  b -est fir  -ı y r-ı dilber lakin

Muht c  oden be-na-kes n   b-ter-est

Değersiz kişilerin ayıplaması feleğin ayıplamasından daha kötüdür. Ayrılık acısı her ikisinden de kötüdür. Güzel sevgiliden uzak kalmak ba lı ba ına kederdir. Alçak kişiye muhtaç olmak (ise) en kötüsüdür.

Hak n 'nin kayınpederi ile arası açıldı. Kayınpederi Eb 'l-Al  damadını mürtedlikle, Hak n  de onu Ha    ler'den olmakla suçladı. Kayınpederini bu şekilde suçladığı için tenkit edilen Hak n , muhtemelen bu tenkit ve dedikodular sebebiyle başka hükümdarların saraylarına intisap yollarını aradı. Esasen  irvan ahlar sarayında umduğunu bulamadığından ailesini geçindiremeyecek duruma d  m   ve babasından yardım istemek

zorunda kalmıştı.¹³ Hakânî bu yaşadığı olumsuzların ve haksızlığına bu rubâîsinde yer vermiştir.

77

Dānî ze-cihân çe taraf ber-bestem hîç
V`ez hâşıl-ı eyyâm çe der-destem hîç
Şem`-i hîredem veli ço be-nişestem hîç
Ân cām-ı Cemem veli çō be-şikestem hîç

Cihana hiçbir şekilde bağlı olmadığımı biliyorsun. Ömrümde hiçbir şeye sahip olmadığımı biliyorsun. Parlak zekâya sahibim ancak nasıl kullanırım hiç bilmedim. O Cem'in kadehiyim ama kırılmış, hiç olmuşum.

Hakânî hem yaşadığı olumsuzluklar, iftiralarından dolayı hem itibarını hem maaşını kaybetmiştir. Maddi kayıplarının yanında sevdiklerini, ailesini, çocuklarını kaybetmiştir bu yüzden hiçbir şeye sahip olmadığından yakınır. Aynı zamanda bu rubâîsinde kendini övmüştür. Kendini Cem'in kadehi gibi her şeyi bilen, gören ve gösteren bir kadehe benzetmiştir ancak bu kadehin kırılması gibi Hakânî'de değeri bilinmediğinden bahsetmektedir.

78

Hîç-est ū vücud ū zindegānî hem hîç
V`in hâne ū fereş-i bāstānî hem hîç
Ez-nesye ū naqd-i zindegānî heme-rā
Sermāye civānist, civānî hem hîç

Vücut yoktur ve canlılık da asla yoktur. Bu eski kabileler ve eski evlerde de asla yoktur. Veresiye ve peşin geçimin tamamında sermayesi gençliktedir, gençlikte yoktur.

Hakânî, genç yaşlarından itibaren şiir yazmaya başlamış, ilk şiirlerini o dönemde Azerbaycan'da çok sevilen Gazneli Senâî'nin eserlerinin tesiriyle ‚Hakâikî‘ mahlası ile kaleme almış ve parlak yeteneği ile de saraydakilerin dikkatini çekmişti. Büyük ihtimalle

¹³ Tahsin Yazıcı, "Hâkânî-i Şîrvânî", *İslam Ansiklopedisi*, c15, İstanbul 1997, s.168-170.

Şirvan hükümdarı III. Menuçehr'in (1116-1164) talimatıyla o sırada sarayda meliküşşu-ara olan Ebu'l-Ulâ Gencevî, genç İbrahim'i saraya getirtmiştir.¹⁴ Artık o genç değildir, sağlığı ve canlılığı kalmadığından yakınmaktadır. Geçimin gençken daha rahat olduğunu ve gençlik zamanına duyduğu özlemini dile getirmiştir.

79

Hâkânî esâs-ı 'ömr gam hâhed bûd
Mihr ü sitem-i feleğ be-hem hâhed bûd
Cân hem bestem der amed evvel der-ten
Ve âher şodeneş hem bestem hâhed bûd

Hakânî'nin ömrünün temelini gam oluşturacaktı. Feleğin zulmü ve sevgisi de beraber olacaktı. Vücuda ilk can bağlandı. Bedende son bulacaktı.

80

'Üstad 'Âli Hamza be-cuyy dâred
Çun men ciğeri ü dest ü ruyy- dâred
Men yek lebem ü hezâr hânde ki Bedr
Her dendâni der-arzûyy dâred

Üstad Ali Hamza'yı arıyordu. Benim gibi ciğerini elde buldu. Ben, Bedir Savaş'ında bir dudaktaki binlece gülümsemeyim her dişim bir muradı tutuyordu.

Hiz. Ali ve Hiz. Hamza'nın kahramanlıklarını gösterdiği Bedir Savaş'ına telmihte bulunmaktadır. Uhud Savaş'ında Hiz. Peygamber'in dişi kırılmış bunu işiten Veysel Karanî'nde bir dişini veya bütün dişlerini kırdığı rivayet edilir¹⁵. Uhud Savaş'ında Hiz. Hamza'nın ciğeri çıkarılmıştır ciğerini elde buldu mısrası da bu olaya telmihtir.

¹⁴ Ömer Bayram, "Hakani Şirvani", *İnsan Ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi*, 4/1, 2015, s.297-332.

¹⁵ Necdet Tosun, "Veysel Karanî", *İslam Ansiklopedisi*, c43, İstanbul 2013, s.74-75.

81

Her rûz-i felek kîn-i men ez-ser gîred
 Ber-dest hîsân mera rebûn ter gîred
 Bâ- ô heme kâr süflegân der- gîred
 Men süfle şevem bû ki mera ber- gîred

Felek her gün bana (karşı) kinini tazeliyordu. Kirli ellerinde çok fazla akçe bulunuyordu. Onunla tüm işlerimiz ters gidiyordu. Ben sefil oldum benim elde ettiğim şey budur.

82

Hâkânî vâm-ı ğam ne-tûzed çe koned
 Çûn goft belâst leb ne-dûzed çe koned
 Şem‘ ez-ser û ten der ne-firûzed çe koned
 Cân-ı ateş û dil pembe ne-sûzed çe koned

Gam borçlarını toplayamayan Hakânî ne yapar? Konuşan ağız bir beladır, ağzını kapatmayan ne yapar? Başından ve vücudundan yanan mumun ateşini artıramayan ne yapar? Can ateşini ve pamuktan gönlü söndüremeyen ne yapar?

Hakânî, kaside yazdığı gibi hiciv de yazmış ve devrin sulatanlarını eleştirmiştir. Kendi gamlı hayatına telmihte bulunarak gam borçlarını toplanmaktan bahseder.

83

Hâkânî-ra cevri-i felek yâd âyed
 Ger murğ-ı dileş z’în kâfes âzâd âyed
 Der- rakş âyed ço dil be-ķar yâd âyed
 Der-feryadeş ‘ ahd-ı ezel yâd âyed

Hakânî’ye feleğin eziyetini hatırlat. Eğer gönül kuşun bu kafesten özgür kalırsa raksa gelir, gönül gibi feryatta anılır. Senin feryadın ezeldeki yemini hatırlatır.

84

Ḥâkânî-ra ki âsmân bestâyed
 Ey fâhşe zen tō fahş- gūyî şâyed
 Hicv-i tō kunūn besan medh arâyed
 K'ez bâde-i nîk sır ki hem nîk âyed

Göge bağlı olan Hakânî'ye, ey düşmüş kadın, sen kötü algıların ve övgüyü eleştiri anlarsın. İyi olan kafa şaraptandır.

85

În çarḥ-ı bed- âyin ne ne-kū mî-gerded
 Zev ' ömr-i kühen ḥadişe nev mî-gerded
 Ez-çarḥ me-gū inheme ḥâkeş ber kon
 Kâ in ḥâk nîr zed ki ber o mî-gerded

Kötülük getiren felek kötülük üzerine dönüyordu. Geçen ömür yeni olaylar üzerine dönüyordu. Felekten bu kadar fazla bahsetme o toprağın üzerindedir. O döndükçe toprak üzerine ışık saçıyordu.

86

Vâlâ mülki ki dâd sulṭânî dâd
 Men dānem goft kām-ı Ḥâkânî dâd
 Goftem muleka çe kām-I dil dānî dâd
 Çon ' ömr güzeşte bâz ne-tuvānî dâd

Sultanı adalet dağıtan o yüce memleket Hakânî'nin muradına eriştiğini söyledi: "Ey sultanım gönlün arzusunu biliyorsun, ver." dedi. Ömür geçmiş ve ben onu durduramıyorum.

Hakânî, zamanın ve ömrün geçiciliğine vurgu yapmaktadır.

87

Tā der leb-i tō şehd-i suhenver bâşed
 Ne-şügüft eger şehd teb āver bâşed
 şāyed ki teb-i tō hüsn perver bâşed
 Hürşid be teb-lerze nikū ter bâşed

Senin dudağının ağzından bal dökülen sözler söyledim. Eğer o tatlı hararet yapacaksa al dökülen o ağzını açma. Senin verdiği hararet güzellik arıyorsa güneş o titremeden daha güzelleşir.

88

Çün qahr-ı İlāhi imtiḥān-ı tō koned
 Hışn- tō niheng cān- sitān-ı tō koned
 Ve ĩncā ki kerem nigāhbān-ı tō koned
 Ez-kam-ı neheng hışn -ı cān-ı tō koned

Senin imtihanın Allah'ın kahrı gibidir. Denize düşen yılanı sarılır, senin sığınağın can alantimsah olsun. Yine senin kereminin bekçisi oldun. Timsah saldırısından senin canına sığındı.

Hakânî'nin atasözü kullandığı örnek rubâisidir. Deniz düşen yılanı sarılır atasözünü rubâide “senin sığınağın can alan timsah oldu” şeklinde yer almaktadır.

89

Derd-i ser merdum heme ez-ser ḥized
 Çün yāfet kelle derd kaviter ḥized
 Dārī ser ān k'ez ser ser ber-ḥizi
 Tā derd-i ser ū bār kelle ber- ḥized

Bütün insanların derdi benim başımın derdi olduğu için, dert daha da kuvvetlendi. Başın dert ve kelleye yük yüklediği, dertlerin yerde bittiği o başa sahip.

Hakânî, insana, insan haysiyetine, onun idrak ve kudretine büyük inancı, emeğe ve emekçilere saygısı, halkların dostluğu ve vatanseverlik hislerini dile getiren hümanist

bir şâirdir.¹⁶ Rubâîsinde de tüm insanların derdini kendi derdi gibi görmesi bu yüzden başının dertten kaldıramayacak hâlde olduğundan bahsetmektedir.

90

În bend ki ber dilem kunûn efgendend
Naḳbî-est ki ber-ḥâne-i ḥûn efgendend
Dil kist k'ezû şabr be-revân efgendend
Ḥayme çe bûd çûneş sûtûn efgendend

Şimdi gönlümde gizlediklerimin bağı da (gizli) kanla dolu odaya açılan bir koridora düştüler. Gönül kimin için sabrını parçalıyor? Dileklerinin yıkıldığı bir çadır nasıldır?

91

Âncâ ki қаза-reh-zen ḥâl-i tō şeved
Ger ḥâne ḥisâret û bâl-ı tō şeved
Çûn rahmet-i ḥaḳ şûret-i fâl-ı tō şeved
şahrây güşâde ḥışın mâl-ı tō şeved

Haydutların (yolunu) kestiği o yerde senin hâlin oldu. Senin boyun hisar evleri olursa senin falının hâli, hakkın rahmeti olduğu için senin elde ettiğin şey çöllerde kale oldu.

92

Sâḳî ruh-ı men reng ne-mî-gerdâned
Nâle ze-dil aheng ne-mî-gerdâned
Bâde çe füzûn dehi çe kem fâide nist
K'ân seyl-i tō in seng ne-mî-gerdâned

Ey saki onlar benim yanağımın rengini değiştiremiyor. Gönülden gelen feryadı ahenge dönüştüremiyor. Gönülden gelen sesleri nağmeye çeviremiyor. Gözyaşı seli bu taşları yerinden oynatamaz.

¹⁶ Ömer Bayram, “Hakani Şirvani”, *İnsan Ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi*, 4/1, 2015, s.297-332.

93

Peyğām-ı ğamet sūy-ı dilem mī-āyed

Zaḥmet heme ber rūy-ı dilem mi-āyed

Dil piş-i deret be-ḥāk ḥāhem kerdn

K' iz ḥāk-ı deret būy-ı dilem mi-āyed

Senin gamlı haberin benim gönlüme ulaşıyor. Gönlüme tüm bu zahmetler ulaşıyor. Gönlül, senin kapının önündeki toprak olmak istiyor. Senin kapının toprağının kokusu burnumda tütüyor.

94

Her yek çend ez ḥışan-ı cihān seyr āyed

Rūşen- cāni ez-āsumān zīr āyed

Ḥākānī ez in cins der-in dūr me-cūy

Ber-reh menişin ki kār-vān deyr āyed

Dünyanın durumu her ne kadar kötüye gidiyorsa da temiz olan gökyüzünden indi. Hakânî böyle olanı(temiz kalpli olanları) buradan uzakta arama. Kervan geri gelecek diye yolda oturup bekleme.

95

Kū anki be-perhiz ū be-tevfik ū sedād

Hem bākīr būd ū hem rıza hem seccād

Ez beher 'ayyar dāniş eknūn be-bilād

Kū şayrefī ū kū mehek ū kū nekḫād

Doğruluğun, uygunluğun ve yasağa uyulan hem temiz hem memnun hem de secde edenlerin olduğu bir yerdir. Her ikisinin ince ayarını bilen şimdi şaşırdı. Kuyumcu nerede? Ölçüt nerede? İyi ile kötüyü ayıran nerededir?

Hakânî'nin yaşadığı haksızlıklar üzerine artık doğruyu yanlış ayıramaz hâle gelmiş, iyiliği ve doğruluğu ayıramaz olmuştur.

96

dīdī ki nesim-i nevbāharī būzīd
 Mā-ra ze-bahār mā nesimi ne- resīd
 Derdā ki çō gül perde-i ḥalvet be-derīd
 Ān gül- ruḥ mā perde nişini be-gezīd

İlkbahar rüzgârının hızlı estiğini gördü. Bize bahardan bana rüzgârdan esmedi (ulaşmadı.). Maalesef, halvet perdesini yırttığı hâlde o gül yapraklı bana yüzünü kapattı.

97

Der-yāb ki dil be-reft ū ten hem be-ne-mānd
 Ve ān sāye ki būd nişān men hem be-ne-mānd
 Men der ğam-ı tō nemāndem in ḥōd suḥen -est
 K'īn cā kī menem cāy-ı suḥen hem be-ne-mānd

Gönül gittiğinden boşlukta beden de kalmadı. Üzerime düşen o gölgede kalmadı. Bana senin derdinde kendi diyeceğim sözümde kalmadı. Burası benim için sözün bittiği yerdir.

98

Ān ten ki ḥesāb-ı vaşl mī-raned ne-mānd
 Ve ān cān ki kitap şabr mī- ḥaned ne-mānd
 Ger bûy peri ki ğam ze-dil reft, ne-reft
 Vird hem koni ki cān be-cā māned, ne-mānd

Kavuşmanın planlarını(hesaplarını) yapan o beden artık(hesap) yapmıyor. O sabır kitabını okuyan can, artık (kitabı) okumuyor. Gönülden peri gibi kokusuyla gamı götüren artık götürmüyor. Adını sürekli anan artık can kalmadı.

99

Der- bâğ-ı Şu‘ ayb ü Hızır ü Musa ne-gerîd

Ya çeşme-i Hızır ü mâh ü şî‘ ri ne-gerîd

Der- zîr dıraht-ı şâh Tûba ne-gerîd

Ber ab-ı revân sâye-i Mevli ne-gerîd

Şu‘ayıp’ın bağında Hızır ve Musa gezmedi. Hızır’ın çeşmesinden içmediler, şiir okunmadı. Ağaçların sultanı Tuba’nın altına oturmadılar. Akan suyun üzerine Allah’ın gölgesini aramadılar.

Hz.Musa’nın asası Âdem peygamberin cennetten çıkardığı sopadır. Cebrail bunu Şuayb peygambere vermiş o da damadı Mûsâ’ya hediye etmiştir. Ayrıca, Kehf suresinde Hz. Musa ile Hızır’ın kıssasına yer verilmiştir. Hakânî’nin rubâîsinde de bu konuya telmih yapılmıştır.

100

În-Râfzîyân ki ümmet-i şeytānened

Bî dīnānened ü sıhat bi-īmānened

Ez beski hıta fehm ü ğalaṭ peymānened

Hâḳānī-ra Hârici mi-dānened

Şeytanın ümmeti olan bu Rafziyanlardır. Dinsiz, yapmacık ve imansızdırlar. Yalan söylediler, yanlış söylediler. Hakânî’yi Hariciden saydılar.

Hâricî, “çıkmak, itaatten ayrılıp isyan etmek” anlamındaki hurûc kökünden “ayrılan, isyan eden” mânasında bir sıfat olan hâric kelimesine nisbet ekinin ilâve edilmesiyle meydana gelmiş bir terim olup topluluk ismi için hâriciyye ve havâric kullanılır. Kendilerine karşı isyan ettikleri yöneticilerle fırkanın muhalifleri Havâric ismini “insanlardan, dinden, haktan veya Hz. Ali’den uzaklaşan ve yönetime karşı ayaklanarak cemaatten çıkanlar” anlamında kullanmışlardır.¹⁷ Eserlerinde Râfıza ve kollarına yer veren Ebu’l-Yusr Muhammed el-Pezdevî, Râfıziler’in Hz. Ali’nin ilimde, şecaatte, keramette, Allah tarafından bütün sahabeden üstün kılındığında ittifak ettiklerini söyler. Pezdevî’nin bazı Râfıziler’e atfettiği fikirler kapsamında ise Kur’an’ın bir kısmının Hz. Muhammed’e bir

¹⁷Ethem Ruhi Fırlı, “Hâricîler”, *İslam Asiklopedisi*, c.16, İstanbul 1997, s.169-175.

kısımının da Hz. Ali'ye indiğine, Hz. Cebrail'in, Kur'an'la Hz. Peygamber'e indiğini ancak Hz. Peygamber'in Kur'an'dan bir miktarını da Hz. Ali'ye indirmesini emrettiğine inandıklarını belirtmektedir. Bir kısmı Râfıza grupları arasında bir derecelendirmede de bulunmaktadır. O, Zeydiyye'yi diğerlerinden ayrı değerlendirmektedir ve onları, Hz. Peygamber'in ashabından hiç birini tekfir etmeyen, Hz. Ebu Bekir ve Hz. Ömer'i hak imam kabul eden ancak Hz. Ali'yi diğer sahabeden üstün tuttuklarından dolayı fenalık yönünden en hafifleri olarak kabul etmektedir.¹⁸ Bilindiği gibi kayınpederi Ebu'l-'alâ-yı Gençvî ile Hakânî'nin arası zamanla açıldı. Ebü'l-Alâ damadını mürtedlikle, Hakânî de onu Haşhaşîler'den olmakla suçlamıştır. Sünnî bir çevrede bu suçlamalara muhatap olmanın etkisi büyüktü. Kayınpederini bu şekilde suçladığı için tenkit edilen Hakânî, muhtemelen bu tenkit ve dedikodular sebebiyle başka hükümdarların saraylarına intisap yollarını aramıştır.¹⁹ Hakânî bu rubâîsindekendi hayatında yaşadığı durumu bize anlatmak istemiştir.

101

Cânân şod ü dil be-d hicrânem dād
Hicr amed ü tebhâ-yı feravened dād
Teb in heme teb-ğâl pey-i ânem dād
tâ ber leb-i yâr bûse ne- tuvânem dād

Canan oldu ve gönül ayrılığı ele aldı. Ayrılık geldi ve çok fazla buhranlar verdi. Bütün bu harareten, hararetli olaylardan, bu uçuktan sevgiliyi dudağından öpemedi.

102

Tâ ' aşk-ı pervâne der-âmûhtend
V'ez der- dil-i şeme-i ateş efrûhtend
Pervâne ü şem' in hüner âmûhtend
K'ez rûy-ı muvâfaqat be-hem sûhtend.

Aşk pervaneden öğrendikleri için gönül mumunun ateşiyle yandılar. Mum ve pervane bu hüneriyle tanınırlar. Aralarında anlaşma suretiyle birlikte yanma hünerini öğrendiler.

¹⁸ Kıyasettin Koçoğlu, "Mâturîdiyyenin Temel Kaynaklarında Râfıza Ve Râfızî Fırkalar", *Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, S.38, Erzurum 2012, s.215-248.

¹⁹ Tahsin Yazıcı, "Hâkânî-i Şîrvânî", *İslam Ansiklopedisi*, c15, İstanbul 1997, s.168-170.

103

Der- rah-ı tō gūşem ez- haber bāz üftād
 Der- vasl-ı to çeşmem ez-nażar bāz üftād
 Çūn hūy- serā be-ser niftād dilem
 Ez-pāy der- amed ū be-ser bāz üftād

Senin yolunda kulağım senden tekrar haber alabilmek için yollara düştü. Sana kavuşmak için gözlerim (ise) bakışların peşine düştü. Feleğin âdeti olduğu için başa düşmedi gönlüm. Ayaktan gedi ve tekrar başa düştü.

104

La‘ let ço Şukufe ‘ aq̄d-ı pervīn dāred
 Ruy-ı tō ço lāle hāl-i müşkīn dāred
 Men der-ğam-ı tō ço gonçe bedenem zūnnār
 Ta nergis-i tō ço hūşe zubīn dāred

Senin lale gibi açılmış dudağın Pervin gibi parlaklığa sahiptir. Senin yanağın lalenin dağı gibi mis kokuya sahiptir. Senin nergis(bakışın) mızrak salkımına sahip olduğundan ben senin gamınla gonca gibi bedenimi zünnara bağlandım.

105

Baht er be- murad ba tevem be-nişāned
 Gerdūn ze- tevem berat-ı devlet rāned
 Pervāne-i baht-ra be- divān-ı vişāl
 Mirfağ ço dehem tā ze- minnet nestāned

Baht eğer murat ile aynı anlamdaysa ikiz ise dünya bu ikizlerden devlet hükmü sürüyor. Pervanenin bahtına vuslat görüşmesi olursa başımın üstünde ona yer veririm.

106

Der-bağçe-i ‘ömr-i men gam pervered

Ne serv ne sebz ne sebz me-mānd ne lāle ne verd

Ber hırmen-ı eyyām-ı men ez gāyet derd

Ne hūşe ne dāne maned, ne kāh ne gerd

Ömür bahçesinde gam yetiştiriyorum. Servi yok, yeşillik olan yer yok, lale yok, gül yok. Benim günlerimin hasılatı son derece dertlidir. Ne başak ne tane ne saman ne toz kaldı.

Hakânî’nin gamla, kayıplarla geçen ömrünün izlerini yansıttığı bir rubâîsidir. Hayatında her şeyini kaybeden Hakânî Şirvânî’nin, rubâîsinde de etrafında hiçbir şey kalmış ve her şeyini kaybettiğini görmekteyiz.

107

Çün derd-i tō ber- dilem şebihūn āverd

Dendānet muvāffağ-ı dilem keşt be-derd

Ender heme ten ne-būd cüz dendānet

Kū bā dil-i men mūvāfağat dāned kerd

Senin derdin gönlümün üzerine gece baskını yaptı. Senin dişlerin, benim gönlümü ağzına layik bulup ezdi. Bütün bedenimin senin dışında başka bir şeyi yok. Benim gönlümü kim anlayabilir?

108

Rūzī felekim baht- bedr bāz āred

Bāz ez-dil kem būde haber bāz āred

Hicrān be-şevved āteşem ez dil be-berd

Vaşl ayed ū abem be ciğer bāz āred

Bir gün bahtımın yıldızı tekrar dolunay gibi parlayacak. Gönülden kaybolmuşun haberi tekrar gelecek. Ayrılık olduğunda gönülden ateşler sıçrayacak. Kavuşma (zamanı) geldiğinde ciğerimin yağları eriyecek (ciğerimin suyu akacak).

109

Ma' aşuka ze-leb-i ab-i hayât engîzed

Pes ateş-i teb çirā azū ne-girîzed

Ānrā ki ze-leb-i dem-i Mesiha hîzed

Āhîr beççe Zühre-i teb der- ō āvîzed

Ey sevilen, dudağından ölümsüzlük suyu aktı. Onun ateşine ondan ne karıştı. İsa'nın dudağında nefesi ona yükseldi. Sonuçta Zühre'nin harareti kuyusuna asıldı.

Zühre, Dünya'den küçük ve Güneş'e en yakın gezegendir. Şark edebiyatında Harut ve Marut'u baştan çıkaran ve sonra yıldız olan fettan bir kadındır.²⁰ Marut ve Haru'un Allah tarafından azap olarak kuyuya başları aşağı asıldıkları rivayet edilir. Bu rubâide Hakânî, Harut ile Marut'un kuyusuna telmihte bulunulur.

110

Zülf-i to benefşe-ra gülâmı fermūd

Zîn rûy-ı benefşe halka der-güşe nemūd

Der-bâg benefşe-ra şeref zân eفزūd

Kū halka be-güş zülf-i tō hâhed būd

Senin zülfün menekşeyi (kendine) köle yaptı. Menekşenin yüzünden kulağa küpe oldu (dinlemedi). Bağda menekşe bu yüzden ünlendi. Kulakta halka olan şey nasıl senin saçına benzer?

111

Çün nâme-i tō nezd-i men amed şeb būd

Ber-hândem ū zū şeb-i diğêr kerdem būd

Pes nūr-ı ma' ni-i tō ser-ber zed zūd

Ender dū şebem hezâr hūrşîd nemūd

Senin mektubu (haberi) geldiğinde gece oldu. Okumam bir geceden diğêr geceyi buldu. Bir geceden diğêr geceye kadar okudum. Senin isminin ışığından sonra başımın üzerine ışık vurdu. İki gecemin içinde binlerce güneş doğdu

²⁰ Ahmet talat onay, açıklamalı divan şiiri sözlüğü, kurgan edebiyat yayınları, ankara 2014

112

Ḥākānī ez-an kām ki yāret ne-dehed

Nevmīd ū çerḥ dād kāret ne-dehed

Der- ārzūy ki rūzkāret ne-dehed

Ġarḡa şodi ū zūd güzāret ne-dehed

Hakânî, sevgilinin vermediği o murattan felek o muradı vermez, işini işler. Onun havası senin arzuna karşılık vermeyen bir arzudur. O batmıştır ve çıkamıyordur.

113

Ger bed dāred ū ger nekū ō dāred

Ger cürüm koned u ger ‘afv-ı ō dāned

Tā zindeem ez- vefā ne-gerdānem ser

Men ber-serayinem an ō ō dāned

Eğer iyi bir şey olursa ve eğer kötü bir şey olursa ondandır. Eğer günah olursa ve eğer af olursa ondandır. Yaşadığım sürece vefayı geri çevirmedim. Ben bunun üzerine ona o (diyerek) türküsünü söyledim.

Hakânî Şirvânî, hayatının kötü dönemlerinde yalnız kalmış ve vefalı dost aramıştır.

114

Gerdi lebet ez lebem busūyī āzerd

Teb-i dūş ten mera be-azüred be-derd

İmrūz tebem be- reft ū tebḥāl āverd

Teb-ḥāl mükāfāt lebem ḥāhed kerd

Senin dudağından bir buseye inandı. Bütün bedenim baştanbaşa dertle incindi. Şimdi hararetim gitti, uçuğum kaldı. Benim dudağıma mükâfat verdi.

115

Dendān-ı men er dūş lebet rencān kerd
 Teb bā ten-i men be-renc şad çendān kerd
 Çūn dest-i dırāzi be-lebet dendān kerd
 tebhāl çerā leb mera buryān kerd

*Eğer benim dişlerim senin dudağını incitmişse vücudum sıtma rahatsızlığı gibi binlerce
 ağrı çeksin. Uzun eller gibi senin dudağına diş olsun. Benim dudağım niçin kebabın
 koru oldu?*

116

Ruḥsār-ı tera ki māh ū gül bende bud
 Leşker ki an zülf-i ser efgende būd
 Zülfet be-şikâr-ı dil perakend ari
 Leşker be-şikâr geh perakende būd

*Zaman zaman ay ve gül senin yanağının kölesiydi. Başından dökülen o zülüfler birer as-
 kerdir. Gönül tuzağında dağılan zülüflerindi. Askerler parça parça gönül tuzağına
 düştüler.*

117

Ahū būdi peleng bed sâz me-kerd
 Gorg aştı be-kon ser efrâz me-gerd
 Dānî ki zi- ‘aşk -ı tō dilem nimeh ne-māned
 Çūn amedi zi nime reh-bâz me- gerd

*Kaplan ahuya kötü davranmadı. Kurt, barışı korudu başı koparmadı. Senin aşkından
 gönlümün yarısı tamamlanmadı. Çünkü sen geldin yarı yoldan dönmedin.*

118

Ġām şihne-i ‘ aşk est belā engīzed
 cān hāhed şihnegi ū reng amīzed
 Hākānī eger sirişk hūnīn rīzed
 Gu rīz u me-gū ki şihne zin ber-hīzed

*Aşkın muhafızı gamdır, bela ise kışkırtıcısı. Can gece muhafızı olacak ve renk verecek.
 Hakânî eğer kanlı gözyaşı dökerse ister kanlı gözyaşı akıttığını söylesin ister söylemesin
 muhafız bunun hakkından gelir.*

119

Hākani ümīd bert o bişī ne-koned
 Kes ber to be gāh ahd pişī ne-koned
 Hişān kühen ‘ahd ço bīgāne şodend
 Bīgāne-i nev-reside hişī ne-konend

*Hakânî senin hakkında fazla ümide kapılmasın. Kimse senin hakkında fazla konuşmasın. (verdiği) eski sözleri (unutan) gibi kendilerine yabancı gelmesin. Yeni yetişmiş
 bigāne kendi olmasın.*

120

Ey küşte mera la‘ l-i tō mānend be-sed
 Vey kişte be-dendān be-sed ‘ aşık şad
 Der-yāb mera dila sebükter ber- keş
 Z’ān piş ki ter şeved ez-āb nemed

Ey bize senin dudağının kapalı olduğunu anlatan, dişlerinin arasında yüzlerce âşık öldürdüğünü söyleyen kişi! Ey gönül, bize daha hafif yük çeken bir şey bul. Onun sırtındaki yün hırka terli, sulu ve tuzludur.

121

İmşeb neh be-kām rūzgār-est ān merd
 Nā-ḥōr dih şarāb der-ḥumār-est ān merd.
 Āsīme-i ser firāk yār-est ān merd
 El-kışsa be-tūlhā çe zār-est ān merd

O insanın bu gece dünya muradına erdiği zamandır. O kişi çekitiği baş ağrısında şarap verilmeyendir. O kişi ayrılıktan perişan bir sevgilidir. Uzun lafın kisası o kişi uzun uzun inleyendir.

122

Şad bar vücūd-ra fūrū biḥtened
 Ta hemçu to sureti ber engiḥtened
 SubḥanAllah zi fark-ı ser tā ḳademet
 Der-ḳalīb-ı arzūy-ı men riḥtened

Yüzlerce yük bedene aşağıya serpildi. Senin gibi siması olan baştan çıkarıyor. Senin bir adımın arasında farka Maşallah! Benim isteğimi kalıba dökerler.(Tam benim istediğim tip)

123

Dürri ki şeb efrūz ter ez- aḥter būd
 Ez- gevher -i afitāb -ı rūşen-ter būd
 Ber būd zi men aneḡh to-rā rehber būd
 Mānā ki külāh-ı çarḡ-ra der- ḡūr būd

Geceyi aydınlatan yıldızdan daha parlak bir düştü. Güneşin parlaklığından daha parlaktı. O yıldız benim mekânımda bana rehberdi. Bize çarhın külahı oldu.

124

An şeb ki tenem ne-zed to mihmān bāşed
 Cānem heme der- ravza-i rıdvān bāşed
 Cānem ber-tost līk fermān bāşed
 Kim şeb ten-i men nīş ber-cān bāşed

Bedenim sana dokunmak için misafir olduğu o gece canımda bütün cennet bahçesinde oldu. Buyruğunla canım senin olsun lakin bu gece yaralı bedenime can bağışla.

125

Tā çeşm rehi çeşm to-rā çeşmen dād
 Ez-çeşme-i çeşm-i men du şad çeşm güşād
 Her çeşm ki ez-çeşm-i be-deş çeşm resīd
 Der-çeşme çeşme-i to çonan çeşm me-bād

Yolu gözleyen bir gözden diğerine gözler sana baksın. Benim iki gözümünden iki yüz göz açıldı. Senin kötü gözünden göz ulaşan her göz, senin yolunu gözlemek için küçük bir göz olsun.

126

Ruhsāre-i ‘āşıkān muzaffer bāyed
 Sa‘at sa‘at zaman zaman ter bāyed
 Ānra ki ço nigār der- ber-bāyed
 Dāmen dāmen keleh keleh zer bāyed

Âşıkların yüzleri zaferin rengi oldu. Saat saat, vakit vakit ter bastı. Toprağın üzerine senin bakış gibi bakış düşmedi. Onlar senin görüntünü hayallerinde canlandırdıklarında etek etek külâh külâh oldu.

127

Dilha heme der- hıdmet ebrū-yı tuvend
 Cānha heme şayd çeşme-i cadū-yı tuvend
 Türkan zamir-i men be-şebha-yı dıraz
 Çu beg zen bām zülf-i hindū-yı tuvend

Hizmetinde gönüllerin tamamı yay gibi eğrildiler. Büyülü bakışlarında canların tamamı avlandı. Ben bir Türküm ve uzun geceler benim gibi Türklerle anıldı. Siyah saçlarının çatısında çöpleri vurdu.

Hakânî Şirvan'ı Gence'de doğmuştur. İran ve Azerbaycan edebiyatının en ünlü şâirlerindendir. Kendisiyle ilgili bir rubâîsinden hareketle kendisinin bir Türk olduğunu ve Türklerle anıldığını öğrenmekteyiz.

128

Çûn râyet hüsn-i to ber- eflâk zenend

‘Ûşşak-ı to âteş ender emlâk zenend

Ey âlem-i dil vilâyet-i ten be-güzâr

Ta pirehen şâhid cân-ı çâk zenend

Senin güzelliğinin sancağı feleklerin tepesine dikildiği için senin âşıkların içinde mülk edinendir. Gönül âlemi, can güzelliğinin gömleğini parçalamak için ten ilinde gezdi.

129

Çûn zağ ser zülf-i tō pervâz koned

Der-bâğ-ı ruhet be-kibr per bâz koned

Der-bâğ-ı tō ân-ı zülf perândâz koned

Tā ber pîr gül-i to be-ğalaṭed u nâz koned

Senin zülfünün üzerinde kargalar uçtuğundan, bağda kanatlarını açtı kibirle uçarlar.

Senin bağında o zülüften takla atarak uçtu. Gül için sana hata yaptılar ve naz yaptı

130

Ey ez-dil-i derd-nāk-ı Hākānī şād
 Ğamha-yı to kerd hāk-i Hākāni bād
 Rūzi ki koni helāk Hākānī yād
 Berhi to cān-ı pāk-i Hākāni bād

*Ey Hakânî gönülde bulunan hüznün kutlu olsun. Senin dertlerin Hakânî'yi yerle bir etti.
 Helak olan Hakânî bir gün anılsın. Hakânî'nin temiz yüreği sana feda olsun.*

131

Baht er be-to rāh dādenem ne-tuvāned
 Bāri zi- hodem hālās dāden dāned
 Ta māndeem ez 'aşk-ı tevem be-nişāned
 Ez ğuşşā bi- to māndenem be-rehāned

*Baht eğer sana izin verse de almaya benim gücüm yok. Bari bana kendimden kurtuluşun
 iznini verseler. Senin aşkını içimde oturtmak için sensizliğin gamından kurtuluş olarak
 kalırım.*

132

Ta zaḥm muşîbet-i dil Hākānī azered
 Ez nāle-i ō ciḥān be-nālîd be-derd
 Ez bes ki ṭapānçe zed qarār vey ço verd
 Rūyeş ço felek kebūd çün meh şod zered

*Hakânî, derdini/eziyetini gönül belasından çekiyor. Onun inleyişinden dünya dertle inli-
 yor. Onun kararı da dert gibi büyük sille vurdu. Tokattan dolayı onun yüzü gül gibi kı-
 zardı (morluk oldu),ay gibi sarardı.*

Yara önce darebinin etkisiyle kısarır sonra morarmaya başlr en sonunda ise sararıp
 tenden kaybolur. Hakânî burada derecelendirme yaparak tokarın etkisinden bahsetmek-
 tedir.

133

Ey büt âlem- siyeh z'şeb subh-ra bûd
 Ber hîz ü mey-i şubûhi ender dih zûd
 Ber-dâr zi- hâb-ı nergis-i hûn âlûd
 Ber hîz ki hoftenet besi hâhed bûd

Ey put gibi güzel olan, gecenin siyah sancağını götürdü. Sabah oldu, sabah içkisini koydu. Hızlıca kaldır kadehi. Uykulu bakışlarından kan bulaşan nergis güzünü kaldır o çok uyuyacak.

134

Hâkânî her şebet şebistân ne-resed
 To müflisi in ni' metet âsân ne-resed
 Her şeb taleb-i vaşl ki rüyân dij-râ
 Her rûz Sefendiyâr mihmân ne-resed

Ey Hakânî, senin her gecende sana hayâl ulaşmaz. Bu nimetini kaybettiğin (için) bu nimet kolay ulaşmadı. Sana kavuşmak isteyen her gece tunçtan, çetin bir kaleyi feth edemez, her günde İsfendiyar'a misafir olamaz.

135

Çarh-ı ester tovsen cel-i sebz ender ber
 Hâkânî ez întovsen be-dest hâzer
 Der-mâh-ı nev ü sitâregân me-niger
 K'ân halka-yı ferec ost ü in sâht be-zer

Feleğin atı yeşilliklerde koşar. Hakânî bu atı yakalamaktan kork. Yeni ayda yıldızlar gözükmez. O furuc halkası odur ve altından yapılmıştır.

136

Ḥākānî ez-in ḥāne u ḥān ğaddār
 Ber- ḥîz û be-ḥānîyān kilîdeş be-sipār
 Ḥazrî to be-ḥān u ḥāne çun dāri kār
 Rev ḥāne u ḥān be-Ḥîzr-ḥān bâz güzār

*Hakânî, bu ev ve hane de acımasızdır. O, hanlara giden yolun anahtarıdır. Haneye git
 Hızır'ın sofrasına otur ve tekrar dön. Hakânî, diğer hanlılara kilidi bırak ve git.*

137

Ḥākānî ez-ân ki bûd sulṭān-ı hüner
 Çun şem' bes nişset ber-kürsi zer
 Eknûn ço çerağ-est be-geşten der-ḥor
 Ber- nete nişeste eşk rîz ân der- ber

*Hüner sahibi sultanlardan biri Hakânî'ydi. (O) güneş gibi altın kürsüsünün üzerinde
 durmaktadır. Şimdi ateşi sönmüş bir mum gibidir. Sofraya konmuş üzerine gözyaşı
 saçmıştır.*

Hakânî'nin kayınpederi ile arası bozulana kadar ve Şirvanşah'ın sarayında Menu-
 çeher'in himayesindedir. Daha sonra çeşitli iftiralara maruz kaldığından saraydan ayrılmak
 zorunda kalır. Çeşitli hakanlara kasideler yazmaya başlar ancak istediği karşılığı bulama-
 mıştır. Menuçeher'in vefatı üzerine yerine oğlu geçmiş ve oğlu da Hakânî'ye bağlanan
 maaşı kesmiştir. Bu rubâîsinde hem kendisinin hüner sahibi olduğuna hem de yaşadıkla-
 rının onun ününü azalttığına bu durumun da kendisini üzdüğüne değinmiştir.

138

Ḥākānî eger yār nümāyed ruḥsār
 Ruḥsār ço zer benāhtān ḥaste me-dār
 Ez-naḥun u zerr-i çehre ber nayed kār
 K'ez-tō heme zerr-i nā-ḥuni ḥāhed yār

Hakânî eğer sevgilinin yüzünü görürse altın gibi sarı olan yüzünde ve tırnaklarında yara(hastalık) kalmaz. Tırnaklarıyla kazımanın faydası yok sana bütün tırnağın faydası olur.

139

Ey dâde to-râ dest siphir u dil-i dehr
 Ez-çarh-ı karar-ı baht u ezdevlet behr
 Mihr-i to koned be-lütf u kin-i to be-ğahr
 Ez-şûre-i gül, ez güre-i mül ez-şeker-i zehr

Ey ihsan eden talihle hareket eden, dünyadan ve devletten her biri feleğin gönlü ve sema senin elinle ihsanlandı. Senin parlaklığın kin ve nefretini yok etti. Senin parlaklığın gül utandı, şarap koruğundan şekerden zehiri mahrum etti.

140

Ḥākānî-ra dem koni ey demine-i ‘aşr
 Ku şoterbe -est u şîr ner es‘ad-ı naşr
 Nur ez ser kaçır averi ender bon çe bon
 Sâye zi-bün çeh beri ber- ser kaçır

Ey asrın ocağı Hakânî’ye nefes ver. Evin ucundan kasrın içine gelen ışık nedir? Kuyunun derinliklerinde gölge kasrın tepesine vurur.

141

Ḥākānî ez-in muhteşir an dest be-dâr
 Der- kâr-ı şigeref himmet-i dest ber- âr
 Pervâne me- şev can be- cerağı me- siper
 Ḥūrşîd perest bâş nilüfer- vār

Hakânî, bu gösterişlerden uzak o elden tuttu. O ihtişamlı işler de ellerin yardımıyladır. Can mumunu takip eden pervane olma. Nilüfer gibi güneşe tapar ol.

142

Ey çarh himem-ra zi-sefr bāz aver

Der- reh-i dileş ez-rah be-ber bāz aver

Ḥāl-i dil-i men yek be-yek ez- men be-şinev

Ba o dū be-dū be-gū ḥaber bāz aver

Ey himmet çarhına sefer eden kişi, onun gönül yolundan gideni tekrar yola getirir. Benim gönlümün durumunu tek tek benden işit. Sana haber geldiğinde o haberleri getir, söyle.

143

Dil güfteem ço toḥumgan z'āteş -i ḳahr

Bes şuşte be-heft ab z'ālāyiş dehr

To bezir ḳuṭū nā-şodī ey şöhre-i şehir

Birun heme tir pāk u derūn su heme zehr

Kahr ateşinden dünyanın süsünden yedi suyla yıkanmış tohumluk gibi gönlüm konuşuyor. Ey şehrin meşhuru, senin ektiğin tohum çıkmadı. Dışarıda ilaç varken içim olduğu gibi zehir.

144

Ḥāki dil-i men bateş akende me-dār

Abem me- berev ço ḥakem efkende me-dār

Çūn kar-i men ez baḥt ferā hem ne- koni

Der- mihnet u gam mera perākende me-dār

Benim gönül toprağım ateş ile yoğrulmuş dokunma! Suyumda toprağım gibidir tutma! Benim bahtımdan işlerimin önü de kapalıdır. Elem ve kederde bende azar azar (satılmıyor) azalmıyor.

Hakânî, Şirvanşahların sarayından iftiralar ve anlaşmazlıklar sebebiyle geçimini de sağlamak için ayrılmak zorunda kalmıştır. Saraydan çıktıktan sonra çeşitli hanlara ka-

side yazsa da istediğini alamaz. Şirvanşah sarayının Hakânî ölünce yerine oğlu geçer ancak o da Hakânî'ye sahip çıkmaz. Hakânî yaşadığı ekonomik sorunları yansıttığı rubâîsidir

145

Goftem be-dil er-çoni be-ber ne- dem ser

Ne- neşinem ta nihayem an şeker ter

Piş-i şeker ez-pür mekes sâht siper

Goft er mekesi ber- ne- neşini be-şeker

Gönülme eğer pişman olmassan o taze şekerden yemek için oturmasın, dedim. Şekerin önüne sineklerin uçuşmasın diye kendimi siper ettim. Eğer şekere sinek konmazsa o zaman ne yapar, dedi.

146

Ey nâm-ı to der- şahr-i be- hûbi meşhûr

Vaşl-ı to temanna-yı hezerân mehcûr

Bâ-rûy-ı to k 'âftâb ez u yâbed nûr

Şirvân be-behişt maned ey beççe-ı hûr

Ey şehirde güzelliği ile meşhur ünvanına sahip olan sen, sana kavuşmak (sana) uzak kalmış binlerce aşığın dileğidir. Güneşten daha parlak yüzü olan sen, ey cennetin kızı Şervan cenneti sana yapıldı.

Şirvan, Hakânî'nin doğduğu ve kayınpederi aynı zamanda hocası ile arası bolup ayrılana kadar yaşadığı yerdir. Kendi adı Hakânî-i Şirvânî'dir yani Şirvanlı Hakânî'dir. Çeşitli vilayetleri gezdikten sonra kayınpederi vefat edince tekrar Şirvan'a gider ve orada maaşa bağlanmıştır. Ancak Şirvan Şahı Menûçîhr'in vefatına (565/1170) kadar bu maaş sürmüştür. Yerine geçen oğlu Âhistân Hakânî'ye babası gibi iyi davranmadı ve maaşını kesmiştir. Çeşitli olaylardan sonra tekrar Şirvan'den ayrılan Hakânî, Âhistân onu çağısada gitmemiş ömrünü Tebriz'de tamamlamıştır. Şirvân, Hakânî'ni için önemli bir yerdir, o vatanından ayrı kalsa da özlemini ve sevgisini içinde taşımıştır. Bu rubâîsinde de Şirvan'ı cennete benzetmiştir.

147

Ruz-ı to birün şod zi- revzen yek-rûz
 Murğ-ı to be-perr ez-neşîmen yek-rûz
 Gîrem ki be-kam dost başı yeme sal girem
 Na kām sevi be- kām düşmen yek-rûz

*Senin dışarda geçen bir günün de dışarda olduğun gününde kuşun uçtu. Muradına er-
 meyen kişi bir gün dünyanın muradına erecek.*

148

Ey çeşm o fitne-i felek-ra kılavuz
 Hicrân-ı to şîr-i şerze-ra gîrd baz
 Ey zülf-i to ber- külah hubi kûnduz
 Ba ğâret-i to Afallah ez ğâret-ı ğuz

*Ey gözleri feleğe fitnelikte kılavuzluk eden, senden ayrılmak kızgın aslanla oynamaktır.
 Senin saçlarının üzüreinde kûnduz derisinden güzellik külahıdır). Senin yağman
 Oğuz'un yağmasından daha beterdir, Allah affetsin.*

Hakânî'nin yaşadığı dönemde de Oğuz yağmasının yaşandığını anlamaktayız.

149

Ey mâh şeb -est perde-i vaşl be-sâz
 Vey çerh-i meder perde-i hâkânî bâz
 Ey şeb der-şubhdem hemi dâr- firâz
 Vey şubh kilîd-i rûz der- çâh endâz

*Ey ay gibi güzel kavuşma perdesi gece gibidir. O felekten, hakanlık perdesini indir. Ey
 gece, sabah vaktine kadar uzarsın. Ey sabah gündüz kilidini kuyuya at.*

150

Ey zülf butem be-şeb siyahı deh bāz
 Vey şeb şeb-i vaşl -est dojbāş u dīrāz
 Vey ebr berāy-ı dide der- māh tīrāz
 Vey şubh kerem kon b^c adem zansū yāz

Ey put gibi sevgilimin saçları geceyi siyah yaptı. O gece vuslat gecesidir uzun ve kabardır. Bulut gözlerinin hatrı için ayın çevresini süsle, benim sonumda bana cömert ol.

151

Dil sefih-i ‘ aşk-ı tost ba ten mestīz
 V’īnek dil u ten ter -est bā men mestīz
 Bī-dād- to rıht hūnem inşāf be-dīh
 Ey dost küş gārib-i düşmen me-sitiz

Kendinden geçmiş beden, gönül senin aşkından perişandır. Bedeninle savaşıma. Şimdi gönül ve beden tazedir, benimle uğraşıma. Ey dostu öldüren garip (gurbetteki) düşmanla savaşıma.

152

An Ka’be -i dil girifte reng-est henüz
 Ba māş be-pay pīl ceng -est henüz
 Dādīm zi dest pīl bāla zer u sīm
 Hem dest-i murād zīr seng-est henüz

O gönül Kâ’be’si henüz canlandı (renklendi.) Filin ayakları altında savaş alanına döndü. Çok miktarda altın ve gümüşle fillerden kurtulduk. Murad eli hâlâ taş altındadır.

Fil Vak‘ası, Hz. Peygamber’in doğduğu yıl veya ondan biraz önce vuku bulan ve tarihte Fil Vak‘ası adıyla anılan Kâbe’ye saldırı olayıdır. Allah’ın gönderdiği sürü sürü kuşların attığı taşlarla nasıl ezilmiş saman çöpleri veya böceklerin yediği yapraklar gibi ansızın yere serilip perişan edildikleri bildirilmektedir.²¹ Hakânî Şirvânî’nin bu rubâîsi, Fil suresine telmihdir aynı zamanda Ka’be, filin ayaklar altında olması, taş kelimeleriyle tenasüp yapılmıştır.

²¹ Mustafa çağırıcı, “Fîl Suresi”, *İslâm Ansiklopedisi*, c.13, İstanbul 1996, s. 69-70.

153

Hākānī ru ço seyr-i uryān-feş bāş
 Tu Tu ço piyāz-i dil pūr ez ateş bāş
 Çūn cūnbüş çarḥ koned naye keş bāş
 Keş-niz-i to-yı deyk felek-ra hoş bāş

Hakânî onun açık yüzünü seyretti. Gönül, kat kat soğan gibi ateşle olsun. Çarhın dönüşü gibi bir ekmekle yetinir olsun. Hakânî, git yalın ayak dolaş. Feleğin horozuna doğru okunu at ve rahatla hoş ol.

154

O reft u dilem bāz niyamed zi bereş
 Men çeşm be-reh, gūş be-der ber- esereş
 Çeşm ayed zey guş ki dāri ḥabereş
 Gūş ayed zey çeşm ki dīdi digereş

O gitti ve gönlüm eskisi gibi olmadı. Gönlüm yola kulağım kapıya esir oldu. Ben gözü yolda kulağım kapıda onun esiri oldum. Senin haberini işiten kulağımdan sonra gözlerim özgür oldu.

155

Der-ṭab^ç behīme sar merdem ḥ bāş
 Ba^ç ādet-i dīv-sān melek nīrū bāş
 Çūn cān be-niku daşt resd bā o bāş
 Ger ḥāl be dest kālībed-ra kūbāş

Dört ayaklı deve tabiatında (mizacında) insan huyu olsun, şeytan tabiatlılarla melek gibi olsun. Onunla olduğundan o canı iyilik sarmıştır. Neye benziyorsa önemli değil içi rahat değilse dışı ne olursa olsun.

156

Hākānī esīr-i to-st hezār u me-keş
 Şayd-st fikende-i tō berdār ū me-küş
 Murğist ger sitte-i to me-güzār u me-keş
 Ger be-girized be- bend bāz ār ū me-keş

Hakânî esirdir, onu incitme ve öldürme. O senin tuzağına düşmüş bir avdır, öldürme. Senin yanına konmuş O sana konmuş bir kuştur hareket etme kaçır eğer kaçarsa yakala, incitme.

157

Hākānī eger ne his nihādi hōş bāş
 Kam ez-ser kam der- nihādi hōş bāş
 Her çend be-na-hōşi fetādi hōş bāş
 Pendār der-in devr ne-zādi hōş bāş

Hakânî kötü tabiatlı değilse hoş ol. Senin başının muradı konmuşsa hoş ol. Her ne kadar kötü düşünmüşse hoş olsun. Dünya da ne istiyorsa hepsi olsun.

158

Māned be-behişt ān ruḥ gendum gūneş
 ‘Uşşāk ço ādem est pīrāmūneş
 Hākānī-rā ne-refte ber- gendum dest
 ‘Amde z‘ behişt mī- koned bīrūneş

Onun buğday benizli yanağı cennette kaldı. Onun çevresindeki âşıkları Âdem gibidir. Hakânî'nin eli buğdaya uzanmadı. O cennetten kovulmuştur.

Âdem Peygamber'in cennetten kavulma olayına telmihte bulunmaktadır. Buğday, burada nefsi temsil edet, Hakânî ise nefesine aldanmadığını dile getirmiştir.

159

Hākānī eger ki hāk-i tost ey mehfeş
 Çün âteş u âb u bād bâşed ser-keş
 Çendân ba dest der- ser hâki o
 K'ânra ne-berd âb ü ne-sûzed âteş

Ey ay yüzlü sevgili, Hakânî ateş, hava, su gibi serkeş olduğundan senin ayağının toprağı oldu. O yüzden elinde ve başında toprak vardır. Şimdi (mezarının başında) hava, su, toprak yoktur.

160

Ey geşte-i hecil z'ân ruḥ-ı gülgün gül u şem'
 Vez reşk-i tō der- sirişk u der- ḥūn gül u şem'
 Men der-heves an rūḥ hemçūn gül şem'
 Kerde ḥūy-ı ser du germ hemçūn gül ü şem'

O yanağının pembeliğinden mumu ve gülü utandıran ey güzel, mum sana olan kıskançlığından ağlar, gül ise kan döker. Ben de o gül ve mum gibi senin o yanağına heveslenirim. Gül ve ateş senin yakıcı âdetine(huyuna) kanmış gibidir.

161

Hākānī-ra ta' ne me-zen zehr-i amīg
 K'ez ḥükm-i şumā nih tors dared nih gorīg
 Ez-kuşten suḥten-i teneş nist derīg
 Ku ateş u ku dıraḥt ü ku ziḥ, kū tīg

Hayatı zehir olmuş Hakânî'ye vurma! Sizin hükmünüzden kokmaz, kaçmaz! Ölmekten, yanmaktan korkmaz. Ateş nerede, ağaç nerede, kılıç nerede?

Hayatı zorluklar ve sıkıntılar için Hakânî rubâîsinde artık onu hiçbir şeyin hatta ölümün bile korkutamayacağını söyler. Yanmak için ateşi, idam edilmek için ağacı, başının kesilmesi için kılıcın yerini sormaktadır. Çünkü Hakânî tüm sevdikelerini kaybettiği için ölümden korkmamakta hatta lümü aramaktadır.

162

Ber- dāšt felek be-ḥūn Ḥākānī tiġ
 Tā māh-ı mera kerd nihān ender mīġ
 Dey buse zedem ber- ān leb-nūš amīġ
 İmrūz ki ber- ḥāk zenem vay(dey) derīġ

Hakânî, (bir yiğit) kılıçla feleğin kanını akıttı. Sisler içerisindeki gizli ay benim ayım oldu. Dün gece dostluk içilen o dudağın üzerine öpücükler kondurdum. Şimdi ne yazık ki üzerine toprak atıyorum.

Hakânî, eşinin ölümü üzerine sekiz mersiye yazmıştır. Bu rubâide, dün var olan kişinin bugün olmayacak kadar, yok olacak kadar, hayatın ve yaşamın geçici olduğuna ve ölümün yakınlığına değinmiştir.

163

Ḥākānī -ra dilīst çūn peyker- tīġ
 Ruḥ çūn ḥali u sirişk çūn gevher tīġ
 Tehdid ser tīġ dehi ku ser tīġ
 Ta dest hamāīl konem ender ber- tīġ

Hakânî'ye yüreği kılıç sureti gibidir. Yanağı hâl'i gibi gözyaşları kılıcın mücevherleri gibidir. Başı tehdit eden kılıç (şimdi) hangi boyuna konmuştur. Kılıç kınının üzerinde benim elim vardır.

164

Der-‘ āşk-ı tō mūy şod zebanem be-güzāf
 K‘ an mūy miyān dilem z‘ ğam kerd mu‘ āf
 Ber- her ser-i mūy-ı men ğamet rast meşāf
 Mūyı şodeem be-vaşf-ı to mūy şikāf

Senin aşkını (anlatmada) dilimde tüy bitti, ne kadar anlatsam da eksik kaldı. Onun ince belinin gamından gönlüm azade oldu. Senin gamından başımdaki her tel asker gibi dikildi. Senin vasfını almak için kıla dönüştüm.

165

Ne hāk tuvam b'ādemo kerde 'āşk
 Nih murğ tuvam be-dane perverde-i 'āşk
 Pes ber- ço meni perde-i dürr-ra me-güzin
 K'aheng şinās nist der perde-i 'āşk

Ne beşeri aşk içinde senin toprağınım ne de aşkın tanesine heveslenen bir kuşum. Bana yaptığın gibi kapının perdesini çekme. Aşk perdesinde huzuru yakalayan yoktur.

166

Zerrin çekonem kadeh-i gülīn ār-dil
 Pāy ez-gil-i gam ber-ār yekbār īdil
 Ta ez-gil-gürem ne-dehed hār ey dil
 Gülgün-mey der-gülīn kadeh dār ey dil

Ey gönül, altını ne yapayım bana gülden bir kadeh getir. Gam toprağından ayağını bir anda çek, çıkar. Ey gönül, mezarının toprağında diken olmaması için gül renkli kadehi eline al ve iç.

167

Yāret ne-koned be-müher temkīn ey dil
 O nīst harīf, mehere ber çīn ey dil
 Ez yār suhen me-gūy çendīn ey dil
 Hīz ez-serī hāmāş be-nişīn ey dil

Ey gönül, senin sevgilin ağırbaşlılığından vurmadı. Ey gönül, o mert biri değil, arif olma yolunu seç. Bu kadar da ondan bahsetme. Onun başını kaldır,(onu unut) susup bir kenarda dur.

168

Ez-âteş-i ‘ aşk âb dehânem heme sâl
 Der-âb ço âteş be-figân heme sâl
 Ber- hâk ço bād bi-nişânem heme sâl
 Berbād ço hâk-ı cân-feşânem heme sâl

Aşk ateşinden dolayı bütün yıl ağzımda su vardı. Ateş gibi suda bütün yıl inledim. Bütün yıl toprağın üzerinde rüzgâr gibi oturmadım. Toprak gibi rüzgârın üzerinde harap canımı saçtım.

169

Ey Bedr-i hemal kıadr-i Hürşîd-i cemâl
 Keyvân-ı dil Müşter-i ruh Zühre misâl
 Kavs-ı ebrû u ‘ Akreb-i haîi û tîr-i hisâl
 Pervîn-i dendân, Süheyl-i ten, Cevzâl fâl

Ey değeri dolunaya eş olan, yüzü güneş gibi parlak, gönlü Zuhal, yanağı Müşteri yıldızı misali olan güzel. Kaşları Kavs, yüzü ve kirpiği Akrep olan güzel huyly, dişleri Pervin teni Süheyl, niyeti ikizler.

Bu rubâide Hakânî’nin astoronomi bilgisinin öne çıktığı görülmektedir. Sevgilinin yüzünü, huyunu tarif ederken zengin astoronomi bilgisinden faydalanmıştır. Evrende on iki burç vardır: Hamel (Koç), Sevr(Boğa), Cevzâ (İkizler), Seretân (Yengeç), Esed (Aslan), Sünbüle (Başak), Mizân (Terazi), Akrep, Kavs (Yay), Cedy (Oğlak), Delv (Kova), Hût (Balık). Burçları ve yıldızları açıklayacak olursak:

Keyvan (Zuhal): yedinci felekte ve gezegenlerin en üstünde bulunur. Tabiatı gereği soğuk ve kurudur.²² Hem soğuk olması hem de en üst katta bulunduğu ve erişilmez olduğu için gönlü Zuhal benzetmiştir. Müşterî (Jüpiter): Jüpiter, gezegenlerin en büyüğüdür çıplak gözle görülebilen tek gezegendir.²³Bu özelliği ve parlaklığı sebebiyle Hakânî, sevgilinin yüzünü Müşterî’ye benzetmiştir. Kavs: Yay burcudur. Sevgilinin kaşlarıyla şekil ilgisi kurulmuştur. Akrep burcu: hem parlak hem de akrepten dolayı tehlikeli olan bir burçtur. Şekli akrebe benzeyen bir burçtur. Akrep (Kejdüm) burcunun uğursuzluğuna

²² Ahmet Talat Onay, *Açıklamalı Divan Şiiri Sözlüğü*, Ankara, 2014 s. 440.

²³ Nejat Sefercioğlu, *Nev’i Divan-ı Tahlili*, Ankara, 2001 s.367.

inanılır. Onun vaktinde fitne, yalan, savaş, yağmur, sıkıntı, üzüntü artar ve yayılır; ayrıca yolculuğa çıkmanın da uğursuzluk getirdiği düşünülür.²⁴ Sevgilinin hattındaki tüyler ve kirpikleri fitne fesat çıkarması yönüyle akrep bursuna benzetilmiştir.

Pervin: altı veya yedi yıldızdan meydana gelen bir yıldız kümesidir. Kümeyi meydana getiren yıldızlar iki sıra meydana getirirler bu yüzden diş ile birlikte anılır.²⁵ Diğer divan şâirleri gibi Hakânî de dişleri Pervin'e benzetir. Süheyl: Bakıldığında göze titrer gibi gözüken küçük bir yıldızdır. Hakânî, sevgilinin teninin narinliğini vermek için tenini Süheyl'e benzetmiştir. İkizler Burcu (Cevza): Üçüncü burç olan Cevzâ, iki parlak yıldızdan meydana geldiği için "ikizler" diye adlandırılır. Eski Türk Edebiyatında bu burç ya birbirine sarılmış iki şahıs olarak ya da kemer olarak tasvir edilir. Vâmık u Azrâ mesnevîsinde de kemer motifini görüyoruz. Burcun mizacı havâî olup, kuru ve karanlıktır. İyi insanlardan âlim ve şâirler; kötülerden hırsız ve hileciler; hayvanlardan da ehlî olanlar bu burca mensuptur. Bu sebeple Hakânî, sevgilinin niyetini ikizler burcuna benzetmiştir.

170

Be- nemûd bahâr-ı taze-ruhsâr ey dil

Ber-bâd nihâde bâde pîş âr ey dil

Eknûn ki güşâd çehre gülzâr ey dil

Mâ u mey-i gül-reng û leb-i yâr ey dil

Bahar gibi (olan) yanağını göster. Yıllanmış şarabı getir ey gönül. Ey gönül, şimdi çehreni açtığından gül bahçesinde biz gül rengi şarabı sevgilinin dudağından (umamız).

171

Sûzi ki der-âsmân ne-güncid dârem

V'an nâle ki der-dehân ne-güncid dârem

Güfti z'cihân çe guşşa dârî aher

Ân guşşa ki der-cihân ne-güncid dârem.

²⁴ Şerife Akpınar, "Lâmi'î'nin Vâmık u Azrâ Mesnevîsinde Astrolojik Unsurlar", *Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, 12, Konya 2002 s.169-202.

²⁵ Nejat Sefercioğlu, *Nev'i Divan-ı Tahlili*, Ankara, 2001 s.363.

Gökyüzüne sığmayan bir ateşe sahibim ve ağızda tutulamayan o inleyişe sahibim. Bu dünyada geleceği(ahiretin) gamını çekmek niye? Bu dünyaya sığmayan derde sahibim.

172

Kû zehr ki nâ m-ı dostgānîş nehem
Kû tîğ ki ab-ı zendegānîş nehem
Kû zaḥm ki raḥm asmānîş nehem
Kû ḳatlı ki nuzl an cihānîş nehem

Dostun kaynağı olarak adlandırdığım zehir nerede? Kılıca ölümsüzlük suyu veren su nerede? Feleğin açmış olduğu eziyet nerede? O dünyaya inen ölüm nerede?

173

Men meyve-i ḥām şaye perverd nehem
Coz çeşme-i ḥürşîd cihān kerd nehem
Ger ber- ser-i ḥıṣmān ki ne merdend u ne zen
Ser pūş zenān ber- ne-konem merd nehem

Ben gölgede yetişmiş ham bir meyveyim. Güneş ışınlarından başka dünyası olmayan bir meyveyim. Ne kadın ne erkek başının düşmanı olmazsa bazı kapalı olan kadınları da erkekleri de istemem.

174

Ḥākānî-ra dilîst âlûde-i ḥıṣm
Z'în zerrak-ı zerk pişe-i ezrāk çeşm
Ḥükm ez-ḥikme ne-dāned u resm ez-reşm
Peşm sek la' net -est meh sek u meh peşm

Bu riyakar iki yüzlüden Hakânî'ye öfke bulaşır..Karardan karar ve adetten adet bilmez. Lanet köpek peşimde, yine peşimde, yine peşimde.

175

Z'ân nûş koned zehr-i şarâb suhanem
 K'ez fark-ı felek güzeşt âb suhanem
 Derd-i ser şeş mahe be-nâçiz şeved
 Ey her ki be-ser koned gülâb suhanem

Zehirli şarap olan sözlerimden içti. Sözlerimin suyu feleğin boğazından geçti. Gül suyu gibi sözlerimi herkes başının üzerine koyduğu için benim de altı aylık derdim azaldı.

176

İmrûz ki hürşîd-i semâ-yı suhanem
 K'ez ra-ne-resed dest be-pâ-yı suhanem
 Hurşîd ki pâdişâh-ı heft -iklîm-est
 Der- kû-yı cihanest gedâ-yı suhanem

Bugün göğün güneşi benim sözlerimdir. Kimsenin elleri benim sözümün ayağına erişmemiştir. Güneş yedi iklimin padişahıdır. Dünyanın her yeri benim sözümü dinliyor.

177

Ey pîş-i to mihr u mäh u tîr u behrâm
 Bercîs u Zūhal, Zühre, Hamel şevr gulâm
 Cevzâ sere tan hūşe kemân şîret râm
 Mîzân-ı 'ākrep delev be-reh hût be-dâm

Ey önünde Güneş ve Ay'ın Tir ü Behram(Merih yıldızı) olduğu, Bercis, Zühre, Hemel köle oldu. Yolunda terazi, akrep, balığın tuzağa düştüğü kişidir.

Hakânî bu rubâisinde de 169 nolu rubâî gibi astoronomi bilgisini ortaya koymaktadır.

178

Mâ jende seleb şodîm der-hiz ne-hizîm
 Coz hâr ne-hayîm u be-coz k'ez ne-gizîm
 Ez l'âl butân şeker râmiz ne-mezîm?
 Ruhsâr be-hûn duhter-i rez nerezîm

Biz eskidik gittik ipeklerde yatmadık. Put gibi güzellerin dudaklarından tatmadık. Üzümlerin kanlı yanağından içmedik.

179

Güyend ki her hezâr sâl ez-‘ âlem
Ayed be-vucûd ehl-i vefâyı mahrem
Amed z‘ -în pîş u mâ ne-zâde z‘ âdem
Ayed pes ez-‘în u mâ fûru refte be-‘hem

Atalar sözü söyler ki: Yüzyılda bir dünyaya Kutb gelir. Bundan önce gelmiş, biz doğmadan önce gelmiş. Biz mezardayken gelecek dedi.

180

Hâkânî-râ z‘ ân ruḥ u zûlfîn be-ḥam
Dil‘ üd ber-ateş -est u eşk-i ab be-ḳam
Hem z‘ ân ruḥ u zûlf k‘ ab nüvisend be-hem
Çun şimşâdeş civân kon ey serdârem

O kıvrım saçlar ve o yanaktan Hakânî’nin gönlü ateş üzerindedir ve gözyaşı akar. O yanak ve saçın herbiri su üzerine yazılmış. Ey serdar, boyun gibi onu da(saçlarını da) uzat.

181

Ân mâh be-keşti direv men der-ḥaṭerem
Çun keşti ez-âb-ı dîde asîme-serem
Z‘ ân bād k‘ ez o be-şâdi âred ḥaberem
Çun âb be-şeybim u ço keşti piserem

O ay gibi sevgili benim ömrümü biçti, beni öldürdü. Gözyaşımdan sersemleşmiş bir gemi gibi sevinçli haberimi getiren o rüzgârdan, suyun içinde sallanan bir küçük gemi gibiyim.

182

Āzār koni u cev̄r fermāyī hem
 Raḥmet ne-koni u ruy ne-nümāyī hem
 Būse çī ṭaleb konem çī pīṣ arem ‘āzūr
 Dānem ki ne-baḥṣī u ne-baḥṣāyī hem

Hem tersledi hem cefa buyurdu, acımadı ve yüzünü de göstermedi. Merhamet ve şefkat göstermeyeceğini bildiğim için ne öpücük istedim ne huzurunda kusur işledim.

183

Bi- ānki bedi be-cāyī ān meh kerdem
 Ya hīç günah nevzubillah kerdem
 Ez-cūrm ne-kerde tövbe şadrah kerdem
 Çun tövbe-i kabūl nist kūteh kerdem

O ay için uygun kötülük yoktur. Allah biliyor hiç günahım yok. İşlemediğim günahtan yüzlerce tövbe ettim. Tövbem kabul olmadı, kısa kestim.

184

Gerdūn ḳafes-est sebz pūr-çeşme ço dām
 Murḡān hem ez-in ḳafes peridend mūdām
 Deyr-est der-in ḳafes ne-dīde-st eyyām
 Yek murḡ ço men hümā-yī Ḥākānī nām

Dünya, tuzakların su gibi aktığı yeşil bir kafestir. Kuşlar da bu kafesten durmaksızın uçarlar. Bu kafeste gün görmemiş bir dünyadır. Hakānī'nin hüması diye ünlenmiş bir kuşum.

185

Ger hīç be-bendegīt der-ḥōr bāšem
 Der-şehir-i to sāl u meh mücāvīr bāšem
 Şervān z'pey to Ka' be şod cān-ı merā
 Ger ber kerdem z'Ka' be kāfir bāšem

Sana kulluk etmezsem en adi köle olayım. Senin şehrinde (sana) ay ve yıl gibi komşu olayım. Senin ayağından Şervan, bizim canımıza Ka‘be oldu. Ka‘be’den dönersem kâfir olayım .

186

Der-‘ âşk şikeste beste dānī çönem
 Leb beste u dil şikeste dānī çönem
 To meclis-i mey nişende dānem ço ney
 Men ġārqa-i hūn nişeste dānī çönem

Aşktan kırılmış âşık bilinirim. Dudağım mühürlü ve gönlüm kırılmış bilinirim. Senin meclisinde ney gibi oturdum. Ben kana bulanmış (batmış) oturmuş bilinirim.

187

To gülbin u men bülbül ‘ aşk ârāyīm
 Coz ba to nefis n’dehem u dil n’nümāyim
 Der-fırkat-ı to beste zibān mi-āyim
 Ta bāz ne-bi-nimet zebān ne-keşāyim

Sen, gül ağacı ve ben, aşkıyla senin yüzünü süsleyen bülbülüm. Senden başkasını koklamadım ve gönlümü açmadım. Senden ayrıldığımda dilim bağlanıyor, konuşamıyorum. Seni tekrar görmediğim için dilimi açmadım.

188

Ber-fırın-ı men âteş-ı to feşānī u dilem
 Ber-rehgüzer ġam-ı to nişānī u dilem
 Ez-cevr-i to cān reft to mā’nī u dilem
 Men terk-i to güfteem to dānī u dilem

Sen ateşini benim gönlüme serptin, benim gönlüme senin gamın oturmuş yol gösteriyor. Senin cefandan can gitti. Beni terk ettiğini söylemiştim sen de biliyorsun gönlümde biliyor.

189

Servîst siyâh çerde ân mâh-ı tamâm
 Ber-ab du ‘ârîzeş hattı ateş-fâm
 Şekl-i haţ o be-gerd ‘ârîz mâ dâm
 Çûn sarhı mağribest der evvel şâm

O dolunayın yüzü, siyah bir servidir. Su üzerine iki yanağı tüyleri ateş rengidir. O(nun) yüzünün şekli, yanağının yuvarlaklığı bize tuzaktır. İlk akşamda batıdaki kızılık gibidir.

190

Men dest be-şâh meh mişâli zedem
 Dil dâde u pes şilâh-i mâli z’dehem
 O hod ne-pezi-red dil u mâlem amma
 Ahter be-güzeştan -est fâlî z’dehem

Benim ellerime ayın parçası vurmuş gibi (oldu), gönül vermiş ve vatandan sürülmüş oldum. O gönlümü kendi çağırmadı, yıldızı kaymış bir falzedeyim.

Hakânî burada fal zadeyim derken şansını kaybetmiş, bir şeyde uğur tuttramamaktan bahsetmektedir. Kendisi Şirvanşahlar’ın sarayında iken sarayı terk etmek zorunda kalmış ve sonra bir sarayın himayesinde kalamamıştır.

191

Nev nev gam ân râhat-ı cân-ı men dârem
 Cev cev câni der-in cihân-ı men dârem
 Nâzi ki cihân be-sûzed an o dâred
 Ahi ki felek be-durred ân-ı men dârem

Benim o huzurlu canım yepyeni gam edindim. Bu dünyada arpa arpa oldu. Cihanı yakan onun bir naz (dünyayı) sardı. Gökyüzündeki yıldızlar benim ahımdan oluştu.

192

Küştend merā k'ez to perākende şevem
 Ğam-nist eger ber-dert efkende şevem
 To çeşme-i hayvānī u men māhi Hızır
 Her geh ki be-to bāz resm zinde şevem

Senden dolayı beni öldürdüler, paramparça oldum. Derdin içine düşersem sorun yoktur. Sen ölümsüzlük suyu ve ben Hızır'ın balığıyım. Her an senin âdetinle canlanırım.

193

Çun sāye eger bāz be-künci tāzem
 Hem sāye-i men saye ne-bīnend bāzem
 Ver-sāye ze-men güm koned ān tennāzem
 Ez-sāye-i hod hem nefesi ber-sāzem

O hazineye gölge gibi düşersem benim gölgem gibi gölge salan olmaz. O güzel benim üzerimden gölgesini çekerse ben kendi gölgemden nefes olurum.

194

Düldül talebīd ez-pey reh dil-cū yem
 Bed rud künān kerd güzer ber güyem
 Goftem ki ze-rāh rāh u düldül ken kon
 Be-niger ki men āh āh u dil dil güyem

Gönül arayışında düldül talep etti. Benim mahallemi gelip geçerek yol yapıyorlar. Atlar bu mahalleyi yol yol yaptılar. Benim gönül gönül ah ah dediğime dikkat et.

195

Hürşīd-i to nīlūfer nāzende menem
 Ten ğarka be-eşk der-şeker hānde menem
 Ruḥ zerd u kebūd-ı dil ser-efgande menem
 Şeb mürde z' ğam, rüz be-to zende menem

Senin nazlı güneşin benim nilüferimdir. Beden suyuna gömülmüş tatlı gülen benim. Ya-nağı sararmış yüreği kararmış aklı kaybetmiş benim. Gece gamdan ölmüş, gündüz sana canlanan benim.

196

Her rûz der-âb-i dide âteş yâbem
Şeb z‘ âteş u âb şabr ber-dih hâbem
Her çend ki berd âteş-ı ‘ âşket âbem
Der-‘ âşk ço âb-ı pāk u âteş nâbem

Her gün gözyaşımnda ateş buldum. Gece ateş ve suyun etkisiyle sabrımı kesti. Her ne kadar senin aşkının ateşinden yanan olsam da aşkta su gibi temiz, parlak ateş gibiyim.

197

Mihr-i to birûn astân endâzem
Hâk ez-sitemet ber-‘ asmân endâzem
Be-şikâfem sîne u birûn ârem dil
Tâ mihr-i to der-pîş segân endâzem

Dışarıda eşiğe vuran bir güneşsin. Senin zulmünden gökyüzüne toprak atıldı. Senin merhametin için bağrımı yırttım, yüreğimi çıkardım köpeklerin önüne attım.

198

Bî- ânki be-hîç cürm rây âverdem
Şad reh be-to ‘ özr cân-fezâ-yı âverdem
Ger ‘özü merâ ne-mi-pezi me-pezi
Men bendegi hîş be-câyı âverdem

Onsuz olmakta benim hiçbir suçum yok. Senden yüz yolla af diledim. Eğer bizim eksikliğimiz oluyorsa ben sana köleliği kabul eden bir köleyim

199

Ġamhār tuvām ġamān-ı men men dānem
 Hūnhār meni ziyān-ı men men dānem
 To sāz cefā dāri u men sūz vefā
 Dāri to to dāni, ān men men dānem

Senin gamınla beslenen gam yiyiciyim, benim gamlarımı ben bilirim. Gam çeken biriyim benim kaybımı ben bilirim. Sen ceza inşa edersin ve ben vefa ateşiyim. Sen seni bilirsin ben beni bilirim.

200

Divāne-i çember-i hilāl-i to menem
 Pervāne-i ‘ānberi mişāl-i to menem
 Nīlūfer-i hūrşīd-ı cemāl-i to menem
 Hākester-i āteş-i hayāl-i to menem

Hilale bağlanmış dīvāne benim, sanber misali senin pervanen benim. Senin güneş yüzünün nilüferi benim. Senin hayal ateşinin külü benim.

201

Der-hāb şevem rüy-ı to taşvīr- konem
 Bī-dār şevem vaşl-i to ta‘ bīr konem
 Ger her dū cihān hāhi u cān u dīl u ten
 Ber-her du u her se çār tekbīr konem

(Uyuduğumda) Senin yüzünü uykuda hayalini kuruyorum (görüyorum). Uyandığımda sana kavuşmaya yoruyorum. Eğer her iki cihanda can, gönül, ten istemek için her ikisi ve üçü ve dördü için tekbir getirdim.

202

Dūd efgen-ra be-gū ki nes nālānem
 Dūdi ber şod ki dūd kīn şod cānem
 Ber-men be-dili kerd be-dil cānānem
 Dil gerdāni me-kon ki ser gerdānem

Benim inleyişimden sonra gam dumanı dağıldını söylüyorsun. Canım düşmanlık duygusundan duman sardı (karardı). Sevgilimin gönlü benim gönlüm oldu. Başım dönerken sen gönlün çevirme.

203

Der- z' an leb-i lā' l nuş hordet çīnem
 Lāle heme z' ān-ı rūh ço verdet çīnem
 Der-būse lebet güzīde em derdet kerd
 Dermān-ı dilem to-yı ki derdet çīnem

O kırmızı dudaktan içtim, derleyip yedim. O lale yanağı yaprakları gibi topladım. Senin seçkin dudağından öptüm, dert edindim. Biriktirdğim dertlerim için senin gönlünden dermân diledim.

204

Ey kerde ten u cān merā mesken-i ğam
 Der-bāğ dılem şikefte şod sūsen-i ğam
 Ta pāy-ı merā keşīd der-dāmen-i ğam
 Ğam düşmen-i men şodest u men düşmen-i ğam

Zavallı can ve tenimize düşmüş olan gam, süsen gamı gönül bahçemde açmış olan gam. Gam ayağıma kadar gelip eteğimi çekti. Gam benim düşmanım oldu, ben gamın düşmanı.

205

Eknun ki şeb âmed be-reved cānānem
 Ku hūrşīdest ‘ādetes mīdānem
 Dil çeng hemi zened beher dem der-men
 Ku-ra be-güzari to ber-āyed cānem

*Şimdi gece geldi, sevgili gitti. Güneş nerededir? Onun âdetini bilmiyorum. İçimde gönül
 çengime dermân zamanı her an vurdu. Sen nereye gittin gönül oraya çekildi.*

206

Çun pāy-ı ğam er z‘ mecliset bīrūnem
 Ez-dest-i ğamet ço mey der-āb u hūnem
 To meclis-i ney nişānde dānem çoni
 Men ğarķa-i hūn nişeste dāni çūnem

*Gam ayaklanıp senin meclisine gelirse senin meclisinden çıkarım. Gamın elinden suyun
 içine kanım şarap gibi oturmuş. Senin meclisinde ney gibi sabit olduğunu biliyorum,
 kana bulandım. Benim nasıl kana bulandığımı sen de biliyorsun.*

207

Gufti be-revem, me-rev be-ġam me-nişānem
 Ta dest-be-cān der-nih koned hicrānem
 Cānem be-leb āmedest u men mī-dānem
 Han ta ne-revi ta ne ber-āyed cānem

*Giderim dedi, gitme içime dert düşürme. Yüreği ellerinde olduğundan ayrılık acım kal-
 madı. Yüreğim ağzımda acele et canım çıkmayana kadar gel canımın üzerine koy. Tek-
 rar gelmeyeceğini ve tekrar gitmeyeceğini biliyorum.*

208

Rūz ez-pey-i hicr-i to be- fersūd dilem
 Şeb der-pey-i ruz vaşıl ne-ġanūd dilem
 Pes rūz ki çun rūz-ı revān būd dilem

Ta bā to ço şeb şebi be-asūd dilem

Sen gittikten sonra gönlüm yıpranır. Sabahın ardından geceye gönlüm kavuşmayı istemez. Gündüzün ardından su gibi akan gönlüm sbir gece gibi dinlensin.

209

Ez-ḥalka-i zūlf-i to ser efgende terem

Vez cur^ç a-ī cām-ı to perākende terem

Gerçi zi şebbeh-i dil-i to azād terast

Ez-la^ç l nigīn-i to to-rā bende terem

Senin halka halka saçlarından baş aşağı oldum. Kadehindeki son yudumdan dolayı daha da parçalandım. Gerçi sen, gönlüm şüphelerinden azadesin. Senin kırmızı bir taş olan dudağından sana daha da kul oldum.

210

Ey silsile-i zūlf-i to yekser canbān

Divāne şodem silsile-i kemter canbān

Dārem ser ān ki bā to der-bāzem cān

Ger hest ser minnet-i seri der-canbān

Ey senin zülüflerinin zünnarıyla heryeri sallayan, bu kadar zülüflerini uzatma dīvāne oldum. Seninle canına oynayan bir başa sahibim. Eğer bir başın derdine düşmüş bir baş varsa senin hareket eden başındadır.

211.

Tā ber hedef-i felek zedem tīr suḥen

Ez-halka goseste būd zincīr suḥen

Ṭab^ç -ı suḥenem hemço ‘asel ḥahed būd

Tab^ç em ço seker fikend der-şīr suḥen

Feleğin hedefi olduğumdan, söz oklarıyla vuruldum. Söz zincirinin kopan halkasıydım. Yaratılıştta sözüm gibi istediğim buydu. Sözümün tarzı bal gibi olacak. Söz sütüne şeker atılmış gibi bir tabiatım var.

212

Hākānī eger ze-ḥōd sehi kām birūn
 Mihret şevēd ez-şēşder-i eyyām birūn
 Ta yek nefset āmeden ez-kām birūn
 Murğ-i to perīde bāşed ez-dām birūn

Hakânî eğer kendiliğinden arzularından vazgeçerse günlerin altı kapısının avı olur. Tek bir söylemiyle arzuları yerine gelirdi. Senin kuşun tuzaktan arınıp, uçup gitmiş.

213

Bī-dād berīn tengdil aḥer bes kon
 Ey zālīm deh renk-i dil aḥer bes kon
 Ez-ḥīre keşīt seng ber-men be-girīst
 Ey ḥīre keş sengdil aḥer bes kon

Bu küskün gönüle sitem, zulüm çok oldu. Ey zalim sonunda gönüle yeterli faydayı (rengi) ver! Bana zulüm taşını vurup beni ağlattın. Ey acı çeken, bu kalbin taşlılığı yeteer artık!

214

Pes kūr dil-est īn felek bī-ser u ben
 Z‘ān kem ne-gerd be-şūret arāy suḥen
 Hākānī eger mūmeyyiz ‘arza me-kon
 An Yūsuf-ı tāze- ra berīn gork kūhen

Bu başı sonu olmayan (uçsuz bucaksız) feleğin gönül gözü oldukça kördür. O süslü sözlerle seni aldatır. Hakânî eger üstünlüğünü gözler önüne sermezse o taze Yusuf'u o yaşlı kurt kaptı.

215

Dil hūn çod u âteş-zede dārem z' derūn
 Pîş āramî ço hūn ki hest âteş gūn
 Mey-i âteş u hūnest feru rîzem hūn
 Âteş be-ser âteş u hūn ber-ser hūn

İçime ateş vurdu ve gönlüm kan oldu. Ateş rengi olan kan gibi döküldü. Şarap ateştir ve kandır, kanımı saçar (akıtır). Ateş, bedenim ateştir ve kan bedenimin kanıdır.

216

Hākānî ez-în çarḥ-i siyeh kâse-i dūn
 Çunî to der-în külhan hākiseter hūn
 Ez-çeşm u dili ço dik germābeh kenūn
 K' âteş z' -derun dāri u āb ez- bîrūn

Hakânî bu siyah kaşeli alçak dünyadan, bu külhanda kül rengi ocağına inanır. Gözden ve yürekten gizli hamamdaki kazan gibi dışını ateşler sarmış ve içini sular doldurmuş.

217

Hākānî-ra ki hest sultān-ı suhen
 Şad la' l fezūn nihād der-kān -ı suhen
 Emrūz çonān nemūd burhān-ı suhen
 K'ez cümle rebud gu z' meydān-ı suhen

Hakânî'ye söz ocağında yüzlerce lal konuştuğu için o söz suhanıdır. Bugün onun sözleri kanıt gösterilir. Söz meydanındaki bütün sözleri o toplamıştır geriye söylenecek söz bırakmamıştır.

218

Ta be-şenev dem k' āhūy-ı şîr efken-i men
 Mātem zede şod çun dil bi-mesken-i men
 Hākka u be-cān o ki cān der-ten-i men
 Be-nişest be-mātem-i dil ruşen-i men

Aslan tarafından avlanan ahuyu işittiğim için benim evsiz ve yurtsuz gönlüm, matem tuttu. O can o hak bedenimde can benim. Benim aydınlık gönlüme matem oturmuş.

219

Hâkânî eger tu-yı z'şâfî nefesân
Ber-gerdan kes dest besîli me-resân
Zîrâ ki ebr gerdan âzâd kesân
Şemşîr resed be ki resed dest hasân

Hakânî sen temiz kalplilerden isen kimsenin boğazını sıkma! Yoksa birilerinin boynuna uzanırsan sen onların boyunlarına sıkarsan onlarda sana kılıç çeker.

220

Hâkânî ez-ol ki demi dâşet fuzûn
Mi-bûd derûn perde çun perde derûn
Ez-meclis-i hâş hâşganest eknûn
Çun halka derûn derûn çun halka birûn

Hakânî önceden bir nefesi daha uzun tutardı. Aldığı derin nefes içinde perde oluyor. Hasların meclisinde şimdi hasların hasıdır. İçindeki halka halkanın içinde halka vardır.

221

Mâha dilem ez-vîşâl pür-nûr be-kon
Meyli su-yı ın hâtır rencûr be-kon
Ey Yûsuf vâkt-ı ceng-ra dūr be-kon
Gork âştebî bâ men mehcûr be-kon

Ey ay gibi güzel sevgilim, gönlüm sana kavuşmaktan tertemiz apaydınlık oldu. İncinmiş gönlüme bir meylet. Ey Yusuf savaştan uzak dur. Kurt bizimle uzlaştı, uzak dur.

222

Ḥākānī eger çe dāred ez-derd nihān
 Cān hasta u dīde ġarḡa u dil büryān
 Īnek su-yı vaşl-ı to firistād ey cān
 Cān tuhfe u dide müjde u dil kūrban

Hakânî ne yaparsa gizli derdinden (Hakânîye ne olursa gizli derdinden), canı hasta, gözü baygın, gönlü yangındı. Şimdilik senin vaslına doğrukanını hediye, gözüüm müjde (armağan) gönlüm kurban gönderdi.

223

Tiġ ez-tū u lebbeyk nihānī ez- men
 Zaḥm ez- tū u teslīm civānī ez-men
 Ger dil dihdet ki cān sitānī ez-men
 Ez-to ser tiġ u cān feşānī ez- men

Kılıç senden, gizlice emrinde olmak benden(dir.). Senden yara açması benden sevgiliyi teslim alması. Eğer benden can alan sana gönlünü verirse senden baş alması benden can saçması.

224

Peydāst ki sevdā-yı tō darem pinhān
 ‘Afra me- kon īn ateş-i sevdā be- nişān
 Dārem ser angah be tō der- bāzem ser
 Ger hisset ser-i minnet seri der-canbān

Sana olan sevdam aşikârdır, gizli tutmam. Bu sevda ateşinin izini etrafa saçmam. O yerde sana sırrımı açtığımdan seninle sırrı paylaştık, sırrın hareketleniyor. Minnet başı varsa o hareket eden başının arasındadır.

225

Ger hāk z'men b' ešk-i hūn pālūden
 Nālīd, menāl kū geh as geh asūden
 Z' insān kş firāk hāhedem fersūden
 Ber hāk z'men sāye hāhed būdem

*Bana toprak ile kanlı gözyaşlarını ayırttırdı. Huzur veren mülklerim nerede, diye inledi.
 Canından ayrı düştüğü için yıprandı. Benim toprağımın üzerinde gölgemin olmamasını
 istedi.*

226

Çu zindegi afet cānem güm kon
 Çun sāye hicāb- nişānem güm kon
 Çun bi-to ser u pāy cihān nīst pedīd
 Ber-zen ser ğamze u cihānem güm kon

*Ben canımı o genç afet olduğu için kaybettim. Nişanımı kaybeden gölge gibi bir perde-
 dir. Dünya, sensiz baştan aşağı yok. Gamzene yaklaştım, onun bakışıyla dünyamı kay-
 bettim.*

227

İmrūz be-hāli-est z' sevdā-yı dil-i men
 Teressum ne-keşid bi-to be-ferdā-yı dil-i men
 Der-pā-yı to keşte geşt 'amdā dil-i men
 Şod kār dil ez-dest, derīgā dil-i men

*Benim gönlüm sevdadan bugün boştur. Gönlüm sensiz geleceği yerini önemsemedi. Se-
 nin ayaklarında ölmüş gönlüm niyetlerinden vazgeçti. Ellerden gönül oyuncak oldu, ya-
 zık benim gönlüme.*

228

Hākānī-ra ğam nev u derd kūhen
 Āverd be-dīn yek nefes u nīm suhen
 Ta men be-to zindem be-dil kes ne-konem

Çun men reftem to her çe ħahi mî-kon

Hakânî'nin yeni kederleri ve eski dertleri bununla tek nefes ve yarım söz getirdi. Senin sayende canlı olan ben, canlı olabilmek için gönlüme kimseyi almadım. Ben gittim çünkü senden her ne istediysem olmuyordu.

229

Ey dōst be-matem çi nişini çendim

K'ez mâtem-i to şodim ba morg qarın

Z'in matem konderünî ey şem' zemîn

Çun ber-ħizi be-mâtem mâ be-nişin

Ey dost bu sinmiş yas nedir? Biz senin mateminden ölüme yakın olduk. Mumu bu dertten içimi yakan ey yeryüzünün mumu! Matem sıçradığından üzerime yapıştı durdu.

Sevdiklerini kaybeden Hakânî'nin kyas havasını yansıttığı rubâîsidir.

230

To ruĥet bî-fikend be-şahrâ-yı dil-i men

Sermâye ziyân kerd z' sevdâ-yı dil-i men

Yek mûy ne-mâned ez-ecel tâ dil-i men

El kışsa be-ťulhâ derîgâ dil-i men

Senin yanağın yüzünden gönül çölüne düşmedim. Gönül sevdasını ziyan etti. Benim gönlümde ecel gelinceye kadar tüy kalmadı. Kısaca benim gönlüme çokça yazık oldu.

231

Ĥākānî eger kesi cefâ dâred ĥû

Pādâş o vefâ kon u bāz me-gû

Ān kon be-cihānîyân z' kerdâr ne-kû

Ger bā tō koned cihân niyāzâri ezû

Hakânî eğer bir cefayı huy edinirse vefaya karşılık ver ve tekrar söyleme. Dünyalıklara (insanlara) o işlerden yap söyleme. Eğer seninle dünyaya yakarıyorsa yakarma!

232

Ḥākānī ez-īn kūçe-i bīdād be-rev
 Teslīm kon īn ğamgede -rā şād be-rev
 Cāni z'felek yāftey bend-i to -ost
 Cānī be-felek bāz dih āzād be-rev

Hakânî bu cahil mahallesinden git. Bu üzüntü evine teslim ol ve mutlu git. Senin felek-ten bulduğun bir can onundur. Bir canı felek tekrar özgürlüğe bıraktı ve gitti.

233

Ku ān-ı mey deyr-i sāl zād efken o
 Mihrāb dil-i men z'ḥayāt-ı ten o
 Meyhāne makam-ı men bih u mesken o
 Ḥam ber ser-i men, sebū-yı ber-gerden o

O yıllanmış şarap nerede? Çabuk getir! Benim gönül mihrabım vücudumun canıdır. Meyhane benim makamım ve o benim meskenimdir. Başımın üzerindeki küp onun testisine dökmek içindir.

234

Ey çeşm-i bed a-āmade miyān-ı men u to
 Dāde be-kof hicr 'inān-ı men u to
 Ez-nuṭṭ fūrv best zebān-ı men u to
 Men dānem u to derd-i nihān men u to

Ey kötü gözüyle senin ve benim aramıza giren. Benim ve senin eline ayrılık dizginlerini verdi. Seni ve benim dillerimizi sözleriyle bağladı. Senin ve benim gizli derdimi ben bilir.

235

Ȥod-ra be-sefer bi-azmüdem bî-to
 Cân kâstem u 'ina fezüdem bî-to
 Hem âteş gam be-dest sûdem bî-to
 Hem sûde pâ-y hier bûdem bî- to

Ben sensiz yolculuğa alışkın değilim. Sensiz canım eksildi ve derdim kederim arttı. Sensiz gam ateşinde yandım. Gam ateşinde sensiz ellerde fayda görmedim. Sensiz ayrılığa ayak sürmüştüm.

236

Ey rāht-ı sîne, sîne rencür ez-to
 Vey kıble-i dîde, dîde mehcür ez-to
 Bâ düşmen-i men sâhtey dūr ez-men
 Der devr-i to sūhtem dūr ez-to

Ey gamsız yürek, yürek senden dertlidir. Ey gözün kıblesi, göz senden ayıdır. Benim düşmanımla bir olup beni uzakta tuttu. Senden uzaktayken senin cevrinle yandım.

237

Ey şāh-i bütān, bütān ço men bende-i to
 Der- girye-i telhem ez-seker- hānde-i to
 To bādi u men hāk ser-efkende-i to
 Çon tend- şūy şevem perākende-i to

Ey güzellerin şahı, güzeller benim gibi senin kölendir. Acı göz yaşlarım senin güzelliğindendir. Sen bir rüzgârsın ve ben senin başında tozan toprağım. Senin uğruna parça parça olmam için mi bölüm bölüm satıldım.

238

Kerem be-ḳumār-ı dil du-‘ālem be-gerev
 Men nīz bedesthūn u ser hem be-gerev
 Māndem heme u ne-māned çīzı bā men
 Men māndem u nīm-i cān beyk dem be-gerev

İki cihan üzerine kumar oynadım. Başımı yarıp kanımı akıttım. Sadece ben kaldım benimle başka bir şey kalmadı. Ben ve yarım can kalmış halde bekledim.

239

Çeşmem be-gül -est u murğ destān-zen u to
 Meylem be-mey -est u reṭul zūd efken to
 Zīn pes men u şahrā u mey-i ruşen u to
 Men çun to u to çun men u men bā men u to

Gözüm güldür ve sen de sen anlatan bir kuşsun. Yönüm şarabadır ve sen o kadehi çabucak kırdın. Bundan sonra bana çöl, sana saf şarap. Sen ben oldun, ben sen oldum. Ben hem kendimde hem seninle oldum

240

Dil herçe koned ‘aşḳ fezūn āyed azu
 Şod sūhte bu-yı şabr çūn āyed azu
 Şāyed ki sireşk-i hūn birūn āyed azu
 Kān reng bezed ki bū-yı hūn āyed azu

Gönül her ne yaptıysa aşk ondan daha da arttı. Ondan geldiği için sabır kokusu yanık geldi. Ondan gelen kan kokusuna renk verdiği için gözyaşlarım dışarı kanlı aktı.

241

Teb kerd eşer der-rūḥ u der- ğabğab-ı to
 Meh zerd şod ender şīkan ‘aḳreb-i to
 Çun hest fesūn İsā ender leb-i to
 Efsūn lebet çun ne-cihāned teb-i to

Senin gerdanında ve yanağının şekliyle hararetlendi. Senin akrep kıvrımlarından ay sarardı. Senin dudağının içinde İsa'nın büyüülü nefesi vardır. Senin tılsımlı dudağın gibi sıcaklık dünyada yoktur çünkü o dudak büyülüdür.

242

Kū 'ömr ki dād 'ıyş bestānem ezu
Kū vaşl ki derd-ı hicr be-nişānem ezu
Kū yār ki ger pāy-ı hayāleş be-meşel
Ber-dīde nihd dīde ne-gerdānem ezu

Ondan bağışlanan mutluluk bahçem ömrümde nerededir? Ondan ayrılığın sembolü olan hüznün olduğu kavuşma nerededir Sarhoşın hayalinin örneği olan sevgili nerede? Gözüme yerleşti ve gözümdeki manzara odur.

243

Şad sâle reh -est ez-ţaleb-i men tā to
Der-bādīye-i ţaleb-i men āyem yā to
Cānī be-se buse şarţ kerdem bā to
Şarţī be-ğalaţ ne-ref t ha men hā to

Benim senden istediklerim yüzyıllık yol gibidir, bitmez. Benim talebimin çöllerindesna gelirim veya sen gelirsim. Üç buse karşılığında canımı veririm. Ha sen ha ben mantıksız şart yerine gelmez.

244

Her rûz bûd to-râ cefâ-yı nev nev
Tā cāme-i şabr-ı men be-derd cevcev
Yek-zerre z' nîkît ne-dīdem heme 'ömr
Bī-rahm kesi to âzmādem rev rev

Senin her gün yeni yeni cefan vardı. Ben sabır elbisesine kadar ben az az dertlendim. Bütün ömrüm boyunca tek bir iyilik zerresi görmedim. Git gide acımasız biri olduğunu tecrübe ettim.

245

Gofti ki to-rā şevem me-dār endişe
 Dil hōş kon u ber-şabr kummār endişe
 Ku sabr yudam çe mi-güyemi to
 Yek katre-i hun -est u hezār endişe

Dert sahibi değildim seninle oldum, dedi. Gam kepçesiyle sabrın üzerine eklenen gönül hoş oldu. Sabır nerededir, hangisidir sana söylüyorum. Bir damla kan ve binlerce endişedir.

246

Hākānī-ra hūn-ı dil rez der-dih
 Dil-i sūhte-ra hām revān pez der-dih
 Ān āb-ı dil efrūz dil rez der-dih
 Şāfi şode-ra derd zebān gez der-dih

Hakânî gönül kanını asmaya döktü. Yanmış gönlü sayesinde hamlıgını pişirdi. O gönül, açan suyunu tekrar asmaya verdi. Dil derdinden de temizlik verdi.

247

Şubh -est şarāb şubh pertev der-dih
 Zu her cev cev herīst, cev cev der-dih
 Ger pīr kühen kühen hūret, rev der-dih
 Hākānī nev reşide-rā nev der-dih

Sabah vaktidir. Parlak sabah şarabını doldur da sen ver. Ondan az az vardır az az dök. Eğer ihtiyar yavaş yavaş içerse git doldur. Hakânî, yeniye erişti yeni doldur.

248

Ey kerde z' nūr rāy-ı to der-yūze
 Ez-ķurş münīr rāy-ı to her rūze
 Der-zīr nigīn-ı cevdet āverde felek
 Her çe amdeh zīr hātem fīrūze

Nurdan olan senin düşüncelerini aramış ey dilenci, her gün ıstık kümesinden seni düşüncelerini aramış felek güzelliği kontrol altına almış. Her ne geldiyse Firuze taşının altında gelmiş.

249

Ḥākānī rūy-ı dil be-divār-ı siyāh
K'ez bām-ı sipher-i mülk birün şod mäh
Der-geşt-i felk ço baht ber-keşt ez-şāh
Ber geşt-i cihān ço şāh der-keşt ez-gāh

Ey Hakānî gönlünün yüzü siyah duvar(dır). Ay, gökyüzünün çatısında bulunan evinden çıktı. Bahtı gibi felek de şahtan elini ayağını çekmiş. Tahtan indirilmiş şah gibi dünya tersine dönmüş.

250

Ey ez-peri mäh niküter şad rah
Dīvāne-i to peri u gümrāh-ı to mah
Ez-men ço peri hōş rebūdi nāgah
Merdem be-kesi çonīn koned? Lavallah

Ey peri ve aydan da yüz kat daha güzel olan, Ay; senin için yolundan çıkmış ve senin için dīvānedir. Ansızın benden peri gibi güzelliği çaldı. İnsanlar, İnsanlar şimdi böyle ne yapacak?

251

Ḥākānī-ra bi-ķalem kātib-i şāh
Engeşt şod engeşt u ķalem z' ateş-i ā h
Hem bī-ķalemeş kātib gerdūn şadrāh
Be-girīst ķalem vār be-ķūnab-ı siyāh

Hakānî, kalemsiz kâtiplerin şahıdır. Ah ateşinden kalem ve parmak kömür oldu. Hem onun kalemsizliği yüz yoldan kâtiplerini çevirdi. Kanlı su varda kalem ağladığı içindir.

252

Di şubh̄ dumān ço reft seyyāre be-rāh
 Seyyāre-i eşk riht şad delū ān-māh
 Rūz ez-dem-ı gorg ta ber-āmed nagāh
 Şod Yusuf-ı müşgīn resen sīmīn çāh

*Dün sabah yıldız yola nefes gibi gitti, Gezegenler o ay için yüzlerce kova gözyaşı döktü.
 Kurtun nefesi ansızın üzerine geldi. Mis kokulu Yusuf'un gümüş urgan kuyuya ulaştı.*

253

Der- tiregī hāl mey-ruşen bih
 Mey-i dōst beher hāl u hord-ı düşmen bih
 Eknūn ki 'inan 'ömr derd-est to nist
 Derd-est-i to an rikāb merd etken bih

*(Karanlık) gergin durumunda parlak şarap ne iyi (oldu). Her hâlde, şarap dost ve içen
 düşman ne iyi! Şimdi ömrün kontrolü senin elinde olmadığından seni ele geçirmek için
 p üzengiye tuttan kişiyi yerle bir etmiştir, ne iyi!*

254

Goftem pes ez an rūz visāl ey dil-hāh
 Şebhā-yı firāket çe dıraz amed āh
 Güfta şeb-ra der in dırazı çe günāh
 Şeb-ruz vişalest ki gerdaned siyah

*Ey gönlün arzu ettiği o kavuşma, senden ayrı geceler ah ne uzun geldi, dedim. Gecenin
 bu kadar uzun olmasının günahı nedir? Gece gündüze kavuştukça gündüz siyaha dönü-
 şür.*

255

Ta zülf-i to ber-best besi pîrāye
 Ber ‘arız-ı to fikend mûşgîn-i sāye
 Ey ħur-i cinān to pîş-i men rast be-kūy
 Şîr-i to ki dade -est? Ki budet dāye

Senin zülfü için birçok süs taktı. Senin yanağının üzerine mis kokulu gölge düştü. Ey cennetin hurisi beni yönüm senin köyüne doğrudur. Sana süt vermiş olan dadın kimdir?

256

Ey küste dilem der- gam-ı to şad pāre
 ‘Ayş u tarab ez-nezed rehi avāre
 Men hod ku bam ki kûştend ez-ğam-ı to
 Şîrûn cihān ço rubhān bîçāre

Senin gamında yüz parçaya ayrılmış ey ölü gönlüm, yeme içme senin yolundan öylece geçer, senden uzaklaşır. Ben, bizzat senin gamından gelmiş olanların diyarındayım. Dünya aslanları, tilki gibi biçâredir (çâresiz tilkiler gibidir.).

257

Dîdem be-rah an mah men u ‘ıyd-ı sipāh
 Ber-beste nikāb u nev çonîn bâsed māh
 Der-rûze me-rā bist u şesem bud ez-māh
 Dîdem ruh-ı o rûze gûşadem ber-rāh

O ay’ı ben ordunun ve benim bayramında yol üzerinde gördüm. Peçesini bağlamış ve bu şekilde yeni bir ay gibi oldu. Ramazan ayının yirmi altısıydı. Onun yüzünü gördüm ve o yolda orucumu açtım.

Ramazan ayı bilindiği gibi hilâl ile başlayıp hilâl ile biter. Metinde Raramazan’ın 26. Gecesi demesinden hareketle, Peçesini üzerine çekmiş ay şekli hilalin yaklaştığını yani Ramazan’ın sonuna geldiğini anlamaktayız. Sevgilinin peçesiz hâli dolunay, peçe çekmiş hâli de hilâl gibi düşünülebilmektedir.

258

Hākānī ‘ömr kem şod āvāzeş dih
 Dil hem be-şikest mī-rūd, sāzeş dih
 Şāfi ki to-rā-st ez-felek ‘ārīyeti
 Minnet me-pezīr, ‘ārīyeti bāzeş dih

Hakânî'nin ömrüne yazık oldu, ses ver! Gönlü kırgın gidiyordu, tamir et! Felekten hediye yalnızca senindir. Borçlu hissetme, ödünç (hediye) sana verildi.

Hakânî'nin gamla, kayıplarla, haksızlıkla, iftiralar geçen örünü bu rubâsîne de yansıtmıştır. Ömrünün sonlarına gelen Hakânî'ni gamla geçen ömrüne üzülmüş ve kırgınlığını, si-temini dile getirmektedir.

259

Ey bā to me-rā dostī si rûze
 Vez hidmet vaşl-ı to konem der-yûze
 Gofti ki ço-rā to āb-rā nādide
 Ey cān-ı cihān sebk keşīdi mûze

Benim seninle dostlığım otuz gündür. Sana kavuşma hizmetinden dilenci de oldum. Neden sen suyu görmüyorsun, dedi. Ey dünyanın canı, çizilen çizmenin şekli böyle(dir).

260

Ta âteş-i ‘āşk-ra ber-efruhteey
 Hem-çun dil-i men hezār- dil sūhteey
 Īn cevru cefā to ez ki āmūhteey
 K’ez be-her men âteşin kabā dūhteey

Aşk ateşiyle tutuşan, benim gönlüm gibi gönlü yanan binlerce gönül. Bu cevru cefayı senden öğrenmişler. Bu ateşin her birinden bana ateşten bir kafta dikilmiş.

261

Hākānî eger b'arzû âarî rây
 Nih dîn be-nevâ dâri u neh ' âql be-cây
 ' Âql ez-mey hemço lâl-seng ender ber
 Dîn ez-zer gûl pür-est hâr ender pây

Hakânî, eğer isteklerine karar verirse ne din fayda eder ne aklın yeri vardır. Akıl, lâl taşının içindeki şarap gibidir. Din, ayağı dikenler içerisindeki gülün içerisindeki altındır.

262

Çun murğ-ı dilet perîd nâ-geh to key
 Çun esb-ı to süm fikend der-reh to keyi
 Ber-to z'vücut ' âriyet nâm-ı kesi-est
 Çu ' âriyye bâz dâdi angeh to keyi

Senin kuş gibi gönlün ansızın sana ne vakit uçtu? Senin atının turnağı, senin yolunda ne zaman düştü? Adın, senin varlığının üzerinde hediye dir. Emaneti iade ettiğin zaman sen yaparsın?

263

Hākānî eger der-kef-i himmet girevî
 Hân tâ ze-pey câh ço dunân ne-devî
 Ferzîn me-şev ey hâkîm tâ key ne-şevî
 An be- ki pîyade başî verâst revî

Ey Hakânî himmet elinde rehin tutulursan alçakların yanına koşturma. Ey hâkîm, eğri gidenlerden olmak istemiyorsan piyadeleri vezir yapma. Onların peşinden gidenin piyon olması kaçınılmazdır.

Şirvanşah hakanı, Hākân-ı Ekber Menûçîhr'in döneminde Hakânî, sarayın himayesine hocası ve Kayınpederi Ebü'l-Alâ-yi Şîrvânî sayesinde sarayın himayesine girmiştir. İfitralar sebebiyle saraydan ayrılmak zorunda kalmıştır. Çeşitli hadiseler sonrasında

tekrar saraya dönmiş ve maaşa bağlanmıştır. Ancak Hâkân-ı Ekber Menûçîhr'in vefatından sonra yerine geçen oğlu Âhistân Hakânî'ye babası gibi iyi davranmamış, kendisi için yazdığı birçok kasideye rağmen maaşını kestiği gibi elinden iktâ beratını da almıştır. Bir süre sonra muhtemelen kendisini çekemeyenlerin iftiraları üzerine Hakânî, yedi ay zincire vurularak hapsedilmiştir. İşte bu rubâide yaşadıklarına ve hapiste kaldığı duruma telmihte bulunan Hakânî, devrin yönetimine seslenerek eğri gidenlerden olmaması konusunda uyarmıştır ve devrinde yaşadığı bu haksızlık rubâisinde yer bulunmuştur.

264

Yek nîme z' ömr şod be-her tîmâri
Tâ dâd-ı felek b' âhirem dildâri
Ber-men felekâ to-râ çe minnet bâri
Tâ 'ömr be-nestidi ne-dâdi yâri

*Her birtedavide ömürden yarısı gitti. Felek âdeti gereği ömrün sonunda gönlümü aldı.
Ey felek benim üzerime sen ne minnet yükü verdin? Ömür bitene kadar sevgili yoktu.*

265

'Ömrem heme nâ-kam şod ez- bî-kârî
Kârem heme nâ-sâz şod ez- bî-yârî
Ey yâr meger to kâr-ı men be-güzârî
Vey çarh meğer to 'ömr-ı men bâz ârî

Ömrüm kazancım olmadan geçtiği için kârım olmadı. İşlerim, sevgili olmadan yolunda gitmedi. Ey sevgili ancak sen benim işlerimi yoluna koyarsın. Ey felek ancak sen benim ömrümü verirsin.

266

Tersā sanemi k'ez pey-her gam-hārī
 Ber her der deyr-i zede dā red dārī
 V'an zūlf salīb şekl dadi bārī
 Yek muy k'ez u be-bestemi zūnnārī

Her üzgün kişinin ardında bir Hristiyan güzeli vardır. Her bir kilisede bir ev tutmuş biri. O haç şeklinde zülfünden asılmış biri. Ve her bir teline zünner gibi bağlanan (biri) vardır.

267

Nefsem cunub ğarāmet-est ey dil-cūy
 Ku tīg ki ğusulha tuvān kerd bedevi
 Cellād menā b'āb ān tīg dū-rūy
 Yek reh ze-men īn cenābet-i nefis be-şevi

Ey gönül alan, nefsim temizlik sana borçludur. Bir bedevinin gusül alabileceği (temizlenebileceği) kılıç nerededir? O bıçağın iki yüzü bana su ve cellattır. Bu temiz olmayan nefsi benden uzaklaştırmanın tek yolu vardır.

268

Çun meclis-i 'āyş sâzı ustād-ı 'Alī
 Cān-ı to u kaçre-i mey u kaçreyli
 Çun bāz be-ṭā' at āhi ez pāk-ı dilī
 Yahya Mu'āzı u Mu'āz- Cebelī

Eğlence meclisinin saz üstadı Ali'dir. Senin canın şarap damlasıdır. Yahya bin Muaz ve Mu'āz- Cebelī gibi Temiz bir gönülden ah ederek ibadet yapmak gelir.

Yahya bin Muaz, Kaynaklarda “vâiz” sıfatıyla anılır. Yahyâ b. Muâz'ı Kaynaklarda “vâiz” sıfatıyla anılır. Bir taraftan zühd anlayışını yansıtırken diğer taraftan tasavvuf döneminin unsurlarını ihtiva etmektedir. Onun kalbin mânevî seviyeleriyle tasavvufî makamlara yönelik tasnifleri, muhabbetle ilgili yorumları, semâ ve raksın yüceltilmesine dair görüşleri vardır. Seyrüsülûk makamlarından sistemli şekilde bahseden ilk

sûfilerdendir. Yahyâ b. Muâz, nefis terbiyesi için riyâzetin gerekliliği ve bu husustaki uygulamaların şekli konusunda çeşitli uyarı ve önerilerde bulunmuştur. Bu çerçevede, riyâzetin insanın biyolojik ve psikolojik yapısıyla ve dinin temel esaslarıyla çelişmesi gereği üzerinde durmuş, nefsi terbiye gayesiyle dinen helâl olan şeyleri haram kılmanın yanlışlığını vurgulamıştır.²⁶ Mu‘ âz- Cebelî ise kendi kabilesinden İslâmiyet’i kabul eden arkadaşlarıyla birlikte geceleri Benî Selime oğullarından henüz müslüman olmayan bazı kimselerin putlarını kırmış veya putların âcizliğini ortaya koyacak eylemler yapmıştır. Mekke fethinin ardından Resûlullah, Huneyn Gazvesi’ne giderken onu Mekke’ye önce emîr, ardından Kur’an ve dinî bilgiler muallimi tayin etmiştir. Muâz’ın Yemen’de kadılık yaparken nasıl hüküm vereceğiyle ilgili olarak Resûl-i Ekrem ile aralarında geçen konuşma meşhurdur. Muâz’ın Allah’ı zikrederek imanı güçlendirmek gerektiğini anlatmaktadır.²⁷ Yahya bin Muaz ve Mu‘ âz- Cebelî’nin ortak noktası vaizleri, tövbeleri ve güzel konuşmalarıdır.

269

Hâk er ze- ruhet-ı nûr bered geh gâhi

Menzil be-felek ber-âverd çun mâhî

Ver serv-i be-ķâmetet resed yek-râhi

Bâlâ be-zemin ferev bered çun çâhi

Toprak eğer senin yüziünden ara sıra nuru götürürse ay’ın gökyüzünde yok olması gibi olur Senin servi boyuna erişmesinin tek yolu var: kuyudan yeryüzüne çıkar gibi çırpınmalıdır.

Hakân’i bu rubâîsinde tezat sanatını kullanmıştır: gökyüzü, yeryüzü, yeraltı. Ayrıca son mısradaki kuyuya atılan Hz.Yusuf’a telmih yapılmıştır.

²⁶ Salih Çift, Yahyâ b. Muâz, *İslam Ansiklopedisi*, c.43, İstanbul 2013, s.257-258.

²⁷ Mehmet Yaşar Kandemir, Muaz b. Cebel, *İslâm Ansiklopedisi*, c. 30, Ankara 2020, s.336-338.

270

Hākānî eger pend-i hākīmān hāndi
 Pes nām-ı zenān-ra be-zebān çun rāndi
 Ey hāce be-bend zeden çerā dermāndi
 Çūn tohUm gulāmyār key be-feşāndi

Hakânî eğer hâkimâne öğütler söylerse namı kadınların dillerinde yayılır. Ey hoca, tuzak kuranlara çâre nerededir? Tohum saçar gibi köleleri ne zaman saçacaksın (sertbest bırakacaksın)?

271

Hākānî-ra ta‘ ne zeni her gāhi
 Ku ... talebbed bih ... ne-cūyed rāhi
 Her hoşka-yı mercān ne-şevēd her māhi
 Anca ez- pes ne māh ne-zāyed māhi

Hakânî’yi her an eleştirir. Senin her talep ettiğin yolunda gitmez. Her kırmızı hokkada her balık bulunmaz. Aydan sonra ay doğmaz.

Mah ve mahi kelimeleriyle cinas yapılmıştır. Ayrıca Hakânî, fahriye yapmıştır. Kendisinden sonra ay doğmayacağını söylemiştir.

272

Tā būd civāni âteş-i cān efzāy
 Cān-bāz ço pervāne be-dem şifte rāy
 Merd ān-ı âteş, fetād pervāne z’pāy
 Hākister u hāk mādāz ān her du b’cāyghhh

Gençlik, canı besleyen bir ateş olduğu için pervane gibi canıyla oynayan dîvâneye dönüştür. O ateş, pervaneyi ayağa düşürür. Her iki yerde de toprak ve kül kalır.

Pervaneye gece keleş de denir. Işığın âşığıdır divâne gibi yanması aşktandır. Gündüzleri karanlıkta bulunur geceleri ise gözleri kamaşır ışığa, muma, ateşe gider ve nihâyetinde yanar ve küle döner. Şâir, pervane ve ateş aşkına telmihte bulunmuştur.

Ayağa düşer, diyerek hem mecazî anlamda toplum için itibarının azalması hem de gerçek anlamda kanatları yandıktan sonra uçamayıp ayağa düşmesinden bahsetmekte yani kinâye yapmaktadır.

273

Ḥākānī eger be-sīc reften dārī
Der-reh ço pīyāde heft mesken dārī
Ferzīn ne-tuvāni şoden endīšem ez-anek
Der-rāh besi sipāh-u reh-zen dārī

Eğer Hakânî, tedbirini alırsan piyade gibi yolda yedi meskenin vardır. Harami askerleri yolları tuttu vezir olmadı ondan tasalıyım.

274

Tīmār-ı cihān ğussa ḥōrī erzīd? Ne
Dīdār bütān-ı nevḥagerī erzīd? Ne
Bī-çāre piyāde-rā ki ferzin gerded
Ferzin şodeneş negūn serī erzīd? Ne

Dünya makamı dertlerden arınarak mı ölçülür? Hayır. Güzellerin görünüşü ağlatma derecesiyle mi ölçülür? Hayır. Zavallı piyonu vezire çevirdi. Onun vezirliği uğursuz ki-şiyle mi ölçülür? Hayır.

275

Ān seng-dili u sīmi dendān ki bedi
Z' ān ḥūş-teri ey şūḥ zebāndān ki bedi
Der-kār-ı tovem hezār çendān ki beden
Der-ḥūn meni hezār çendān ki bedi

Ey üsluplu konuşmayı bilen kişi ondan daha güzeli kötüdür. Düşüncem sen olduğun için binlerce daha kötüyüm. Benden binlerce kötüsü benim kanıma girmiş.

276

Ger yek dū nefes bed zedem ender māhī
 Tā dād dilī be-ḥāhem ez-dil-ḥāhi
 Bīni felek engihte leşker gāhi
 Ez-ğam raşadi nişānde ber- her rāhi

Salıklar içerisinde bir iki nefes zor aldım. Bir gönlü bir gönlün arzu ettiğine verdim. Feleğe bak, askerleri istediği zaman birbirlerine düşürmüş. Her bir yolun üzerine gamdan gözetleme kuleleri kurulmuş.

277

Şebhā-yı Sede zūlf mūgan-feş darī
 Der-cām-ı tarab bade-i dil-keş darī
 Nev ḥōd heme sâle Sede-i ḥōş darī
 Ta zūlf-i çelipa u ruh-ı ateş darī

Sede geceleri ateşperestler saçına ateşler saçarlar. Eğlence gecelerinde gönlü açan kadehi tut. Saçları hacı, yavaş ateşi mesken edindiği için kendisi de Sede'nin günlerine eşit.

278

Men būdem u ān nigār rūḥāni rūy
 Efken de der-ān du zūlf çevgānī kūy
 Ḥaşmān be-der İstāde Ḥākānī cūy
 Men der-ḥarem visāl sebḥāni gūy

O ruhani yüzlü güzel bendim. Onun çevgandan olan iki saçına top bendim. Düşmanlar ayaklanmış Hakânî'yi arıyor. Ben de vuslat halvetinde Subhanallah diyordum.

279

Ez-gerdūn ber ne-tābem īn bī-abī
 Ḥūn şod dil u eşk âteş-ī sīm-ābī
 Rūzi be-sirişk u nāle çūn dōlāb
 Âteş fikenem der-felek-ı dōlabī

Felek yüzünden sususluktan güçsüzüm. Gönül, kan ve gözyaşı ateşten bir civa oldu.

Gözyaşı döken dolap gibi inler. Feleğin çarkına ateş koyarım.

280

Hākānī eger şīve —i ‘aşk āgāzī

Yārānet ḥasened bā ḥasān çūn sāzī

To çeşmi eger der-to ḥissi āvīzed

Çendān müje ber-zen ki birūn endāzī

Hakânî, eğer aşk diliyle ağzını açarsa (konuşursa) dostları onun gücüyle daha çok güçlenirler. Eğer senin gözüne çöp batarsa batan gözü çıkarmak için kirpiklerin vurur.

281

Ey zūlf betem ‘akreb-i meh cevelānī

Cadū şıfatı ger çe be-şa‘ bān mānī

Aḥir nih behişt ḥüsn-ra rızvān

Dūzeḥ çe nehi der-ciger-i Hākānī

Ey sevgilimin saçı, akrep burcu gibi hareketlisin. Büyücü sıfatlı Şaban ayı gibiydi. Sonunda güzellik cennetine rıdav koydu. Hakânî’nin ciğerine konan cehennem ateşi değil de nedir?

282

Ger küştenem çenān k’ez ez-Behr-i Hudāy

K’ez bende şenūde bāşı ey rūḥ efzāy

Z‘ān mi-gūn leb z‘ān müje-i cān fersāy

Me-sitem kon u angeh reg cānem be-güşāy

Ey ruh arttıran, Allah rızası için zavallı köleyi işit! Ey şarap renkli dudağı olan, ey kirpiği ile can artıran zulm etme. Köleni dinlersen o zaman sitem etmez can damarımı açarsın.

283

Sîmurğ-ı vişālî ey büt-ı ‘âli- rây
 Dâdi likîm hümâ giti-ârây
 Men fâriğem ez-dâne-i herkes ço humây
 To nîz ço sîmûrg be-kes ruḥ-ı me-nümây

Ey yüce fikirli güzel simurga kavuştu. Cihani süsleyen hüma lakabını bana verdi. Ben hüma gibi herkesin tanesinden vaz geçtim. Sen simurg gibi birine ok attığında yüzünü göstermezsın.

284

Her nîm şebî tebi her teb bînî
 Nâḥun ço felek ‘araḥ ço kevkeb bînî
 Her çâştegehem girifte-i teb bînî
 Ez-teb ḥâlem abileh pür leb bînî

Her gece yarısı bir ateşi, her ateşte geceyi gör. Tırnağı felek gibi, yıldız gibi terledi. Her kuşluk vakti harareti yaşadım. Dudağımınüzzerindeki su toplamış uçuğu gör.

285

Bî-dil nih ummî ger be-riḥt ne-nigermey
 Gümreh nih ummî ger bedret ne-guzermey
 Ğam-ḥôr toem kâş to-râ der-ḥor mey
 Ger der-ḥor mey to-râ çerâ ğam hor mey

Âşık olmayan kişiyi cahil gör, şarap koysa bile bakma. Okuma yazma bilmyenei de yolunu şaşırmış gör, dolunay bile olsa yüzüne bakma! Senini derdini çekenim keşke seninle şarap içsek. Eğer şarap içersék sana gam yediren ne olabilir?

286

Ḥāket şev mey ger nîh çonin ḥûn hari
 Nāzet ber-mey ger nih çonin kāfirī
 Ger bā dil-i men be-dōsti der-hōrī
 Z' in dīde ber-ān dīde kirāmi terī

*O kadar kan dökersen senin toprağın şarap olur. Senin cilven şarapsa böyle kâfirlik
 olamaz. Eğer benim dostumsa yemede içmede bu gözden o göz daha değerlidir.*

287

Ḥāḳānī-ra hemîşe biğare zenī
 Hem nîş be-cân-ı o ço cerāre zenī
 Ender ğam-ı to dilem du-şad- pâre şod-est
 Şad şu' le ber in dil-i du şad pâre zenī

*Hakânî'ye sürekli serzeniş etti. Akrep gibi canını iğneliyorsun Senin derdinden gönlün
 ikiyüz parça olmuştur. Bu iki yüz parça olmuş gönlümün üzerine yüz ateş daha yak.*

288

İmrüz be-ḥuşk cân-ı to mihmân meni
 Cân pîş kes-şem cerā-geh cānân-ı meni
 Pîşt be-demi z' derd-i to ḥahem mord
 Derdet be-keşem beyā de dermân-ı meni

*Şimdi senin taş kalbinde misafir benim. Ben canımı, canana çıra olarak sunan benim.
 Senin huzurunda senin nefesimi vererek öleceğim. Sennin derdini çekiyorum gel de be-
 nim dermânım.*

289

Rûzi ki ser-i zûlf ço çevgân dâri
 Asîme dilem ço gûy-i meydân dâri
 Ān şeb ki hemi rây-ı be-hicrân dâri
 Āfāk be-çeşm-i men ço zindân dâri

*Çevgan gibi olduğu gün, perişan gönlüm meydanın topu oldu. Ayrılığın bütün kuralları
 kaspadığı o gece ufuklar gözlerime zindan gibi geldi.*

290

Rāhī ki der o Һing-ı felek lenk şodi
 Ez- vus^ç at-i o dil cihān teng şodi
 Der-Һidmet-i vaşl-ı to revā dāşte mi
 Her gāmi merā hezār ferseng şodi

Feleğin atının da aksadığı o yol, onun genişliğinden dünyayı daralttı. Sana kavuşma hizmetinde bulunmak bana revaydı. (layık). Her bir adım bana bin ferseng geldi.

Hakânî, tezat sanatına başvurmuştur. Sevgiliye doğru atılan her adım yaklaşması gerekir-ken gerekirken uzaklaşmıştır. Geniş yol ve dünyanın dar gelmesi arasında da tezat yapılmıştır.

291

Der- meclis bāde ger merā yād koni
 Ğamgīn dil-i men be-yād Һōd şād koni
 Bī-dād be-yek-sū nehi u dād koni
 V'ez bendegi u mılһnetem āzād kini

Şarap meclisinde eğer beni anarsanız, benim gamla dolu gönlümü anın, kendi mutlu olsun. Adaletsiz (zalim) tek düze değildi adaletli davrandı. Üzgün kölesini özgür bıraktı. (azat etti).

292

Һākānī eger ser-zede-i yār ayi
 Der-ser zed ki meger kelle dār ayi
 Mīkūş ki gümm kerde-i dildār ayi
 K'ez güm şod key meger pedīdār ayi

Ey Hakânî yere eğilirsen, huzuruna çıkarsan eğer gerçekten baş sahibiyisen başını koy (baş sahibi olan başını koyabilir.). Yeniden gel, kaybettiğin sevgiliyi bulmaya çalış. Onu kaybedersen nerede onu yeniden göreceksin.

293

Sultāni u tuğray-ı to nî-gu- rûyı
 Rûyet- zede penç nevbet nîkûyı
 Der-i Hâkânî nazar kon ez-dil-cûyı
 Kû hâk-ı to u to âfitâb uyî

*Senin sultanlığın ve senin mührünün yüzü güzeldir. Beş defa senin iyi yüzünü gördüm.
 Ey gönül arayan, Hakânî'nin kapısını kolla. Toprağın nerede ve sen onun güneşisin.
 Senden her zaman ı ışık alıyorum.*

294

Ger men nih me-dil dağ to-râ kende emi
 Bâ to z'ğam âzâd u to-râ bende emi
 Ver men nih z'dest çarh perekende emi
 Der-pây to küşte u be to zende emi

*Benim gönül yaram varsa senin bana açmış olduğundur. Seninle gamdan kurtulmuş ve
 sana köle olmuşum. Eğer bende dünyanın elinden bir şey varsa senin bana parça parça
 verdiğindir. Senin ayağına ölmüş, sana dirilmişim*

295

Ez-şehr-i to reft hahem ey şehr ârây
 Mâ-ra be-vedâ' -i kutehi ru- be-nümây
 Ez-cevr-i to der-sefer be-nakş dom pây
 İlâ be-to u to-râ siperdem be-Hudây

*Ey şehrin süsleyen, senin şehrinde gideceğim. Kısa veda anında bana yüzünü göster.
 Senin cevrenden ayaklarımı kuyruk şekline dönmüştü (geri geri gitmişti). Seni, senden
 başka Allah'a ısmarladım.*

296

Ez-‘aşk şalīb-i mūy Rūmī rūy
 Ebḥāz nişīn geştem u Gurci kūy
 Ez-pes ki be-goftemeş ki mūy mūy
 Şod mūy zebānem u zebān her mūy

Rum yüzlünün haç saçının aşkından, Ebhaz'ı Gürci mahallerini gezdim. Ona inceden inceye anlatmış idim. Dilimde tüyü bitti ve her kılım dil oldu.

Hakânî, hayatında saraydan ayrılınca hayatını devâm ettirmek ve geçimini sağlamak için başka saraylara intisap etmenin yollarını aramıştır. Bu rubâîsinden onun Ebhaz ve Gürci mahallerinin gezdiğini anlaşılmaktadır. Mübalağa sanatına da yer vermiştir.

297

Ez-bülbül gül perest ḥōş-sāz teri
 Vez ḳamerī nagz kūy tinnāz teri
 Der- ḥüsn z'tāvūs ser-efrāz teri
 Kebki u z'derāc-ı ḥōş-āvāz teri

Güle tapan bülbülden daha hoş name düzer. O, mahallenin tepesindeki yepyeni aydan daha tazedir. Güzellikte tavustan daha güzel ve tazedir. Turaçtan daha güzel öten bir kekliktir.

SONUÇ

Hakânî-i Şîrvânî'nin 297 ve Azmî-zâde Hâletî 'nin 615 rubâîsi 80 mazmun kapsamında mukayese edilmiştir. Mazmunların oransal olarak değerlendirilmesi, bir mazmunun kaç rubâide kullanıldığı dikkate alınarak hesaplanmış ve hangi divanda kaç oranında kullanıldığı sayısal olarak hesaplanmıştır. Tespit ettiğimiz 80 mazmundan 20'sine Hakânî'nin rubâîlerinde, 7'sine Hâletî'nin rubâîlerinde ve 4'üne de her iki şâirin rubâîlerinde rastlanmamıştır. Orantısal olarak bakıldığında Hakânî'nin rubâîlerinde rastlanan 60 mazmundan 32'si Azmî-zâde Hâletî'nin rubâîlerinde daha az oranla kullanılmıştır. Yine orantısal olarak bakıldığında Azmî-zâde Hâletî'nin rubâîlerinde ise 44 mazmun, Hakânî'ye göre daha fazla oranda kullanılmıştır. Hakânî-i Şîrvânî ile Azmî-zâde Hâletî'nin rubâîlerini karşılaştırdığımızda ortak mazmunların işlendiği görülmüştür. Her iki şâire bakıldığında, bu benzer mazmunlar, genellikle aynı temalar üzerinden yazılmıştır.

Şâirlerin rubâîlerinde en büyük oranla kullanılan mazmunlar ve oranları aşağıdadır:

	Hakânî-i Şîrvânî	Azmî-zâde Hâletî
1.	Âşık(%14,47)	Âşık (%43,41)
2.	Aşk(%10,77)	Aşk (%17,39)
3.	Dünya, Cihan, Deyr (%5,05)	Ah, Feryat, Zar, Nale, Figan, Niyaz (%10,56)
4	Can (%14,14)	Can (%10,89)
5.	Gam, Gussa (%10,10)	Gam, Gussa (%29,26)
6.	Leb, Dudak (%12,12)	Ümit, Beklenti (%6,99)
7.	Felek, Çarh, Devrân, Sema, Sipihr (%7,74)	Felek, Çarh, Devrân, Sema, Sipihr (%10,40)
8.	Gece, Şeb, Leyl (%5,38)	Arzu, Murat, Temenna (%6,34)
9.	Karamsar, Bed (%11,78)	Dünya, Cihan, Deyr (%10, 24)
10	Ten, Vücut, Beden, Cism (%7,74)	Şahıs İsimleri (%6,34)

Dîvânnlarda en fazla yer ayrılan ilk 10 mazmundan 5'i ortaktır. İki şâirin rubâîlerinde ele alınan 80 mazmundan 23'üne her iki şâirin rubâîlerinin de yer almadığından ilgi kurulamamıştır.

Rubâîlere aşk, âşık, tasavvuf, hayata bakış gibi unsurlardan bakıldığında şu sonuçlar görülmektedir:

Aşk, her iki şâirin rubâîlerinde öne çıkan mefhumdur. Aşkın yanında onu takip eden diğer mazmun da âşık ve ahtır. Aşk mazmunu Hakânî-i Şîrvânî'de daha genel kullanımlarla karşımıza çıkmaktayken Azmî-zâde Hâletî'nin rubâîlerinde daha ayrıntılı olarak yer almaktadır. Hakânî aşkı yaygın kullanımlarla işlese de aşkın tanımına da rubâisinde yer vermektedir: Aşk dert sesiyle öten bir kuş, gaipten haber veren bir haberci, yokluğu okuyan varlık, sendeki seni yüklerinden ayıran bir şeydir. .Azmî-zâde Hâletî ise âşığın sermayesi olan aşkı, rakibin gül kokladığı bir ağaca benzetir. Farklı kullanımlara örnek olarak aşkı, âşığın sahnesi olarak tanımlar, âşığın ateşini harlattığı bir kaplıca olarak görür.

Âşık ise her iki şâirde de genişçe yer almaktadır. Hakânî, âşığı sadık, sevgilisi yüzünden uykusuz, sevgilinin pervanesi gibi yaygın kullanımlarla işlemiştir. Azmî-zâde Hâletî ise âşığı Hakânî'ye göre daha ayrıntılı olarak işler. Aşk ehlienden bahseder. Bu aşk ehli kimselere ah etmez ve gönlü hiçlik içindeki hiçliktir. Aşk ehli de olsa ayrılık acısına katlanamaz. Âşığın mutluluk anahtarı Azmî-zâde Hâletî'ye göre aşktır. Bu kullanımlar Azmî-zâde Hâletî'nin aşk ve âşık konusundaki hayallerinin görüşlerinin göstergesidir.

Tabiat kavramında bitkiler, hayvanlar, yıldızlar, ay, felek, burçlar altında incelendiğinde Hakânî'de oransal olarak daha az yer almaktadır. Hakânî'de bitki olarak nergis, gül hayvan olarak da bülbül, aslan, ahuya yer vermiştir. Deve tabiatlı benzetmesine yer vermektedir. Azmî-zâde Hâletî' de ise gül ve nergis, buğdayın yanında üzerklik otu; hayvanlardan da ise özellikle sarhoş deve, deve gibi sarhoş olma ve sarhoş deveye yular takma deyimleri çok görülmektedir. Hakânî'nin sevgiliye seslenirken yıldızdan ve sevgili tasvir yıldız ve gezegenlerin özelliklerinden farydalandığı (Süheyl, Jüpiter, Süheyl, Ülker, Zuhâl, Zühre vb.) görülmektedir. Yine sevgiliyi tasvir ederken (kaşı, gözü, kirpiği vb.) Hakânî, burçları da çok fazla kullanmıştır. Hakânî'nin rubâîlerinde yıldız ve gezegenlerin yer aldığı rubâî sayısı Azmî-zâde Hâletî'den fazladır. Mevsimler de ise bahar Hakânî'de aşk, sevgilinin kokusunu getiren rüzgâr, sevgilinin yanağı gibi kullanımlar;

Azmî-zâde Hâletî’de Hakânî ile benzer kullanımlarının yanında arzu bağının bahar bahçivani, sonbahara erişen bir yaprak kullanımlarını görmekteyiz.

Dinî-tasavvufî mazmunlara bakıldığında şâirler arasında oransal yakınlık olsa da Azmî-zâde Hâletî’nin rubâîleri öne çıkmaktadır. Rab, Allah mefhumu Hâletî’nin rubâîlerinde %2,11’inde yer almakta iken Hakânî-i Şîrvânî’nin rubâîlerinde ise %1,34’tür. Peygamber isimleri, Hakânî-i Şîrvânî’de doğrudan verilmemekle birlikte telmih yoluyla anılma da görülmektedir. Hakânî’de Hristiyanlığa ait kavramlar (Sede geceleri, haç, zünar, haç üzerindeki bedenin kokusu vb.) görülmektedir. Rind-zâhid tipleri Azmî-zâde Hâletî’de daha fazla sayıda rubâîde yer almaktadır. Rindanî anlatırken, rindin bade sunması görülmektedir. Azmî-zâde Hâletî zahidi yarasaya benzetir ve olumsuz şekilde yer verir (boş işlerin zahidi, ikiyüzlü, huzursuluk çıkarmak vb.). Hakânî’nin ilgili rubâîsinde zahidin kuru yapraktan beslendiğine yer verilir. Azmî-zâde Hâletî’de sebat ehli, tecrit ehli, fena sahipleri gibi ifadeler yer verilir.

Hakânî-i Şîrvânî ve Azmî-zâde Hâletî’nin rubâîlere, olumlu ve olumsuz hasletleri temsil etmeleri açısından bakıldığında olumlu ifadeler olarak; bahâr, cennet, dermân, sevgilinin dudağı, mutluluk, rind ve vuslat mazmunlarını; olumsuz ifadeler olarak ise; âh, , felek, ecel, gam, gece, ayrılık, divâne, hasta, çarh, zâhid kavramlarına yer verilmiştir.

Beklenti ve ümit meselesi de Hakânî-i Şîrvânî ve Azmî-zâde Hâletî’nin rubâîlerine bakıldığında Hâletî’nin rubâîlerinde en fazla işlenen konulardan birisidir. Azmî-zâde Hâletî’nin rubâîlerinde %6,99 oranında yer almaktadır. Hakânî’de mazmun olarak ümit kelimesi bir yerde olmasına rağmen ümit anlamına gelecek rubâîler de vardır.

Nasihat de rubâîlerde genişçe işlenen bir diğer önemli mefhumdur. Hâkânî’nin insanlara kuralcı ve yasakçı olmadan öğütler verdiği rastlıyoruz. Başlıca öğütleri şunlardır:

Konuşan ağız bir beladır (H. 82),

Değersiz kişilerin ayıplaması feleğin ayıplamasından daha beterdir (H. 76),

Denize düşen yılana sarılır (H. 88),

Kervan geri gelecek diye beklememelidir (H. 94),

Boş akıl esaret halkasıdır (H. 40),

Âşık olmayan kişiyi cahil gör, şarap koysa bile bakma. Okuma yazma bilmyeni de yolunu şaşırmış gör, dolunay bile olsa yüzüne bakma (H. 285)!

Azmî-zâde Hâletî ise aklın var ise diyerek gelen gamları sevinçle karşılamasını, ne ümitsizliğe ne gurura kapılmasını gerektiğini söyler. Dünya mezarında rahatlık bekleyenlere seslenerek uzaklarda gözlenen arzulardan bakışını kes, diyerek onları uyarır. Tok gözlülük meclisine pervane ol, der. Ey Hâletî diyerek, sakın diyerek kendine telkinde bulunur.

İşret meclisleri ve işretle alakalı âdetlerle ilgili Hakânî-i Şîrvânî ve Azmî-zâde Hâletî'nin rubâîlerinde mey, şarap, meyhane, cam, bezm, peyman, meclis, kadeh gibi kavramlara şekilde yer verilmiştir. Hatta mey mazmununun kullanım oranı olarak bakıldığında Hakânî'nin rubâîlerinde %3,6 oranında bulunmaktadır. Burada, mey ve meyle alakalı kullanımların iki şâirde klâsik bir unsur olarak kullanıldığı görülmektedir.

Hakânî-i Şîrvânî'nin rubâîlerine bakıldığında kendi hayatından izler görülmektedir. Kendi hayatına dair şunlar yer almaktadır: Rafîzayandan bahseder ve Hakânî'yi Harici'den saydıklarını belirtir (H.100). 127 nolu rubâîsinde Türk olduğundan bahseder. 296 nolu rubâîsinde Abhaz'da bulunduğunu belirtir. Rubâîlerinde sık sık gamla dolu ömür sürdüğünden bahseder ve ömrünün mersiye okuyarak geçtiğini dile getirir. Azmî-zâde Hâletî ise ilgili rubâîlerinde nefisine karşı aciz olmamak için Allah'a yalvarır. Karamsardır, kimseden vefa beklemez. Yazdıklarıyla Tanrı'ya üzüntülerini ve memnuniyetini anlatmak ister (A. 66) .

Sonuç olarak; iki şâirin de rubâîlerine oranla çok kullandıkları mazmunlarda benzer ifadelere yer verdikleri görülmüştür. Şâirlerin bazen aynı mazmunlara yer verseler de aralarında ilgi veya benzerlik bulunmadığı da tespit edilmiştir. Bu durum Hâletî'nin Hakânî'den doğrudan almadığının göstergesidir. Hakânî-i Şîrvânî'nin mazmunları ele alış, Hâletî'ye göre daha az ayrıntılıdır. Hâletî'nin, temel mazmunları ayrıntılı şekilde ele aldığı tespit edilmiştir. Bu durum bizi Hakânî'nin üslup olarak Hâletî'den ileride olduğunu göstermektedir.

KAYNAKÇA

- Akpınar, Şerife (2002). Lâmi'î'nin Vâmık u Azrâ Mesnevîsinde Astrolojik Unsurlar. *Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, 12, 169-202.
- Alıcı, Lütfi (1992). *Azmîzâde Mustafa Hâletî Divânî*, Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kayseri.
- Azamat, Nihat (2004). "Melekût", *İslam Ansiklopedisi*, Cilt 29, TDV Yayınları, İstanbul.
- Banarlı, Nihad Sâmî (1983). *Resimli Türk Edebiyatı Tarihi I*, M.E.B.İstanbul, 1983
- Bayram, Ömer (2015). "Tercüme Makale Hakânî Şirvânî", *İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları dergisi*, Cilt:4, Sayı:1, s: 297-332.
- Çalka, Mehmet Sait (2017) "*Divan Şiirinde Rubâî*" Kriter Yayınları, İstanbul.
- Devellioğlu, Ferit (2010). Osmanlıca- Türkçe Ansiklopedik Lûgat, Aydın Kitapevi Yayınları, Ankara.
- Dilçin, Cem (2016). Örneklerle Türk Şiir Bilgisi, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.
- Ethem Ruhi Fırlalı (1997). "Hâricîler", *TDV İslam Asiklopedisi*, Cilt 16, İSAM, İstanbul.
- Hamid Araslı (1998). *Azerbaycan Edebiyatı: Tarihi ve Problemleri*, (çev. Ömer Bayram), Bakı: Genclik,
- İpekten, Haluk (1991). "Azmîzâde Mustafa Hâletî", *TDV İslam Ansiklopedisi*, Cilt 4, İSAM, İstanbul.
- İpekten, Haluk (2008). *Eski Türk Edebiyatı Nazım Şekilleri ve Aruz*, Dergâh Yayınları, İstanbul
- İsen, Mustafa (2012). *Eski Türk Edebiyatı El Kitabı*, Grafiker Yayınları, Ankara.
- Kabaklı, Ahmet (1966). Türk Edebiyatı C.1-2, Türkiye Yayınevi, İstanbul.
- Kanar, Mehmet (2013). *Farsça Türkçe Sözlük*, Say Yay. İstanbul.
- Karaköse, Saadet ve Akdeniz, Metin (2018). Hâkânî'nin Medâyin Harâbeleri Kasidesi Şerhi ve Türkçe Tercümesi. *Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, 62, s 83-11, <https://doi.org/10.14222/Turkiyat3877>
- Kartal Ahmet (2016). *Türk- Fars Edebi İlişkileri Hakikate Düşen Gölge*, Doğu Kütüphanesi Yayınları, İstanbul.
- Kaya, Bayram Ali (1996). *Azmi- Zâde Hâletî Hayatı, Edebi Kişiliği, Eserleri ve Dîvânının Tenkitli Metni*, Doktora Tezi, Trakya Üniversitesi.
- Kıyasettin Koçoğlu (2012). Mâturîdiyyenin Temel Kaynaklarında Râfıza ve Râfızî Fırkalar, *Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 38, Erzurum.
- Mahmut Kaya (2000). "İskender", *TDV İslam Ansiklopedisi*, Cilt 22, İSAM, İstanbul.
- Mehmet Yaşar Kandemir (2020), Muaz b. Cebel, *TDV İslâm Ansiklopedisi*, Cilt 30, Ankara.
- Mustafa Çağırıcı (1996). "Fîl Suresi", *TDV İslâm Ansiklopedisi*, Cilt 13, İSAM, İstanbul.

- Necdet Tosun (2013), “Veysel Karanî”, *TDV İslam Ansiklopedisi*, Cilt 43, İSAM, İstanbul.
- Onay, Ahmet Talat (2014). *Açıklamalı Divan Şiiri Sözlüğü*, Berikan Yayıncılık, Ankara.
- Ömer Faruk Harman (2010). “Süleyman”, *TDV İslam Ansiklopedisi*, Cilt 38, İSAM, İstanbul.
- Ömer Faruk Karaduman (2000), “İsa”, *TDV İslam Ansiklopedisi*, Cilt 22, İSAM, İstanbul.
- Pala, İskender (2010). *Ansiklopedik Divân Şiiri Sözlüğü*, Kapı Yayınları, İstanbul.
- Salih Çift (2013). Yahyâ b. Muâz, *TDV İslam Ansiklopedisi*, Cilt 43, İSAM, İstanbul.
- Sümer, Faruk (2022), “Keykavus”, *TDV İslam Ansiklopedisi*, Cilt 25, İSAM, Ankara.
- Şemseddin, Sami (2006). *Kâmûs-i Türkî*, Çağrı Yayınları, 7. Baskı, İstanbul.
- Şentürk, Ahmet Atilla, Kartal Ahmet (2016). *Eski Türk Edebiyatı Tarihi*, Dergâh Yayınları, İstanbul.
- Tahsin Yazıcı (1994). “Deylem”, *TDV İslam Ansiklopedisi*, Cilt 9, İSAM, İstanbul.
- Tökel, Dursun Ali (2016). *Divan Şiirinde Şahıslar Mitolojisi*, Fatih Sultan Mehmet Vakıf Üniversitesi Yayınları, İstanbul.
- Ümit, Mehmet (2010). “Şuayb”, *TDV İslam Ansiklopedisi*, Cilt 39, İSAM, İstanbul.
- Yazıcı, Tahsin (1997). “Hâkanî-i Şîrvânî”, *TDV İslam Ansiklopedisi*, Cilt 15, İSAM, Ankara
- Yerdelen, Cevat (1991). *Azmi- Zâde Hâletî'nin Rubaileri*, Doktora Tezi. Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzurum.
- Ziyâeddîn Seccâdî (1382). *Dîvân-ı Hakânî -i Şîrvânî, İntişârât-i Zuvvâ*, Tahran